

**KARANLIK KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN
ÖRGÜTSEL MUHALEFET ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİ
BELİRLEMeye YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA**

Yüksek Lisans Tezi

Tutkum Deniz İNCİ

Kütahya – 2024

T.C.
KÜTAHYA DÜMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İşletme Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**KARANLIK KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN ÖRGÜTSEL
MUHALEFET ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİ BELİRLEMeye
YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA**

Danışman:
Prof. Dr. Nezire Derya ERGUN ÖZLER

Hazırlayan:
Tutkum Deniz İNCİ

Kütahya – 2024

Kabul ve Onay

T.C.
KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İşletme Ana Bilim dalında, 201991111201 öğrenci numaralı Tutkum Deniz İNCİ'nin hazırlamış olduğu “*KARANLIK KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN ÖRGÜTSEL MUHALEFET ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİ BELİRLEMEYE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA*” başlıklı yüksek lisans tez çalışması ile ilgili tez savunma sınavı jüri tarafından yapılmış ve adayın tezinin **OY BİRLİĞİ** ile kabul edilmesine karar verilmiştir.

06/09/2024

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Ret
Prof. Dr. Nezire Derya ERGUN ÖZLER (Danışman)		
Prof. Dr. Aydın KAYABAŞI		
Prof. Dr. Hatice Zümrüt TONUS		

Onay

Doç. Dr. Eray ACAR
Enstitü Müdürü

Bilimsel Etik Bildirimi

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “*Karanlık Kişilik Özelliklerinin Örgütsel Muhalefet Üzerindeki Etkisini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma*” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan ya da dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

06/09/2024

Tutkum Deniz İNCİ

Özgeçmiş

İlköğretimini Seyranbağları İlköğretim Okulu'nda, lise eğitimini ise 50. Yıl Şehit Uğur Kadir Işık Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'nde tamamladı. Ardından 2015 yılında Lisans eğitimine Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümünde başlayıp 2019 yılında şeref öğrencisi olarak ve bölüm derecesi almaya hak kazanarak mezun oldu.

Lisans mezuniyetinin ardından aynı yıl içerisinde Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Yönetim ve Organizasyon Bilim Dalında Yüksek Lisans eğitimine başladı. Yüksek Lisans eğitimine devam ederken 2020 yılında İstanbul Üniversitesi, Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, Adalet Bölümünde Ön Lisans eğitimine başladı.

Tez jürileri; Prof. Dr. Nezire Derya ERGUN ÖZLER (Danışman), Prof. Dr. Aydın KAYABAŞI ve Prof. Dr. Hatice Zümrüt TONUS'un huzurlarında 06/09/2024 tarihinde Yüksek Lisans Tez Savunma Sınavı gerçekleştirilerek adayın tez çalışmasının OY BİRLİĞİ ile kabul edilmesine karar verildi. Bu doğrultuda master derecesi almaya hak kazanarak 4.00 genel not ortalaması ile mezun oldu.

Yüksek Lisans ve Ön Lisans eğitim süreci içerisinde iken merkez teşkilatı Ankara ili, Çankaya ilçesinde bulunan Rekabet Kurumu Başkanlığı'na atanmaya hak kazanarak 9 Temmuz 2020 tarihinde görevine başladı. Hâlihazırda adı geçen Kurum bünyesinde, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'na tabi olarak görevini sürdürmeye devam etmektedir.

ÖZET

KARANLIK KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN ÖRGÜTSEL MUHALEFET ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİ BELİRLEMeye YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

İNCİ, Tutkum Deniz

Yüksek Lisans Tezi, İşletme Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Nezire Derya ERGUN ÖZLER

Eylül, 2024, 163 sayfa

Bu çalışmada, karanlık kişilik özelliklerinin örgütsel muhalefet üzerinde bir etkisi olup olmadığının belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bununla birlikte karanlık kişilik özelliklerinin alt boyutları olan narsizm, makyavelizm ve psikopatinin, örgütsel muhalefetin her bir alt boyutu üzerindeki etkilerinin belirlenmesine de odaklanılmaktadır.

Yapılan araştırmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi tercih edilmiş olup karanlık kişilik özellikleri için “The Dark Triad Dirty Dozen Scale”; örgütsel muhalefet için “The Revised 18-Item Organizational Dissent Scale” adlı ölçeklerdeki ifadeler uyarlanarak anket formu hazırlanmıştır.

Araştırmanın evreni; hâlihazırda 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’na tabi olarak Ankara ili, Çankaya ilçesinde görev yapmakta olan personelden oluşmakta olup toplam 392 personele ulaşılmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda frekans ve yüzde analizi, açıklayıcı/açımlayıcı faktör analizi (AFA), Kaiser Meyer Olkin (KMO) ile Bartlett’s testleri, güvenilirlik analizi, normallik analizi, pearson korelasyon analizi, basit ve çoklu doğrusal regresyon analizleri yapılmış olup bahsedilen analizler yapılırken IBM SPSS İstatistics 29.0 paket programı kullanılmıştır.

Yapılan analizler sonucunda karanlık kişilik özelliklerinin örgütsel muhalefet üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkisinin var olduğu; karanlık kişilik özelliklerinin her bir alt boyutunun, hem dikey (açık) muhalefet hem de yatay (gizli/örtük) muhalefet üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkisinin var olduğu tespit edilerek hipotezlerin tamamı kabul edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Karanlık Kişilik Özellikleri, Narsizm, Makyavelizm, Psikopati, Örgütsel Muhalefet

ABSTRACT**A STUDY TO DETERMINE THE EFFECT OF DARK PERSONALITY TRAITS
ON ORGANIZATIONAL DISSENT****İNÇİ, Tutkum Deniz****Master's Thesis, Department of Business Administration****Supervisor: Prof. Dr. Nezire Derya ERGUN ÖZLER****September, 2024, 163 pages**

This research aims to investigate the influence of dark personality traits on organizational dissent. Furthermore, it examines the specific effects of the sub-dimensions of dark personality traits narcissism, machiavellianism, and psychopathy on the respective sub-dimensions of organizational dissent.

The study employed a survey methodology as the primary data collection tool. The survey form was developed by adapting statements from the “Dark Triad Dirty Dozen Scale” to measure dark personality traits and the “Revised 18-Item Organizational Dissent Scale” to assess organizational dissent. The research population comprises personnel currently employed in the Çankaya district of Ankara under the Turkish Civil Servants Law No. 657, reaching a total of 392 participants.

Data analysis was conducted using frequency and percentage analysis, exploratory and confirmatory factor analyses, the Kaiser Meyer Olkin measure, Bartlett's test, reliability analysis, normality analysis, Pearson correlation analysis, and simple and multiple linear regression analyses, all performed with IBM SPSS Statistics 29.0 software.

The findings indicate that dark personality traits have a positive and significant impact on organizational dissent. Additionally, it was determined that each sub-dimension of dark personality traits exerts a positive and significant influence on both vertical (overt) and horizontal (covert/implicit) dissent, thus validating all hypotheses.

Keywords: Dark Personality Traits, Narcissism, Machiavellianism, Psychopathy, Organizational Dissent

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans tez çalışmamın nihai sonuca ulaşabilmesinde, hayallerimi gerçekleştirebilmemde ve bulunduğum noktaya gelebilmemde tarafımda ortaya konulan emek ve çabaların dışında benim için çok değerli kişilerin katkısının olduğunu da ifade etmeyi, kendilerine minnetlerimi sunmayı ve teşekkür etmeyi borç bilirim. Bu nedenle;

Kendisinden aldığım tüm alan derslerimdeki anlatımı, bilgi birikimi, konuya olan hâkimiyeti nedeniyle derslerini büyük bir ilgi ve merakla takip ettiğim; her zaman anlayışlı, hoşgörülü ve sıcakkanlı davranışlarını üzerimde hissettiğim, Yüksek Lisans eğitimimde Yönetim ve Organizasyon Bilim Dalına yönelmemde büyük bir rolü olan; aynı zamanda geçirdiğim tüm süreçlerde benden desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, bilgi birikimleri ve deneyimleri ile bana yol gösteren danışman hocam Sayın Prof. Dr. Nezire Derya ERGUN ÖZLER'e emekleri, desteği ve ayırdığı zaman için sonsuz minnetlerimi sunar, teşekkürü borç bilirim.

Bilimsel Araştırma Yöntemleri ile ilgili bilgi birikimlerini hem teorik hem de uygulamalı olarak aktaran, bilgi sahibi olmamızın ötesinde öğrenmemiz için emek ve çaba sarf eden; elde ettiğim verilerin analizi sürecinde aklıma takılan her bir konuyu sorabilme imkânı tanıyan ve sorularıma her zaman anlayışla dönüt sağlayan; araştırmamı bilimsel bir yaklaşım ile yürütebilmem, geçerli ve güvenilir sonuçlar elde edebilmem için bana yol gösteren Sayın Prof. Dr. Aydın KAYABAŞI'ya emekleri, desteği ve ayırdığı zaman için sonsuz minnetlerimi sunar, teşekkürü borç bilirim.

Tez çalışmamın nihai sonuca ulaşabilmesi için yapılan tez savunma sınavımın jürilerinden biri olması sayesinde tanıma fırsatına sahip olduğum; içten yaklaşımı, sıcakkanlı ve anlayışlı davranışları ile daha öncesinden tanıdığım bir öğretmenim gibi hissettiğim, hayallerimin önemli bir parçası olan tez sürecimin son aşamasında yer aldığı için oldukça onur duyduğum Sayın Prof. Dr. Hatice Zümrüt TONUS'a emekleri, desteği ve ayırdığı zaman için sonsuz minnetlerimi sunar, teşekkürü borç bilirim.

Ayrıca anket formuna gönüllü olarak katılım sağlayan, araştırma konuma duydukları ilgi ve merakı tarafıma ileterek bu süreci daha da istekli ve heyecanlı yaşamamı sağlayan herkese, eğitim sürecim boyunca hoşgörüyü, anlayışı ve desteği hiçbir zaman esirgemeyen yakınlarıma sonsuz minnetlerimi sunar, teşekkürü borç bilirim. Teşekkürlerin en büyüğü ise şu an hayatta olmasalar da her zaman varlıklarını hissettiklerime ve 2021 yılından itibaren ailemin bir üyesi olan küçük dostuma...

Her Son Bir Başlangıçtır.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
TABLolar LİSTESİ.....	xi
GÖRSELLER VE ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KARANLIK KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ: TEORİK ARKA PLAN

1.1. KİŞİLİK KAVRAMI.....	5
1.1.1. Kişilik Kavramının Tanımı ve Önemi	5
1.1.2. Kişilik ile İlgili Kavramlar	11
1.1.2.1. Karakter	11
1.1.2.2. Mizaç (Huy).....	12
1.1.2.3. Yetenek	15
1.1.2.4. Benlik.....	16
1.1.3. Kişiliğin Oluşumunu Etkileyen Faktörler.....	16
1.1.3.1. Kalıtsal (Genetik) Faktörler.....	17
1.1.3.2. Aile Faktörü	19
1.1.3.3. Kültürel Faktörler	22
1.1.3.4. Sosyal Sınıf ve Sosyal Yapı Faktörleri.....	23
1.1.3.5. Coğrafi ve Fiziki Faktörler	24
1.1.3.6. Diğer Faktörler	25
1.2. KARANLIK KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ.....	27
1.2.1. Narsizm Kavramı	33
1.2.1.1. Narsizmin Tanımı ve Tarihsel Gelişimi	33
1.2.1.2. Narsizmin Boyutları	38
1.2.1.3. Narsist Bireylerin Özellikleri.....	42
1.2.2. Makyavelizm Kavramı	45
1.2.2.1. Makyavelizmin Tanımı ve Tarihsel Gelişimi.....	45
1.2.2.2. Makyavelizmin Boyutları	48
1.2.2.3. Makyavelist Bireylerin Özellikleri	49
1.2.3. Psikopati Kavramı.....	52
1.2.3.1. Psikopatinin Tanımı ve Tarihsel Gelişimi	52
1.2.3.2. Psikopatinin Boyutları	55
1.2.3.3. Psikopat Bireylerin Özellikleri	58

İKİNCİ BÖLÜM

ÖRGÜTSEL MUHALEFET: TEORİK ARKA PLAN

2.1. ÖRGÜTSEL MUHALEFET KAVRAMI.....	64
2.1.1. Muhalefet Kavramı	65

2.1.2. Örgütsel Muhalefet Kavramının Tanımı ve Önemi	67
2.1.3. Örgütsel Muhalefet Süreci	73
2.1.4. Örgütsel Muhalefet Kuramları	75
2.1.4.1. Örtük (Gizil) Kontrol Kuramı.....	76
2.1.4.2. Bağımsız Düşünme Kuramı.....	78
2.1.4.3. Ayrılma/Dile Getirme/Sadakat Kuramı.....	79
2.1.5. Örgütsel Muhalefetin Boyutları	81
2.1.5.1. Dikey (Açık) Muhalefet.....	81
2.1.5.2. Yatay (Gizli/Örtük) Muhalefet	82
2.1.5.3. Dışsal (Yer Değiştirmiş) Muhalefet	83
2.1.6. Örgütsel Muhalefeti Etkileyen Faktörler	84
2.1.6.1. Bireysel Faktörler	84
2.1.6.2. İlişkisel Faktörler	88
2.1.6.3. Örgütsel Faktörler.....	90
2.1.7. Örgütsel Muhalefetin Nedenleri	92
2.1.8. Örgütsel Muhalefetin Sonuçları.....	96
2.2. KARANLIK KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN ÖRGÜTSEL MUHALEFET ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....	98

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARANLIK KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN ÖRGÜTSEL MUHALEFET ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİ BELİRLEMeye YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA: KURAMSAL ARKA PLAN

3.1. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI	103
3.1.1. Araştırmanın Önemi	103
3.1.2. Araştırmanın Amacı.....	105
3.2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	106
3.2.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	107
3.2.2. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları	107
3.2.3. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Varsayımları	109
3.2.4. Araştırmada Kullanılan İstatistiksel Analizler.....	111
3.3. ARAŞTIRMANIN MODELİ VE HİPOTEZLERİ	112
3.3.1. Araştırmanın Modeli.....	113
3.3.2. Araştırmanın Hipotezleri	114
3.4. ARAŞTIRMANIN İSTATİSTİKİ BULGULARI VE YORUMLARI.....	114
3.4.1. Demografik Özelliklere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler.....	115
3.4.2. Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Açıklayıcı/Açımlayıcı Faktör Analizleri (AFA) ve Kaiser Meyer Olkin (KMO) ile Bartlett's Testleri.....	117
3.4.2.1. Karanlık Kişilik Özellikleri Ölçeğinin Açıklayıcı/Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Kaiser Meyer Olkin (KMO) ile Bartlett's Testleri	118

3.4.2.2. Örgütsel Muhalefet Ölçeğinin Açıklayıcı/Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Kaiser Meyer Olkin (KMO) ile Bartlett's Testleri	120
3.4.3. Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Güvenilirlik Analizleri	122
3.4.4. Araştırmada Kapsamında Elde Edilen Verilerin Normallik Analizleri (Merkezi Eğilim Ölçüleri ile Basıklık-Çarpıklık Değerleri)	123
3.4.5. Katılımcıların Genel Düzeylerine İlişkin Betimsel Bulgular ve Yorumlar.....	125
3.4.6. Hipotezlerin Test Edilmesi	126
3.4.6.1. Pearson Korelasyon Analizine İlişkin İstatistiki Bulgular ve Yorumlar	126
3.4.6.2. Regresyon Analizine İlişkin İstatistiki Bulgular ve Yorumlar	130
SONUÇ.....	134
ÖNERİLER	138
EKLER.....	140
KAYNAKÇA	148
DİZİN	163

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1.1: Gordon Allport’a Göre Kişilik Kavramı.....	7
Tablo 1.2: Hipokrat’a Göre Mizaç (Huy) Grupları ve Kişilik Özellikleri	14
Tablo 1.3: Karanlık Üçlü Boyutlarında Görülen Kişilik Özellikleri ve Yoğunluk Düzeyleri	30
Tablo 1.4: Karanlık Kişilik Özellikleri ile İlgili Yapılan Sınıflandırmalar	31
Tablo 1.5: Amerikan Psikiyatri Birliği (APA) Tarafından Yayımlanan DSM-V Adlı Çalışmada Yer Alan İfadeler.....	41
Tablo 1.6: Olumlu Narsizm ile Patolojik Narsizm Boyutlarında Görülen Davranışların Kıyaslanması	42
Tablo 1.7: Yüksek Makyavelistler ve Düşük Makyavelistler Gruplarında Yer Alan Bireylerin Davranışsal Yönden Kıyaslanması	51
Tablo 1.8: Hervey Milton Cleckley’in Psikopat Kişilik Yapısını Karakterize Etmek Amacıyla Değindiği Kişilik Özellikleri	59
Tablo 2.1: Örgütsel Muhalefetin Nedenleri ve Açıklamaları.....	92
Tablo 3.1: Araştırmanın Değişkenleri ile İlgili Bilgiler	106
Tablo 3.2: Araştırmanın Hipotezleri	114
Tablo 3.3: Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin İstatistiki Bulgular.....	115
Tablo 3.4: Karanlık Kişilik Özellikleri Ölçeğinin Açıklayıcı/Açımlayıcı Faktör Analizine (AFA) İlişkin İstatistiki Bulgular	118
Tablo 3.5: Karanlık Kişilik Özellikleri Ölçeğinin Kaiser Meyer Olkin (KMO) ile Bartlett’s Testlerine İlişkin İstatistiki Bulgular.....	119
Tablo 3.6: Örgütsel Muhalefet Ölçeğinin Açıklayıcı/Açımlayıcı Faktör Analizine (AFA) İlişkin İstatistiki Bulgular	120
Tablo 3.7: Örgütsel Muhalefet Ölçeğinin Kaiser Meyer Olkin (KMO) ile Bartlett’s Testlerine İlişkin İstatistiki Bulgular.....	121
Tablo 3.8: Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Güvenilirlik Analizlerine İlişkin İstatistiki Bulgular	122
Tablo 3.9: Araştırma Kapsamında Elde Edilen Verilerin Normallik Analizine İlişkin İstatistiki Bulgular	124
Tablo 3.10: Katılımcıların Genel Düzeylerine İlişkin Betimsel Bulgular	125
Tablo 3.11: Pearson Korelasyon Analizine İlişkin İstatistiki Bulgular.....	127

Tablo 3.12: Karanlık Kişilik Özelliklerinin Örgütsel Muhalefet Üzerindeki Etkisine (H1) Yönelik Yapılan Basit Doğrusal Regresyon Analizine İlişkin İstatistiki Bulgular	131
Tablo 3.13: Narsizm, Makyavelizm ve Psikopati Boyutlarının Dikey (Açık) Muhalefet Üzerindeki Etkilerine (H1A, H1B, H1C) Yönelik Yapılan Çoklu Doğrusal Regresyon Analizine İlişkin İstatistiki Bulgular.....	131
Tablo 3.14: Narsizm, Makyavelizm ve Psikopati Boyutlarının Yatay (Gizli/Örtük) Muhalefet Üzerindeki Etkilerine (H1D, H1E, H1F) Yönelik Yapılan Çoklu Doğrusal Regresyon Analizine İlişkin İstatistiki Bulgular.....	132
Tablo 3.15: İstatistiki Bulgular Sonucunda Oluşturulan Hipotezlerin Genel Durumları	132

GÖRSELLER VE ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Görsel 1.1: Sigmund Freud'un Kişilik Kuramı ile İlgili Topografik Modeli.....	9
Şekil 1.1: Kişiliğin Oluşumunu Etkileyen Faktörler	17
Şekil 1.2: Aydınlık Kişilik Özelliklerinin Boyutları.....	28
Şekil 1.3: Karanlık Kişilik Özelliklerinin Boyutları ve Aralarındaki Korelasyona İlişkin İstatistikî Bulgular.....	29
Şekil 1.4: Karanlık Üçlü Boyutlarında En Aydınlıktan En Karanlığa Doğru Bir Sıralama.....	33
Şekil 1.5: Psikopati Kavramı ile İlgili İki Faktörlü PCL-R Yapısı	56
Şekil 2.1: Jeffrey W. Kassing'e Göre Muhalefet Süreci Modeli	74
Şekil 2.2: Albert O. Hirschman Tarafından Oluşturulan Ayrılma/Dile Getirme/ Sadakat Kuramında İş Doyumsuzluğu Nedeniyle Sergilenen Davranışlar....	80
Şekil 3.1: Araştırmanın Modeli	113

KISALTMALAR

APA	American Psychiatric Association (Amerikan Psikiyatri Birliği)
ASKB	Antisosyal Kişilik Bozukluğu
bs.	Baskı, Basım
Çev.	Çeviren
df	Degree of Freedom (Serbestlik Derecesi)
DNA	Deoksiriboz Nükleik Asit
DSM-III	The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders-III (Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı-III)
DSM-IV	The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders-IV (Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı-IV)
DSM-V	The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders-V (Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı-V)
ed.	Edition (Baskı, Basım)
ed.	Editör
eds.	Editors (Editörler)
KMO	Kaiser Meyer Olkin
MÖ	Milattan Önce
MPS	Makyavelist Kişilik Özelliği
PCL-R	Psychopathy Checklist-Revised (Revize Edilmiş Psikopati Kontrol Listesi)
Ph. D.	Doctor of Philosophy (Doktora)
Prof.	(Professor) Profesör
sig.	Significance (Anlamlılık)
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences (Sosyal Bilimler için İstatistik Programı)
TDK	Türk Dil Kurumu
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğeri

TEZ METNİ

GİRİŞ

Soyut bir kavram olarak nitelendirilen kişiliği anlayabilmek, bireylerin sahip oldukları kişilik özelliklerinin neler olduğu hakkında bilgi sahibi olabilmek ve kişiliğin oluşumu üzerinde hangi faktörlerin etkisinin olduğunu tespit edebilmek amacıyla geçmişten günümüze kadar araştırmacılar tarafından birçok bilim dalında farklı çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalar incelendiğinde birbirlerinden oldukça farklı birçok kişilik özelliğinin var olduğu, bireylerin kişiliklerinin oluşumu üzerinde kalıtımın; aile, okul, işyeri ve arkadaş grupları gibi etkileşimin söz konusu olduğu birçok sosyal ortamın, içinde bulunulan coğrafyanın, kültürün ve sayılabilecek birçok faktörün önemli bir rol oynadığının ifade edildiği görülmektedir.

Sosyal bir varlık olan bireyleri, toplumları oluşturan en küçük yapı olarak tanımlamak mümkün olmakla birlikte yapılan bu tanımlamadan toplumun, sadece bireylerin sayısal olarak toplamından meydana gelen bir grubu temsil etmediklerini vurgulamak gerekmektedir. Nitekim toplum; bireylerin bir araya getirdiği bir grubu temsil etmenin dışında o toplumda yaşayan bireylerin sahip oldukları kişilik özellikleri, daha öncesinde yaşamını sürdürmüş olan bireylerin miras olarak bıraktığı davranışsal nitelikteki özellikleri, geleneksel uygulamaları, örf ve adetleri, kural ve normları, benimsenen değer yargıları gibi unsurları da bünyesinde barındırmaktadır. Bahsedilen bu unsurlar doğrultusunda her bir toplumun kendine özgü bir kültüre sahip olduğu görülmekle birlikte her bir toplumun kültür yapısında zamanla değişim ve gelişim söz konusu olsa da bireyler var olduğu sürece toplumların varlıkları da süreklilik göstermeye devam etmektedir.

Her bir toplumun sahip olduğu kültür yapısı incelendiğinde genel çerçevede benzerliklerin, farklılıklardan daha fazla olduğu sonucuna ulaşmak mümkün olsa da söz konusu farklılıkların göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Çünkü bireylerin benimsedikleri duygu ve düşünceler her zaman ait oldukları toplumun kültürü ile örtüşmemektedir. Nitekim bireyler, doğdukları andan itibaren ait olacakları toplumu ve benimseyecekleri toplum kültürünü kendileri belirleyememektedirler. Bahsedilen bu durumun doğal bir sonucu olarak da bireylerin, içinde bulundukları toplumun kültüründen bazı hususlarda farklı duygulara ya da düşüncelere sahip olmaları mümkün olmakla birlikte farklı duygulara ve düşüncelere sahip oldukları durumlar ile ilgili muhalif davranışlar sergilemelerinin de kaçınılmaz olduğu görülmektedir.

Bireylerin sergiledikleri muhalif davranışlar sadece içinde bulunulan toplum ve toplumun kültürü ile örtüşmeyen duygu ve düşüncelerden kaynaklanmamaktadır. Çünkü bireyler, toplumun bir üyesi olmak dışında belirli sosyal ortamlar içerisinde de roller üstlenmektedirler. Bireylerin görevlerini ifa ettikleri örgütler, sosyal ortamlardan bir tanesi olarak karşımıza çıkmakta olup bu tez çalışmasında örgüt içinde sergilenen muhalif davranışlar üzerinde durulmaktadır.

Bireylerin olumsuz olarak nitelendirilen kişilik özellikleri ile kişiliğin karanlık yönüne vurgu yapılmaktadır. Bireylerin sahip oldukları karanlık kişilik özellikleri, içinde bulundukları toplum tarafından kabul görmeyen duygu, düşünce ve davranışlarını ifade etmekte olup bu kişilik özelliklerinin narsizm, makyavelizm ve psikopati olmak üzere üç boyutta ele alındığı ifade edilmektedir (Paulhus ve Williams, 2002: 556). Bu boyutların her birinin kavramsal yapılarında her ne kadar benzerlikler söz konusu olsa da birbirlerinden oldukça farklı kişilik özelliklerini ifade etmektedirler. Nitekim her bir boyutun karanlık olma düzeyleri birbirlerinden farklılık göstermektedir. Bu doğrultuda karanlık olma düzeyi en düşük olan boyutun narsizm, en fazla olan boyutun psikopati olduğu; makyavelizmin ise bu boyutların ortasında yer aldığı görülmektedir (Ergun Özler, 2021: 395).

Örgütsel muhalefet; örgüt üyelerinin içinde bulundukları örgütte var olan bazı uygulamalar ile alınan kararlar ile ilgili aykırı ya da karşıt olmalarını; bu doğrultuda da muhalif davranışlar sergilemelerini ya da muhalif oldukları durumları dile getirmelerini ifade etmektedir (Eroğlu ve Alga, 2018: 145). Nitekim örgütlerde görevini ifa eden her bir örgüt üyesinin birbirlerinden farklı kişilik özelliklerine sahip oldukları, farklı amaç ve beklentilere sahip olduklarını vurgulamak gerekmektedir. Bu doğrultuda örgüt üyeleri, örgütün benimsediği misyon ve vizyon doğrultusunda var olan politika ve uygulamalar, örgütün ulaşabilmek istediği amaçlar ile amaçlara ulaşabilmede kullanılan araçlar, örgütün yapısı, örgüt içerisinde hissedilen adalet ve eşitlik algısı, örgüte duyulan bağlılık gibi birçok nedenden dolayı da muhalif davranışlar sergileyebilmektedirler.

Karanlık kişilik özelliklerinin örgütsel muhalefet üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik yapılan bu çalışmanın birinci bölümünde karanlık kişilik özellikleri ile ilgili teorik arka plana, ikinci bölümde örgütsel muhalefet kavramı ile ilgili teorik arka plana ve karanlık kişilik özelliklerinin örgütsel muhalefet üzerindeki etkisi ile ilgili bilgilere yer verilmektedir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise araştırmaya yönelik kuramsal arka plana yer verilmekte olup bu bölümde yapılan analizler doğrultusunda elde edilen istatistiki bulgular hakkında gerekli bilgilere, ulaşılan sonuçlara ve konu ile ilgili bazı önerilere değinilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM
KARANLIK KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ: TEORİK ARKA PLAN

1.1. KİŞİLİK KAVRAMI

Geçmişten günümüze kadar toplumların yapısı incelendiğinde her bir toplumun birbirinden farklı ve birbirine benzer bazı özelliklere sahip oldukları görülmektedir. Bunun nedeni, toplumun temel taşı olan birey ve bireylerin özellikleridir. Bireyler, içinde bulundukları ortamın koşullarına göre hem birbirlerini etkilemekte hem de birbirlerinden etkilenmektedirler. Bu etkileşimin doğal bir ürünü olarak toplumsal kimlik oluşmakta ve bireyler birbirleri ile kıyaslandıklarında hem farklı hem de benzer bazı özelliklerin var olduğu görülmektedir.

Bireylerin doğasını anlamak için başta psikoloji ve davranış bilimleri olmak üzere birçok bilim dalında çalışmalar yapılmıştır. Bireylerin birbirlerinden farklı özelliklere sahip olmaları, aynı durum ya da olay karşısında birbirlerinden oldukça farklı duyu, düşünce ve davranış kalıpları geliştirmeleri araştırmacıların dikkatini çekerek sosyal yaşamın bir parçası olan kişilik kavramı ve kişilik özellikleri üzerine birçok çalışma yapılması sonucunu doğurmuştur.

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde kişilik psikolojisinin diğer sosyal bilim dallarından ayrılması sonucunda kişilik kavramının bilimsel bir yaklaşımla ele alındığı ve bu durumun 1930’lu yıllara dayandığı görülmektedir (McAdams, 1997: 4-5). Soyut bir kavram olan kişilik hakkında birçok bilim dalında birbirinden farklı çalışmalar yapılması nedeniyle ortak bir tanım bulunmamakta ve araştırmacıların konuyu ele alış biçimlerinden dolayı farklı sınıflandırmalar yer almaktadır. Birçok tanım ve sınıflandırmanın olması, birbirinden farklılık gösteren çok sayıda kişilik özelliği olduğuna bir kanıt oluşturmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde kişiliğin kavramsal çerçevede tanımı ve öneminden, kişilik ile ilgili kavramlardan, kişiliğin oluşumunu etkileyen faktörlerden ve karanlık kişilik özellikleri olan narsizm, makyavelizm, psikopati kavramlarından bahsedilmektedir.

1.1.1. Kişilik Kavramının Tanımı ve Önemi

Kişilik kavramının kökeni, İngilizce karşılığı “personality” ve Fransızca karşılığı “personnalité” olan Latincedeki “persona” kelimesine dayanmaktadır. Persona, Klasik Roma döneminde sergilenen oyunlarda tiyatro oyuncularının yüzlerine taktıkları maskeleri ifade etmektedir (Ağralı Ermiş ve Şahin, 2019: 3). Bu maskelerin, seyircilerin sahneye uzak olmaları ve oyuncuların rolleri gereği yapmış oldukları yüz ifadelerinin

izleyenlerce anlaşılması amacıyla kullanıldığı görülmektedir. Maske anlamına gelen bu kavram, bireylerin karakteristik özelliklerinin ve birbirlerinden farklılıklarının neler olduğunu ifade etmek için kullanılmaktadır (Luthans, 1995: 114).

Romalı düşünür olan Cicero'nun persona kelimesini dört farklı şekilde ifade ettiği görülmektedir. Cicero'ya göre persona aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır (Ağralı Ermiş ve Şahin, 2019: 3-4; Allport, 1937: 26-28):

- Bireyin başkalarına gösterdiği fakat gerçekte görüldüğü gibi olmayan yüzü.
- Bireyin hayatında oynadığı rol.
- Bireyin hayatında oynadığı rol için gerekli olan kişisel nitelikler.
- Görünüş ve asalet.

Günümüzde persona kavramı, maske yerine sosyal bir varlık olan bireyi ifade etmek için kullanılmaktadır. Bunun nedeni, bireylerin sahip oldukları duygu ve düşüncelerini birbirlerine karşı var olandan farklı bir şekilde yansıtmalarından yani maskenin arkasına sığınarak davranmalarından kaynaklanmaktadır (Kolcu, 2018: 119). Bireylerin birbirlerine karşı böyle bir tutum sergilemelerinin altında, içinde bulundukları toplumun bir üyesi olabilmek; aile, okul, iş yeri ya da arkadaş grupları gibi sosyal çevreler içerisinde kabul görebilmek, pozitif ilişkiler kurabilmek, zayıf ya da savunmasız gözükmemek, başkaları tarafından incinmemek, sahip oldukları duygu ve düşüncelerini olduğu gibi yansıtabilmeleri için gerekli olan özgüvene sahip olmamak gibi birçok neden bulunmaktadır.

Kişilik kavramı, Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde “*Bir kimseye özgü belirgin özellik, manevi ve ruhsal niteliklerinin bütünü; şahsiyet*” ve “*Bireyin toplumsal hayatı içinde edindiği alışkanlıkların ve davranışların bütünü*” olarak ifade edilmektedir (TDK, 2023). Kişilik, doğuştan sahip olunan özellikleri bünyesinde barındırmakta ve bireylerin içinde bulundukları toplum ile etkileşimleri sonucunda şekillenmektedir. Bu nedenle kişilik kavramı sadece bireysel açıdan değil; bireylerin rolleri göz önünde bulundurularak toplumsal açıdan da açıklanmaktadır.

Kişilik kavramı bireysel açıdan ele alındığında bireyin zihinsel, bedensel ve ruhsal açıdan sahip olduğu özellikleri ile ilgili bilgilerinin toplamını; toplumsal açıdan ele alındığında ise bireyin sosyal çevre içerisinde sahip olduğu rollerini ifade etmektedir (Eren, 2017: 83-84).

Bireylerin bir durum ya da olay karşısında çevrelerine yansıttıkları duygu, düşünce ve davranışlar incelendiğinde her bir bireyin kendine özgü ve birbirlerinden oldukça farklı özelliklere sahip oldukları görülmektedir. Hiçbir parmak izinin birbiri ile örtüşmemesi gibi aynı durum ya da olay karşısında sergilenen tutumların da bir olması beklenemez. Her ne kadar kişiliğin soyut nitelikte bir kavram olduğu ifade edilse de günlük yaşamda bireylerin davranışlarının gözlemlenmesi ile somut nitelik kazanmakta ve bireyler arasındaki farklılıkları gözler önüne sermektedir (Cüceloğlu, 2020: 403; Ünal, 2019: 13).

Kişilik kavramı ile ilgili çalışmaların sistematik olarak ilk defa Gordon Allport tarafından ele alındığı ve bu kavramı; bireyin çevreye özgü uyumunu belirleyen, psikofizyolojik sistemlerden meydana gelen, içsel ve dinamik bir örgüt yapısı olarak ifade ettiği görülmektedir. Allport, kişilik üzerine çalışmalar yaparken 50 farklı anlamı listeleyerek incelemiş, bazı kişilik özelliklerine değinmiş ve değindiği özellikler hakkında açıklamalara yer vermiştir (Aslan, 2008: 8). Allport'un değindiği kişilik özellikleri ile bu kişilik özelliklerine yönelik yaptığı açıklamalar aşağıda Tablo 1.1'de görülmektedir.

Tablo 1.1: Gordon Allport'a Göre Kişilik Kavramı

ÖZELLİKLER	AÇIKLAMALAR
Dinamik bir örgüt yapısına sahiptir.	Kişilik, yaşam boyunca devamlı olarak değişim ve gelişim gösteren bir sisteme sahiptir.
Bireyin içinde vardır.	Kişilik, bireye özgü davranışların ardında yatmaktadır.
Psikofizikseldir.	Kişilik; fiziksel, biyolojik ve psikolojik faktörlerin birbirleri ile etkileşimi sonucunda oluşmaktadır.
Belirleyici bir role sahiptir.	Kişiliği oluşturan özellikler, bireyin içinde bulunduğu topluma ve toplumsal düzene uyum sağlayabilmesi için gerekli olan davranışları belirlemektedir.
Çevreye yönelik bir uyumdur.	Kişilik, bireyin etkileşim içinde olduğu çevreye kendine özgü bir biçimde adaptasyon sağlama sürecidir.

Kaynak: Aslan, 2008: 8.

Allport'un 1961 yılında kişilik ile ilgili yapmış olduğu çalışmalar incelendiğinde ve açıklamalarıyla birlikte yer verdiği kişilik özelliklerine bakıldığında bu kavramın temel unsurlarına yönelik bazı çıkarımlarda bulunulabilmektedir. Bu doğrultuda kişilik kavramının temel unsurlarından bazılarını aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür (Çetin ve Hazır, 2012: 67-68):

- Kişilik, kırıntı ve parçalardan oluşan bir bütünü ifade etmemektedir. Bu kavram, bütüncül bir örgüt yapısına sahiptir.

- Kişilik, durağan bir yapı yerine devamlı olarak işleyen ve bireyin yaşamında aktif rol oynayan bir kavramdır.
- Kişilik, psikolojik bir kavram olarak değerlendirilse de sadece psikolojik açıdan ele alınmaz. Bu kavram aynı zamanda biyolojik ve fiziksel faktörler ile de ilişkilidir.
- Kişilik, bireyin dünya ile arasındaki ilişkiyi nasıl kuracağı hususunda önemli bir role sahiptir.
- Kişilik, süreklilik göstermektedir. Aynı zamanda tekrarlanan her bir davranış kendi içinde tutarlıdır.
- Kişilik, bireyler arasındaki etkileşim süreci içerisinde sınırlı yollarla değil; duygu, düşünce ve davranışlarla birçok farklı şekilde yansıtılabilmektedir.

Allport'un dışında Sigmund Freud'un da kişiliğin yapısının anlaşılabilmesi için çalışmalar yaptığı görülmektedir. Freud, yaptığı çalışmalar sonucunda kişilik kuramını geliştirmiş ve psikoanalitik kuramın kurucusu olarak kabul edilmiştir. Freud, her bir bireyin duygu, düşünce ve davranışlarının aslında iç dünyalarında yaşadıkları çatışmalardan kaynaklandığını ve bu çatışmaların bilinçli olmaktan çok bilinç dışı gerçekleştiğini ifade etmektedir (Aslan, 2008: 8).

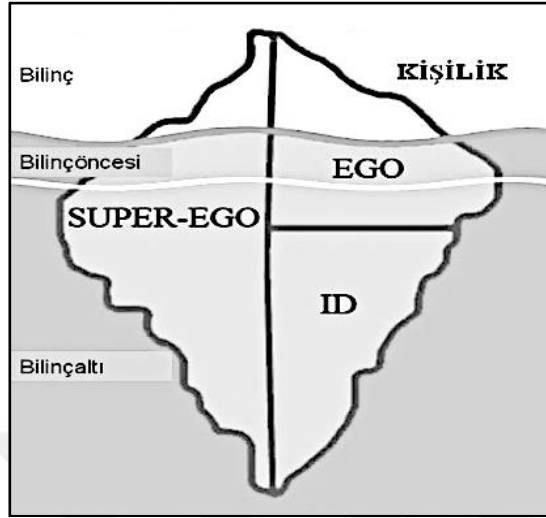
Kişilik kavramı literatürde birçok farklı sınıflandırma ile ele alınıp incelenirken Freud'un üç temel kavram üzerinde durduğu ve bu kavramların id (alt/ilkel benlik), ego (benlik) ve süperegö (üst benlik) olduğu görülmektedir (Feldman, 1997: 374).

Freud'un üzerinde durduğu kavramlardan biri olan id (alt/ilkel benlik), bireylerin doğumdan itibaren iç dünyalarında sahip oldukları dürtülerinin kaynağı; süperegö (üst benlik) bireylerin hem ailelerinin hem de çevrenin etkisiyle kazandıkları eğilimleri olarak tanımlanmaktadır. Benlik olarak ifade edilen ego ise id'in hiçbir sınırlama olmadan tatmin edilmesi gerekliliğiyle aşırıya kaçan haz elde etme güdüsünü ve süperegö'nün yoğun bir çabayla denetim altında tutmaya çalıştığı eğilimlerini dengelemeye çalışan bir kavram olarak ifade edilmektedir (Taştömur, 2018: 10-11).

Freud, psikoanalitik kuramında kişiliği oluşturan id, ego ve süperegö kavramları ile ilgili çalışmalarını yapısal kuram başlığı altında; bilinç öncesi, bilinç ve bilinçaltı ile ilgili çalışmalarını da topografik kuram başlığı altında ele almaktadır (Çelik ve Şimşek, 2020a: 41). Freud'un alt başlıkları ile ele aldığı bu kuramı deniz ve

buzdağına benzeterek açıklamak mümkündür. Bu doğrultuda literatürde sıklıkla karşılaşılan topografik model aşağıda Görsel 1.1’de görülmektedir.

Görsel 1.1: Sigmund Freud’un Kişilik Kuramı ile İlgili Topografik Modeli

Kaynak: Ağralı Ermiş ve Şahin, 2019: 13.

Freud’un kişilik kuramı ile ilgili Görsel 1.1’de yer alan topografik modeli incelendiğinde buzdağının üstünde gösterilen ego ve süperegonun büyük bir bölümünün, id’in ise tamamının deniz seviyesi altında kaldığı görülmektedir. Bu örnek Freud’un topografik kuram başlığı altında ele aldığı kavramlar ile açıklanacak olursa ego ve süperegonun büyük bir bölümünün, id’in ise tamamının bilinçaltında yer aldığı ifade edilebilmektedir.

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde hem birçok bilim dalında araştırma konusu olmasından hem de birbirinden farklı sınıflandırmalarla ele alınmasından dolayı kişilik kavramına yönelik ortak bir tanımın bulunmadığı; bu kavram ile ilgili birçok farklı tanıma yer verildiği görülmektedir. Bu doğrultuda Allport ve Freud’un dışında kişilik ile ilgili yapılan tanımlardan bazılarını aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

- Kişilik, sosyal bir varlık olan bireyin dış çevre tarafından nasıl biri olarak algılandığına ve bireyin istikrarlılık gösteren kendine özgü davranışlarının neler olduğuna yöneliktir (Hogan, 1991: 874).
- Kişilik, bireyin tutumlarını oluşturan duygu, düşünce ve davranışlarının, psikolojik nitelikte olan karakteristik özelliklerinin bir şablonudur (Funder, 2001: 2).
- Kişilik, bireyin yaşamı boyunca kendisine özgü olan özelliklerinin davranışlarına yansması sonucunda görünen yüzüdür (Zel, 2007: 492).

- Kişilik, bireyin doğuştan sahip olduğu biyolojik özelliklerinin ve birçok dış faktörün etkisi ile değişime uğrayan özelliklerinin bir göstergesidir. Aynı zamanda kişilik, bireyin sahip olduğu özellikler arasında ölçülebilir nitelikte olanlarının birer yansımasıdır (Luthans, 2010: 126).
- Kişilik, bireyin dünyaya geldiği andan yaşamının sona erdiği ana kadar geçen süre içerisinde çevresine yansıttığı tüm davranışlarının ve kişilik özelliklerinin toplamıdır (Eroğlu, 2011: 207-208).
- Kişilik, bireyin sürekli olarak yaptığı tipik davranışları ile diğer bireylerden farklılık gösteren ayırıcı davranışlarının bütünüdür (Morgan, 2013: 286).
- Kişilik, bireyin birbirinden farklı birçok durum ve olay karşısında her zaman tutarlı bir davranış sergilediği, kendine özgü davranışları içinde barındırdığı bir süreçtir (Burger, 2020: 23).

Kişilik ile ilgili literatürde yer alan tanımlar incelendiğinde genel olarak iki temel faktör üzerinde durulduğu görülmektedir. Bunlar doğuştan kazanılan kalıtsal (genetik) faktörlere yapılan vurgu ile etkileşimde bulunan çevresel faktörlere yapılan vurgudur.

Uzun yıllar boyunca kişilik kavramı üzerine çalışmalar yapılırken kalıtsal (genetik) faktörler ile çevresel faktörlerden hangisinin kişiliğin oluşumunda daha belirleyici bir rol oynadığı hakkında tartışıldığı gözlemlenmekte olup bu iki faktörden hiçbirinin, bir diğerinden daha baskın olmadığı ifade edildiği görülmektedir. Hem kalıtsal (genetik) hem de çevresel faktörler, bireylerin kişilik özellikleri üzerinde farklı düzeylerde etkili olarak kişiliği şekillendirmektedirler (Sabuncuoğlu ve Vergiliel Tüz, 2016: 30-31; Turan, 2020: 65).

Bireyler sosyal bir varlık olarak yaşamları boyunca hem çevreyi etkilemekte hem de çevredeki uyarıcılardan etkilenmektedirler. Bu nedenle kişilik kavramı ve kişilik özellikleri hem bireyin kendisi hem diğer bireylerle arasındaki ilişki hem de bireyin içinde bulunduğu topluma uyumu açısından önem arz etmektedir. Bireylerin isteklerinin ve ihtiyaçlarının neler olduğunun anlaşılabilmesi, bireyler arası iletişimin ve toplum düzeninin sağlanabilmesi, bireylerin belli rolleri üstlenebilmesi ya da bireylere rol atfında bulunulabilmesi için kişilik özelliklerinin neler olduğunun iyi bilinmesi ve bu özelliklere uygun rollerin verilmesi gerekmektedir.

1.1.2. Kişilik ile İlgili Kavramlar

Kişilik; bireyin doğuştan kazandığı, içinde bulunduğu toplumdan öğrendiği ve etkilendiği, topluma uyum sağlama amacıyla şekillendirdiği, kendine özgü özelliklerinin bir araya gelmesi ile oluşan ve bütünü ifade eden bir kavram olarak nitelendirilmektedir. Bu kavram detaylı olarak incelendiğinde karakter, mizaç (huy), yetenek ve benlik unsurlarını bünyesinde barındırdığı görülmektedir.

Literatürde kişilik ile ilgili kavramlar hakkında bilgi veren çalışmalara bakıldığında daha çok karakter, mizaç (huy) ve yetenek kavramlarına değinildiği görülmektedir. Bunun nedeni karakter, mizaç (huy) ve yetenek kavramlarının kişilik ile doğrudan ilişkili; benlik kavramının ise etkileşim halinde olmasından kaynaklanmaktadır (Çelik ve Şimşek, 2020a: 39).

Çalışmanın bu kısmında kişilik ile ilgili olan karakter, mizaç (huy), yetenek ve benlik kavramlarından bahsedilmektedir.

1.1.2.1. Karakter

Karakter kavramı, kişiliğin oluşumuna katkı sağlayan dört unsurdan bir tanesidir. Bu kavram, Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde “*Bir bireyin kendine özgü yapısı, onu başkalarından ayıran temel belirti ve bireyin davranış biçimlerini belirleyen, üstün ana özellik; öz yapı, ıra, seciye, ruh*” olarak ifade edilmektedir (TDK, 2024). Karakter; bireylerin doğdukları andan itibaren sahip oldukları, zaman içerisinde değişime yatkın olmak yerine genellikle direnç gösterdikleri özelliklerinin bütünü olup bu özelliklerin etkinliği sonucunda oluşan duygu, düşünce ve davranışlara toplumun verdiği değer olarak tanımlanmaktadır (Eren, 2017: 83-84).

Günlük konuşma dilinde kişilik ile karakter kavramlarının genellikle birbirleri yerine kullanıldığı görülse de bu kavramların farklı anlamlar taşıdıklarını vurgulamak gerekmektedir. Karakter kavramı, kişiliğin bir unsuru olmakla birlikte kişiliğin sadece sosyal ve ahlaki açıdan görüntüsünü yansıtmaktadır (Demir, 2021: 45). Bir diğer ifade ile karakter, toplumun sosyal ve ahlaki açıdan sahip olduğu değer yargıları karşısında bireyin etkilenecek tutumlarını aynı yönde şekillendirmesi ve toplumun değer yargıları ile örtüşen özelliklerini daha da güçlendirmesi olarak tanımlanmaktadır. Bireyler, içinde bulundukları toplumun değer yargıları ile örtüşen özelliklere sahip olmaları sonucunda olumlu karakter özellikleri ile betimleneceklerinden ve bu yönde betimlenmek isteyeceklerinden dolayı güdülenerek harekete geçmektedirler.

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde psikobiyolojik kişilik modelini geliştiren C. Robert Cloninger'ın, kişiliğin iki temel unsurdan oluştuğunu ve bu unsurların karakter ile mizaç (huy) kavramları olduğunu ifade ettiği görülmektedir. Bu doğrultuda kişilik kavramına ilişkin yedi boyutlu bir model geliştiren Cloninger, bu boyutlardan üçünü karakter unsuru ile diğer dört boyutu da mizaç (huy) unsuru ile ilişkilendirerek açıklamaktadır. Cloninger'a göre kişiliğin unsurlarından biri olan karakterin üç boyutunu aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür (Yılmaz, vd., 2015: 96):

- **Kendisini Yönetebilme:** Bireylerin yaptıkları tercihlerinin sorumluluğunu üstlenmeleri, isteklerinin neler olduğunu bilmeleri, bir durum ya da olay karşısında gerçekçi bir yaklaşımda bulunarak hareket etmeleri, mevcut sorunlara karşı bir çözüm yolu bulma becerisine sahip olmaları, kendilerini kabullenmeleri gibi özellikler ile ilişkilendirilerek açıklanmaktadır.
- **İş Birliği ile Hareket Etme:** Bireylerin empati kurma becerisine sahip olmaları, diğer bireylere karşı şefkatli ve yardımsever davranışlar sergilemeleri, erdemli bir şekilde hareket etmeleri gibi özellikler ile ilişkilendirilerek açıklanmaktadır.
- **Kendini Aşma:** Bireylerin manevi yönleri, gelişime yatkınlıkları, yaratıcı olma becerisine sahip olmaları gibi özellikler ile ilişkilendirilerek açıklanmaktadır.

Cloninger'ın ele aldığı psikobiyolojik kişilik modeli ile ilgili diğer dört boyut, kişilik kavramının mizaç (huy) unsuru ile ilişkili olduğundan bu boyutlar ilgili başlıkta açıklanmaktadır.

1.1.2.2. Mizaç (Huy)

Kişiliğin oluşumuna katkı sağlayan unsurlardan bir diğeri mizaç, başka bir ifade ile huy kavramıdır. Bu kavram, Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde “*İnsan vücudunun fizyolojik yapısı*” olarak ifade edilmektedir (TDK, 2024). Mizaç (Huy); her bir bireyin kendine özgü davranış tarzını belirleyen, bir kısmı önceki nesillerden miras olarak kalıtım yoluyla aktarılan, bir kısmı da zamanla öğrenme yoluyla kazanılan ve oldukça sınırlı olan duygu yönlü tepkiler olarak tanımlanmaktadır (Çelik ve Şimşek, 2020a: 40; Tutar, 2018: 295). Bu kavram, karakter kavramı gibi kişiliğin sadece bir unsurudur. Karakter, kişiliğin sosyal ve ahlaki açıdan görüntüsünü yansıtmakta iken

mizaç (huy), kişiliğin duygu yönlü tepkilerini içermektedir. Bireylerin mutlu, neşeli, heyecanlı, üzüntülü, öfkeli ya da kızgın olmaları gibi iç dünyalarına ilişkin duyguları mizaç (huy) kavramına birer örnek teşkil etmektedir.

Literatüre bakıldığında MÖ 4. Yüzyılda Hipokrat'ın, beden kimyasının yani insan vücudunun sahip olduğu dört sıvının birbirleri ile karışımları sonucunda meydana gelen farklı bileşenleri ele aldığı ve bu bileşenlerin kişilik üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla bazı çalışmalar yaptığı ifade edilmektedir. Yaptığı çalışmalar doğrultusunda Hipokrat'ın beden kimyasının sahip olduğu farklı bileşenlerin, mizaç ya da bir diğer ifade ile huy üzerinde belirgin rol oynadığını ileri sürdüğü ve bu kavramı dört farklı grupta ele aldığı görülmektedir. Hipokrat'ın ele aldığı mizaç (huy) gruplarını ve her bir mizaç (huy) grubunda ne tür kişilik özelliklerinin görüldüğünü aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür (Güney, 2020: 64-65; Üngüren, 2019: 30):

- **Neşeli Mizaç (Huy):** Bu mizaç grubunda yer alan bireylerin neşeli ve hareketli kişilik özelliklerine sahip oldukları, ilgi odaklarının ve dikkatlerini çeken konuların kolaylıkla değişiklik gösterebildiği ifade edilmektedir.
- **Soğukkanlı Mizaç (Huy):** Bu mizaç grubunda yer alan bireylerin kuvvetli ve soğukkanlı kişilik özelliklerine sahip oldukları görülmekle birlikte neşeli mizaç grubunda yer alan bireylere göre hem daha az neşeli hem de daha az hareketli oldukları ifade edilmektedir.
- **Kızgın Mizaç (Huy):** Bu mizaç grubunda yer alan bireylerin neşeli mizaç grubundaki bireyler gibi hareketli, soğukkanlı mizaç grubundaki bireyler gibi kuvvetli oldukları görülmekle birlikte heyecanlı ve çabuk sinirlenebilen kişilik özelliklerine de sahip oldukları ifade edilmektedir.
- **Melankolik Mizaç (Huy):** Bu mizaç grubunda yer alan bireylerin diğer tüm mizaç gruplarında yer alan bireylerden farklı olarak hareketsiz oldukları görülmekle birlikte üzgün, sıkılgan, içe kapanık ve zayıf kişilik özelliklerine de sahip oldukları ifade edilmektedir.

Hipokrat'ın yaptığı çalışmalar sonucunda ele aldığı mizaç (huy) gruplarını ve bu gruplarda görülen kişilik özelliklerini aşağıda Tablo 1.2'deki gibi ifade etmek mümkündür.

Tablo 1.2: Hipokrat’a Göre Mizaç (Huy) Grupları ve Kişilik Özellikleri

MİZAÇ (HUY) GRUPLARI	KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ
Neşeli Mizaç (Huy)	Hareketli Neşeli İlgi odaklarının ve dikkatlerini çeken konuların kolaylıkla değişiklik gösterebilmesi
Soğukkanlı Mizaç (Huy)	Az hareketli Az neşeli Kuvvetli Soğukkanlı
Kızgın Mizaç (Huy)	Hareketli Heyecanlı Kuvvetli Çabuk sinirlenme
Melankolik Mizaç (Huy)	Hareketsiz Üzgün Sıkılgan İçe kapanık Zayıf

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Literatürdeki bir diğer çalışma da Cloninger’ın geliştirmiş olduğu yedi boyutlu kişilik modelidir. Bu modelin karakter unsuru ile ilişkilendirilen üç boyutu bir önceki başlıkta açıklanmış olup, mizaç (huy) unsuru ile ilişkilendirilen dört boyutunu aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür (Ağralı Ermiş ve Şahin, 2019: 18; Yılmaz, vd., 2015: 96):

- **Yenilik Arayışı:** Bu boyutun dopamin ile ilişkili olduğu görüşü öne sürülerek bireylerin kolay bir şekilde sinirlenmeye yatkın olmaları, aşırı ya da taşkın davranışlarda bulunmaları ve meraklı olmaları gibi özellikler ile açıklanmaktadır.
- **Zarardan Kaçınma:** Bu boyutun serotonin ile ilişkili olduğu görüşü öne sürülerek bireylerin gelecekte karşılaşılabilecekleri sorunlara yönelik endişeli ya da karamsar olmaları ve çekingen davranışlar sergilemeleri gibi özellikler ile açıklanmaktadır.
- **Ödül Bağımlılığı:** Bu boyutun serotonin ve noradrenalin ile ilişkili olduğu görüşü öne sürülerek bireylerin aşırı düzeyde duygusal olmaları, çevrelerine karşı sıcakkanlı davranışlar sergilemeleri, duyarlı olmaları ve başkalarının onayını almaya ihtiyaç duymaları gibi özellikler ile açıklanmaktadır.
- **Sebat Etme:** Bu boyutun serotonin nörotransmitter ile ilişkili olduğu görüşü öne sürülerek bireylerin mükemmeliyetçi, dayanıklı, çalışkan, hırslı

olmaları ve aldıkları kararlara yönelik istikrarlı davranışlar sergilemeleri gibi özellikler ile açıklanmaktadır.

1.1.2.3. Yetenek

Kişiliğin oluşumuna katkı sağlayan unsurlardan bir diğeri yetenek kavramıdır. Bu kavram, Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde “*Bir kimsenin bir şeyi anlama veya yapabilme niteliği; istidat, kabiliyet*” olarak ifade edilmektedir (TDK, 2024). Bu kavramın başarı, yetenek, liderlik, pratiklik, yaratıcılık ve zaman ile ilişkili olduğu; sırasıyla her bir kelimenin İngilizce karşılığı olan triumph, ability, leadership, easiness, new-fangled ve time kelimelerinin ilk harflerinin birleşiminden oluşan “talent” kelimesine dayandığı görülmektedir (Özüren, 2022: 75).

Yetenek sadece kişiliğin oluşumuna katkı sağlayan unsurlardan biri değil; aynı zamanda bireyin kişiliğinin zaman içerisinde gelişmesinde ve şekillenmesinde büyük rol oynayan hem zihinsel hem de bedensel yönden sahip olunan özelliklerin bütününe yansıtan bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımdan anlaşılacağı üzere kişilik kavramı, zihinsel yetenek ve bedensel yetenek olmak üzere iki başlık altında ele alınmaktadır (Çelik ve Şimşek, 2020a: 40). Bahsedilen bu alt başlıkları aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

- **Zihinsel Yetenek:** Zihinsel yetenek; bireylerin birbirleri ile sağlıklı ilişkiler kurabilmeleri, kurdukları bu ilişkileri kavrayabilmeleri, analiz ve sentez yapma becerilerine sahip olabilmeleri, çözümleme yapabilmeleri, sonuç çıkarabilmeleri ve yorum yapabilmeleri gibi analitik açıdan kendini gösteren özelliklerinin bütünü olarak ifade edilmektedir. Bu özellikler dışında bireylerin sayısal ve teknik düşünme gerektiren konulara olan ilgisi, soyut düşünme ve ögeler arasında ilişkiler kurabilme becerisi gibi özellikler zihinsel yeteneğe örnek teşkil etmektedir (Ağralı Ermiş ve Şahin, 2019: 19).
- **Bedensel Yetenek:** Bedensel yetenek; bireylerin doğuştan sahip oldukları, fiziksel açıdan kendini gösteren, genellikle zamanla gelişerek kullanılabilir hale gelen ve duyu organları ile gerçekleştirilebilen özelliklerinin bütünü olarak ifade edilmektedir. Yürümek, koşmak, ayakta durmak, görmek, renkleri ve farklı ses tonlarını ayırt etmek, kokuları ve tatları algılamak ile eller, kollar, ayaklar vb. organları uyum içerisinde kullanmak gibi özellikler

bedensel yeteneğe örnek teşkil etmektedir (Çelik ve Şimşek, 2020a: 40; Zel, 2006: 21).

1.1.2.4. Benlik

Kişiliğin oluşumuna katkı sağlayan unsurlardan bir diğeri benlik kavramıdır. Bu kavram, Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde “*Bir kimsenin öz varlığı, kişiliği, onu kendisi yapan şey*” olarak ifade edilmektedir (TDK, 2024). Benlik; bireylerin kendilerini analiz etmeleri sonucunda kişilikleri ile ilgili vardıkları kanılarının ve kendi kişiliklerini nasıl görüp yorumladıklarına ilişkin öznel görüşlerinin bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bu kanılar ve öznel görüşler, bireylerin kendilerine yönelttikleri sorulara verdikleri cevaplar doğrultusunda oluşmaktadır. Bireylerin kendilerine yönelttikleri sorulardan bazılarını aşağıdaki şekilde ifade etmek mümkündür (Çelik ve Şimşek, 2020a: 40):

- Ben neyim?
- Benimsediğim değer yargıları nelerdir?
- Amaçlarım ve amaçlarım doğrultusunda belirlediğim hedefler nelerdir?
- Sahip olduğum yetenekler nelerdir?
- Yapabileceğimi düşündüğüm şeyler nelerdir?
- Yapmam ya da yapmamam gerekenler nelerdir?

Bireyler, iç dünyaları ile ilgili olan benlik kavramını anlayabilmek ve benlikleri hakkında açıklamalarda bulunabilmek için kendilerine bazı sorular yöneltmekte ve bu sorulara cevap arayışına girmektedirler. Bu doğrultuda hareket eden bireylerin verdikleri cevaplar incelendiğinde bazılarının olumlu bazılarının olumsuz yargılar taşıdığı görülmektedir. Yapılan öznel değerlendirmelerin olabildiğince gerçekçi olması için her bir bireyin kendisine yönelttiği sorulara içten ve dürüst bir şekilde cevap vermesi gerekmektedir. İçtenlik ve dürüstlük içeren cevaplar, her bir bireyin kendi benliğini en doğru şekilde anlayabilmesi ve açıklayabilmesi için oldukça önemlidir.

1.1.3. Kişiliğin Oluşumunu Etkileyen Faktörler

Kişilik, bireylerin doğdukları andan itibaren sahip oldukları özelliklerinin ve yaşamlarının tüm evresinde birçok dış faktörün etkisi ile değişim ve gelişim gösteren özelliklerinin bütünüdür ifade etmektedir. Bu bütüncül yaklaşım, kişiliğin tek bir olgu olarak ele alınmaması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Çünkü kişilik kavramı, bireylerin sadece doğdukları andan itibaren sahip oldukları kazanımlar, değişime ve

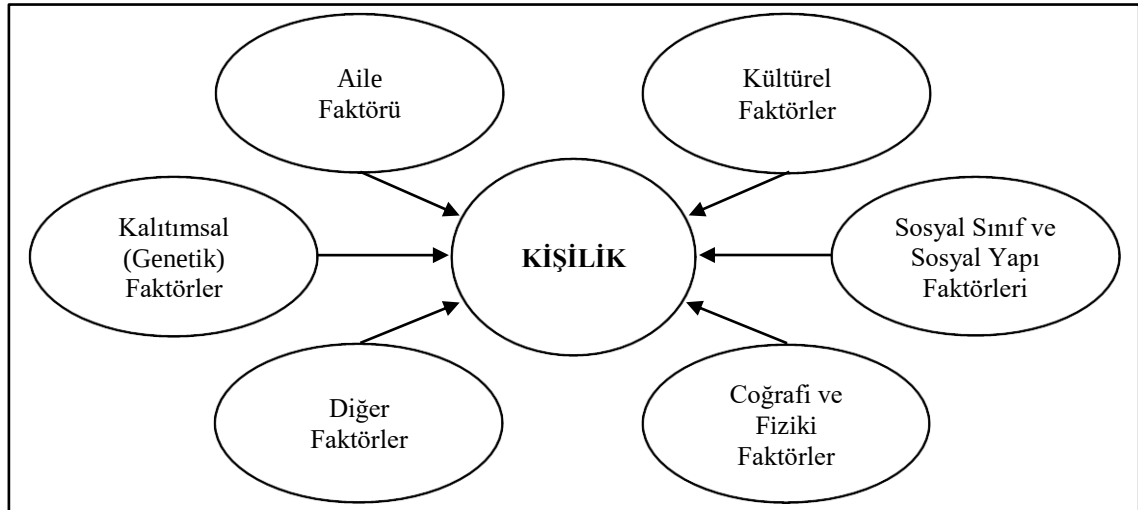
gelişime gösterilen direnç, durağan bir yapı gibi basit düzleme indirgenemeyecek kadar karmaşık, çeşitlilik gösteren, zamanla değişen ve gelişen, dinamik bir yapıyı ifade etmekte ve birçok olgunun bir araya gelmesi sonucunda bireye özgü bir bütünü oluşturmaktadır.

Sosyal bir varlık olan bireyin sahip olduğu kişilik özellikleri kendi şahsına münhasırdır. Nitekim bireyler aynı durum ya da olay karşısında bile birbirlerinden oldukça farklı duygu, düşünce ve davranış kalıpları geliştirmektedirler. Bahsedilen bu durum, dış faktörlerin bireyler üzerinde yarattığı etki için de söz konusu olmakta ve aynı dış faktörün her bir bireyde yarattığı etkinin farklı olduğu görülmektedir.

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde araştırmacıların, kalıtım yoluyla sahip olunan özelliklerin mi yoksa çevre ile etkileşim sonucunda kazanılan özelliklerin mi kişiliği oluşturduğu üzerinde durdukları görülmektedir (Robbins ve Judge, 2013: 135). Bu iki husustan sadece bir tanesinin kişiliğin oluşumunda etkili olduğunu ifade etmek mümkün olmamakla birlikte hangisinin daha baskın bir rol oynadığının bireyden bireye farklılık gösterdiğini vurgulamak gerekmektedir (Cervone ve Pervin, 2010: 14).

Çalışmanın bu kısmında kişiliğin oluşumunu etkileyen faktörlerden bahsedilmekte olup bu faktörlerin neler oldukları aşağıda Şekil 1.1’de görülmektedir.

Şekil 1.1: Kişiliğin Oluşumunu Etkileyen Faktörler

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1.1.3.1. Kalıtsal (Genetik) Faktörler

Kişiliğin oluşumunu etkileyen faktörlerden ilki kalıtsal (genetik) faktörlerdir. Kalıtım kavramı, Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde “Çevre etkileriyle köklü olarak değiştirilemeyen özelliklerin, döllenme sırasında, dişi ve erkeğin

kromozomları aracılığıyla bir kuşaktan ötekine geçmesi; soya çekim, irs, irsiyet, veraset” olarak ifade edilmektedir (TDK, 2024). Yapılan bu tanımdan bireylerin sahip oldukları kişilik özelliklerinin bazılarının çevre ile etkileşim sonucunda değişim ve gelişim gösterebileceği fakat kalıtım yoluyla kazandıkları özelliklerinin tamamen değişime uğramayacağı varsayımına ulaşılmaktadır.

Bir bebeğin doğuştan sahip olduğu özellikler kalıtsal (genetik) faktörler olarak ifade edilmekte olup bu faktörler babanın spermelerinin annenin yumurtasını döllenmesi sonucunda oluşmaktadır. Bu döllenme ile anneye ait olan 23 kromozom ile babaya ait olan 23 kromozom birleşmekte ve bebeğin kendine özgü DNA yapısı meydana gelmektedir. Bu doğrultuda bireyin iskelet yapısı, kas ve refleks kapasitesi, cinsiyeti, boy uzunluğu, ağırlığı, göz ve saç rengi, jest ve mimikleri, duygusal yapısı gibi sayılabilecek birçok fiziksel, biyolojik ve psikolojik özelliklerinin üzerinde kalıtımın rolünün yüksek olduğu görülmektedir (Tutar, 2018: 297-298).

Kişiliğin oluşumunu etkileyen kalıtsal (genetik) faktörlerin etkisini daha iyi anlayabilmek amacıyla araştırmacılar tarafından birçok çalışmanın yapıldığı görülmekte olup bu çalışmalardan evlatlık olarak verilen çocuklar üzerinde yapılan araştırmalar ile ikiz kardeşler üzerinde yapılan araştırmaların önem arz ettiğini vurgulamak gerekmektedir. Tek yumurta ikizi olan bireyler üzerinde yapılan bir araştırmada bireyler birbirlerinden farklı ortamlarda yetiştirildiklerinde, kalıtım yoluyla sahip oldukları özelliklerinin ne düzeyde benzerlik ve farklılık gösterdiğinin tespit edilmeye çalışıldığı görülmektedir. 39 yıl boyunca birbirlerinden farklı ailelerin himayesi altında yetiştirilen ve birbirlerinden farklı dış faktörlerin etkisinde kalan tek yumurta ikizlerinin, bu süre sonunda sahip oldukları kişilik özellikleri incelendiğinde birbirleri ile oldukça benzer tutumlara sahip oldukları; çocuklarına benzer isimler verdikleri, sahiplendikleri köpeklerin isimlerinin aynı olduğu, araba tercihlerinde ve içtikleri sigaralarda aynı markaya yöneldikleri ve bunların yanında neredeyse migren ağrılarının bile eş zamanlı olduğu gibi dikkat çekici sonuçlara ulaşıldığı ifade edilmektedir (Luthans, 2010: 126; Nair, 2010: 137).

Kişiliğin oluşumu üzerinde kalıtsal (genetik) faktörlerin etkisinin yüksek olduğunu söylemekle birlikte çevresel faktörlerin etkisinin de göz önünde bulundurulmasının önem arz ettiğini vurgulamak gerekmektedir. Çünkü çevresel faktörler gerek aynı kalıtıma sahip olan kardeşler gerek aynı kişilik özelliklerine sahip olan bireyler üzerinde farklı yönde bir etki yaratabilmektedir. Örneğin iki kardeşin yeme

alışkanlıklarının aynı olduğunu ve bu kardeşlerin yedikleri yemeklerde seçici olduklarını varsayalım. Bu kardeşlerden birinin ilerleyen süreçlerde eğitim nedeniyle farklı bir şehre yerleştiğini ve barınmak için kaldığı yerde tercih etmediği yemeklerin çıktığını düşünelim. Bu durumda içinde bulunduğu koşullar doğrultusunda birey ya kendi tercihiyle uygun olan yemeği sipariş vermek ya da tercihiyle uygun olmayan yemeği fizyolojik ihtiyacını karşılamak amacıyla yemek zorunda kalacaktır. Çevresel açıdan etkilendiği bu durum sonucunda bireyin, önündeki seçeneklerden ikincisini uyguladığını yani fizyolojik ihtiyacını karşılamak amacıyla tercihiyle uygun olmayan yemeği yediğini düşünürsek bu davranışının sonucunda bireyin yemeğe karşı tutumu ya aynı kalacak ya da deneyimi doğrultusunda değişiklik gösterebilecektir. Özetle kardeşlerden birinin yemek tercihi, çevresel faktörlerin ve içinde bulunduğu koşulların etkisi ile değişim gösterebilecektir. Bahsedilen bu durum, çevresel faktörlerin kişilik özellikleri üzerindeki etkisine bir örnek teşkil etmektedir.

1.1.3.2. Aile Faktörü

Kişiliğin oluşumunu etkileyen faktörler arasında yer alan ve kalıtsal (genetik) faktörlerin dışında kalan faktörlerin tamamının bireyin çevresi ile ilişkili olduğu görülmektedir. Çevre ile ilişkili olan faktörler incelendiğinde aralarında en önemli olanının aile faktörü olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Aile kavramı, Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde “*Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik; ev, familya*” olarak ifade edilmektedir (TDK, 2024). Yapılan bu tanımdan ailenin çekirdek haliyle anne, baba ve sahip oldukları çocuk sayısının toplamından oluştuğu ve toplumun en köklü yapısını temsil eden bir birim olduğu anlaşılmaktadır.

Aile, normal şartlar altında bireylerin bazı davranış normlarını kazanması hususunda ödül ve ceza sistemine maruz kaldıkları ilk çevresel ortamdır (Güney, 2016: 145). Aile fertleri olan anne ve babanın sahip oldukları özellikler, çocuklarının kişiliğini sadece kalıtım yoluyla etkilememektedir. Annenin ve babanın evlenme ile çocuk sahibi olma yaşları, sahip oldukları çocuk sayısı, ailenin kalabalık bir nüfusa sahip olup olmaması, anne ile babadan sadece birinin ya da her ikisinin üvey olup olmaması, boşanmış ya da başka bir evlilik yapmış olup olmaları, hayatta olup olmamaları, dinî inançları, doğum esnasında ve sonrasında yaşanan süreçler gibi sayılabilecek birçok husus nedeniyle çocukların kişilik özellikleri etkilenebilmektedir. Sayılan bu hususlar, çocukların daha çok ahlaki ve psikolojik açıdan etkilenmelerine yol açmaktadır.

Bunların dışında anne ve babanın eğitim düzeyleri, maddi olanaklarının iyi olup olmaması, çocuğun yaşamsal öneme sahip fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanamaması, karşılanabilen ihtiyaçların yeterli düzeyde olup olmaması gibi sayılabilecek birçok husus ise çocukların daha çok bedensel ve ruhsal açıdan etkilenmelerine yol açmaktadır (Özsoy ve Yıldız, 2013: 5-6).

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde Alfred Adler'ın kişilik üzerine çalışmalar yaptığı ve bireylerin kişilik özellikleri üzerinde doğum sırasının önemli bir rol oynadığı görüşünü savunduğu görülmektedir. Bu doğrultuda Adler, kardeşler arasında dünyaya gelen ilk çocuğun, diğer çocuk ya da çocuklara kıyasla daha zeki olduğunu, daha fazla yeteneğe sahip olduğunu ve diğer bireyler ile ilişkilerini daha kolay bir şekilde kurabildiğini ifade etmektedir. Aynı zamanda bireylerin güç ve iktidar sahibi olabilmek amacıyla bir mücadele içinde oldukları görüşünü savunan Adler, ailenin ilk çocuğu ile diğer çocukları arasında da bu mücadelenin var olduğunu vurgulamaktadır. Dünyaya gelen ilk çocuk, tüm ilginin kendisinde olmasının, özel olma hissiyatının ve kendisine duyulan sevginin ikinci çocuğun dünyaya gelmesi ile azalacağını ya da kaybolacağını düşünerek sahip olduğu üstünlüğü kaybetmeme ya da tekrar kazanabilme amacı ile hareket edebilmektedir. Adler'a göre bahsedilen bu durum, bireylerin kişilik özelliklerinin değişim ve gelişim göstermesinde önemli bir role sahiptir (Canel Çınarbaş ve Nilüfer, 2019: 127).

Literatürdeki çalışmalardan bir diğeri de anne ve babanın boşanmasının ya da anneyi ve/veya babayı kaybetmenin, çocukların kişilik özellikleri üzerinde ne yönde bir etkisi olduğunu belirlemeye yöneliktir. Tyas Prevoo ve Bas ter Weel tarafından yapılan çalışmalar sonucunda annesini ve/veya babasını kaybeden çocukların, anne ve babası boşanmış olan çocuklara kıyasla eğitim hayatlarına devam etme oranının daha yüksek olduğu görülmekte olup yaşanan bu olumsuz durumların çocukların kişilik özelliklerini farklı yönlerde etkilediği de belirtilmektedir. Aynı zamanda İngiltere'de 1970 ile 1986 yılları arasında belirli periyotlarla bu konuya yönelik çalışmaların yapıldığı görülmekte olup anneyi ve/veya babayı kaybetmiş olma durumu söz konusu olduğunda erkek çocukların; anne ve babanın boşanmış olması durumu söz konusu olduğunda ise kız çocukların daha fazla etkilendiği yönünde bir sonuca ulaşıldığı ifade edilmektedir (Prevoo ve ter Weel, 2014: 66).

Çocuk, annesi ile babasını rol model olarak görmekte; onların yansıttıkları davranışları taklit ederek öğrenmekte ve zamanla benimsemektedir. Bunun sonucunda

da çocuğun, kendisini büyüten ve yetiştiren aile fertleri ile benzer özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Çocuğun olumlu kişilik özelliklerine sahip olabilmesi ve sahip olduğu kişilik özelliklerini olumlu yönde geliştirebilmesi için anne ve babaya önemli görevler düştüğünü belirtmek gerekmektedir. Çünkü rol model olarak görülen anne ile babanın, çocuğun kişiliğinin ve kişilik özelliklerinin gelişimi üzerindeki etkilerinin ne yönde olacağı genellikle onların sergiledikleri tutumlara göre değişiklik göstermektedir (Deniz, 2016: 10).

Aile yapısının da çocuğun kişilik özellikleri üzerinde bir etkiye sahip olduğu ifade edilmektedir. Nitekim demokratik aile ortamında yetişen çocuklar ile otoriter aile ortamında yetişen çocuklar, zamanla içinde bulundukları ortamın etkisinde kalmakta ve kişilik özellikleri bu doğrultuda gelişim göstermektedir. Örneğin demokratik aile ortamında büyüyen çocukların özgüvenli oldukları, kendilerini kolaylıkla ifade edebildikleri, isteklerinin ne olduğu konusunda bilgi sahibi oldukları, diğer bireyler ile kolay bir şekilde ilişki kurabildikleri görülürken; otoriter aile ortamında büyüyen çocukların ise özgüvensiz oldukları, kendilerini ifade etmekte güçlük çektikleri, diğer bireyler ile ilişki kurmakta zorlandıkları ve sert davranışlarda bulundukları ifade edilmektedir (Kaşlı, 2009: 16; Yilmazer ve Eroğlu, 2008: 79).

Bahsedilen bu durumlar, çocuğun kişilik özellikleri üzerinde ailenin rolünün ne olduğunu anlamaya yönelik olup şu ana kadar daha çok doğumun gerçekleşmesinden sonraki süreç üzerinde durulmuştur. Fakat aile, çocuğun kişiliğinin oluşumunu sadece doğumun gerçekleşmesinden sonraki süreçte değil; anne rahminde olduğu süreçte de etkilemektedir.

Henüz dünyaya gelmemiş olan bebek yani fetüs, annesinin hissettiği olumlu ve olumsuz duyguları, yararsız maddeler kullanıp kullanmadığını algılayabilmekte ve bu doğrultuda kendisinin istenilen bir çocuk olup olmadığı, kendisine önem verilip verilmediği gibi birçok konuda çıkarım yaparak bilinçaltı izlenimlerini geliştirebilmektedir. Bahsedilen bu durum ile ilgili İngiliz bilim adamları tarafından yapılan çalışmalar incelendiğinde hamilelik sürecinde stresli olan bir annenin stres hormonlarının, plasentadan rahimdeki bebeğe geçebildiği ve annenin sahip olduğu hormonların bebeğin kişilik özellikleri üzerinde bir etkisinin olduğu sonuçlarına ulaşıldığı görülmektedir (Tutar, 2018: 300).

1.1.3.3. Kültürel Faktörler

Kişiliğin oluşumunu etkileyen faktörler arasında yer alan kültürel faktörler, bireyin çevresi ile ilişkili olan faktörlerden bir diğeri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültür kavramı, Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde “*Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü; hars, ekin*” olarak ifade edilmektedir (TDK, 2024). Bu kavram, çok geniş bir yelpazeye sahip olmakla birlikte her bir toplumun kendine özgü değerlerini bünyesinde barındırmaktadır. Bu doğrultuda birbirinden farklı birçok kültürün var olduğunu ifade etmek mümkündür.

Kültür; toplum tarafından benimsenmiş olan geleneksel uygulamaların, örf ve adetlerin, kural ve normların, değer yargılarının bütünüdür ifade etmekte ve soyut bir kavram olarak nitelendirilmektedir. Her ne kadar kültürün soyut nitelikte bir kavram olduğu ifade edilse de topluma uyum sağlama amacı ile hareket eden bireylerin davranışlarında gözlemlenerek somut nitelik kazanmakta ve kültürlerarasındaki farklılıkları gözler önüne sermektedir (Özsoy ve Yıldız, 2013: 6).

Bireyler, dünyaya geldikleri anda üyesi olacakları toplumu ve o toplumun kültürünü kendi tercihlerine göre belirleyebilme avantajına sahip olamamaktadırlar. Bu nedenle de herhangi bir itirazda bulunamadan içinde bulundukları toplum ile toplumun kültürüne uyum sağlamak zorunda kalmakta ve davranışlarını bu yönde şekillendirmektedirler.

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde etnik kökenlere göre bireylerin sahip oldukları kişilik özelliklerinde farklılıkların söz konusu olup olmadığının araştırıldığı ve farklılıklar söz konusu ise bunların neler olduğunun tespit edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda yapılan çalışmalardan elde edilen veriler analiz edildiğinde Afrika kökenli bireylerin diğer bireylere kıyasla daha az girişken davranışlar sergiledikleri ve başkalarına karşı duydukları güven düzeylerinin düşük olduğu, Asya kökenli bireylerin toplulukçu bir anlayışı önemsedikleri ve benimsedikleri, Hispanik kökenli bireylerin ise toplulukçu bir anlayıştan ziyade bireyciliği önemsedikleri ve benimsedikleri yönünde sonuçlara ulaşıldığı ifade edilmektedir (Schultz, D. P. ve Schultz, S. E., 2016: 21-23).

Literatürdeki çalışmalardan bir diğeri de düşmanlık barındıran kişilik özelliklerinin, farklı etnik kökenli çocuklarda ne düzeyde görüldüğünü tespit etmeye yöneliktir. Bu doğrultuda Gardiner tarafından Alman, Amerikalı, Taylandlı ve Tayvanlı olmak üzere farklı etnik kökenlere sahip çocuklar üzerinde yapılan araştırmada Amerikalı çocukların en düşük düzeyde, Taylandlı çocukların ise en yüksek düzeyde düşmanlık barındıran kişilik özelliklerine sahip oldukları yönünde bir sonuca ulaşıldığı ifade edilmektedir (Vernon, 1982: 226).

1.1.3.4. Sosyal Sınıf ve Sosyal Yapı Faktörleri

Kişiliğin oluşumunu etkileyen faktörler arasında yer alan sosyal sınıf ve sosyal yapı faktörleri, bireyin çevresi ile ilişkili olan faktörlerden bir diğeri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir önceki başlıkta ele alınan kültürel faktörler, her ne kadar bireylerin sahip oldukları kişilik özellikleri üzerinde bir etkiye sahip olsa da toplumdaki bireylerin genellenebilir kişilik özelliklerini ifade etmenin ötesine geçememektedir. Çünkü her bir toplumun sahip olduğu kültür yapısı, birbirinden farklı birçok alt kültürü ve sosyal sınıfı bünyesinde barındırmaktadır. Bu alt kültürlerin ve sosyal sınıfların varlığı, kişiliğin oluşumunda önemli bir role sahiptir.

Sosyal sınıf; belirli bir toplumun üyesi olan bireyler arasında benzer özelliklere ya da imkânlar sahip olanlarının, belirli bir kural ya da sistematik çerçevesinde hiyerarşik yönden kategorize edilmesi sonucunda oluşturulan grupları ifade etmektedir. Her bir toplumda sosyal sınıfların varlığı görülmekte olup, bu sosyal sınıfların bireyler arasındaki eşitsizliğin temel bir göstergesi olduğu belirtilmektedir (Özsungur ve Güven, 2017: 132).

Bireylerin sahip oldukları kişilik özellikleri, hangi sosyal sınıfın üyesi olduklarına göre değişim ve gelişim gösterirken, bu durumun kişilik özellikleri üzerindeki etkilerinin olumlu ya da olumsuz yönde olabileceği de ifade edilmektedir. Ait olunan sosyal sınıf; bireylerin benimsedikleri görüşleri, sahip oldukları yaşam standartları, sosyal statüleri, maddi olanakları, eğitimlerine yönelik imkânları, tüketim alışkanlıkları, eğilimleri vb. birçok husus üzerinde etkili olmaktadır. Örneğin maddi olanaklara göre bir sınıf ayrımı yapıldığında, üst gelir sınıfına dâhil olan bireyler ile alt gelir sınıfına dâhil olan bireylerin çocuklarına sunabildikleri eğitim imkânları genellikle bir olamamaktadır. Bu doğrultuda üst gelir sınıfında yer alan çocuğun, alt gelir sınıfında yer alan çocuğa kıyasla daha iyi bir eğitim alabileceğini; yetişkin bir birey olduğunda

ise yaşam standardı, mesleği ve maddi olanakları gibi birçok hususta daha iyi bir konumda olabileceğini ifade etmek mümkündür (Eroğlu, 2011: 218; Güney, 2009: 191).

Bireyler doğdukları andan itibaren annelerinin ve babalarının kendilerine sunabildiği imkânlar doğrultusunda belirli bir sosyal sınıfın üyesi olsalar da sahip oldukları refah düzeylerini koruyabilmeleri ya da daha iyi bir konuma taşıyabilmeleri, var olan imkânlarını doğru bir şekilde yönetmelerine bağlıdır. Nitekim çocukluk döneminde alt gelir sınıfına dâhil olan birçok bireyin ilerleyen süreçlerde iyi bir mesleğe sahip olarak yaşam standartlarını ve maddi olanaklarını iyileştirebildiklerine, hiyerarşik yönden kategorize edilmiş olan sosyal sınıfta kendilerini daha iyi bir konuma taşıyabildiklerine yönelik birçok örnek görmek mümkündür.

1.1.3.5. Coğrafi ve Fiziki Faktörler

Kişiliğin oluşumunu etkileyen faktörler arasında yer alan coğrafi ve fiziki faktörler, bireyin çevresi ile ilişkili olan faktörlerden bir diğeri olarak karşımıza çıkmaktadır. Buraya kadar bahsedilen faktörlerin kişilik üzerindeki etkileri iki farklı yönden yani doğrudan ve dolaylı olmalarına göre incelendiğinde kalıtsal (genetik), aile, kültürel, sosyal sınıf ve sosyal yapı faktörlerinin kişiliğin oluşumunu doğrudan etkilediği; coğrafi ve fiziki faktörlerin de kişiliğin oluşumunu doğrudan etkilediği fakat dolaylı etkisinin daha fazla olduğu görülmektedir (Tutar, 2018: 301).

Bireyler, belirli bir coğrafya içerisinde yaşamsal faaliyetlerini sürdürmeye devam ederlerken zamanla havasını soludukları coğrafyaya özgü kişilik özellikleri geliştirmeye başlamaktadırlar. Bireylerin hâlihazırda yaşadıkları bölgenin fiziki özellikleri, iklim koşulları, bitki örtüsü, deniz seviyesine göre yüksekliği gibi sayılabilecek birçok hususun kişilik özelliklerini doğrudan etkilediği görülmektedir. Aynı zamanda belirli bir bölgede uzun yıllar öncesinde yaşamış olan bireylerin sahip oldukları davranışsal özellikler, kendilerinden sonra o bölgede yaşayan diğer bireylere miras kaldığından ve nesiller boyunca aktarıldığından dolayı da kişiliğin etkilendiği fakat bahsedilen bu hususun coğrafi ve fiziki faktörlerin doğrudan etkisinden ziyade dolaylı etkisine bir örnek teşkil ettiği ifade edilmektedir (Özsoy ve Yıldız, 2013: 6-7).

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde kıyı kesimlerde ya da karasal bölgelerde, sıcak ya da soğuk iklim koşullarına sahip bölgelerde yaşamının bireylerin kişilik özellikleri üzerinde herhangi bir etkisinin olup olmadığının araştırıldığı; yapılan araştırmaların sonucunda da her bir coğrafi ve fiziki faktörün kişiliğin oluşumunu farklı

yönde etkilediğinin tespit edildiği görülmektedir. Bu doğrultuda karasal olan ve soğuk iklim koşullarının görüldüğü bölgelerde yaşamsal faaliyetlerini sürdüren bireylerin sert ve donuk bir mizaca sahip oldukları; kıyı kesimlerde olan ve sıcak iklim koşullarının görüldüğü bölgelerde yaşamsal faaliyetlerini sürdüren bireylerin ise yumuşak bir mizaca sahip oldukları ve duygularının kolaylıkla değişiklik gösterebildiği yönünde genel bir görüşten bahsedilmektedir (Zel, 2007: 495).

1.1.3.6. Diğer Faktörler

Kişiliğin oluşumunu etkileyen faktörler ile ilgili olarak önceki başlıklarda ele alınan unsurların dışında kalan ve kişiliğin oluşumu üzerinde etkisi olduğu bilinen faktörler bu başlık altında açıklanmaktadır. Bu doğrultuda diğer faktörler arasında yer alan hususların kitle iletişim araçları, gelişme çağındaki çocukların yetişkin bireyler ile aralarındaki etkileşim biçimi, doğum sırası ve zekâ olduğu görülmektedir (Ağralı Ermiş ve Şahin, 2019: 9-10).

Kişiliğin oluşumunu etkileyen faktörlerden biri olan kitle iletişim araçları; televizyon, telefon, radyo, internet, posta, gazete, dergi, kitap gibi geniş kitleler tarafından kullanılan ve bilgi edinmek, iletişim kurmak, haberleşmeyi sağlamak vb. birçok amaca hizmet etmeye yarayan araçları ifade etmektedir. Oldukça geniş bir yelpazeye sahip olduğu görülen bu araçların bireyler tarafından kullanılıp kullanılmaması, kullanılıyor ise ne oranda kullanıldığı ya da kullanımının hangi amaca hizmet ettiği, kişiliğin oluşumu üzerinde farklı yönlerde ve farklı düzeylerde bir etkiye sahiptir. Bahsedilen bu araçların özellikle çocuklar ile gençler üzerindeki etkisinin oldukça önem arz ettiğini vurgulamak gerekmektedir. Çünkü bu araçların belirli bir yaş grubu üzerindeki etkisinin daha yüksek olduğu; çocukların gelişimini ve gençlerin kazanacakları yeni davranış kalıplarını farklı yönlerde etkileyebildiğinin gözlemlendiği belirtilmektedir (Ağralı Ermiş ve Şahin, 2019: 10; Tutar, 2018: 301).

Çocukların severek izledikleri çizgi filmler, dikkatlerini çeken reklamlar onlar üzerinde bir algı oluşturarak doğrudan düşünce yapılarını etkileyebilmekte iken dolaylı olarak da tutumlarına yansıyabilmektedir. Küçükken izlenen bazı çizgi filmlerde olumlu kişilik özelliklerine sahip olan çizgi film karakterlerine bakıldığında genellikle güzel, hoş ya da şık bir dış görünüşe sahip olduklarını; olumsuz kişilik özelliklerine sahip olan karakterlere bakıldığında ise genellikle kötü, sert ya da itici bir dış görünüşe sahip olduklarını anımsamak mümkündür. Bu doğrultuda çizgi filmlerin çocuklara

kazandırdığı olumsuz nitelikteki algıların, ilerleyen süreçlerde de varlığını koruma ihtimali kaçınılmazdır. Nitekim çocukların, yetişkin bir birey olduklarında dış görünüşü güzel, hoş ve şık olan bireylerin olumlu kişilik özelliklerine; kötü, sert ya da itici olan bireylerin ise olumsuz kişilik özelliklerine sahip oldukları algısıyla hareket etmelerini ve yanılığa düşmelerini muhtemel bir senaryo olarak ifade etmek mümkündür.

Bireylerin aynı durum ya da olay karşısında yansıttıkları davranışlar üzerinde dış görünüşün herhangi bir etkisinin olup olmadığını araştırmak amacıyla sosyal bir deney yapıldığı görülmektedir. Bahsedilen sosyal deneyde bir birey, aynı olayı farklı dış görünüşlere bürünerek iki senaryoda canlandırmaktadır. İlk senaryoda bireyin, üzerindeki normal elbiseler ile yere düştüğü ve çevresindeki bireylerden yardım talep ettiği görülmektedir. Yardım talep eden bir bireye karşı yapılması gereken ilk davranışın hemen harekete geçmek olduğu düşünülse de deneyin bu senaryosunda çevredeki bireylerin, yerde yatan ve yardım talep eden bireye yardımcı olmadıkları gözlemlenmektedir. Bunun nedeni, yerde yatan bireyin bir dilenci olduğuna, kendilerini yanıltmak için böyle davranışlarda bulunduğu ya da zarar verme ihtimalinin olduğuna inanılması gibi birçok husustan kaynaklanabilmektedir. Fakat burada asıl rolü, sahip olunan algıların oynadığını ifade etmek gerekmektedir. İkinci senaryoda ise bireyin aynı olayı yeniden canlandırdığı fakat bu sefer üzerinde takım elbiselerinin olduğu yani; çevredeki bireylere iyi bir izlenim verecek görünüşe sahip olduğu görülmektedir. Bahsedilen bu durumda ise yerde yatan ve yardım talep eden bireye karşı, çevredeki bireylerin anında harekete geçtikleri gözlemlenmektedir (Habertürk, 9 Mayıs 2014). İki farklı senaryoda gerçekleştirilen bu sosyal deneyde tek değişen şey her ne kadar dış görünüş olsa da bireylerin durumlar ve olaylar karşısında sahip oldukları algılar ile hareket ettiklerini ifade etmek doğru ve yerinde bir tespit olacaktır.

Kişiliğin oluşumunu etkileyen faktörlerden bir diğeri, gelişme çağındaki çocukların yetişkin bireyler ile aralarındaki etkileşim biçimidir. Rol model olarak görülen, örnek alınan ve davranışları taklit edilerek benzemeye çalışılan bireylerin, gelişme çağındaki çocuklar üzerindeki etkisinin önem arz ettiği; çocukların geleceğe yönelik hedeflerini, davranışlarını, bazı konulardaki ideallerini ve eğilimlerini özellikle yakın çevrelerinde bulunan yetişkin bireylerin etkisi ile belirledikleri görülmektedir. Çocukların eğitim hayatlarında sevdikleri öğretmenleri rol model olarak görmeleri, onlara benzemeye çalışmaları; bu doğrultuda öğretmenlerinin sahip oldukları kişilik özelliklerini benimsemeleri bu duruma bir örnek teşkil etmektedir (Tutar, 2018: 302).

Doğum sırasının ve zekânın, kişiliğin oluşumu üzerindeki etkisi ile ilgili açıklamalara aile faktörü başlığı altında değinilmiş olması nedeniyle bu başlık altında tekrar ele alınmamıştır.

Kişiliğin oluşumunu etkileyen faktörler ile ilgili yer alan başlıklara ve bu başlıkların açıklamalarına bakıldığında birçok faktörün kişiliğin oluşumunu etkilediği; her birinin bireyler üzerindeki etkilerinin farklı yönde ve düzeyde olduğu görülmektedir. Kişiliğin nasıl geliştiğine, ne tür etkilere maruz kaldığına yönelik bazı çıkarımlar yapmak mümkün olsa da bunları eksiksiz bir şekilde ifade etmek imkânsızdır. Çünkü bireylerin sergiledikleri davranışlarda gözlemlenmesi ve araştırmacılar tarafından bilimsel çalışmaların yapılması sayesinde kişilik özellikleri hakkında çıkarımlar yapılabilen ve bilgi sahibi olunabilmektedir. Bu nedenle sosyal bir varlık olan bireyin kişiliğinin oluşumu üzerinde etkisi olduğu bilinen faktörler kadar bilinmeyen, gözlemlenemeyen, henüz incelenmemiş olan birçok faktörün bulunduğunu da belirtmek gerekmektedir.

1.2. KARANLIK KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ

Geçmişten günümüze kadar başta psikoloji ve davranış bilimleri olmak üzere birçok bilim dalında kişilik ve kişilik özellikleri üzerine çalışmalar yapıldığı, bu çalışmalar sonucunda bireylerin hem olumlu hem de olumsuz olarak nitelendirilen kişilik özelliklerine sahip olduklarının ifade edildiği görülmektedir. Araştırmacıların büyük bir ilgi ile üzerine çalıştıkları kişilik kavramının her iki yönden incelendiği görülmekle birlikte özellikle son yıllarda bireylerin olumsuz nitelikte olan kişilik özellikleri üzerine yapılan çalışmaların giderek arttığı gözlemlenmektedir. Nitekim toplumun bir üyesi olan bireyin sahip olduğu olumsuz kişilik özellikleri içinde bulunduğu toplumu, toplumun kültürünü ve çevresindeki bireyleri aynı doğrultuda etkilemektedir. Bu nedenle olumsuz olarak nitelendirilen kişilik özellikleri üzerine yapılan çalışmalar hem bireyler hem örgütler hem de toplumlar açısından oldukça önem arz etmekte; üzerinde durulması ve dikkate alınması gereken önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bireylerin olumsuz olarak nitelendirilen kişilik özellikleri ile kişiliğin karanlık yönüne vurgu yapılmaktadır. Bireylerin sahip oldukları karanlık kişilik özellikleri, içinde bulundukları toplum tarafından kabul görmeyen duygu, düşünce ve davranışlarını ifade etmektedir. Bunun aksine bireylerin olumlu olarak nitelendirilen kişilik özellikleri

ile kişiliğin aydınlık yönüne vurgu yapılmakta olup bireylerin sahip oldukları aydınlık kişilik özelliklerinin ise içinde bulundukları toplum tarafından kabul gören duygu, düşünce ve davranışlarını ifade ettiğini söylemek mümkündür.

Literatürde kişiliğin karanlık yönüne yapılan vurgular genel olarak karanlık kişilik özellikleri ya da karanlık üçlü başlıkları ile ifade edilmektedir. Ancak bu çalışmada karanlık kişilik özellikleri başlığı kullanılarak gerekli açıklamalara yer verilmektedir. Çalışmanın bu bölümünde konunun daha iyi anlaşılması ve konu ile ilişkili olması nedeniyle öncelikle aydınlık kişilik özelliklerine değinilmekte; ardından karanlık kişilik özellikleri olan narsizm, makyavelizm ve psikopati kavramlarından bahsedilmektedir.

Karanlık kişilik özelliklerinin 2002 yılında Paulhus ve Williams tarafından literatüre kazandırıldığı görülmekte olup aradan uzun yıllar geçtikten sonra aydınlık kişilik özellikleri ifadesinin ilk defa 2018 yılında Johnson tarafından kullanıldığı; 2019 yılında ise Kaufman ve arkadaşları tarafından kavramsallaştırılarak literatüre kazandırıldığı görülmektedir (Polatçı ve Yeloğlu, 2021: 77).

Aydınlık kişilik özelliklerinin kavramsallaştırılarak literatüre kazandırılmasının en önemli nedeni, bireylerin davranışlarını açıklamada karanlık kişilik özelliklerinin tek başına yetersiz kalmasından kaynaklanmaktadır. Johnson'ın aydınlık kişilik özelliklerini bireylerin empati kurma becerileri, diğer bireylere karşı şefkatli ve yardımsever davranışlar sergilemeleri gibi özellikler ile ifade ettiği ve bu kavramı daha çok bireylerin prososyal kişilik özellikleri ile tanımladığı görülmekte iken; Kaufman ve arkadaşlarının ise aydınlık kişilik özelliklerinin ölçümünün doğru olabilmesi amacıyla bir araç geliştirmeyi hedefledikleri görülmektedir. Bu doğrultuda hareket eden Kaufman ve arkadaşlarının aydınlık kişilik özelliklerini üç boyutta sınıflandırdıkları ifade edilmekte olup bahsedilen bu üç boyutun neler oldukları aşağıda Şekil 1.2'de görülmektedir (Ülkü, 2023: 38-40).

Şekil 1.2: Aydınlık Kişilik Özelliklerinin Boyutları

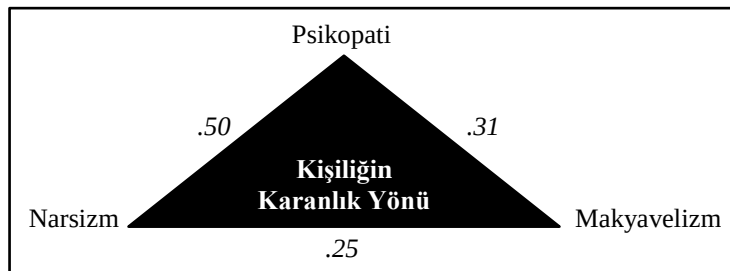
Kaynak: Polatçı ve Yeloğlu, 2021: 77.

Bu noktada aydınlık kişilik özellikleri ile ilgili önemli bir hususun vurgulanması gerekmektedir. Bahsedilen bu husus; Şekil 1.2’de görülen insanlığa inanç, kantçılık ve hümanizm boyutlarından oluştuğu ifade edilen aydınlık kişilik özelliklerinin, karanlık kişilik boyutlarının tam zıttı olan özellikleri ifade ettiği anlamına gelmediğidir (Kaufman, vd., 2019: 11). Bu doğrultuda kişilik özelliklerinin aydınlık ya da karanlık yönlü olarak nitelendirilmesi ile bir grupta bencil bireyler varsa diğer grupta bencil olmayan bireylerin var olacağı gibi bir çıkarım yapılmasının mümkün olmadığını belirtmek gerekmektedir.

Kişiliğin karanlık yönü; bireylerin toplum içerisinde kendilerini ön plana çıkarmak için belirli davranışlarda bulunma, duygusal yönden diğer bireylere karşı duyarsız kalma, empati kurma becerisinden yoksun olma, diğer bireyleri manipüle etme, aldatıcı ya da yanıltıcı davranışlarda bulunma, kendi menfaatleri uğruna diğer bireyleri kullanma, kendilerini beğenme ve herkesten üstün görme gibi kibirli duygulara sahip olma, saldırganlık içeren davranışlarda bulunma vb. birçok olumsuz özellik ile ilişkilendirilmektedir (Ergun Özler, 2021: 395). Bahsedilen bu olumsuz özellikler ile bireylerin sadece karanlık kişilik özelliklerine vurgu yapılmamaktadır. Aynı zamanda bu tür özelliklerin görüldüğü bireylerde genellikle bir kişilik bozukluğunun da söz konusu olduğunu belirtmek gerekmektedir.

İlk olarak 2002 yılında Paulhus ve Williams tarafından kavramsallaştırılan ve literatürde “The Dark Triad of Personality” olarak ifade edilen karanlık kişilik özelliklerinin üç boyutta sınıflandırıldığı ve bu boyutlar arasındaki korelasyonu hesaplamak amacıyla bir çalışma yapıldığı görülmektedir (Ağralı Ermiş ve Şahin, 2019: 36). Bu doğrultuda Paulhus ve Williams’ın sınıflandırdığı üç boyut ile bu boyutlar arasındaki korelasyona ilişkin elde ettikleri istatistiki bulgular aşağıda Şekil 1.3’te görülmektedir.

Şekil 1.3: Karanlık Kişilik Özelliklerinin Boyutları ve Aralarındaki Korelasyona İlişkin İstatistiki Bulgular

Kaynak: Ağralı Ermiş ve Şahin, 2019: 36.

Şekil 1.3'te görüldüğü üzere karanlık kişilik özellikleri; narsizm, makyavelizm ve psikopati olmak üzere üç boyuttan oluşmaktadır (Paulhus ve Williams, 2002: 556). Bahsedilen bu boyutların her birinin kavramsal yapılarında farklılıklar söz konusu olsa da Paulhus ve Williams'ın, benzerlik gösteren bazı yönlerin olabileceği düşüncesi ile hareket ettikleri ve bu üç boyutu ele aldıkları ifade edilmektedir (Ergun Özler, 2021: 396). Bu doğrultuda ele aldıkları narsizm, makyavelizm ve psikopati boyutları arasındaki korelasyonu hesaplayabilmek amacıyla toplam 245 katılımcı üzerinde bir araştırma yapan Paulhus ve Williams'ın, $p < .0001$ ile tüm korelasyonların çift yönlü ve anlamlı olduğu sonucuna ulaştıkları görülmekte olup elde ettikleri bu sonucun, düşüncelerini destekler nitelikte olduğu belirtilmektedir (Ağralı Ermiş ve Şahin, 2019: 36).

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde narsizm, makyavelizm ve psikopati kavramları üzerinde duran Jones ve Paulhus'un (2011), bu kavramlar arasındaki ortak yönlerin neler olduğunu belirlemeye çalıştıkları görülmekte olup yaptıkları çalışmalar sonucunda bu kavramlar arasındaki ortak yönleri; hissiz olma ile manipülatif davranışlar sergileme olarak tespit ettikleri ifade edilmektedir (Ergun Özler, 2021: 396). Aynı zamanda Paulhus'un 2014 yılında yaptığı bir çalışmada karanlık üçlü boyutlarını ve bu boyutlar ile ilişkili olan bazı kişilik özelliklerini incelediği görülmekte olup yaptığı çalışma doğrultusunda elde ettiği sonuçlara ilişkin bilgiler aşağıda Tablo 1.3'te görülmektedir.

Tablo 1.3: Karanlık Üçlü Boyutlarında Görülen Kişilik Özellikleri ve Yoğunluk Düzeyleri

KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ	NARSİZM BOYUTU	MAKYAVELİZM BOYUTU	PSİKOPATİ BOYUTU
Abartma	+++	+	+++
Hissiz Olma	+++	+++	+++
Dürtüsellik	++	+	+++
Etik Dışı Davranışlar	+	Sadece Beyaz Yakıllılar	+++
Manipülatif Davranışlar	+	+++	+++
Sadist	+	+	+

Kaynak: Paulhus, 2014: 422.

Tablo 1.3'te her bir kişilik özelliğinin hangi boyut kapsamında değerlendirilebileceği ile değerlendirildikleri boyut kapsamındaki yoğunluklarının ne düzeyde olduğu hakkında bilgiler yer almaktadır. Ele alınan kişilik özelliklerinin karşısında bulunan tek artılı (+) ifadeler o özelliğin ortalama düzeyde olduğunun, çift artılı (++) ifadeler o özelliğin ortalama düzeyin bir miktar üstünde olduğunun, üç artılı (+++) ifadeler o özelliğin ortalama düzeyin bir miktar üstünde olduğunun, dört artılı (++++)

(+ + +) ifadeler ise o özelliğin ortalama düzeyin fazlasıyla üstünde olduğunu belirtmesi amacıyla kullanılmaktadır. Bu doğrultuda narsizm boyutunda ortalama düzeyin fazlasıyla üstünde olan kişilik özelliklerinin abartma ve hissiz olma; makyavelizm boyutunda ortalama düzeyin fazlasıyla üstünde olan kişilik özelliklerinin hissiz olma ve manipülatif davranışlar; psikopati boyutunda ortalama düzeyin fazlasıyla üstünde olan kişilik özelliklerinin ise abartma, hissiz olma, dürtüsellik, etik dışı davranışlar ve manipülatif davranışlar olduğu görülmektedir. Paulhus, yaptığı bu çalışma ile ele aldığı kişilik özelliklerinin her birinin aslında karanlık üçlü boyutları ile ilgili olduğunu vurgulamaya çalışırken aynı zamanda kavramsal ve ampirik yönden birbirleri ile örtüşüklerinin de altını çizmeye çalışmaktadır. Ayrıca hem narsizm hem makyavelizm hem de psikopati boyutlarında ortalama düzeyin fazlasıyla üstünde olmasından dolayı “hissiz olma” özelliğinin, karanlık üçlünün en belirgin ve temel özelliği olduğunu da vurguladığı görülmektedir (Ağralı Ermiş ve Şahin, 2019: 35-36).

Karanlık kişilik özellikleri hakkında yapılan diğer çalışmalar incelendiğinde Paulhus ve Williams tarafından sınıflandırılan narsizm, makyavelizm ve psikopati boyutlarının sıklıkla kullanıldığını ve genel kabul gören boyutlar olduğunu ifade etmek mümkün olup bahsedilen boyutlara yönelik farklı sınıflandırmaların da mevcut olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu doğrultuda literatürde karanlık kişilik özelliklerinin boyutlarına yönelik yapılan sınıflandırmalar arasında en sık karşılaşılanlar aşağıda Tablo 1.4’te görülmektedir.

Tablo 1.4: Karanlık Kişilik Özellikleri ile İlgili Yapılan Sınıflandırmalar

3 BOYUTLU SINIFLANDIRMA	10 BOYUTLU SINIFLANDIRMA	14 BOYUTLU SINIFLANDIRMA
<u>Karanlık Üçlü Kişilik</u> <i>Paulhus & Williams (2002) tarafından sınıflandırılmıştır.</i>	<u>DSM-V</u> <i>Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından sınıflandırılmıştır.</i>	<u>Disfonksiyonel Kişilik Tarzı</u> <i>Moscato & Salgado (2004) tarafından sınıflandırılmıştır.</i>
Narsizm Makyavelizm Psikopati	Anti-Sosyal Bağımlı Borderline (Sınırdaki) Çekingen Histrionik Narsisistik Obsesif Kompulsif Paranoyak Şizoid Şizotipal	Anti-Sosyal Bağımlı Borderline (Sınırdaki) Çekingen Depresif Dürtüsel Fazla Duygusal Mazoşistik Narsisistik Paranoyak Pasif Agresif Sadist Şizoid Şizotipal

Kaynak: Kavak, 2020: 21.

Tablo 1.4 incelendiğinde kişilik özelliklerinin karanlık yönüne ilişkin yapılan her bir sınıflandırmada farklı kişilik bozukluklarının ele alındığı ve bu doğrultuda karanlık kişilik boyutlarının oluşturulduğu görülmektedir. Paulhus ve Williams (2002) tarafından üç boyutta ele alınan karanlık kişilik özelliklerinin yanı sıra Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından yapılan çalışmada kişilik özelliklerinin üç ayrı kümede ele alındığı; bu doğrultuda toplamda 10 farklı kişilik bozukluğu üzerinde durulduğu, bu çalışmanın DSM-V adıyla tanımlandığı ve DSM-V'nin 10 boyutu içerdiği görülmekte iken; Moscoso ve Salgado (2004) tarafından yapılan çalışmada ise 14 farklı kişilik bozukluğu üzerinde durulduğu, bu çalışmanın disfonksiyonel kişilik tarzı adıyla tanımlandığı ve disfonksiyonel kişilik tarzının 14 boyutu içerdiği görülmektedir (Kavak, 2020: 21-22).

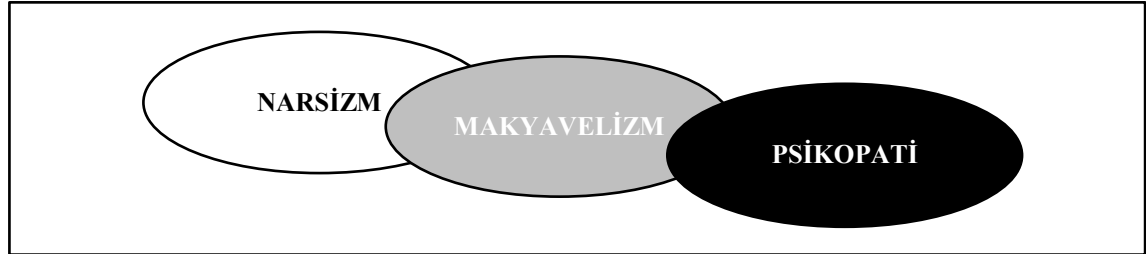
Karanlık kişilik özelliklerine yönelik yapılan bu sınıflandırmaların dışında Hogan ve Hogan (2001) tarafından da bir sınıflandırma yapıldığı gözlemlenmekte olup bahsedilen bu sınıflandırmada 11 kişilik bozukluğu üzerinde durulduğu, bu doğrultuda karanlık kişilik özelliklerinin 11 boyutta ifade edildiği görülmektedir. Aynı zamanda Hogan ve Hogan tarafından yapılan bu çalışmanın, Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından yapılan çalışmaya paralellik gösterdiğini ifade etmek mümkündür (Kanten, Yeşiltaş ve Arslan, 2015: 368).

Jonason tarafından 2012 yılında yapılan çalışma incelendiğinde yüksek düzeyde narsist kişilik özelliklerine sahip olan kadınların, hemcinsleri ile kuracakları arkadaşlıklarda kendilerine kıyasla daha az güzel olduğunu düşündükleri ve daha az çekici buldukları kadınlara yönelmekte oldukları; yüksek düzeyde makyavelist kişilik özelliklerine sahip olan kadınların, yine hemcinsleri ile kuracakları arkadaşlıklarda sosyal statü kriterini göz önünde bulundurarak hareket ettikleri; yüksek düzeyde psikopat kişilik özelliğine sahip olan erkeklerin ise kuracakları arkadaşlıklarda kendi cinsel eğilimlerini göz önünde bulundurarak hareket ettikleri yönünde sonuçlara ulaşıldığı ifade edilmektedir. Bu doğrultuda bireylerin yaptıkları tercihler üzerinde sahip oldukları kişilik özelliklerinin önemli bir rol oynadığını vurgulamak gerekmektedir (Jonason, 2012: 400).

Narsizm, makyavelizm ve psikopati boyutlarında yer alan kişilik özelliklerinin her biri, bireyin karanlık yönüne atıfta bulunuyor olsa da bu boyutların karanlık olma düzeylerinin bir olmadığının belirtilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda karanlık üçlü

boyutlarının karanlık olma düzeylerindeki farklılıklar aşağıda Şekil 1.4'te görülmektedir.

Şekil 1.4: Karanlık Üçlü Boyutlarında En Aydınlıktan En Karanlığa Doğru Bir Sıralama

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Narsizm, makyavelizm ve psikopati boyutlarından oluştuğu ifade edilen karanlık kişilik özelliklerinin birbirleri ile benzerlik gösteren ve ortak olan bazı yönleri olduğu gibi farklılık gösteren yönlerinin de var olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Bahsedilen bu boyutlardaki farklılıklardan biri, Şekil 1.4'te görüldüğü üzere her bir boyutun karanlık olma düzeyi ile ilgilidir. Bu doğrultuda karanlık olma düzeyi en düşük olan boyutun narsizm, en fazla olan boyutun psikopati olduğu; makyavelizmin ise bu boyutların ortasında yer aldığı ifade edilmektedir (Ergun Özler, 2021: 395).

Narsizm ve psikopatinin iki uç noktada bulunmalarının temel nedeni hem subklinik hem de klinik yönden ele alınmalarından yani; bir kişilik bozukluğu olarak da değerlendirilmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu iki boyutun dışında kalan makyavelizmin ise sadece subklinik yönden ele alındığı yani; bir kişilik bozukluğu olarak değerlendirilmediği görülmektedir.

1.2.1. Narsizm Kavramı

Birçok bilim dalında ele alınan narsizm kavramı, bu çalışmada örgütsel davranış yönüyle incelenmektedir. Bu nedenle klinik narsizmden ziyade subklinik narsizm üzerinde durulmaktadır. Çalışmanın bu kısmında narsizmin tanımından, tarihsel gelişiminden, boyutlarından ve narsist bireylerin özelliklerinden bahsedilmektedir.

1.2.1.1. Narsizmin Tanımı ve Tarihsel Gelişimi

Narsizm kavramının “küntlük” anlamına gelen Yunancadaki “narke” kelimesinden türediği düşünülmekte olup kökeninin mitolojik bir figür olan Narkissos’un hikâyesine dayandığı ifade edilmektedir (Kaygın ve Zengin, 2022: 35; Geçtan, 2003: 254). Bu hikâyeye göre güzel bir kız olan Ekho, kendisine karşı

duyguları olan bireyleri umursamayan ve onların duygularını karşılıksız bırakan biri olarak tanımlanmaktadır. Fakat günlerden bir gün Ekho'nun, Narkissos adında bir adam ile karşılaştığı ve ona ilk görüşte âşık olduğu ifade edilmektedir. Ekho'nun kendisine karşı beslediği duyguların farkında olan Narkissos, bu duygulara karşılık vermemekte ve ondan uzak durmaktadır. Bunun sonucunda karşılıksız olarak beslediği duyguların Ekho'nun günden güne erimesine neden olduğu, içinde bulunduğu durumun hissettirdiği üzüntüye dayanamadığı ve bu üzüntünün sonunda öldüğü ifade edilmektedir. Olimpos dağında yaşayan Tanrıların, Ekho'nun başına gelen bu durum karşısında oldukça öfkelenedikleri; Narkissos'un cezalandırılması ve bu cezanın ne olacağı hakkında bir karar alınması gerektiğini düşündükleri ifade edilmektedir. Bu doğrultuda Olimpos dağında yaşayan Tanrıların aldıkları karar, Narkissos'un Ekho'ya hissettirdiği duyguların aynısını kendisinin de yaşaması yönünde olur. Avcı olan Narkissos, bir gün avlandığı sırada çok susadığını hisseder ve bir nehrin kenarına doğru ilerler. Susuzluğunu gidermek için nehre eğildiği sırada suya yansıyan görüntüsünü görerek âdeta büyülenir ve kendisine âşık olur. Sudaki görüntüsüne bakmaktan kendini alıkoyamayan Narkissos zamanla su içemez, yemek yiyemez bir hâle gelir ve bu durumdan dolayı günden güne erimeye başlar. Sonunda da görüntüsüne bakmaktan kendini alıkoyamadığı nehrin başında ölür. Öldüğü yerde oldukça güzel ve hoş kokulu bir çiçek yetiştiğinin ve bu çiçeğe “nergis” anlamına gelen “narkissos” adı verildiğinin ifade edildiği görülmektedir (Elmas, 2018: 5; Kavak, 2020: 25-26).

Narsizm kavramı genel olarak bireyin gerçekte sahip olmadığı düzeyde bir büyüklüğe sahip olduğunu düşünmesi, diğer bireylere kıyasla kendisini daha üstün görmesi ve bu düşüncelerinin davranışlarına yansması hâli olarak ifade edilmektedir (Çelik, 2020: 9). Aynı zamanda kişinin kendisine hayranlık duyması, kendisinden başka hiç kimseyi beğenmemesi, başkalarının sevgisini ve beğenisini toplamayı istemesi ile diğer bireyler tarafından kıskanılmayı arzulaması gibi kibirli duygular barındıran bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Bu duyguların altında bireyin kendisini yalnız biri olarak hissetmesi, değersiz biri olarak görüldüğünü düşünmesi ve özgüven sorunu yaşaması gibi nedenlerin yattığı ifade edilmektedir (Ergun Özler, 2021: 399).

Narsist bireyler kendilerine olumsuz bir eleştiri yöneltildiğinde, başkaları tarafından görmezden gelindiklerinde, olumsuz yönde bir geri bildirim aldıklarında genellikle sinirlerine hâkim olamamakta ve agresif davranışlar sergilemektedirler (Murat, 2017: 14). Aynı zamanda bahsedilen bu durumlar ile karşı karşıya kalan narsist

bireyler, diğer bireylerin kendilerini kötü hissetmelerine neden olacak davranışlarda bulunmaktan bile kaçınmamaktadırlar (Behary, 2014: 25).

Narsizm kavramının tarihsel gelişimine bakıldığında ilk olarak 1898 yılında psikoanalitik kuramcı olan Havelock Ellis tarafından ele alındığı görülmekle birlikte Yunan mitolojisinde yer alan Narkissos'un hikâyesi ile narsizm kavramını ilişkilendirdiği ve hikâyenin karakterini bir psikolojik fenomen olarak tanımlayan ilk kişi olduğu ifade edilmektedir (Ağralı Ermiş ve Şahin, 2019: 59-60). Ellis'in narsizm kavramı ile ilgili olarak bireylerin cinsel yönlü arzularını neredeyse kendilerine duydukları hayranlık ile absorbe etmeye yöneldiklerinden bahsettiği ve "Narcissus Like" kavramını literatüre kazandırdığı görülmektedir (Atay, 2010: 2).

Ellis'in ardından Otto Rank tarafından da narsizm kavramının ele alındığı görülmekle birlikte bu kavramı psikoanalitik bir yaklaşımla inceleyen ilk kişi olduğu ifade edilmektedir. Rank'ın 1911 yılında yayımladığı makalede narsizm kavramını, cinsel öz-sevgi temeline dayandırdığı ve bu kavramı kendine hayranlık duyma ve kibir duyguları ile ilişkilendirdiği görülmektedir (Atay, 2010: 3).

Uzun yıllar boyunca araştırılan narsizm kavramı ile ilgili olarak Sigmund Freud tarafından da çalışmalar yapıldığı görülmektedir. 1910 yılında yayımlanan "Three Essays on The Theory of Sexuality" adlı makalesinde Freud'un narsizm kavramını dipnot olarak kullandığı görülmekte iken; 1914 yılında yayımlanan "On Narcissism: An Introduction" adlı makalesinde ise daha önceden dipnot olarak kullandığı narsizm kavramını detaylı bir biçimde incelediği ve bu kavramı bir kişilik özelliği olarak tanımladığı görülmektedir (Rozenblatt, 2002: 47-48; Palmer, vd., 2017: 31).

Freud'un 1914 yılında yayımladığı makalede narsizm kavramını, bireyin sahip olduğu libidinal enerjinin dış çevreden ziyade kendisine yönelmesi olarak tanımladığı ve bu kavramı "birincil narsizm" ve "ikincil narsizm" olmak üzere iki farklı başlık altında ele aldığı görülmektedir (Toprak, 2021: 30). Freud, bireylerin bebeklik dönemlerinde başlayan ve belirli bir düzey aşılmadığı sürece bebeğin gelişiminin sağlıklı bir parçası olan narsizmi birincil narsizm başlığı altında değerlendirmekte iken; bireylerin özellikle çocukluk dönemlerinde kendisini büyüten ve yetiştiren anne ve/veya baba tarafından travmatik olarak nitelendirilebilecek davranışlara maruz kalması sonucunda sahip olduğu libidal enerjisinin dış dünyadan geri çekilmesini, kendisine

yönelmesini ve egoya dönüşmesini kapsayan narsizmi ise ikincil narsizm başlığı altında değerlendirmektedir (Yurdakul, 2019: 18).

Narsizm kavramının tarihsel gelişimine bakıldığında her ne kadar mitolojik bir hikâyeye dayandığı ifade edilse de narsizmin zamanla birçok araştırmacı tarafından ele alındığı ve detaylı olarak incelendiği görülmektedir. Bu kavrama yönelik yapılan çalışmalar günümüzde hâlen devam etmekte ve araştırmacılar tarafından birçok farklı yönden incelenmektedir. Bu nedenle literatürde narsizm kavramı ile ilgili birçok farklı tanımın bulunduğu görülmekte olup bu tanımlardan bazılarını aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

- Millon narsizm kavramını; anne ve/veya babanın çocuklarına karşı ilgisiz ve değersiz davranışlarının sonucunda değil; aşırı düzeyde ilgi göstermelerinin ve değerli hissettirmelerinin sonucunda meydana gelen kişilik özellikleri olarak tanımlamaktadır. Aynı zamanda bahsedilen bu durumun temel nedeni olarak bireyin, ailenin ilk ya da sahip oldukları tek çocuk olması ile tüm ilgi ve alakanın kendi üzerinde yoğunlaşmasından kaynaklandığını ifade etmektedir (Emmons, 1987: 11).
- Kohut narsizm kavramını; bireylerin kendilerini ilgisiz kaldıkları bir ortamda hissetmeleri, değersiz olduklarını düşünmeleri; bu hisler ve düşünceler doğrultusunda empatiden yoksun ve saygısızca davranışlarda bulunmaları olarak tanımlamakta iken bu bireylerin arkadaşlık ilişkilerinin tamamen çıkar ilişkisine dayandığını da ifade etmektedir (Akhtar, 1989: 511).
- Kernberg narsizm kavramını; bireylerin diğer bireyleri kıskanmaları, değersizleştirmeye çalışmaları, soğukkanlı bir şekilde hareket ederek çevrelerindeki bireyleri sömürmeleri, kendilerini fazlasıyla çekici bulmaları gibi duygu ve davranışlar ile tanımlamakta iken bu duygu ve davranışların agresif bir yapıya sahip anne ve/veya baba tarafından yetiştirilmiş olma, öfke besleme ve intikam alma gibi nedenlerden kaynaklandığını ifade etmektedir (Çiftçi, 2021: 48). Aynı zamanda narsist bireyler, yaşamlarından memnun görünen ve kendilerinin sahip olmak istedikleri şeylere sahip olan bireylere karşı yoğun düzeyde haset duygusu barındırmaktadırlar (Yıldırım, 2020a: 69).

- Horney narsizm kavramını; çocukluk döneminde anne ve/veya babanın ilgisiz davranışları sonucunda bireylerin sosyal ilişkilerinin sorunlu olması, herhangi bir emek göstermeden ya da bedel ödemedi beklenti içinde olmaları gibi patolojik yönden kendini gösteren farklı etkiler olarak tanımlamaktadır (Yıldırım, 2020a: 70). Bu doğrultuda narsist bireylerde kendini olduğundan fazla büyük görme, beğenme ve gerçekte sahip olmadıkları özellikler için başkalarının övgülerde bulunmasını bekleme gibi bazı özelliklerin var olduğunu ifade etmektedir (Çiftçi, 2021: 48).

Narsizmde sosyopati eğiliminin, karanlık kişiliğin diğer boyutları olan makyavelizm ve psikopatiye kıyasla daha az düzeyde olduğu ifade edilmektedir (Lyons ve Jonason, 2015: 215). Nitekim narsist bireyler, her ne kadar diğer bireyler ile iyi ilişkiler kurmakta zorlansalar da kendilerinde olmayan özellikleri varmış gibi göstererek onları öven, beğenen, kıskanan, ilgi gösteren, ifade ettikleri düşünceleri destekleyen ve onaylayan, her durumda haklı olduğunu hissettiren, kendisini takdir eden bireyler ile yakınlık kurmayı ve egolarını bu yollarla tatmin etmeyi sevmektedirler. Bu nedenle kendilerine beklentileri doğrultusunda yaklaşıldığı ve egolarının tatmin edildiği sosyal ortamlar içerisinde bulunmayı istemektedirler. Bahsedilen durumlar doğrultusunda narsist bireylerin kendilerini gerçekleştirmeye ya da gerçekleştirmiş gibi göstermeye eğilimlerinin olduğunu ifade etmek mümkündür.

Narsist bireylerin kendilerini gerçekleştirmeye yönelik eğilimlerinin, Abraham Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde yer alan basamaklardan birinde karşılık bulduğu görülmekte olup bu bireylerin ilk olarak yaşamlarını devam ettirebilmeleri için önem arz eden fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamaya yöneldikleri, bu ihtiyaçlarını karşılamalarının ardından ise hiyerarşinin daha çok kendini gerçekleştirme basamağında yer aldıkları ifade edilmektedir. Bu doğrultuda hastalıklara karşı direniş göstermekte olan, kıtlık ile mücadele eden, savaş içinde olan geri kalmış ülkelerde narsist kişilik özelliklerinin yani narsizmin görülme oranının, diğer ülkelerde görülen oranlara kıyasla daha düşük düzeyde olduğu belirtilmektedir (Çelik, 2020: 11).

Özetle kendilerini diğer bireylerden daha üstün olarak gören, varoluşlarını diğer varoluşların üstünde tutan; iyi olma, güzel olma, mutluluğa sahip olma, başarılı olma gibi tüm olumlu nitelikteki yönlerin sadece kendileri için olduğu algısını taşıyan ve bu doğrultuda kendi bireysel çıkarlarını önde tutan bireylerin narsist kişilik özelliklerine sahip olduklarını ifade etmek mümkündür.

1.2.1.2. Narsizmin Boyutları

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde narsizm kavramının araştırmacılar tarafından farklı boyutlar ile ele alındığı ve bu doğrultuda narsist bireyler üzerinde çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Ancak araştırmacıların yaptıkları çalışmalarda daha çok iki boyut üzerinde durulduğu; bu boyutların normal narsizm ve patolojik narsizm olmak üzere iki ayrı başlık altında ele alındığı gözlemlenmektedir.

Bireylerin sosyal yaşamlarına devam etmelerinde herhangi bir engel oluşturmayan, klinik belirtiler göstermeyen yani subklinik nitelikte olan özellikler normal narsizm boyutu altında ele alınmakta iken; bireylerin sosyal yaşamlarına olumsuz etkilerinin olduğu görülen, klinik belirtiler gösterir nitelikte olan özellikler ise patolojik narsizm boyutu altında ele alınmaktadır (Kavak, 2020: 27).

Narsizmin iki boyutu olan normal narsizm ile patolojik narsizme yönelik olarak önemli bir hususa değinmek gerekmektedir. Patolojik narsizm boyutunun bireylerin sosyal yaşamları üzerindeki etkisinin olumsuz yönde olduğu görülmekte olup klinik nitelikte olan bu boyuta gelme sürecinde iki uç noktadan bahsedilmektedir. Bu uç noktalardan birinin temelinde bireylerin öz saygı düzeylerinin düşük olması, bu doğrultuda kendilerini güvensiz hissetmeleri ve aşağılayıcı davranışlar sergilemeleri yatmakta iken bir diğer uç noktanın temelinde ise bireylerin öz saygı düzeylerinin oldukça yüksek olması, bu doğrultuda kendilerini üstün görmeleri ve kibirli davranışlarda bulunmaları yatmaktadır (Millon, vd., 2019: 431). Patolojik narsizm boyutunun iki uç noktası ile ilgili olarak bahsedilenlerin aksine normal narsizm boyutunun ise belirli bir düzeyde kaldığı sürece sağlıklı bir durumu ifade ettiği; bireylerin sosyal yaşamları ile gelişim süreçleri üzerindeki etkisinin olumlu yönde olduğu ve bireylerin var olan potansiyellerini farkına varmalarına imkân sağladığı belirtilmektedir (Malkin, 2017: 26).

Narsizmin boyutları olan normal narsizm ile patolojik narsizme yönelik olarak ifade edilen önemli hususlar ve farklılıklar dışında bu boyutları aşağıdaki gibi kavramsal çerçevede açıklamak mümkündür.

1.2.1.2.1. Normal Narsizm

Normal narsizm boyutu daha öncesinde de belirtildiği üzere klinik nitelikte olmayan kişilik özelliklerini temsil etmektedir. Bahsedilen bu boyut genellikle birçok bireyde var olmakla birlikte bireylerin sarf ettikleri emek ve çabalarının sonucunda

ortaya çıktığı görülmektedir. Bireylerin emek ve çaba sarf ettikleri konularda başarılı olmaları sonucunda bu durumdan zevk almaları, başkalarının ilgi, beğeni ve takdirini toplamaktan hoşnut olmaları gibi durumların doğrudan normal narsizm boyutu ile ilişkili olduğu ifade edilmektedir (Elmas, 2018: 10). Örneğin bir futbolcunun antrenmanlarına dikkat etmesi, oynanan maçlarda iyi performans sergilemesi, takımının daha güçlü olmasına katkı sağlaması gibi durumlar karşısında diğer bireylerin ilgi, beğeni ve takdirini toplamak istemesi her ne kadar narsist kişilik özellikleri olarak nitelendirilse de belirli bir seviyede kaldığı sürece normal narsizm boyutunda değerlendirileceğini ifade etmek mümkündür. Çünkü bu bireylerin kendilerine duydukları öz saygının, hayranlığın, kendilerini diğer bireylere kıyasla daha üstün görmelerinin nedeni; sarf ettikleri emek ve çabalarının sonucunda elde ettikleri başarıdan kaynaklanmaktadır.

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde Kernberg'in normal narsizm boyutunu bireyin kendi benliğine yaptığı yatırım olarak ifade ettiği ve benliğe yapılan yatırım ile dış çevrede yer alan unsurlar arasında bir denge kurulmasının önem arz ettiğini vurguladığı görülmektedir (Toprak, 2021: 31).

1.2.1.2.2. Patolojik Narsizm

Patolojik narsizm boyutu ise daha öncesinde de belirtildiği üzere klinik nitelikte olan kişilik özelliklerini temsil etmektedir. Normal narsizmin temelinde genellikle bireylerin sarf ettikleri emek ve çabalar doğrultusunda bir beklenti içinde olmaları söz konusu iken patolojik narsizm için bu durum söz konusu değildir. Bu boyutta yer alan bireylerin narsist kişilik özelliklerine sahip olmalarının temelinde emek ve çaba sarf etmelerinin herhangi bir sonucu olmadığını düşünme; dış görünüş, maddi olanaklar ve bu maddi olanakların kendilerine sağladığı imkânlar gibi nedenlerin bulunduğu ifade edilmektedir. Bu bireyler sadece sahip oldukları şeyler ile çevrelerindeki bireylerin ilgi ve beğenilerini toplamayı talep etmektedirler (Cihangiroğlu, 2012: 120; Elmas, 2018: 11).

Patolojik narsizm boyutunda yer alan bireyler, çevreleri tarafından kendilerinden emin olan ve başkalarının düşüncelerine önem vermeyen bireyler olarak algılanmakta olup gerçekte başkalarının kendileri ile ilgili ne düşündüklerine önem vermekte ve onaylarına ihtiyaç duymaktadırlar. Bahsedilen durumlardan dolayı bu boyutta yer alan bireylerin kendileri ile çelişen davranışlar sergilediklerini ifade etmek mümkündür (Karaaziz ve Erdem Atak, 2013: 47).

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde Kohut ve Kernberg tarafından yapılan çalışmaların patolojik narsizmin gelişmesinde ve anlaşılabilmesinde önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Kohut, bireyin benliğindeki temel kusur olarak tanımladığı narsist kişilik özelliklerini temel patoloji olarak açıklamaktadır. Temel kusur olarak tanımladığı narsist kişilik özelliklerini ise bireylerin öz saygılarının düşük düzeylerde olması, depresif olma hâli, değersiz hissetme ve başkaları tarafından reddedilme düşüncesi olduğunu ifade etmektedir. Kernberg ise narsizm kavramını “görmekli öz” olarak ele alarak bu kavramı bireylerin, çevrelerindeki diğer bireyler tarafından ilgisiz kalmaları, reddedilmeleri ya da kendilerine mesafeli davranılması gibi bazı olumsuz durumları yaşamamak için kullandıkları bir maske olarak yorumlamaktadır. Özetle Kernberg, patolojik narsizm boyutunda yer alan bireylerin aşırı düzeyde iddialı ve otoriter olduklarını ifade ederken gizli den gizliye savunmasız bir kişilik yapısına sahip olduklarının da altını çizmektedir (Ağralı Ermiş ve Şahin, 2019: 61-62).

Literatürde patolojik narsizmin “büyüklenmeci narsizm” ve “kırılgan narsizm” olmak üzere iki farklı boyuttan oluştuğunun ifade edildiği görülmekte olup bahsedilen bu boyutları aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür (Üzümcü, 2016: 9):

- **Büyüklenmeci Narsizm:** Bu boyutta yer alan bireylerin diğer bireyler üzerinde baskın olmaya çalıştıkları, saldırgan davranışlarda bulundukları, teşhirci bir eğilime sahip oldukları, yüksek beklentiler içinde oldukları, başkalarının kendilerine hayranlık duymasını istedikleri, empati kurma becerisinden yoksun oldukları ifade edilmektedir.
- **Kırılgan Narsizm:** Bu boyutta yer alan bireylerin sosyal yaşamlarında içe dönük bir kişilik yapısına sahip oldukları, çekingen ve utangaç davranışlar sergiledikleri; diğer bireylerin kendilerine yönelttikleri her türlü eleştiriye, olumsuz bir durum yaşamaya ve başarısız olmaya karşı hassas bir yapıda oldukları, kendilerini yetersiz hissettikleri, kaygı düzeylerinin oldukça yüksek olduğu ifade edilmektedir.

Patolojik narsizmin ilk defa Amerikan Psikiyatri Birliği (APA) tarafından 1980 yılında yayımlanan “The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders / DSM-III” adlı çalışmada yer aldığı görülmektedir (Üzümcü, 2016: 6). Daha sonraki süreçlerde DSM-V adıyla yeni bir çalışmanın daha yayımlandığı ve bahsedilen bu çalışmada bazı ifadeler yer verildiği görülmektedir. Amerikan Psikiyatri Birliğine göre, DSM-V’ta yer alan ifadelerden en az beş tanesine sahip olan bireylerde narsist kişilik bozukluğu

olduğu sonucuna ulaşılabileceği ifade edilmektedir (Yıldırım, 2020a: 69). Bahsedilen bu çalışmadaki ifadeler aşağıda Tablo 1.5’te görülmektedir.

Tablo 1.5: Amerikan Psikiyatri Birliği (APA) Tarafından Yayımlanan DSM-V Adlı Çalışmada Yer Alan İfadeler

Kontrolsüz bir şekilde kendini önemseme.
Sadece üst düzeyde olan ya da özel olan bireyler ile arkadaşlık kurabileceğini düşünme.
Sınırı olmayan hayaller ile meşgul olma.
Diğer bireyler tarafından beğenilme ihtiyacına önlenemeyecek bir düzeyde sahip olma.
Kontrol sahibi olmaya çalışma.
Diğer bireylerin iyi niyetli davranışlarını suistimal etme ya da kötüye kullanma.
Bilinçli olarak empati kurmama ya da empati kurma becerisinden yoksun olma.
Aşırı düzeyde kıskanç olma ya da diğer bireylerin kendisini kıskandığına inanma.
Kendisini fazlasıyla beğenme, kibirli ve küstah olarak nitelendirilen davranışlar sergileme.
Pozitif ayrımcılık yapılması gereken biri olduğunu düşünme.

Kaynak: Yıldırım, 2020a: 69.

Bahsedildiği üzere patolojik narsizm; büyülenmeci narsizm ve kırılğan narsizm olmak üzere iki ayrı başlık altında ele alınmaktadır. DSM-V adlı çalışma, bu doğrultuda incelendiğinde Tablo 1.5’te yer alan ifadelerin sadece büyülenmeci narsizm boyutundaki bireylerin kişilik özelliklerini kapsamakta olduğu ve kırılğan narsizm boyutundaki bireyleri tespit etme açısından yetersiz kaldığı düşünüldüğünden dolayı eleştirilere maruz kalmaktadır. Bununla birlikte Amerikan Psikiyatri Birliği’nin (APA) daha sonraki süreçlerde yayımladıkları çalışmalar incelendiğinde, bahsedilen husus ile ilgili eleştirilere rağmen herhangi bir değişiklik yapmadıkları gözlemlenmektedir (Eldoğan, 2016: 2). Bu doğrultuda Amerikan Psikiyatri Birliği (APA) tarafından yapılan ve DSM-V adıyla yayımlanan çalışmada narsist kişilik bozukluğu olduğu sonucuna ulaşılan bireylerin sadece büyülenmeci narsizm kapsamında değerlendirilebileceğini; kırılğan narsizm boyutunda değerlendirilmelerinin yanlış olacağını vurgulamak gerekmektedir.

Normal narsizm ve patolojik narsizm boyutlarında yer alan bireylerin genellikle ortak özelliklere sahip oldukları ifade edilmektedir. Fakat sahip oldukları ortak özelliklerin belirli bir düzeyi aşması durumu söz konusu olduğunda bireylerin patolojik narsizm boyutunda değerlendirildiği görülmektedir. Nitekim bu iki boyutta yer alan bireylerin davranışlarında birbirleri ile benzerlik gösteren bazı özellikler bulunduğu gibi farklılık gösteren bazı özelliklerin de bulunduğu gözlemlenmektedir. Bu doğrultuda bireylerin sahip oldukları duygu ve düşünceler ile diğer bireylere yansıttıkları davranışlarının altındaki temel nedenin de farklılık gösterdiğini vurgulamak

gerekmektedir. Bahsedilen boyutlara ilişkin farklılıklardan bazıları aşağıda Tablo 1.6’da görülmektedir.

Tablo 1.6: Olumlu Narsizm ile Patolojik Narsizm Boyutlarında Görülen Davranışların Kıyaslanması

OLUMLU NARSİZM	PATOLOJİK NARSİZM
Amaca ulaşmaya yönelik sahip olunan motivasyon.	Diğer bireylerin yorumlarının etkisine açık olma.
Özgüven temini.	Bireyin kendisini aşırı düzeyde önemsemesi.
Azimli olma ve sebat etme.	Diğer bireylerin olumsuz yöndeki eleştirilerine öfke gösterme ve duygusal tepkilerde bulunma.
İkna edebilme kabiliyetinin olması.	Bireyin amacına yönelik saldırgan davranışlarda bulunması.
Olumlu yönde iletişim.	Kontrolsüz düzeyde başarı güdüsü.
Liderlik.	Hayalperest olma.

Kaynak: Yıldırım, 2020a: 71.

Narsizm kavramı ile ilgili literatürdeki çalışmalar incelendiğinde bu kavramın sadece bireysel açıdan değil; örgütsel açıdan da ele alınarak incelendiği görülmektedir. Örgütlerde görülen olumsuz nitelikteki davranışlar örgütsel narsizm kavramı ile ifade edilmekte olup bu kavram; örgütün dış çevre tarafından gerçekte var olandan farklı algılanması, daha büyük görülmesi ve örgütün benmerkezci yaklaşımlarda bulunması gibi davranışlar ile tanımlanmaktadır. Narsist bir yapıya sahip olan örgütler şimdiki ve gelecekteki varlıklarını yoğun düzeyde düşündüklerinden dolayı çalışanları ile diğer örgütler üzerinden fayda sağlamaya çalışma, bulundukları sektördeki pozisyonlarını ve sahip oldukları pazar paylarını daha iyi bir konuma taşıma, kazandıkları kârdan daha fazlasını elde etme gibi amaçlar doğrultusunda aşırıya kaçan davranışlar sergilemektedirler. Bahsedilen bu davranışların nispeten normal düzeyde olmasının örgüte fayda sağladığı fakat aşırı düzeyde olmasının örgütün ahlaki değerleri ile çevreye karşı yerine getirmesi gereken sorumlulukları göz ardı etmesine, faaliyet gösterilen alanlarda sorunların oluşmasına ve zamanla örgütün varlığının tehlike altında olmasına yol açtığı vurgulanmaktadır (İnce, 2017: 87; Yurdakul ve Bostancı, 2016: 110).

1.2.1.3. Narsist Bireylerin Özellikleri

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde küçük yaşlarda sergilenen bazı davranışların narsist kişilik özelliğinin birer göstergesi olduğu ifade edilmekte ve bu doğrultuda narsist kişilik özelliklerinin bireylerde küçük yaşlardan itibaren görülebildiği belirtilmektedir (Aydın, 2016: 34). Narsist bireyler hem doğuştan kazandıkları hem de sonradan sahip oldukları özellikler nedeniyle birbirlerinden oldukça farklı narsist

davranışlar sergilemektedirler. Bu bireylerin fiziksel yönden görünüşleri, kendilerini çekici bulmaları, zeki olduklarını düşünmeleri, özel yeteneklerinin var olması, maddi olanaklarının iyi olması ile bu olanaklarının kendilerine bazı imkânlar sağlaması gibi sayılabilecek birçok nedenden dolayı kendilerini diğer bireylere kıyasla daha üstün gördükleri ifade edilmektedir.

Araştırmacılar tarafından narsist bireylerin sahip oldukları kişilik özelliklerinin neler olduğunu belirlemek amacıyla yapılan çalışmalar incelendiğinde birbirinden farklı birçok kişilik yapısının var olduğu görülmektedir. Ayrıca narsist bireylerde bazı özelliklerin benzerlik gösterdiği ile bu özelliklerin, bireyin sahip olduğu diğer özelliklere kıyasla daha baskın olduğu da belirtilmektedir. Bu doğrultuda narsist bireylerin sahip oldukları temel kişilik özelliklerinden bazılarını aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Akhtar ve Thomson, 1982: 17; Ergun Özler, 2021: 401; Kavak, 2020: 28-29; Özsoy ve Ardıç, 2017: 394; Wink, 1991: 593; Kanten, Yeşiltaş ve Arslan, 2015: 369):

- Narsist bireyler, diğer bireylere kıyasla kendilerini oldukça üstün gördükleri için çevrelerine karşı küçümseyici davranışlar sergilemekte; en iyi, en güzel olanın sadece kendileri için bu hayatta var olduğunu ve bunları sadece kendilerinin hak ettiğini düşünmektedirler. Aynı zamanda bu bireyler sadece kendileri gibi önemli düzeyde olan bireyler tarafından anlaşılabileceklerine inanmaktadırlar.
- Narsist bireyler, gerçekte sahip olduklarının ötesinde bir benliğe sahip olduklarını düşünmektedirler. Aynı zamanda diğer bireylerin sahip olmadıkları şeylerin kendilerinde mevcut olduğuna inanmaktadırlar. Bu doğrultuda ayrıcalıklı ve eşsiz bir birey oldukları gibi düşünceler ile kendilerini diğer bireylerden oldukça üstün görmektedirler.
- Narsist bireyler, kendilerinin sahip olmak istedikleri şeylere başkalarının sahip olduğunu gördüklerinde, o bireylere karşı yoğun düzeyde haset duymakta, küçümseyici davranışlar sergilemekte ve bazen zarar vermeye yönelik davranışlarda bulunmaktadırlar.
- Narsist bireyler, kendilerini sahip olmadıkları şeylere sahip ya da sahip olduklarından daha fazlasına sahipmiş gibi göstermek, daha yetenekli, zeki ve başarılı biri olduklarına çevrelerindeki bireyleri inandırmak ve onları

etkileyebilmek, amaçlarına ulaşabilmek gibi nedenler ile yalan söylemeye eğilimlidirler.

- Narsist bireyler, çevrelerindeki diğer bireylere karşı güç sahibi ve çekici görünmek istemekte olup bu isteklerini belirtmekten ve davranışlarına yansıtmaktan hoşlanmaktadırlar.
- Narsist bireyler, liderlik davranışları göstermeye yüksek düzeyde eğilimli olduklarından ve kendilerini ideal bir birey olarak gördüklerinden dolayı diğer bireylerin kendilerini dinlemelerini, söylediklerini uygulamalarını ve kendilerini takip etmelerini istemektedirler.
- Narsist bireyler, çevrelerindeki bireylerin ilgi, beğeni ve takdirini toplamayı, herkes tarafından hayranlık duyulan biri olmayı ve karşılanan bu beklentilerinin süreklilik göstermesini talep etmektedirler.
- Narsist bireyler, kendi amaçlarını ve çıkarlarını ön planda tutmakta, bencil davranışlar sergilemektedirler. Kendi amaçlarına ulaşabilmek ve çıkarlarını gözetebilmek için diğer bireyleri sömürmeye yönelik hareketler sergilemekten kaçınmamakta ve bu davranışlarından dolayı herhangi bir rahatsızlık hissetmemektedirler.
- Narsist bireyler, diğer bireylerin kendilerine yönelttikleri eleştirilere tahammülsüz olduklarından dolayı herhangi bir eleştiri ile karşı karşıya kaldıklarında genellikle saldırganlık içeren davranışlar sergilemektedirler.
- Narsist bireyler, diğer bireylere karşı minnettarlık duyma ve teşekkür etme gibi davranışların kendi üstünlüklerini zedeleyeceğine inandıklarından dolayı bu tür davranışlarda bulunmaktan kaçınmaktadırlar.
- Narsist bireyler, daha giderilmemiş olan psikolojik yönlerdeki ihtiyaçlarını giderilebilmek ve bu ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkan eksikliklerini bastırabilmek için gücü elde etmeye oldukça önem vermektedirler. Nitekim narsist bireylerin önem verdikleri bu hususlar, sosyal yaşamlarında olduğu gibi çalışma ortamlarındaki ilişkilerine ve beklentilerine de yansımaktadır. Bu nedenlerden dolayı narsist bireylerin stratejik yönden önemli gördükleri konumlara erişebilmeyi talep ettikleri ifade edilmektedir.
- Narsist bireylerin, sosyal ilişkilerinde diğer bireylere şüpheli yaklaşımları gözlemlenmektedir. Bahsedilen bu durumun nedeninin, bireylerin çocukluk dönemlerinde anne ve/veya baba ile olumsuz ilişkiler kurmalarından ya da ilgisiz bir şekilde yetiştirilmelerinden kaynakladığı ve yetişkinlik

dönemlerinde geçmişteki yaşantılarının yansımalarının görüldüğü ifade edilmektedir.

1.2.2. Makyavelizm Kavramı

Çalışmanın bu kısmında makyavelizmin tanımından, tarihsel gelişiminden, boyutlarından ve makyavelist bireylerin özelliklerinden bahsedilmektedir.

1.2.2.1. Makyavelizmin Tanımı ve Tarihsel Gelişimi

Karanlık kişilik özellikleri arasında yer alan makyavelizm kavramı, narsizm ve psikopati kavramları ile kıyaslandığında bir kişilik bozukluğu olarak görülmemekte yani klinik nitelikte olmayan bir kişilik özelliği olarak ele alınmaktadır (Cömert ve Gizir, 2020: 134). Bu doğrultuda narsizm ve psikopatinin, makyavelizmden farklı olarak hem subklinik hem de klinik yönden ele alındığını vurgulamak gerekmektedir.

Makyavelizm kavramı ile ilgili olarak sosyoloji, psikoloji, örgütsel davranış ve siyaset gibi birçok bilim dalında farklı çalışmalar yapıldığı ve araştırmacıların dikkatini çeken konulardan biri olduğu görülmektedir. Günümüz dünyasında birçok bireyin sıklıkla karşılaştığı gerek küresel etkiler barındıran gerek sosyal yaşantımızın bir parçası olan gerekse okul, iş yeri ya da arkadaş grupları gibi sosyal çevreler içerisinde birçok noktada var olan makyavelizm kavramı, genellikle bireyler tarafından fark edilmeyen davranışlar olarak tanımlanmaktadır.

Makyavelizm kavramının İtalya’da yaşayan, Avrupa’nın birçok farklı ülkesine yaptığı seyahatlerde gittiği ülkelerin liderlerinin iniş ve yükselişlerini doğrudan gözlemleyebilme imkânına sahip olan, Floransalı bir diplomat olduğu ifade edilen Niccolò di Bernardo dei Machiavelli’den (1469-1527) geldiği görülmektedir. Bu kavramın, Machiavelli’nin 1513 yılında kaleme aldığı orijinal adı “*De Principatibus*” olan fakat daha çok “*The Prince*” adı ile bilinen eserine dayandığı ve ölümünden yaklaşık olarak 5 yıl sonra basılma imkânı bulan bu eserini, benimsediği değerler ile kurallar doğrultusunda oluşturduğu ifade edilmektedir. Machiavelli’nin 1513 yılında kaleme aldığı bu eser dışında ayrıca “*The Discourses*” adlı bir eseri daha bulunmakla birlikte bu eserde daha çok manipülatif nitelikte olmayan konular üzerinde durulduğu görülmektedir (Özsoy ve Ardıç, 2017: 394).

Machiavelli tarafından literatüre kazandırılmış olan makyavelizm kavramında “Amaca ulaşmada her yol ve kullanılacak olan her türlü araç mubahtır.” düşüncesinin hâkim olduğu görülmektedir. Aynı zamanda bu düşüncede ahlaki, hukuki ve etik açıdan

herhangi bir sınırlandırma olmadığı için belirlenen amaçlara ulaştıran her yol ile kullanılan her türlü aracın ahlaki, hukuki ve etik açıdan uygun nitelikte olduğu düşünülmektedir. Bu ifadeden çıkartılabilecek önemli husus; kullanılan araçların amaçlara ulaşmaya hizmet etme niteliğini taşıyor olmasıdır. Sadece ifade edilen bir gaye söz konusu olduğu sürece araçların ahlaki, hukuki ve etik açıdan uygun olabileceği vurgulanmaktadır. Aynı zamanda Machiavelli'ye göre sonu mutluluğa giden bir yol değil; başarıya giden bir yol araç olarak edinildiği sürece ahlaki ve hukuki açıdan uygun, etik bir durumdan bahsetmek mümkün olmaktadır (Elmas, 2018: 20).

1513 yılında kaleme aldığı ve ölümünün ardından geçen birkaç yıl sonunda yayımlanma imkânı bulan eseri incelendiğinde Machiavelli'ye göre amaca ulaşabilmek için istismarcı davranışlarda bulunulmasının ya da kötülük yapılıyor olmasının bir önem arz etmediği görülmektedir. Aynı zamanda Machiavelli, hükümdarların iyi olarak nitelendirilen özelliklerin tamamına sahip olmak zorunda olmadığı; bu özelliklere sahipmiş gibi davranarak bireyleri, kendisinin iyi biri olduğuna inandırmak zorunda olduğu görüşünü savunmaktadır. Bu doğrultuda da bireyleri bu davranışlara inandırmanın yani kandırmanın kolay olduğunu ifade ettiği, kolay olmasının nedenlerini ise bireylerin kandırılmaya eğilimli olmaları ve başkaları hakkında fikir sahibi olmaya çalışırken görüne aldanmaları yönünde açıkladığı görülmektedir (Toprak, 2021: 20).

Machiavelli'nin ele aldığı bu esere göre politik açıdan güç sahibi olunabilmesi için gerekli olan ilkeleri ve yapılması gerekenleri aşağıdaki şekilde ifade etmek mümkündür (Solmaz ve Uçma, 2010: 95-96):

- Devletin egemen olması ve bağımsızlığını koruması gerekmektedir.
- Siyaset yasaları her zaman kendine özgü bir yapıdadır. Bu özgü yapıların her zaman toplumun sahip olduğu ahlak yasasından ayrı tutulması gerekmektedir.
- Siyaset, mücadeleyi ifade etmektedir ve bu mücadele yönetime sahip olmanın verdiği tutku ile gücü elinde bulundurmanın verdiği tutku arasında geçmektedir. Bireyin siyasi hayatında başarılı olmasında hırslı ve iradesini kontrol edebilecek güce sahip olması önemli rol oynamaktadır.
- Kötü olarak nitelendirilen kişilik özelliklerine sahip olmak genellikle bireylerin doğasında bulunmaktadır.

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde Richard Christie ve Florence L. Geis'in, Machiavelli tarafından kaleme alınan ve yayımlanan eserlerde daha çok politik açıdan bahsedilen hususların, önerilen stratejilerin ve taktiklerin sosyal yaşamda da var olduğunu fark ettikleri ifade edilmektedir. Bu doğrultuda Christie ve Geis (1970), sosyal yaşamda birçok bireyin sahip olduğu düşünceler ile sergiledikleri davranışların Machiavelli'nin görüşlerine paralellik göstermesi nedeniyle bu yöndeki düşünceleri ve davranışları kavramsallaştırmayı amaçlayarak makyavelizm kavramını geliştirdikleri ve literatüre kazandırdıkları gözlemlenmektedir (Özsoy ve Ardıç, 2017: 395).

Christie ve Geis, geliştirdikleri ve literatüre kazandırdıkları makyavelizm kavramını; kendi amaç ve çıkarlarını diğer bireylerin amaç ve çıkarlarından önde tutan, bu doğrultuda da diğer bireyleri manipüle etmeye yönelik davranışlar sergileyen bir kişilik özelliği olarak tanımlamaktadırlar. Aynı zamanda ne tür özelliklere sahip olan bireylerin manipülatif davranışlar sergileme ve kontrol gücüne sahip olma eğilimi gösterdiklerini belirlemek amacıyla bazı çalışmalar yaptıkları görülmekte olup yaptıkları çalışmalar sonucunda gördükleri özellikleri dört bileşen olarak ele aldıkları ifade edilmektedir. Bahsedilen bu bileşenleri aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür (Ağralı Ermiş ve Şahin, 2019: 42-43; Ergun Özler, 2021: 402-404):

- **Diğer Bireyler ile İlişkilerde Göreceli Duygu ve Empati Eksikliği:** Bu bireylerin, çevrelerindeki diğer bireyleri kendi amaçlarına ulaşabilmede bir araç olarak gördükleri ifade edilmektedir.
- **Geleneksel Ahlaki Değerlerden Yoksunluk:** Bu bireylerin, çevredeki diğer birey ile etkileşimlerinde kendi çıkarlarını gözetmekte oldukları ve ahlaki değerleri önemsemedikleri ifade edilmektedir.
- **Psikopatoloji Eksikliği:** Bu bireylerin, diğer bireyler ile ilgili gerçekte var olanın farklı yansıtılmasına dayanmayan, rasyonel bir görüş ve yaklaşıma sahip olmaları gerektiği ifade edilmektedir.
- **Düşük Düzeyde İdeolojik Bağlılık:** Bu bireylerin, sergiledikleri davranışlarının uzun vadedeki sonuçlarının neler olacağını düşük düzeyde önemsedikleri, bu doğrultuda çalışma stratejilerinde amaç odaklı oldukları ve mevcut görevlerini gerçekleştirmek ile ilgilendikleri ifade edilmektedir.

Machiavelli'nin kaleme aldığı eserlerde yer alan görüşler ile bireylerin sergiledikleri davranışların paralellik gösterdiğini fark ederek makyavelizm kavramını geliştiren ve literatüre kazandıran Christie ve Geis'in, makyavelist bireylerin sahip

oldukları özellikleri ve tutumları ölçebilmek amacıyla ölçüm araçları geliştirdikleri ve bu ölçüm araçlarının MACH-I, MACH-II, MACH-III, MACH-IV ve MACH-V olarak isimlendirildiği görülmektedir. Christie ve Geis tarafından geliştirilen ölçüm araçlarının literatürde birçok çalışmaya katkı sağladığını vurgulamak gerekmektedir (Gunnthorsdottir, McCabe ve Smith, 2002: 54).

Christie ve Geis'in geliştirdikleri ölçüm araçları arasında yer alan MACH-IV ölçeğinde makyavelist bireylerin iki ayrı grupta ele alındığı ve bu gruplardaki bireylerin ne tür kişilik özelliklerine sahip oldukları hakkında bilgilere yer verildiği görülmektedir. Ancak gerekli açıklamalara konu ile ilişkisinden dolayı makyavelist bireylerin özellikleri başlığı altında değinilmektedir.

1.2.2.2. Makyavelizmin Boyutları

Makyavelizm kavramını geliştiren ve literatüre kazandıran Christie ve Geis'in, bu kavrama yönelik ölçümlerin yapılabilmesi amacıyla geliştirdikleri ölçeğin güvenilirliğine yönelik çalışmalar yapıldığında, ölçeğin faktör güvenilirliğinin yeterli düzeyde kanıtlanamadığının tespit edildiği görülmektedir. Bu doğrultuda da Dahling, Whitaker ve Levy (2009) tarafından Makyavelist Kişilik Özelliği (MPS) olarak tanımlanan yeni bir ölçeğin geliştirildiği ifade edilmektedir (Ülbeği, 2016: 90). Dahling ve arkadaşlarının geliştirdikleri bu ölçeğe yönelik farklı örneklemeler üzerinde geçerlilik ve güvenilirlik analizlerinin yapıldığı, aynı zamanda faktör analizi sonucunda ölçeğin dört farklı boyuttan oluştuğunun ifade edildiği görülmektedir. Bahsedilen bu boyutları aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

- **Ahlak Dışı Manipülasyon:** Makyavelist özelliklere sahip olan bireyler, çevrelerindeki bireyleri kendi amaçları doğrultusunda manipüle etmeyi istemeye eğilimli olmasalar da söz konusu kendi çıkarları olduğunda ahlak dışı davranışlar sergilemekten yani çevrelerindeki bireylere yalan söylemekten, hile yapmaktan, aldatmaktan ya da kandırmaktan kendilerini alıkoymayarak ahlak dışı bir manipüle etme yöntemine başvurumaktadırlar (Murat, 2017: 24, Ergun Özler, 2021: 403).
- **Diğer Bireylere Güvensizlik:** Makyavelist özelliklere sahip olan bireyler, çevrelerine karşı güven barındırmayan davranışlar sergilemekle birlikte başkalarının da bu yönde davranışlarda bulunabileceklerini düşünmektedirler. Bu nedenle makyavelistler, güvenilmeyen bireyler oldukları kadar başkalarına da güven duygusu beslememektedirler. (Brown

ve Treviño, 2006: 604). Aynı zamanda makyavelist bireylerin çevrelerindeki diğer bireylere karşı hissettikleri güvensizlik duygusunun sinik bireyler için de söz konusu olduğu görülmektedir. Bu yönüyle sinik bir davranış sergileyen makyavelist bireylerin güvensizlik duyguları davranışlarına da yansımakta; ilerleyen süreçlerde ise bu durum onların içe kapanık bireyler olmalarına, başkalarına karşı şüphe duymalarına, ön yargılı davranmalarına ve son olarak var olan her şeye yönelik olumsuz yönde duygular beslemelerine zemin hazırlamaktadır (Ergun Özler, Giderler Atalay ve Dil Şahin, 2010: 48).

- **Kontrol Arzusu:** Makyavelist özelliklere sahip olan bireyler, çevrelerindeki bireylerin güvensiz olduklarını düşünerek bu sinik tutumları doğrultusunda diğer bireylerin, durumların ve olayların üzerinde bir hâkimiyet kurmayı ve kontrol etmeyi arzulamaktadırlar. Bu bireyler, çevrelerindeki bireyleri kolaylıkla kendi etkisi altına alabilen kişiler olarak nitelendirilmektedirler. Ayrıca öz denetimlerinin yüksek olması nedeniyle, durumlar ve olaylar karşısında duygularını kontrol altına almaya çaba sarf etmektedirler (Çelik, 2020: 14).
- **Statü Arzusu:** Makyavelist kişilik özelliklerine sahip olan bireyler başarıları kendilerini gerçekleştirerek değil; zenginlik, güç gibi bazı kriterler ile ölçmektedirler (Dahling, Whitaker ve Levy, 2009: 227-228). Bu bireyler için diğer bireyler üzerinde hâkimiyet kurabilmeleri, onları etkileyebilmek için zenginliğe ve güce sahip olmaları oldukça önem arz etmektedir.

Makyavelist bireyler ile ilgili bahsedilen dört boyutta yer alan kişilik özelliklerinin birçok insanda belirli bir düzeyde var olduğunu ifade etmek mümkündür. Fakat makyavelist bireylerde, bahsedilen özelliklerin çoğunun bir arada görüldüğünü ve bu özelliklerin nispeten normal düzeydeki davranışlardan ziyade aşırıya kaçan davranışlar ile yansıtıldığını belirtmek gerekmektedir.

1.2.2.3. Makyavelist Bireylerin Özellikleri

Makyavelizm kavramını geliştiren ve literatüre kazandıran Christie ve Geis'in geliştirdikleri ölçüm araçları incelendiğinde, literatürde en çok kabul gören ve araştırmacılar tarafından sıklıkla kullanılan ölçeğin MACH-IV olduğu görülmekle birlikte geliştirdikleri bu ölçekten elde ettikleri verilerin analizi sonucunda bireylerde

görülen makyavelist özellikleri ve tutumları düzey yönünden iki ayrı grupta ifade ettikleri gözlemlenmektedir (Solmaz ve Uçma, 2010: 96; Ülkü, 2023: 11). Bahsedilen bu gruplar yüksek makyavelistler ile düşük makyavelistler olup bu gruplarda yer alan bireylerde görülen makyavelist özellikleri aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

- **Yüksek Makyavelistler:** Bu grupta yer alan bireylerde görülen kişilik özellikleri ile tutumların yüksek düzeylerde olduğu ifade edilmekle birlikte bu bireyler çevrelerindeki diğer bireyleri manipüle eden kişiler olarak tanımlanmaktadırlar. Yüksek makyavelist özelliklere sahip olan bireylerin odak noktalarında belirledikleri amaçların bulunduğu ve bu amaçlara ulaşmaya yönelik davranışlar sergiledikleri; sergiledikleri davranışlarda adaletten ziyade belirledikleri amaçlara, bu amaçlara ulaşmaya ve gösterecekleri performansa önem verdikleri ifade edilmektedir. Ayrıca yüksek makyavelist bireylerin, toplumda var olan normlardan ve sosyal yönlü baskılardan etkilenme düzeylerinin oldukça düşük olduğu, mevcut durum ya da olaya objektif yönde ve duygu yönlü olmaktan ziyade mantık çerçevesinde yaklaştıkları, amaçları uğruna diğer bireyleri manipüle ettikleri ve etkili oldukları, pazarlık yapma konusunda oldukça başarılı oldukları görülmektedir. Aynı zamanda bu bireylerin başkaları tarafından kolaylıkla etki altına alınamayan, çevrelerindeki bireylerce güvenilir olarak nitelendirilmeyen, fırsatları kollayan, saldırgan davranışlar sergileme eğilimi olan kişiler olarak nitelendirildikleri de belirtilmektedir (Murat, 2017: 24-25; Solmaz ve Uçma, 2010: 96).
- **Düşük Makyavelistler:** Bu grupta yer alan bireylerde görülen kişilik özellikleri ile tutumların düşük düzeylerde olduğu ifade edilmekle birlikte bu bireyler empati kurma becerisine sahip kişiler olarak tanımlanmaktadırlar (Kavak, 2020: 34). Aynı zamanda düşük makyavelist bireylerin duygusal zekâlarının güçlü olduğu, ilişkilerinde sıcakkanlı davranışlar sergiledikleri, hassas ve fedakâr bir yapıya sahip oldukları, diğer bireyler ile yaptıkları çalışmalarda iş birliği ile hareket etme eğilimi gösterdikleri belirtilmektedir (Çelik, 2020: 13).

İki ayrı grupta ele alınan makyavelist bireylerin birbirlerinden oldukça farklı kişilik özelliklerine sahip oldukları görülmektedir. Bahsedilen bu durum davranışsal yönden de geçerli olmakla birlikte yüksek makyavelistler grubunda yer alan bireyler ile düşük makyavelistler grubunda yer alan bireylerin sahip oldukları duygular ve

düşünceler doğrultusunda yansıttıkları davranışlarda görülen farklılıklardan bazıları aşağıda Tablo 1.7’de görülmektedir.

Tablo 1.7: Yüksek Makyavelistler ve Düşük Makyavelistler Gruplarında Yer Alan Bireylerin Davranışsal Yönden Kıyaslanması

YÜKSEK MAKYAVELİSTLER	DÜŞÜK MAKYAVELİSTLER
- Sosyal etkiye karşı bir direncin varlığı. - Düşüncelere uyum sağlama eğilimi. - Olay ya da durumları başlatma ve kontrol sahibi olma.	- Sosyal etkiye karşı duyarlı bir yapının varlığı. - Bireylere uyum sağlama eğilimi. - Olay ya da durumları kabullenme ve takipçisi olma.

Kaynak: Toprak, 2021: 24.

Makyavelist kişilik özelliklerine sahip olan bireyler, Tablo 1.7’de görüldüğü üzere yüksek ya da düşük düzeyde makyavelist davranış göstermelerine göre birbirlerinden farklılık göstermektedirler. Bu doğrultuda yüksek makyavelistler grubunda yer alan bireylerin sosyal yönden bir etkiye maruz kaldıklarında direnç gösterdikleri, önemli olanın düşünceler olduğu görüşüyle düşüncelere uyum sağlama eğilimi gösterdikleri, bir olayı ya da durumu başlatan taraf oldukları ve bunlar üzerinde kontrol sahibi olmanın kendileri için önem arz ettiği görülmektedir. Düşük makyavelistler grubunda yer alan bireylerin ise yüksek makyavelistlere zıt olarak sosyal yönden bir etkiye maruz kaldıklarında direnç göstermek yerine duyarlı davranışlar sergilediklerini, düşüncelere önem vermek yerine bireylere önem verdiklerini, bir durum ya da olayı başlatmak ve kontrol sahibi olmaktan ziyade kabullenme ve takip etme eğilimi gösterdiklerini ifade etmek mümkündür.

Araştırmacılar tarafından makyavelist bireylerin sahip oldukları kişilik özellikleri ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde birçok farklı kişilik özelliğine değinildiği görülmektedir. Bu doğrultuda makyavelist bireylerin sahip oldukları temel kişilik özelliklerinden bazılarını aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

- Makyavelist bireyler, ahlaki değerlerden yoksun olarak nitelendirilmekte ve mevcut çıkarları uğruna diğer bireylerin zarara uğraması kendileri için bir anlam ifade etmemektedir (Dahling, Whitaker ve Levy, 2009: 227-228).
- Makyavelist bireyler, ulaşmak istedikleri amaçlar ve çıkarlar doğrultusunda hileye başvurma, diğer bireyleri kandırma, suistimal etme ve yalan söyleme eğilimine sahiptirler (Özsoy ve Ardic, 2017: 395).
- Makyavelist bireyler, etik olanın ne olduğu ile ilgilenmemekte, stratejik ve uzun vadeli olan amaçlarına ulaşmaya odaklanmakta, çevrelerindeki

bireyler ile kurdukları ilişkilerde oldukça az samimi ilişkilerde bulunmaktadır (Ayan, 2017: 54).

- Makyavelist bireyler, belirledikleri amaçlara ve çıkarlara ulaşabilmek için başkalarını manipüle etme, saldırganlık içeren davranışlar sergileme, sömürme gibi yollara başvurmaktan kaçınmamakta; bu tarz eylemlerinin sonucunda diğer insanların sahip oldukları hakları, ihtiyaçlarının neler olduğunu ve onlara nasıl hissedeceklerini düşünmemektedirler (Uçkun, G., Üzümlü ve Uçkun, S., 2018: 143).

Makyavelist bireyler, karanlık kişilik özelliklerine sahip bireyler olarak nitelendirilmekte olup bu bireylerin narsist ve psikopat bireylerden farklılık gösterdikleri temel özelliklerinin, sahip oldukları sosyal yönlü beceriler olduğu vurgulanmaktadır. Sosyal yönlü becerilere sahip olan makyavelist bireyler, merhamet duygusu içeren davranışlar sergilemekte olsalar da bu davranışlarının altında kendi çıkarları doğrultusunda merhamet davranışı göstermenin bir gerekçesi bulunmaktadır. Bu doğrultuda makyavelist bireylerin merhametli davranışlar sergilemesinin gerekçesinin diğer bireyleri manipüle etme ya da amaçları doğrultusunda bir çıkar sağlama gerekliliğinden kaynaklandığının iddia edildiği görülmektedir (Ergun Özler, 2021: 405).

1.2.3. Psikopati Kavramı

Birçok bilim dalında ele alınan psikopati kavramı, bu çalışmada örgütsel davranış yönüyle incelenmektedir. Bu nedenle klinik psikopatiden ziyade subklinik psikopati üzerinde durulmaktadır. Çalışmanın bu kısmında psikopatinin tanımından, tarihsel gelişiminden, boyutlarından ve psikopat bireylerin özelliklerinden bahsedilmektedir.

1.2.3.1. Psikopatinin Tanımı ve Tarihsel Gelişimi

Karanlık kişilik özellikleri arasında yer alan psikopati kavramı, narsizm ve makyavelizm kavramları ile kıyaslandığında karanlık olma düzeyi en fazla olan boyut olarak karşımıza çıkmaktadır. Karanlık olma düzeyinin diğer boyutlara göre oldukça fazla olması, üzerinde durulması gereken önemli bir husus olduğunu destekler niteliktedir. Aynı zamanda bu kavramın, narsizm kavramında olduğu gibi hem subklinik hem de klinik yönden ele alındığını fakat klinik yönünün daha baskın olduğunu yani

bireylerde görülen psikopati eğiliminin yüksek düzeylerde olduğunu ifade etmek mümkündür.

Psikopati kavramı ile ilgili başta psikoloji olmak üzere sosyoloji ve örgütsel davranış gibi birçok bilim dalında farklı çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Bireylerin içinde bulundukları toplum tarafından benimsenen değer yargılarına, kural ve normlara uygun davranışlar sergilemeleri; toplum huzurunun, toplum düzeninin ve güven ortamının sağlanması için gerekli olan hususlar arasında olduğunu belirtmek gerekmektedir. İçinde bulunulan toplumun benimsediği değer yargılarının, kural ve normların önemsenmemesi ya da yok sayılması hem toplumun hem de toplum içinde bir arada yaşayan bireylerin olumsuz yönde etkilenmesine neden olmaktadır. Psikopati kavramının subklinik yönünden ziyade klinik yönü ile ilgili olan çalışmalarda bireylerde bir kişilik bozukluğu olarak görülen psikopatinin yaratabileceği etkilerin neler olduğu üzerinde durulmuştur.

Psikopati kavramının kökeni, Fransızcadaki “psychopathie” kelimesine dayanmaktadır (Çelik, 2020: 14). Karanlık kişilik özellikleri arasında yer alan ve bireylerin sahip oldukları tüm kişilik bozukluklarını tanımlamak amacıyla uzun yıllardır kullanıldığı ifade edilen bu kavramın, literatürde ASKB kısaltması ile yer alan antisosyal kişilik bozukluğunun hem en eski hem de en çok bilinen kavramsal karşılığı olduğu görülmektedir. Antisosyal kişilik bozukluğu (ASKB), Amerikan Psikiyatri Birliği’nin (APA) çalışmaları arasında yer alan DSM-IV adlı çalışmanın “Kişilik Bozuklukları ve Zihinsel Retardasyon (Zekâ Geriliği)” başlığında birbirinden farklı on tür kişilik bozukluğunu içeren Eksen II’de yer almaktadır. Bu kişilik bozukluğunun kavramsallaştırılmasının eski Yunan’a kadar dayandığı belirtilmektedir (Barlak, 2012: 3). Özetle psikopati kavramının, antisosyal kişilik bozukluğu yerine kullanılan bir kavram olduğunu söylemek mümkün olmakla birlikte bu kavramın doğrudan antisosyal kişilik bozukluğu olarak değerlendirilmesinin yanlış olmayacağı çıkarımına ulaşılmaktadır.

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde araştırmacıların psikopati ve antisosyal kişilik bozukluğuna yönelik farklı yaklaşımlara sahip oldukları görülmektedir. Bu yaklaşımlardan biri, bahsedilen kavramlar arasında yakın bir ilişki var olmasına karşın tamamen aynı anlamı taşımadıklarını ve birbirlerinden ayırt edilmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Bu doğrultuda psikopatinin hem boyutsal hem de kategorik özelliklerden oluşan bir tanı sistemi olduğu; antisosyal kişilik bozukluğunun ise sadece

kategorik özelliklerden oluşan bir tanı sistemi olduğu ifade edilmektedir. Toplum içerisinde antisosyal kişilik bozukluğunun görülme oranının %3, psikopatinin görülme oranının ise %1 düzeylerinde saptandığı belirtilmektedir (Yılmaz, 2012: 7). Özetle, psikopati tanısı konmuş olan her bir bireyde antisosyal kişilik bozukluğunun var olduğu fakat antisosyal kişilik bozukluğu tanısı konmuş olan her bir bireyde psikopat kişilik özelliklerinin görülmesinin her zaman mümkün olmayacağı çıkarımına ulaşmak mümkündür.

Bir başka yaklaşımda, antisosyal kişilik bozukluğunda genellikle bireylerin dışarıya yönelen sorunlu davranışları üzerinde durulmakta iken; psikopatide bireylerin, diğer bireyler ile kurdukları ilişkilerdeki bozukluklar ile hissettikleri sorunlu duygusal durumları üzerinde durulduğu belirtilmektedir (Ağralı Ermiş ve Şahin, 2019: 54).

Psikopati kavramının tarihsel gelişimine bakıldığında ilk olarak 19. yüzyılda Fransız Psikiyatrist Philippe Pinel tarafından ele alındığı ve İngilizce karşılığı “madness without delirium” olan Fransızca “manie sans délire” kavramı ile ortaya atıldığı ifade edilmektedir. Pinel’in psikopati kavramını, normal bir entelektüel kapasiteye sahip olan ve psikotik yönden herhangi bir semptom taşımayan bireylerin kontrol edilemeyen davranışlarını ve ahlaki değerlerden yoksunluğunu tanımlamak amacıyla kullandığı görülmektedir (Demirel, Ö. F., Duran ve Demirel, A., 2014: 55).

19. yüzyılda Pinel tarafından ele alınan psikopati kavramının 20. yüzyılda Hervey Milton Cleckley tarafından da incelendiği görülmektedir. Pinel’in, bu kavramı ele alan ilk kişi olduğu; Cleckley’in ise yaptığı çalışmalar sonucunda psikopatiyi kavramsal yönden şekillendirdiği ifade edilmektedir (Lilienfeld, vd., 2014: 596). Cleckley’in 1941 yılında yayımlanmış olduğu ve dilimizde “Akıl Sağlığı Maskesi” olarak karşılık bulan “*The Mask of Sanity*” adlı kitabında psikopati kavramına değindiği ve bu kavramı bireylerin birbirleri ile etkileşimi sonucunda hem duygusal hem de davranışsal yönden ortaya çıkan özellikler olarak tanımladığı görülmektedir (Öncü, 2016: 6). Cleckley, kitabında psikopat kişilik yapısını karakterize etmek amacıyla birbirinden farklı 16 kişilik özelliğine değinmiştir (Ülkü, 2023: 27). Bahsedilen bu kişilik özelliklerine psikopat bireylerin özellikleri başlığı altında değinilmektedir.

Cleckley’in ardından psikopati kavramına yönelik çalışmalar yapan Robert D. Hare, Cleckley’in yayımladığı kitap ve değindiği özellikler üzerinden hareket ederek psikopatinin düzeyini ve boyutlarını tespit edebilmek amacıyla “Hare Psikopati

Değerlendirme Ölçeği” ya da “Revize Edilmiş Psikopati Kontrol Listesi” olarak bilinen ve günümüzde halen kullanılmakta olan “Psychopathy Checklist-Revised (PCL-R)” adlı ölçeği geliştirmiştir. Hare’nin yaptığı çalışmalar ve geliştirdiği ölçek doğrultusunda psikopati kavramını; bireylerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve kendilerini tatmin edebilmek amacıyla bencilce davranmayı ön planda tutarak cazibelerini kullanmaları, diğer bireyleri manipüle etmeleri, gözdağı vermeleri, zorbalık ve şiddet içeren davranışlarda bulunmaları olarak ifade ettiği görülmektedir. 1994 yılında yayımladığı “*Predators: The Disturbing World of the Psychopaths Among Us*” adlı kitabında Hare, psikopat kişilik özelliklerine sahip bireylerin her zaman, her toplumda, her kültürde ve her ırkta var olduğunu vurgulayarak diğer bireylerin bu kişilik yapısına sahip bireyler ile karşılaşılma ihtimalinin bulunduğunu belirtmektedir (Ağralı Ermiş ve Şahin, 2019: 53-55). Hare’ye göre psikopat kişilik özelliklerine sahip olan bireyler, empati kurma becerisinden ve vicdan azabı duymaktan yoksun olduklarından kendi isteklerini tatmin etmeye çalışırken yaptıklarından dolayı hiçbir pişmanlık duymayan, suçluluk hissetmeyen ve soğukkanlılıklarını koruyarak hareket eden, toplumda var olan kural ve normları ihlal eden kişiler olarak tanımlanmaktadırlar (Barlak, 2012: 3).

Psikopati kavramı ile ilgili bir ölçek geliştiren Hare’nin, bu ölçek ile psikopatinin iki ayrı boyuttan oluştuğu sonucuna ulaştığı ve bu boyutları “Faktör 1 (F1)” ve “Faktör 2 (F2)” olmak üzere iki faktörlü bir yapı olarak ifade ettiği görülmektedir. Günümüzde halen geçerliliğini koruyan bu iki boyuta aşağıda yer alan başlıkta yer verilecektir.

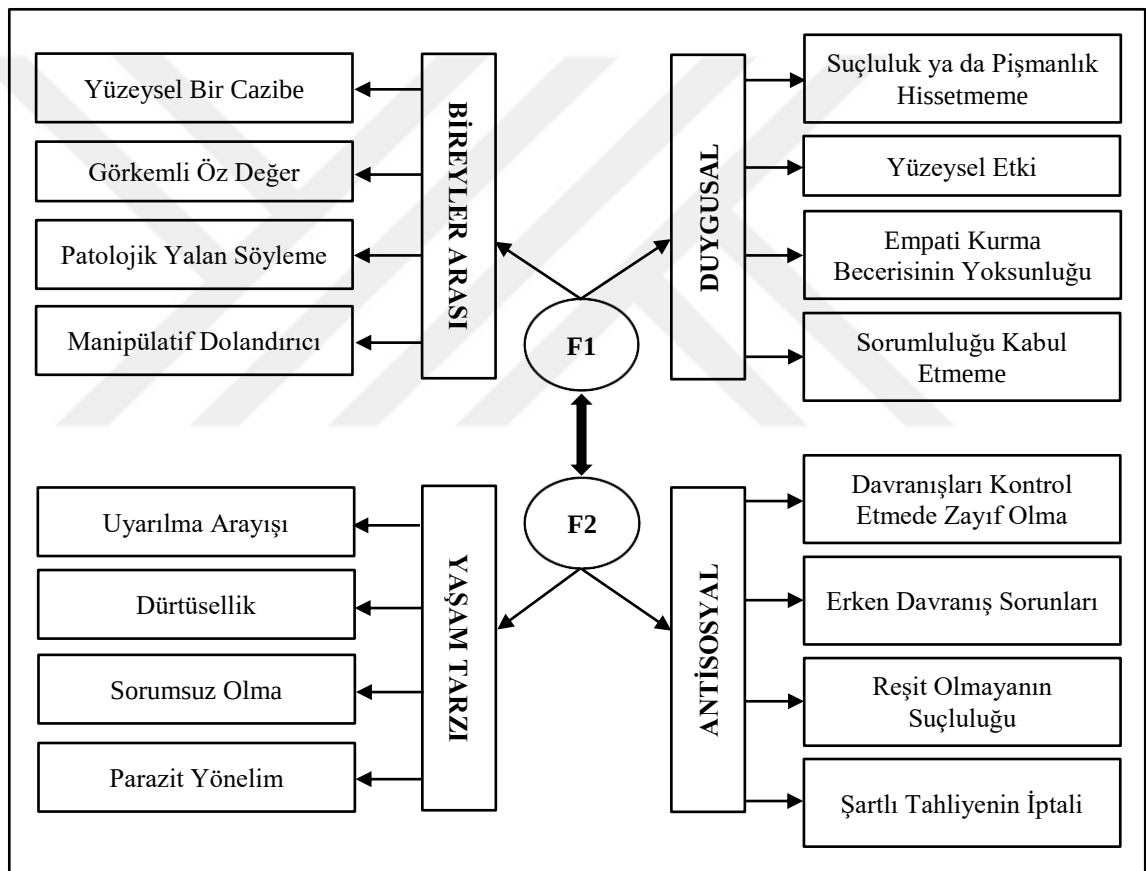
Psikopati kavramı her ne kadar antisosyal kişilik bozukluğu ile ilişkili olsa da sadece antisosyal davranışları değil; duygusal yönden yoksun davranışları da kapsamaktadır (Hoffer, vd., 2018: 26). Bu yönüyle psikopat kişilik özelliklerine sahip bireylerin duygusal yönden sıkı kimseler oldukları vurgulanırken aynı zamanda ihtiyaçlarını karşılayabilmek için toplum tarafından kabul görmeyen, ahlak dışı ya da bir suç olarak nitelendirilen davranışları sergilemekten kaçınmadıkları, parazit bir yaşam sürdükleri ve bu yaşam türünü benimsedikleri belirtilmektedir (Hare ve Neumann, 2009: 795).

1.2.3.2. Psikopatinin Boyutları

Psikopati kavramına yönelik olarak Cleckley’in yayımladığı kitap ve değindiği özellikler üzerinden hareket eden Hare “Psychopathy Checklist-Revised (PCL-R)” adlı

ölçeği geliştirmiştir. Bu ölçekte psikopati kavramına yönelik iki ayrı boyuttan söz edilmektedir. Bu boyutların “duygusal/emosyonel ayrışma” ile “antisosyal davranışlar” olarak tanımlandığı görülmektedir. Birbirinden farklı 20 ifadenin yer aldığı ve mahkûmlar bir diğer ifade ile suçlular üzerinden geliştirilen bu ölçeğin sonucunda Hare’nin, ulaştığı boyutları iki faktörlü bir yapı olarak ele aldığı gözlemlenmektedir. Bu doğrultuda faktör olarak “duygusal/emosyonel ayrışma” boyutunu F1; “antisosyal davranışlar” boyutunu ise F2 olarak belirttiği görülmektedir (Hare, vd., 2000: 627). Bahsedilen bu boyutların iki faktörlü PCL-R yapısı ile her bir faktörde yer alan özellikler aşağıda Şekil 1.5’te görülmektedir.

Şekil 1.5: Psikopati Kavramı ile İlgili İki Faktörlü PCL-R Yapısı

Kaynak: Hare ve Neumann, 2008: 220.

Şekil 1.5’te psikopati kavramının boyutlarına yönelik iki faktörlü PCL-R yapısı, tümevarım yöntemi ile açıklanacak olursa “bireyler arası” ve “duygusal” başlıkları altında görülen özelliklerin F1 yapısında (duygusal/emosyonel ayrışma boyutunda) yer alan psikopat bireylerin kişilik özelliklerini temsil ettiğini, “yaşam tarzı” ve “antisosyal” başlıkları altında görülen özelliklerin ise F2 yapısında (antisosyal davranışlar boyutunda) yer alan psikopat bireylerin kişilik özelliklerini temsil ettiğini

ifade etmek mümkün olmakla birlikte F1 ve F2 arasında bir ilişkinin var olduğu da gözlemlenmektedir.

Hare'nin geliştirdiği ölçek sonucunda ulaştığı boyutların iki faktörlü bir yapı olarak belirtilmesinin yanı sıra literatürde “birincil psikopati” ve “ikincil psikopati” ile tanımlandığı da görülmektedir. Birincil psikopati boyut olarak duygusal/emosyonel ayrışmayı, yapı olarak F1’i ifade etmekte iken; ikincil psikopati ise boyut olarak antisosyal davranışları, yapı olarak F2’yi ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu doğrultuda birincil psikopati ile ikincil psikopatiyi aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

- **Birincil Psikopati (F1-Duygusal/Emosyonel Ayrışma):** Birincil psikopati, bireylerin empati kurma becerilerinin zayıf olmasını, derin olmayan duygu durumlarını ve diğer bireylere karşı sıcak olmayan duygusal yaklaşımlarını karakterize etmek için kullanılmaktadır. Birincil psikopati düzeyinde yer alan bireylerin aynı zamanda “duygusal yönden stabil kimseler” olarak da ifade edildiği görülmektedir (Jonason, vd., 2012: 194). Bu bireylerin patolojik düzeyde yalan söyleme eğilimine sahip oldukları, yaptıklarından dolayı hiçbir pişmanlık duymadıkları, çevrelerindeki bireylere karşı manipülatif davranışlar sergiledikleri ve vurdumduymaz bir yapıya sahip oldukları belirtilmektedir (Bailey, 2015: 1310).
- **İkincil Psikopati (F2-Antisosyal Davranışlar):** İkincil psikopati, bireylerin diğer bireylere karşı sergiledikleri sapkın ve hilekâr davranışların temelini, çevresel etkilerin kendileri üzerinde yarattığı olumsuz duygulara birer tepki olarak dayandırdıkları davranışları kategorize etmek için kullanılmaktadır (Mealey, 1995: 586). Bu bireylerin sosyalleşme düzeylerinin düşük olduğu, sosyal yönden bir sapma gösterdikleri, çevrelerindeki diğer bireylere karşı saldırganlık içeren davranışlar sergiledikleri, dürtüsel bir yapıya sahip oldukları, motivasyon düzeylerinin düşük olduğu; sorumsuz ve yaşam planı belirlemede başarısız oldukları, heyecan arayışı içinde oldukları, yararsız maddeler kullandıkları, davranış sorunlarının ve suçluluğun erken yaşlarda görüldüğü belirtilmektedir (Ergun Özler, 2021: 406). Aynı zamanda bu bireylerin anksiyete bozukluğuna sahip oldukları ve sergiledikleri davranışlarda duygusal

yönden bir tutarlılığın söz konusu olmadığı da ifade edilmektedir (Noyan, 2008: 5).

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde psikopati kavramına yönelik bahsedilen boyutlara ek olarak başarılı psikopati kavramına da değinildiği görülmektedir. Başarılı psikopatinin, birincil psikopati ve ikincil psikopati boyutları ile doğrudan ilişkili olduğu fakat bu ilişkinin düzeyinde farklılığın söz konusu olduğu belirtilmektedir. Bu doğrultuda başarılı psikopatiden söz edebilmek için bireylerde görülen birincil psikopati eğiliminin yüksek düzeylerde olmasına karşın ikincil psikopati eğiliminin düşük düzeylerde olması gerekliliği vurgulanmaktadır (Bailey, 2015: 1310). Bahsedilen bu durum sağlandığı sürece başarılı psikopatinin varlığından bahsedilebilmektedir.

Hare'nin yaptığı çalışmalar doğrultusunda geliştirdiği ölçek ile ulaştığı boyutlara ilişkin gerekli açıklamalara yer verilmiş olup bahsedilen ölçekten belirli bir puanın üstüne ulaşan bireylerin psikopat kişilik özelliklerine sahip olduklarının ifade edilebileceği belirtilmektedir. Bu doğrultuda bireylerin psikopat kişilik özelliklerine sahip olup olmadıkları yönünde bir sonucuna ulaşabilmek amacıyla bölgelere göre farklı puanlama sistemlerinin benimsendiği görülmekte olup Avrupa'da 25 ve üstü; Kuzey Amerika ve Kanada'da ise 30 ve üstü puan alan bireyler için psikopat teşhisi konulması bu duruma bir örnek teşkil etmektedir. Bahsedilen puanlama yöntemine ek olarak seviye yönteminin de kullanıldığı görülmektedir. Seviye yöntemine göre alınan puan aralıklarının, hangi psikopati düzeyi ile eşleştiğini aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Elmas, 2018: 32):

- 0 – 8 puan aralığı: Çok düşük düzeyde psikopati (Birinci seviye).
- 9 – 16 puan aralığı: Düşük düzeyde psikopati (İkinci seviye).
- 17 – 24 puan aralığı: Orta düzeyde psikopati (Üçüncü seviye).
- 25 – 32 puan aralığı: Yüksek düzeyde psikopati (Dördüncü seviye).
- 33 – 40 puan aralığı: Çok yüksek düzeyde psikopati (Beşinci seviye).

1.2.3.3. Psikopat Bireylerin Özellikleri

Psikopati kavramı hem subklinik hem de klinik yönden ele alınmakla birlikte subklinik psikopatide, klinik psikopatiye kıyasla olumsuz yönlü eğilimlerin daha düşük düzeylerde olduğu ifade edilmektedir. Aynı zamanda subklinik psikopatinin tespitinde bireylerin kendilerini objektif olarak değerlendirmeleri yeterli iken; klinik psikopatinin tespitinde bir tanı ya da bir diğer ifade ile teşhisin konduğu görülmektedir.

Bahsedilenler doğrultusunda subklinik psikopatinin, klinik psikopatiye giden yoldaki ilk safha olduğunu belirtmek mümkün olmakla birlikte bu safhayı klinik nitelikteki belirtiler ile ortaya çıkarma imkânının bulunduğu da ifade edilmektedir (Ergun Özler, 2021: 406).

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde psikopatiyi kavramsal yönden şekillendiren Cleckley, 1941 yılında yayımlanmış olduğu kitabında psikopat kişilik yapısını karakterize etmek amacıyla 16 kişilik özelliğine değinmiştir. Bahsedilen kişilik özellikleri aşağıda Tablo 1.8’de görülmektedir.

Tablo 1.8: Hervey Milton Cleckley’in Psikopat Kişilik Yapısını Karakterize Etmek Amacıyla Değindiği Kişilik Özellikleri

ÖZELLİKLER	
1.	Yüzeysel bir cazibe ile iyi bir zekânın varlığı.
2.	Sanrıların ya da gerçek olmayan düşüncelerin yokluğu.
3.	Psikotik/nevrotik semptomların yokluğu.
4.	Güvensizlik.
5.	Samimi olmama ve yalan söyleme.
6.	Utanç ve vicdan azabı duyma duygularının yokluğu.
7.	Yetersizlik.
8.	Deneyimlerden herhangi bir ders çıkarmama ve zayıf yargı.
9.	Patolojik düzeyde bencil olma ve sevmeye yetersizlik.
10.	Birçok duygusal yönlü tepkide görülen genel bir yoksunluk.
11.	İçgörünün yokluğu.
12.	Bireyler ile kurulan ilişkilerde görülen sorumsuzluk.
13.	Fantastik olarak nitelendirilen davranışlar (bazı zamanlarda bu davranışlara alkol, madde kullanımının da eşlik etmesi).
14.	Nadiren görülen intihar davranışı.
15.	Rastgele bir cinsel yaşamın varlığı.
16.	Yaşam planı belirlemede görülen başarısızlık.

Kaynak: Barlak, 2012: 5.

Cleckley tarafından değinilen ve Tablo 1.8’de yer alan kişilik özellikleri incelendiğinde her bir özelliğin bireylerin olumsuz yönlerine vurgu yaptığını ve genellikle bu özelliklerin uç düzeylerde olduğunu söylemek mümkündür. Bahsedilen hususlara ek olarak Cleckley, psikopat kişilik yapısına sahip olan bireylerin hem olumlu hem de olumsuz duygulardan yoksun olduklarını belirtmekle birlikte bahsedilen bu durumun psikopatinin en önemli ve en belirgin özelliği olduğunu ifade ettiği görülmekle birlikte bu bireylerin sergiledikleri antisosyal davranışlarının altında bir motivasyon kaynağının bulunmadığının da altını çizdiği görülmektedir (Ağralı Ermiş ve Şahin, 2019: 53). Aynı zamanda yayımladığı kitabında psikopat kişilik özelliklerinin sadece mahkûmlarda ya da suçlularda görülmediğini; çocukluk dönemlerinde sevgi bağı kuvvetli olan aile ortamında yetişen bireylerde de psikopat kişilik özelliklerinin

görülebileceğini ve bu bireylerin bazı durumların arkasına sığınarak psikopat nitelikteki davranışlarını sergileme eğiliminde olabileceklerini ifade etmektedir (Millon, vd., 2019: 196).

Psikopat kişilik özelliklerine ilişkin literatürdeki diğer çalışmalar incelendiğinde genellikle belli başlı bazı özelliklere değinildiği görülmektedir. Bu doğrultuda psikopat bireylerin sahip oldukları temel kişilik özelliklerinden bazılarını aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Kanten, Yeşiltaş ve Arslan, 2015: 369-370; Neumann ve Hare, 2008: 895; Paulhus ve Williams, 2002: 559; Yücel, 2020: 74):

- Psikopat bireyler, dürtüsel bir yapıya sahiptirler ve bu yönleri ile ön plandadırlar.
- Psikopat bireyler, empati kurma becerisinden yoksundurlar.
- Psikopat bireyler, duygusal yönden sığ kimseler olarak çevreden gelen her bir duygusal yönlü etkiye karşı duyarsızdırlar.
- Psikopat bireyler, narsist bireylerde olduğu gibi kendilerini oldukça üstün görmekte ve çevrelerindeki diğer bireyleri kendi kontrol alanlarına almayı istemektedirler. Ayrıca bu bireyler, çevrelerindeki diğer bireylere karşı küçümseyici ve alaycı davranışlar sergileme eğilimindedirler.
- Psikopat bireylerin kendilerine karşı bir beğeni duydukları, kendilerinin reklamını oldukça iyi bir şekilde yapabildikleri, çevrelerindeki diğer bireylere karşı muhalif davranışlar sergiledikleri görülür.
- Psikopat bireyler, çevrelerindeki diğer bireyler ile sosyal yönlü bir etkileşim içinde olmayı ve iletişim kurmayı önemsemezler. Diğer bireyler ile uzun süreli bir ilişki kurmada ve bu ilişkiyi sürdürmede oldukça başarısızdırlar. Bu nedenle de psikopat bireylerin antisosyal yönlerinin ön planda olduğu görülür.
- Psikopat bireyler, her şeyden önce kendi ihtiyaçlarını ön planda tuttukları ve bu ihtiyaçlarının bir an önce giderilmesini talep ettikleri için eylemlerini, ihtiyaçları konusunda kendilerini tatmin edebilmeye yönlendirirler.
- Psikopat bireyler, normal düzeyin oldukça altında seyreden bir kaygı eğilimine sahiptirler.
- Psikopat bireylerde, olumsuz bir durum ya da olay karşısında oldukça düşük seviyede endişe görülür.

- Psikopat bireyler, soğukkanlı bir yapıya sahiptirler. Kimi zaman hissettikleri yoğun baskılarda bile soğukkanlılıklarını korumaya devam ederler.
- Psikopat bireyler, ahlak dışı davranışlarının sonuçları ile ilgilenmemekle birlikte bu tür davranışlarının ardından nasıl bir sonuç ile karşı karşıya kalacakları konusunda bir endişe duymazlar.
- Psikopat bireyler, çevrelerindeki diğer bireylere karşı düşüncesiz şekilde hareket etmeleri nedeniyle sergiledikleri davranışlardan dolayı güvensiz kimseler olarak nitelendirilirler.
- Psikopat bireyler pişmanlık duyma, suçluluk hissetme ve utanma gibi duyguları önemsemezler. Bu nedenle kendi içlerinden geldiği şekilde davranışlar sergiledikleri görülür.
- Psikopat bireyler, heyecan arayışı içinde oldukları için maceraperest bir yapıya sahiptirler.
- Psikopat bireyler, düzensiz ve değişkenlik gösteren bir yaşam sürerler.

Psikopat bireylerde görülen temel kişilik özelliklerine ilişkin yukarıda bahsedilen ifadelerin çoğu, bu bireylerin narsist ve makyavelist bireylerden hangi noktalarda ayrıldığını da göstermektedir. Psikopat bireyler oldukça düşük düzeyde bir kaygı eğilimine sahip olmakla birlikte bir durum ya da olay karşısında sakinliklerini de koruyabilmektedirler. Bu durumun zıttı olarak narsist ve makyavelist bireylerin sakinliklerini korumaktan ziyade panik oldukları ifade edilmektedir. Bahsedilen bu farklılık bile psikopat bireyleri hem narsist hem de makyavelist bireylerden daha tehlikeli kılmaktadır. Çünkü psikopat bireylerin oldukça düşük düzeylerde kaygı eğilimine sahip olmaları, panik olma yerine sakinliklerini korumaları onların sergiledikleri olumsuz nitelikteki davranışlar sonucunda cezalandırılma tehdidine kayıtsız kalmalarına neden olmakta; bunun sonucunda da her bir müeyyideye rahat bir şekilde karşı geldikleri görülebilmektedir. Aynı zamanda psikopat bireyler ile ilgili değinilen bu kişilik özellikleri, narsist ve makyavelist bireylere kıyasla cezaevine girme ihtimallerini oldukça yüksek kılmaktadır (Kaygın ve Zengin, 2022: 39-40).

Psikopati kavramı her ne kadar olumsuz olarak nitelendirilen davranışları bünyesinde barındıran bir kavram olsa da psikopat bireylerin sahip oldukları davranışlardan bazılarının kendileri lehine olabileceği yani bir yarar sağlayabileceği ifade edilmektedir. Bu bireylerin herhangi bir durum ya da olayın meydana getirdiği

stres ile baş edebilmeleri, soğukkanlılıklarını koruyarak hareket edebilmeleri gibi bazı kişilik özellikleri sayesinde diğer bireyler arasından sıyrılarak ön plana çıktıkları ve psikopat olmayan bireylerden bile daha başarılı olabildiklerinin görüldüğü belirtilmektedir (Kavak, 2020: 38).

Sonuç olarak karanlık kişilik özellikleri arasında yer alan narsizm, makyavelizm ve psikopati kavramlarının her birinin, bireyin olumsuz tarafı ile ilgili olduğu görülmekle birlikte bu boyutların karanlık olma düzeyleri en düşük düzeyden en yüksek düzeye göre sırasıyla narsizm, makyavelizm, psikopati olduğu belirtilmektedir. Bu doğrultuda bahsedilen boyutlar arasında en karanlık kişilik özelliklerini bünyesinde barındıran boyutun psikopati olduğu görülmekte olup psikopat kişilik özelliklerine sahip olan bireylerin olumsuz olarak nitelendirilen davranışlarının, narsist ve makyavelist bireylere kıyasla daha uç noktalarda seyredebileceğini ifade etmek mümkündür.

Son olarak psikopat bireyler ile ilgili değinilebilecek bir diğer husus da bu bireylerin genellikle gördükleri tedavilerden etkilenmemeleridir. Bu nedenle psikopat kişilik özelliklerine sahip bireylere uygulanan tedavilerde genellikle hedeflenen sonuçlara ulaşamadığı görülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

ÖRGÜTSEL MUHALEFET: TEORİK ARKA PLAN

2.1. ÖRGÜTSEL MUHALEFET KAVRAMI

Bireyler, içinde bulundukları toplumun bir üyesi olabilmek, sosyal gruplar içerisinde kabul görebilmek, diğer bireyler ile pozitif ilişkiler kurabilmek, bir arada uyum içerisinde yaşayabilmek için toplumun kültürüne ve benimsediği değer yargılarına uygun davranışlar sergilemek isterler. Bununla birlikte bireylerin farklı kişilik yapılarına, davranış ve tutumlara sahip olmaları; kendi amaçları ya da çıkarları doğrultusunda hareket etmeleri sonucunu doğurmaktadır. Bu nedenle bireylerden her durum ya da her koşulda, daima bir uyum içerisinde hareket etmelerini beklemek çok mümkün gözükmemektedir.

Bireylerin; okul, iş yeri ya da arkadaş grupları gibi sosyal çevrelerindeki bireylere yönelik sahip oldukları farklı duygular, benimsemedikleri düşünceler, etik bulmadıkları ya da uygun görmedikleri durumlar vb. nedenlerle muhalif bazı davranışlar sergiledikleri görülmektedir. Bununla birlikte bireylerin bir durum ya da olay ile ilgili muhalif düşüncelere sahip olmalarına rağmen, düşünce ve duygularını dile getiremedikleri ya da sakladıkları da bir gerçektir. Diğer bir ifadeyle bireylerin karşıt oldukları durumlara yönelik muhalif bir davranış sergilememiş ya da bu durumu dile getirmemiş olmaları, var olan durumu benimsedikleri anlamına gelmemektedir.

Bireyler, sosyal bir varlık olarak birçok farklı grup içerisinde belirli rolleri üstlenmektedirler. Bahsedilen bu gruplardan yani sosyal ortamlardan bir tanesi, topluma bir değer katma amacı ile kurulmuş olan ve bireylerin iş yaşamlarını sürdürmekte oldukları örgütlerdir. Bireyler, iş yaşamlarını devam ettirdikleri sürece içinde bulundukları örgütün doğal bir üyesi olup örgütün benimsediği misyon ve belirlediği vizyon doğrultusunda oluşturulan politika ve uygulamalara, örgütün ulaşmak istediği amaçlara, bu amaçlara ulaşabilmek için örgüt tarafından kullanılan araçlara, örgütün gerek formal gerekse informal yapısına ve bunlar dışında sayılabilecek birçok hususa uyum sağlayarak örgütün beklentilerinin karşılanması ve istenilen noktaya ulaşması için önemli bir rol üstlenmektedirler. Fakat üstlenilen roller, bireylerin kendi amaçları ve çıkarları ile her zaman örtüşmemekte olup bahsedilen bu durum sonucunda örgütsel muhalefet kavramının karşımıza çıktığı görülmektedir.

Birçok bilim dalında ele alınan muhalefet kavramı, bu çalışmada örgütsel davranış yönüyle incelenmektedir. Bu nedenle daha çok örgütsel muhalefet kavramı üzerinde durulmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde konunun daha iyi anlaşılması ve konu ile ilişkili olması nedeniyle öncelikle muhalefet kavramına değinilmiş; ardından örgütsel muhalefetin kavramsal çerçevede tanımı ve öneminden, örgütsel muhalefet sürecinden, kuramlarından, boyutlarından, örgütsel muhalefeti etkileyen faktörlerden, örgütsel muhalefetin nedenlerinden ve sonuçlarından bahsedilmektedir.

2.1.1. Muhalefet Kavramı

Muhalefet kavramı ile ilgili olarak başta siyaset bilimi olmak üzere, yönetim ve örgütsel davranış gibi birçok bilim dalında farklı çalışmalar yapıldığı ve araştırmacıların dikkatini çeken konulardan biri olduğu görülmektedir. Araştırmacıların büyük bir ilgi ile üzerine çalıştıkları muhalefet kavramının her ne kadar siyaset alanındaki rolü baskın olsa da özellikle son yıllarda bu kavram ile ilgili örgütsel davranış alanında yapılan çalışmaların da giderek arttığı gözlemlenmektedir.

Muhalefet kavramının kökeni, İngilizce karşılığı “dissent” olan, Latincedeki ayrı/farklı anlamına gelen “dis” ile duygu/his anlamına gelen “sentire” kelimelerinin bir araya gelmesi ile oluşan “dissentire” kelimesine dayanmaktadır. Bu kelimenin Türkçe karşılığının ise “ayrı ya da farklı duyguya/hisse sahip olmak” anlamına geldiği görülmektedir (Soukhanov, 1994: 2194; Kassing, 1997a: 312). Latince kökenli olan bu kavramın mevcut bir duruma karşı gelmek ya da aykırı davranmak anlamlarını taşıyan Arapçadaki “hilaf” kelimesinden dilimize yerleştiği belirtilmektedir (Ardoğan, 2004: 172).

Muhalefet kavramı, Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde “*Bir tutuma, bir görüşe, bir davranışa karşı olma durumu; aykırılık*”, “*Karşı görüşte, tutumda olan kimseler topluluğu*” ve “*Demokraside iktidarın dışında olan parti veya partiler*” olarak ifade edilmektedir (TDK, 2024). Yapılan bu tanımlardan muhalefet kavramının sadece bireysel yönden değil; siyasi yönden de ne anlam taşıdığının ifade edildiği görülmekle birlikte mevcutta var olan bir duruma aykırı ya da karşıt olmayı temsil eden bir kavram niteliğinde olduğu anlaşılmaktadır.

Farklı bilim dallarında araştırmacılar tarafından ele alınan muhalefet kavramına yönelik yapılan çalışmaların ilk olarak siyaset biliminde yer aldığı görülmekte olup bu bilim dalında yapılan çalışmaların halen popülerliğini koruduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca muhalefet kavramı, siyasi yönü ile özdeşleştiği için siyasal muhalefet kavramı olarak ele alınsa da gelişen ve değişen günümüz dünyasında örgüt içindeki ilişkilerde de

bir anlam taşıdığıının fark edilmesi ile örgütsel muhalefet kavramının literatüre kazandırıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda siyasal muhalefet ile örgütsel muhalefetin birbirlerinden ayrıldıklarını ve farklı muhalif durumları ifade etmek için kullanıldıklarını vurgulamak gerekmektedir.

Muhalefetin bir türü olan siyasal muhalefet; iktidar konumunda bulunan ve yönetim erkine sahip olan bireylerin, belirli bir zaman içerisinde toplumun hizmetine sunduğu bütün uygulamalar, politikalar ve kararlar arasından bazılarını ya da hepsine karşı çıkanların, istedikleri sonuca ulaşabilmek amacı ile yasal ya da yasal olmayan yolları kullanarak muhalif davranışlar sergilemelerini ifade etmektedir (Turgut, 1984: 8). Bu doğrultuda siyasal muhalefette iktidar konumunda bulunan ve yönetim erkine sahip olan bireylerin, temsil ettikleri toplumun amaçlarını ve çıkarlarını ön planda tutmaları ve toplumu geliştirmeleri gerektiğini vurgulamak gerekmektedir. Eğer bireyler hem kendilerinin hem de içinde bulundukları toplumun amaçlarına ve çıkarlarına yönelik olmayan faaliyetlerin var olduğu düşüncesine sahiplerse, bu durumu ellerindeki imkânlar doğrultusunda eleştirmelerinin ya da varsa önerilerini sunmalarının beklendiği gözlemlenmektedir (Erkasap, 2020: 77). Fakat bahsedilen bu beklentilerin otokratik yönetim tarzının hâkim olduğu toplumlarda değil; demokratik yönetim tarzının hâkim olduğu toplumlarda görülebileceğini belirtmek gerekmektedir.

Nitekim muhalefetin, demokratik yönetim tarzının var olabilmesi için bir ön koşul niteliğinde olduğu; bu ön koşulun görülmediği toplumlarda demokratik yönetim tarzının varlığından bile söz edilemeyeceğinin ifade edildiği görülmektedir (Oral Ataç ve Köse, 2017: 118). Aynı zamanda bireyler de bu yönetim tarzının hâkim olduğu toplumlarda eleştirilerini ve önerilerini kendi hür iradeleri ile özgür bir biçimde ifade edebilme imkânı bulmakta; bu imkânlarını kullandıklarında da bir etki yaratabileceklerini ya da bir sonuca ulaşabileceklerini bilmektedirler. Bahsedilenlerin tam aksine otokratik yönetim tarzının hâkim olduğu toplumlarda ise bireyler, eleştirilerini ve önerilerini kendi hür iradeleri ile özgür bir biçimde ifade etseler dahi toplumda bir etki yaratamamakta ve bir sonuca ulaşamamaktadırlar. Bu doğrultuda siyasal muhalefetin amaca hizmet ettiği sürece her bir toplum için oldukça önem arz ettiğini ve göz ardı edilmemesi gereken bir husus olduğunu ifade etmek mümkündür.

Muhalefetin bir diğer türü olan örgütsel muhalefet ise kısaca; örgüt içi süreçlere ilişkin bir kavram olup örgüt içinde var olan uygulamalar, politikalar ve kararlar gibi birçok konuda, bir ya da birden fazla hususa yönelik olarak örgüt üyesinin

aykırı ya da karşıt olma durumunu ifade etmek için kullanılmaktadır (Eroğlu ve Alga, 2018: 145). Bu kavram, çalışmanın temel konularından birisi olması nedeniyle gerekli açıklamalara daha detaylı bir şekilde örgütsel muhalefetin tanımı ve önemi başlığı altında değinilmektedir.

2.1.2. Örgütsel Muhalefet Kavramının Tanımı ve Önemi

Araştırmacıların büyük bir ilgi ile üzerine çalıştıkları muhalefet kavramının her ne kadar siyasi yönünün daha baskın olduğu görülse de özellikle son yıllarda örgütsel davranış yönünün de dikkate alındığı ve bu alanda yapılan çalışmaların giderek arttığı gözlemlenmektedir. Nitekim Frederick Winslow Taylor'ın öncülüğünde Bilimsel Yönetim Yaklaşımı ile başlayan klasik dönemden günümüze doğru bireylerin örgüt içindeki konumları incelendiğinde ilk zamanlar örgütlerin verimliliğe ve etkinliğe ulaşabilmeleri için bireylere makinenin bir uzantısı ya da bir dişlisi rollerinin atfedildiği, bireylerin sosyal yönden yok sayıldıkları görülmekte iken; günümüz dünyasında örgütlerin verimliliğe ve etkinliğe ulaşabilmesinde bireylerin önemli bir role sahip olduklarının anlaşıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda bireylerin sosyal ve psikolojik durumları, motive oldukları faktörlerin neler olduğu, bu faktörlerde ne tür iyileştirmelerin yapılabileceği hem örgütte hem de toplumda bir katma değer yaratabilmeleri için nelerin yapılması gerektiği gibi sayılabilecek birçok hususun önemi anlaşılacak örgütün üst ve orta kademeleri tarafından bu hususlara yönelik gerekli çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Çünkü günümüz dünyasında örgütler, global rekabet koşulları karşısında varlıklarını koruyabilmek ve sürekliliklerini sağlayabilmek için örgütün her bir üyesine ihtiyaç duymaktadırlar.

Örgütlerin mevcut durumlarına ve rakiplerine kıyasla olumlu yönde değişim ve gelişim gösterebilmeleri için örgüt içindeki her bir üyenin isteklerinin ve ihtiyaçlarının neler olduğunu anlayabilmeleri, işin yapılışı yönünden gerek duyulan uygun ortamı ellerindeki imkânlar dâhilinde sağlayabilmeleri, çalışanlarının bilgi birikimlerinden ve tecrübelerinden yararlanabilmeleri, örgüt içi kararlara etkin bir şekilde katılımlarını sağlayabilmeleri gerekmektedir. Bu noktada çalışanların örgüt içinde var olan uygulamalar, politikalar ve kararlar gibi konularda aykırı ya da karşı oldukları durumları rahatlıkla ifade edebilecekleri bir kültürün de örgüt içerisinde oluşturulmasının önem arz ettiğini ayrıca vurgulamak gerekmektedir.

Yabancı literatürde “organizational dissent” ya da “employee dissent” olarak ifade edilen ve Türkçe’de “örgütsel muhalefet” şeklinde karşılık bulan bu kavram ile ilgili birçok çalışma yapan Jeffrey W. Kassing, örgütsel muhalefet kavramını; örgüt içinde var olan bazı uygulamalar ile alınan kararlara yönelik olarak örgüt üyelerinin anlaşmazlık yaşadıkları ya da farklı yönde düşündükleri konuları düşmanca bir şekilde olmadan ifade etmeleri olarak tanımlamaktadır (Kassing, 1997a: 326). Örgütün üst kademelerinde yer alan bireylerin diğer örgüt üyelerine karşı sergiledikleri olumsuz yöndeki tutumları ve karar alma mekanizmalarındaki davranışları, örgüt içindeki değişimler, etik olmayan uygulamalar, politikalar ve kararlar ile kaynak dağılımında görülen adaletsizlikler gibi birçok husus örgütsel muhalefetin başlamasında rol oynayan etmenler olarak sayılabilmektedir (Kassing ve Armstrong, 2002: 44).

Örgütün üst kademelerinde yer alan bireyler ile diğer örgüt üyeleri arasında örgüt içi konularla ilgili yaşanan görüş ve tutumlardaki ayrılıkların örgütsel muhalefetin başlamasında rol oynadığı ancak örgütsel muhalefetin gerçekleştiğini ifade edebilmek için yeterli olmadığı; aynı zamanda görüş ve tutumlardaki ayrılıkların bireyler tarafından dile getirilmesinin de gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca örgüt üyeleri arasındaki kişisel yönlü ayrılıkların ya da örgüt üyesi olmayan bireyler ile yaşanan görüş ve tutumlardaki ayrılıkların dile getirilmesinin, örgütsel muhalefet kapsamında değerlendirilemeyeceğini belirtmek gerekmektedir. Çünkü örgütsel muhalefette, örgütün çıkarlarına yönelik olarak muhalif davranışlar sergilenmesi söz konusu iken; bahsedilen bu durumlarda bireysel çıkarlara yönelik olarak muhalif davranışların sergilendiği görülmektedir. Özetle örgütsel muhalefetin bireylerin değil; örgütlerin çıkarlarına yönelik olması ve bireysel nedenlere değil; örgütsel nedenlere dayalı olması gerektiği belirtilmektedir.

Örgütsel muhalefet ile ilgili önemli noktaların neler olduğunu aşağıdaki şekilde ifade etmek mümkündür (Kassing, 1997a: 312-313):

- Örgüt üyesi olan herhangi bir bireyin, mevcut bir duruma karşı rahatsızlık duyması.
- Duyulan rahatsızlığın örgüt içi prensipler ile ilgili olması.
- Duyulan rahatsızlık ile ilgili konuda örgütün mevcut durumunu değiştirebilmek için sarf edilen bir çabanın var olması.
- Duyulan rahatsızlık ile ilgili konuda muhalif davranışların sergilenmesi.

- Genel itibariyle sergilenen muhalif davranışların olumsuzluğu çağrıştırdığının bilincinde olunması.

Kassing tarafından örgütsel muhalefet kavramı ile ilgili ifade edilen önemli noktalara ek olarak Jill Westcott Graham tarafından da bazı hususlara değinildiği görülmektedir. Bu doğrultuda Graham'ın birçok farklı nedenden dolayı meydana gelebilecek örgütsel muhalefetin, çıkarlar söz konusu olduğunda nasıl ortaya çıkabileceği üzerinde durduğu ve bu durumla ilgili olarak üç farklı hususa değindiği görülmektedir. Bahsedilen bu hususları aşağıdaki şekilde ifade etmek mümkündür (Graham: 1983: 2):

- Örgütsel muhalefet; bireylerin ya da alt düzeydeki örgüt birimlerinin çıkarlarının tehdit altında olduğu durumlar söz konusu olduğunda ortaya çıkabilmektedir. Bahsedilen bu durum, alt birimlere yönelik çıkarlar şeklinde tanımlanmaktadır.
- Örgütsel muhalefet; örgüt tarafından belirlenmiş olan amaçlara ulaşabilmek için nasıl bir yol izlenebileceği söz konusu olduğunda ortaya çıkabilmektedir. Bahsedilen bu durum, örgütsel yöndeki çıkarlar şeklinde tanımlanmaktadır.
- Örgütsel muhalefet; örgütteki uygulamaların, politikaların ve kuralların etik dışı olması ya da yasaların ihlal etmesi durumları söz konusu olduğunda ortaya çıkabilmektedir. Bahsedilen bu durum, örgüt üstüne yönelik çıkarlar şeklinde tanımlanmaktadır.

Her bir örgüt üyesinin mevcut görüş ve tutumlardaki ayrılıklarını ifade etmeleri ile yaşadıkları olumsuz ya da etik dışı durumlar gibi sayılabilecek birçok husus ile ilgili olarak geri dönütler almalarına katkı sağlayan örgütsel muhalefetin, örgütün olumlu yönde değişim ve gelişim göstermesi ile yenilikleri yakalaması için birçok fırsatı bünyesinde barındıran bir iletişim ve geri bildirim aracı olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca örgütlerde henüz gerçekleşmemiş ancak gerçekleşme potansiyeli olan her türlü olumsuz durumun araştırılması yönünden oldukça önemli bir role sahip olduğu ifade edilmekle birlikte örgütlerdeki demokratik yapının güçlenmesine de katkı sağladığı belirtilmektedir. Örgütlerin bu iletişim ve geri bildirimden faydalanabilmesi için muhalif davranışlara açık olması gerekmektedir (Kavak, 2020: 40).

Örgüt üyeleri muhalif davranışlar sergileyebilmeleri için uygun koşulların olmadığını, bu davranışları sergileseler dahi herhangi bir sonuç elde edemeyeceklerini

ya da olumsuz bir yaptırım ile karşı karşıya kalacaklarını düşündüklerinde, aykırı oldukları görüş ve tutumlarını ifade etmekten kaçınmaktadırlar. Bu durum örgütte değişim ve gelişim fırsatlarını azaltabilmektedir.

Örgütsel muhalefet ile ilgili yapılan çalışmalar günümüzde hâlen devam etmekte ve araştırmacılar tarafından birçok farklı yönüyle incelenmektedir. Literatürde örgütsel muhalefet kavramı ile ilgili birçok farklı tanımın bulunduğu görülmekte olup bu tanımlardan bazılarını aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

- Örgütsel muhalefet; birbirinden farklı birçok örgütsel konu hakkında örgüt üyelerinin, yönetici konumunda bulunan bireylere göre zıt yönde bir görüşe sahip olmalarını ifade eden ve bu görüşlerini farklı iletişim kanalları ile dile getirmelerine olanak sağlayan bir faaliyettir (Redding, 1985: 254; Kassing ve DiCioccio, 2004: 114).
- Örgütsel muhalefet; örgüt üyelerine muhalif oldukları durumlar ile ilgili davranışlarını sergileyebilmeleri için gerekli koşullar sağlandığı sürece örgütün verimli ve üretken olmasında hem önemli bir rol oynayan hem de oldukça önem arz eden bir durumdur (Shahinpoor ve Matt, 2007: 38).
- Örgütsel muhalefet; örgüt içindeki uygulamalarda, politikalarda ve davranışlarda değişiklik yaratmak amacıyla ortaya konulan iletişim yönlü bir stratejidir (Payne, 2007: 235).
- Örgütsel muhalefet; örgüt içinde bir ya da birden fazla astın örgütteki uygulamalar ve emirler ile ilgili var olan anlaşmazlıklarını ifade etmelerine olanak sağlayan bir iletişim sürecidir (Garner, 2013: 376).
- Örgütsel muhalefet; örgütün her bir üyesinin farklı yöndeki düşünceleri ile örgütün üst kademelerinde yer alan bireylerin getirdikleri sınırlandırmalar neticesinde ortaya çıkan memnuniyetsizliğin; amaçlar, beklentiler ve inançlar ile ilgili farklı görüşlerin baş gösterdiği bir durumdur (Zaini, vd., 2014: 4-5).

Örgütsel muhalefet, değişim ve gelişim gösterebilmek için önemli bir rol oynayan kavram olsa da genellikle bireyler tarafından sapkın davranışlar dizini olarak görülmektedir. Bunun nedeni ise örgütün kural ve normlarına meydan okuyan bir ifadeye sahip olduğunun düşünülmesinden kaynaklanmaktadır (Payne, 2007: 236). Örgütler için hem yıpratıcı hem de yıkıcı etkilerinin olabileceği düşünülen bu kavram aslında örgütleri olumsuz yönde etkileyebilecek uygulamaların, politikaların ve

kuralların daha öncesinden tespit edilmesine katkı sağlamaktadır. Nitekim bireylerin kendilerine özgü yapıları ile birbirlerinden oldukça farklı kişilik özelliklerine sahip olmaları göz önünde bulundurulduğunda örgüt içi uygulamaların, politikaların ve kuralların her bir örgüt üyesi tarafından benimsenmesinin mümkün olmadığı; dolayısıyla da örgütsel muhalefetin, örgüt içi süreçlerin doğal bir parçası olduğu görülmektedir (Oral Ataç, 2015: 97-98).

Örgütsel muhalefetin asıl amacının, örgüt içerisinde var olan her duruma örgüt üyeleri tarafından karşı çıkılması şeklinde olduğu düşünülmemelidir. Örgüt üyelerinin sergilediği muhalif davranışlarda asıl amaç; örgütün üst kademelerinde yer alan bireylere mevcut durumların farklı bir gözle görülüp değerlendirilmesini yani yeni bir bakış açısının kazandırılmasını sağlamaktır. Böylelikle örgütsel muhalefette, mevcut durumlar ile ilgili örgüt üyelerince fark edilen problemlerin rahatlıkla gündeme getirilebilmesinin ve gündeme getirilen her bir problemin çözümünde örgüt üyelerinin sürece katılımlarının sağlanabilmesinin amaçlandığını ifade etmek mümkündür (Sadykova ve Tutar, 2014: 6).

Örgütsel muhalefet kavramının yapısı nedeniyle örgütsel çatışma, örgütsel sinizm ve dilimizde bilgi uçurma ya da ihbar olarak ifade edilen whistleblowing kavramları ile bazı yönlerden benzerlik gösterdiği görülse de aynı anlamı taşımadığını ve bazı noktalarda farklılıkların söz konusu olduğunu vurgulamak gerekmektedir.

Örgütsel muhalefet kavramı ile benzer olduğu düşünülen örgütsel çatışma kavramı; örgüt üyesi olan bir ya da birden fazla bireyin bir araya gelmesi ile oluşan grupların amaçlarının, hedeflerinin, değerlerinin ve çıkarlarının birbirleri ile uyuşmadığı ya da belli başlı bazı nedenler doğrultusunda yapılan girişimlerin hayal kırıklığı ile sonuçlandığı zamanlarda meydana gelen anlaşmazlıkları ifade etmek için kullanılmaktadır. Burada meydana gelen anlaşmazlıklar iki ya da daha fazla örgüt üyesi arasında gerçekleşmekte olup bu anlaşmazlıkların birçok nedenden kaynaklanabildiği görülmektedir (Ayan ve Yavuz, 2018: 746). Bu kavrama yönelik yapılan tanımdan anlaşıldığı üzere örgütsel çatışmada da aynı örgütsel muhalefette olduğu gibi bir anlaşmazlık durumu söz konusudur. Fakat örgütsel muhalefette anlaşmazlık yaşanan durumların nedeni, örgütün çıkarlarına yönelik iken; örgütsel çatışmada anlaşmazlık yaşanan durumların nedeninin, örgüt üyelerinin kendi çıkarlarına yönelik olduğu gözlemlenmektedir.

Örgütsel muhalefet ile benzer olduğu düşünülen kavramlardan bir diğeri olan örgütsel sinizm; örgüt üyesinin içinde bulunduğu örgüte karşı beslediği olumsuz tutumlarını ifade etmekte olup dürüstlükten yoksun bir örgüt yapısının olduğuna dair görüş, örgüte yöneltilen olumsuz duygular, bahsedilen görüş ve duygularla tutarlılığı sağlayan eleştirel ve aşağılayıcı davranışların örgüt üyeleri tarafından sergilenmesi olmak üzere üç boyuttan oluştuğu belirtilmektedir. Ayrıca sinizm kavramının temelinde bireylerin sadece kendi çıkarlarını korumaya çalıştıklarının yattığı ifade edilmekle birlikte sinizmdeki temel inancın adaletli davranma, içten ve dürüst olma gibi ilkelerin, bireylerin kişisel çıkarları uğruna kurban edildiği yönündedir (Ergun Özler, Giderler Atalay, Dil Şahin, 2010: 48-49). Bu kavrama yönelik yapılan tanımlardan anlaşılacağı üzere örgütsel sinizm için de aynı örgütsel muhalefette olduğu gibi çıkarların söz konusu olduğu görülmektedir. Fakat örgütsel muhalefette düşünülen ve korunan çıkarlar direk örgüt üyelerine değil; örgütün kendisine yöneliktir. Bahsedilenlere ek olarak örgütsel sinizmde görüş ve duyguların eleştirel ve aşağılayıcı davranışlar ile sergilendiği belirtilmekte iken; örgütsel muhalefette yıkıcı olmaktan ziyade yapıcı olmanın ön planda olduğu gözlemlenmektedir.

Örgütsel muhalefet ile benzer olduğu düşünülen kavramlardan bir diğeri olan ve bilgi uçurma ya da ihbar olarak ifade edilen whistleblowing ise; örgüt içerisinde etik dışı olan ya da yasal olmayan durumları, çözebilecek yetkili bireylere ya da mercilere resmî ya da resmî olmayan yollar aracılığı ile iletmek şeklinde tanımlanmaktadır (Atılğan ve Koç, 2019: 381). Whistleblowing kavramının örgüt içerisinde doğru olmadığı düşünülen davranışlar ve durumlar ile kötü uygulamaların, politikaların ve kararların gün yüzüne çıkarılmasını ifade ettiği; dolayısıyla da ahlaki bir davranış biçimi olarak değerlendirildiği görülmektedir (Bayburt, 2023: 10). Bu kavrama yönelik yapılan tanımlardan anlaşılacağı üzere whistleblowing için de aynı örgütsel muhalefette olduğu gibi örgüt üyeleri tarafından aykırı ya da karşıt olunan durumlar ile ilgili bir çözüm arayışına girmenin söz konusu olduğu görülmektedir. Fakat örgütsel muhalefette çözüm arayışı örgüt içerisinde gerçekleşmekte ve aykırı ya da karşıt olunan durumlara yönelik sergilenen muhalif davranışlar bizzat örgütün diğer üyelerine yöneltilmektedir. Ancak whistleblowing söz konusu olduğunda çözüm arayışı sadece örgüt içi ile sınırlı olmamakta; örgüt ile ilişkisi olmayan bireylere ya da yetkili mercilere de söz konusu durum aktarılabilir. Ayrıca whistleblowing, ahlaki bir davranış biçimi olarak değerlendirilmekle birlikte bu davranışa neden olan durumun genel olarak ahlaki

yönden bir problem teşkil ettiği görülmekte iken örgütsel muhalefette ise aykırı ya da karşıt olunan durumun genel olarak ahlaki yönden bir problem teşkil etmediğini; örgüt içinde var olan uygulamalar, politikalar ve kararlar gibi hususlar ile doğrudan ilgili olduğunu vurgulamak gerekmektedir.

Son olarak örgütlerin birçok konuda daha iyi bir konuma ulaşabilmesinde önemli bir rol oynadığı görülen örgütsel muhalefet kavramının, her ortamda ve her zaman görülmesi muhtemel kronik şikâyetlerden ayrıldığını da belirtmek gerekmektedir. Kronik şikâyetlerde bulunmayı alışkanlık haline getirmiş ve neredeyse bunu doğal bir davranış olarak benimsemiş olan bireylerin varlıklarını birçok sosyal ortamda görmek mümkün olup bu durumun olumsuz yanı; gerçekten bir konuda endişe duyan bireylerin şikâyetlerini ilettikleri iletişim kanallarında kronik şikâyetçilerin de var olmasıdır (Tuncer, 2021: 27). Bahsedilen bu durum, örgüt içerisinde açıkça ifade edilen muhalif durumlardan hangisinin endişe duyulan bir konu niteliğinde olduğu, hangisinin ise kronik şikâyet niteliğinde olduğu ayrımını zorlaştırmaktadır.

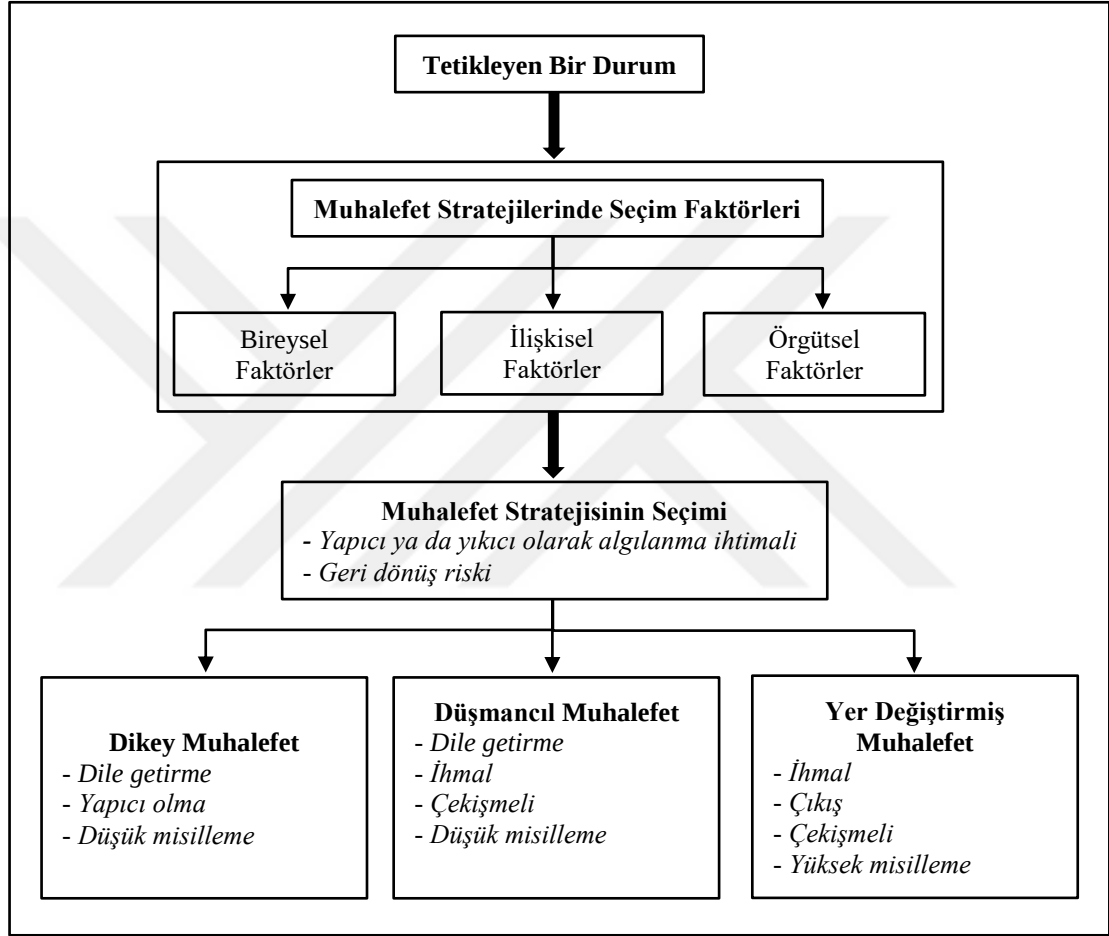
Özetle örgütlerin birer tehdit olarak algıladıkları örgütsel muhalefetin aslında örgütlerin değişim ve gelişim göstermeleri ile fırsatların farkına varmaları konusunda önemli bir rol oynadığı görülmekte olup bahsedilen bu hususların söz konusu olabilmesi için örgüt üyelerine mevcut uygulamalar, politikalar ve kurallar gibi birçok husus ile ilgili aykırı ya da karşıt oldukları düşüncelerini açıkça ifade edebilecekleri ortamın yaratılması gerektiği görülmektedir. Örgütsel muhalefet sadece örgütlere değil; örgüt üyesi olan bireylere de geri bildirim sağlamaktadır. Bu noktada önemli olan, muhalif davranışların bireylerin kendi amaçlarına, hedeflerine ve çıkarlarına yönelik değil; örgütün amaçlarına, hedeflerine ve çıkarlarına yönelik olması gerekliliğidir.

2.1.3. Örgütsel Muhalefet Süreci

Kassing'in muhalefet sürecinde rol oynayan etmenlerin neler olduğunu ve bu etmenlerin hangi sırayla birbirlerini takip ettiklerini tespit edebilmek amacıyla yaptığı çalışmalar sonucunda, muhalefet sürecine yönelik bir model geliştirerek literatüre kazandırdığı görülmektedir. Bahsedilen bu model sadece tek tip bir durumda görülen muhalif davranışlar için geçerli olan bir süreç değil; bireylerin ve muhalif davranışların söz konusu olduğu tüm durumlar için geçerli olan bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda Kassing tarafından geliştirilen ve literatüre kazandırılan bu model, yapılan bu çalışmada örgütsel muhalefet süreci modeli olarak ele alınmaktadır.

Kassing'in muhalefet süreci modeli incelendiğinde, örgüt üyelerinin aykırı ya da karşıt olmalarına neden olan tetikleyici bir nedenin var olması gerekliliğini açıklamanın ötesine geçilerek bu durumların nasıl ve hangi tür yollarla ifade edilebileceğinin belirtildiği görülmektedir. Bahsedilen bu model, belirli aşamalardan oluşan ve birbirini takip eden bir süreç olmakla birlikte süreçte yer alan aşamaların neler olduğu aşağıda Şekil 2.1'de görülmektedir.

Şekil 2.1: Jeffrey W. Kassing'e Göre Muhalefet Süreci Modeli

Kaynak: Kassing, 1997a: 323.

Şekil 2.1'de görüldüğü üzere muhalefet sürecinin tetikleyici bir durum ile başladığı, bu aşamayı takiben sırasıyla muhalefet stratejilerinde seçim faktörleri, muhalefet stratejisinin seçimi ve muhalif davranışın nasıl ifade edildiği aşamalarının bulunduğu gözlemlenmektedir.

Muhalefet süreci modeline göre örgüt üyesi olan bireylerin muhalif davranışlar sergileyebilmeleri için ön koşul; mevcut durumlara aykırı ya da karşıt olmaları gerekliliğine yöneliktir. Ayrıca aykırı ya da karşıt olunan durum daha öncesinde de ifade edildiği üzere bireysel nedenlerden değil; örgütsel nedenlerden kaynaklanmalıdır.

Aksi takdirde muhalefet için tetikleyici bir durum var olsa dâhi örgütsel nedenlerden değil; bireysel nedenlerden kaynaklandığı için örgütsel muhalefetin varlığından söz etmek mümkün olmamaktadır.

Örgütsel nedenlerden kaynaklanan tetikleyici bir durumun var olması ile başlayan örgütsel muhalefet sürecinin bir sonraki aşamasında muhalefet stratejilerinde seçim faktörleri yer almaktadır. Bu aşamada örgüt üyesi, ne tür bir muhalif davranış sergileyeceğine yani aykırı ya da karşıt olduğu durumu nasıl dile getireceğine yönelik bireysel, ilişkisel ve örgütsel faktörlere göre bir yol belirlemektedir (Sandıkçı, 2022: 7). Örgüt üyesi, muhalif davranışlarını nasıl dile getireceğine yönelik bir yol belirledikten sonra muhalefet stratejisinin seçimi aşamasına geçmektedir. Bu aşamada üç farklı stratejinin var olduğu görülmekte olup bu stratejiler dikey (açık) muhalefet, düşmanca (yatay/gizli/örtük) muhalefet ve dışsal (yer değiştirmiş) muhalefet olarak ifade edilmektedir. Muhalefet ile ilgili bu üç strateji, muhalefetin boyutlarını oluşturan kavramlar arasında yer almakta olup gerekli açıklamalara örgütsel muhalefetin boyutları başlığı altında değinilmektedir.

Örgüt üyelerinin muhalefet stratejilerinin seçimi aşamasını tamamlamalarının ardından son aşamaya gelinmektedir. Bu aşamada ise örgüt üyelerinin aykırı ya da karşıt oldukları durumlar ile ilgili muhalif davranışlar sergilemeleri ve bu durumları dile getirmeleri beklenmektedir. Bahsedilen bu beklentilerin görüldüğü andan itibaren son aşama da gerçekleşmekte ve örgütsel muhalefet süreci tamamlanmaktadır.

2.1.4. Örgütsel Muhalefet Kuramları

Örgütset muhalefet kavramı ile ilgili yaptığı çalışmalarla bilinen Kassing'in, çalışmalarının temellerini ve örgüt üyelerinin muhalif oldukları durumlara yönelik sergiledikleri davranışların nedenlerini bazı araştırmacılar tarafından literatüre kazandırılan üç farklı kurama dayandırdığı görülmektedir. Bahsedilen bu kuramlar; örtük (gizil) kontrol kuramı, bağımsız düşünme kuramı ve ayrılma/dile getirme/sadakat kuramıdır. Bu doğrultuda bahsedilen kuramların örgütsel muhalefetteki farklı unsurlara yönelik belirleyici bir niteliğe sahip olduklarını ifade etmek mümkündür.

Çalışmanın bu kısmında örgütsel muhalefet kuramları olan örtük (gizil) kontrol kuramından, bağımsız düşünme kuramından ve ayrılma/dile getirme/sadakat kuramından bahsedilmektedir.

2.1.4.1. Örtük (Gizil) Kontrol Kuramı

Örgütsel muhalefet kuramları arasında yer alan örtük kontrol ya da bir diğer ifade ile gizil kontrol kuramının, George Cheney ve Philip Tompkins tarafından 1985 yılında geliştirildiği ve literatüre kazandırıldığı görülmektedir. Bahsedilen kuramın adından da anlaşılacağı üzere bir kontrol sistemi ile ilgili olduğu görülmekte olup örgütün planladıkları ile örgüt içi mevcut durumlarının karşılaştırılması yoluyla kontrolün sağlanmasını ifade ettiği belirtilmektedir. Bahsedilen bu kontrol sisteminde yöneticilerin, kendi görüşlerinin ve değer yargılarının diğer örgüt üyeleri tarafından kabul edilmesini ön planda tuttıkları görülmektedir. Bu doğrultuda örgüt içinde ön planda tutulan görüş ve değer yargılarına uygun davranışların sergilenmesi ve kararların alınması hususlarına, örgüt tarafından zemin hazırlandığı belirtilmektedir (Bayburt, 2023: 15).

Örgüt yöneticilerinin diğer örgüt üyelerinin aldıkları kararlar üzerinde bir etki yaratarak alınan kararlarda iktidar sahibi olmaya ve bunun devamlılığını sağlama çalışmaları görülmektedir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak da örgüt üyelerinin genellikle örgüt içindeki uygulamaları, politikaları ve kararları kabullenmelerinin yanı sıra uygun davranışlar sergileme eğilimi gösterdikleri de görülmektedir. Örgüt üyelerinin bahsedilen hususları kabullenerek uygun davranışlar sergilemeye başladıkları ilk andan itibaren örgütsel özdeşleşmenin varlığından bahsetmenin mümkün olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Nitekim örgütsel özdeşleşme; kabullenmenin ve kabullenmenin ardından uygun davranışlar sergilemenin sonucunda meydana gelmektedir. Fakat örgütsel özdeşleşmenin her bir örgüt üyesi için söz konusu olamayabileceğini; örgüt üyelerinden bazılarının bahsedilen hususlar karşısında muhalif davranışlar sergileyebileceklerini ya da bir direnç gösterebileceklerini vurgulamak gerekmektedir (Kavak, 2020: 44). Kassing'in de bahsedilen bu durumun gerçekleşmesi sonucunda yani; örgüt üyelerinin bahsedilen hususlar karşısında muhalif davranışlar sergilemeye ya da direnç göstermeye başlamaları sonucunda örtük (gizil) kontrol kuramına dayandırdığı örgütsel muhalefet sürecinin başladığını ifade ettiği görülmektedir (Kassing, 1997a: 317).

Örgütsel amaçların başarıya ulaşabilmesi için örgüt üyelerinin davranışlarında kontrolün sağlanması olarak ifade edilen örtük (gizil) kontrol kuramında örgüt üyelerinin, örgüt tarafından alınan kararları kabullenmeleri, bu kararları uygulamaları, muhalif oldukları durumlar ile ilgili düşüncelerini dile getirmemeleri ve kontrol altında

tutulabilmeleri temel amaçlar arasında sayılmaktadır (İzgüden, 2017: 16). Örtük kontrol kuramının ne olduğu ve neyi amaçladığı ile ilgili ifadelerle bakıldığında bu kuramın genel olarak kontrol sistemine odaklandığı görülmektedir. Bu doğrultuda örtük (gizil) kontrol kuramını geliştiren ve literatüre kazandıran Cheney ve Tompkins'in yaptıkları çalışmalarda üzerine yoğunlaştıkları kontrol sistemi ile ilgili bazı araştırmalar yaptıkları, bu araştırmalar sonucunda örgüt üyelerinin kontrollerinin sağlanması amacıyla yöneticiler tarafından kullanılan üç farklı kontrol yöntemine değindikleri ve bu yöntemlerin geçmişten günümüze doğru ne yönde değişim ve gelişim gösterdiklerini inceledikleri görülmektedir. Bahsedilen bu yöntemlerin basit kontrol yöntemi, teknolojik kontrol yöntemi ve bürokratik kontrol yöntemi olduğu görülmekle birlikte Cheney ve Tompkins'in örtük (gizil) kontrol kuramını, bu üç farklı kontrol yönteminden hareketle geliştirdikleri de ifade edilmektedir (Kassing, 1997a: 315). Bu kontrol yöntemlerini aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

- **Basit Kontrol Yöntemi:** Basit kontrol yönteminin, örgüt üyelerinin kontrolünün sağlanması amacıyla kullanılan en eski yöntem olduğu ifade edilmektedir. Bahsedilen bu yöntemde yöneticilerin, örgüt içindeki konumları nedeniyle sahip oldukları güçlerini, diğer örgüt üyeleri üzerinde açık ve keyfi bir şekilde kullanmalarının söz konusu olduğu belirtilmekte olup yöneticilerin bu yönde davranışlar sergilemeleri doğrultusunda örgüt üyelerinin kontrolünü sağlayabileceklerini düşündükleri gözlemlenmektedir (Kassing, 1997b: 22).
- **Teknolojik Kontrol Yöntemi:** Teknolojik kontrol yönteminin, örgüt üyelerinin kontrolünün sağlanması amacıyla teknik imkânlardan yararlanılması ile ilgili olduğu ifade edilmektedir. Bahsedilen bu yöntemde örgüt üyelerinin örgüte giriş ve çıkış yaptıkları saatleri, yazışmaları, sosyal medyada geçirdikleri zamanları, hangi internet sitelerini ziyaret ettikleri gibi hususların tespit edilmesi ve kontrolünün sağlanması amacıyla bilgisayar destekli olan bazı teknik araçların kullanıldığı gözlemlenmektedir (Dilber Ayduk, 2023: 12).
- **Bürokratik Kontrol Yöntemi:** Bürokratik kontrol yönteminin, örgüt üyelerinin kontrolünün sağlanması amacıyla örgüt yapısının ve örgüt içinde ast-üst arasındaki ilişkilerin katı olması ile ilgili olduğu ifade edilmektedir. Bahsedilen bu yöntemde örgütün informal bir yapıya değil; formal bir

yapıya sahip olduğu, yöneticiler ile diğer örgüt üyeleri arasında bir emir komuta birliğinin görüldüğü, örgüt üyelerinin sürekli olarak üstleri tarafından sıkı bir kontrole tâbi oldukları gözlemlenmektedir (Arayıt, 2020: 14).

Cheney ve Tompkins'in örtük (gizil) kontrol kuramını yukarıda özetlenen üç farklı kontrol yönteminden hareketle geliştirdikleri daha öncesinde de ifade edilmiş olup bahsedilen bu kuramda sadece dikey iletişim kanalının değil; yatay iletişim kanalının da var olduğu görülmekle birlikte formal bir yapı, açık ve keyfî kurallar ile ilgili değil; örgütün ortak amaçlarının ve değerlerinin etrafında birleşme, koordinasyonu sağlama ve grup çalışması ile ilgili olduğu gözlemlenmektedir (Kassing, 1997a: 316).

2.1.4.2. Bağımsız Düşünme Kuramı

Örgütsel muhalefet kuramları arasında yer alan bağımsız düşünme kuramının, Dominic A. Infante ve William I. Gorden tarafından 1987 yılında geliştirildiği ve literatüre kazandırıldığı görülmektedir. Bahsedilen bu kuramın adından da anlaşıldığı üzere bağımsız düşünme ile ilgili olduğu görülmekte olup örgüt üyelerinin muhalif oldukları durumlar ile ilgili düşüncelerini dile getirebilecekleri bir örgüt yapısının oluşturulmasına aracılık ettiği ifade edilmektedir (Gorden, Infante ve Graham, 1988: 103). Ayrıca bağımsız düşünme kuramında örgüt ile ilgili süreçlerde örgüt üyelerine özgürlüğün tanınması ve bunun için uygun ortam koşullarının sağlanması gerekliliği üzerinde durulduğu görülmekle birlikte bu gerekliliklerin sağlanması doğrultusunda örgüt üyelerinin tutumlarına yansımalarının ne yönde olduğunun da incelendiği görülmektedir (Infante ve Gorden, 1987: 74).

Bağımsız düşünme kuramının temel amacının; örgüt üyelerinin, örgüt ile ilgili problemlerini ya da muhalif oldukları durumlar ile ilgili düşüncelerini rahatlıkla dile getirebilmelerine olanak sağlamak olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu doğrultuda bağımsız düşünme kuramının, diğer kontrol yöntemleri olan örtük (gizil) kontrol kuramı ile ayrılma/dile getirme/sadakat kuramından farklılığının; örgüt üyelerinin muhalif oldukları durumlar ile ilgili düşüncelerini dile getirmelerinin önlenmesi yerine rahatlıkla dile getirebilmelerine olanak sağlaması olduğu görülmektedir. Fakat bu noktada belirtilmesi gereken bir husus bulunmaktadır. Bağımsız düşünme kuramı, örgüt üyelerinin muhalif davranışlarını sergilemeye yönelik değil; bu davranışlar ile örgüt içi kararlara katılımlarının ve düşüncelerini özgürce ifade edebilecekleri ortamın

sağlanmasına yönelik olup bu doğrultuda örgüt üyelerinin örgütsel bağlılık düzeylerinin artırılması amaçlanmaktadır (Naktiyok, 2019: 174).

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde Gorden ve Infante tarafından yapılan bir çalışmada örgütün üst kademelerinde yer alan örgüt üyeleri yani; yöneticiler arasından düşük düzeyde sözel saldırganlık eğilimine sahip olanların, alt düzeyde çalışan örgüt üyeleri tarafından kibar olarak nitelendirdikleri sonucuna ulaşıldığı ifade edilmektedir (Infante ve Gorden, 1987: 75). Bu konuya yönelik yapılan bir başka çalışma incelendiğinde örgüt üyelerinin, yöneticiler arasından kendi konuşma özgürlüklerine gereken önemi veren ve konuşmalarına fırsat tanıyan yöneticileri tercih ettikleri yönünde bir sonuca ulaşıldığı gözlemlenmektedir (Kassing, 1997a: 317).

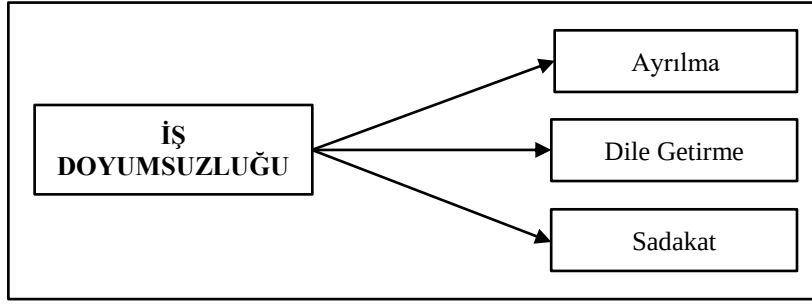
2.1.4.3. Ayrılma/Dile Getirme/Sadakat Kuramı

Örgütsel muhalefet kuramları arasında yer alan ayrılma/dile getirme/sadakat kuramının, Albert O. Hirschman tarafından 1970 yılında geliştirildiği ve literatüre kazandırıldığı görülmektedir. Bahsedilen bu kuramın, örgüt üyelerinin içinde bulundukları örgüte karşı tatminsiz ya da doyumsuz oldukları hususlar ile ilgili sergiledikleri tepki yönlü davranışlarının ifade edilebilmesi için oluşturulduğu belirtilmektedir. Hirschman'ın bir eserinde bazı dönemlerde, belli başlı bazı durumlar ve olaylar karşısında örgütün sahip olduğu verimlilikte bir azalmanın söz konusu olabileceğini, etik yönden bazı problemlerin görülebileceğini, rasyonel yondeki davranışların ortadan kalkabilme ihtimalinin olduğunu ifade ettiği görülmektedir. Aynı zamanda bu kuramda, örgüt üyelerinin işleri ile ilgili hissettikleri tatminsizlik karşısında sergiledikleri tutumların üç farklı şekilde olabileceği belirtilmekte olup bahsedilen bu tutumları aşağıdaki şekilde ifade etmek mümkündür (Farell, 1983: 596-598):

- Örgüt üyelerinin mevcut problemlerin ortadan kalkmasını beklemeleri.
- Örgüt üyelerinin, görevlerine devam ederken mevcut problemlere bir çözüm bulunabilmesi amacıyla var olan olumsuz durumları ifade etmeleri.
- Örgüt üyelerinin içinde bulundukları örgütten ve görevlerinden ayrılmaları.

Örgüt üyelerinin işleri ile ilgili hissettikleri tatminsizlik duyguları ya da bir diğer ifade ile iş doyumsuzlukları karşısında sahip oldukları tutumlarının neler olabileceği ve bu tutumlar doğrultusunda ne tür bir davranış sergileyebilecekleri üzerinde duran Hirschman'ın, üç farklı davranış üzerinde durduğu gözlemlenmekte olup bu davranışların neler olduğu aşağıda Şekil 2.2'de görülmektedir.

Şekil 2.2: Albert O. Hirschman Tarafından Oluşturulan Ayrılma/Dile Getirme/Sadakat Kuramında İş Doyumsuzluğu Nedeniyle Sergilenen Davranışlar

Kaynak: Özdemir, 2010: 43.

Örgüt üyelerinin iş doyumsuzlukları durumunda sergilediği davranışlar Şekil 2.2’de özetlenmiş olup örgüt üyelerinin ayrılma yönlü bir tepki göstermeleri; örgüt ile ilgili mevcut problemlerinin neler olduğunu dile getirmek ya da örgüte olan sadakatleri doğrultusunda görevlerini ifa etmek yerine artık örgütün bir üyesi olmamayı tercih etmelerini ifade etmektedir. Bahsedilen bu durumun doğal bir sonucu mevcut görevlerine devam etmemek olsa da görülen tek sonuç bundan ibaret değildir. Bu yönde bir tercihte bulunularak tepkinin sergilenmiş olması aynı zamanda bireylerin kendileri için farklı bir iş bulmayı istemeleri şeklinde de yorumlanmaktadır. Bahsedilenlere ek olarak bu yönde bir tercihte bulunmasının, örgütteki mevcut durumlarda herhangi bir değişikliğin söz konusu olmayacağına olan inançtan da kaynaklanabileceğini belirtmek gerekmektedir (Farell, 1983: 597).

Bir diğer tepkinin dile getirme olduğu ifade edilmekle birlikte örgüt üyesi olan bireylerin, iş doyumsuzluklarının kaynağı olan hususlardan kaçmaktan ziyade örgüt içindeki görevlerine devam ederek bu hususlar ile başa çıkmaya çalıştıkları ve bir çözüm yolunun bulunması için gayret gösterdikleri belirtilmektedir (Hirschman, 1970: 30).

Diğer bir tepki olan sadakatin ise örgüt üyesi olan bireylerin hissettikleri iş doyumsuzlukları karşısında işten ayrılma ya da dile getirme gibi bir tepki göstermeden örgüte duydukları bağlılıklarını devam ettirmeleri şeklinde tanımlandığı görülmektedir (Hirschman, 1970: 38). Bu yönde bir tepki göstermeyi tercih eden bireylerin, örgütten beklentilerinin zaman içerisinde karşılanacağına inandıkları ve bu nedenden dolayı mevcut görevlerine devam ettikleri belirtilmektedir (Rusbult ve Lowery, 1985: 83-84).

2.1.5. Örgütsel Muhalefetin Boyutları

Çalışmanın bu kısmında örgütsel muhalefetin boyutları olan dikey (açık) muhalefet, yatay (gizli/örtük) muhalefet ve dışsal (yer değiştirmiş) muhalefet boyutlarından bahsedilmektedir.

2.1.5.1. Dikey (Açık) Muhalefet

Açık muhalefet olarak da ifade edilen dikey muhalefet; örgütteki her bir bireyin, yöneticilere örgüt ile ilgili aykırı ya da karşıt oldukları durumlar ile ilgili muhalif davranışlar sergilemeleri ya da bu durumları dile getirmeleri sonucunda örgütü etkileyebilme potansiyelinin görülebilmesi anlamını taşımaktadır. Burada örgüt yöneticilerine karşı sergilenen muhalif davranışlar hem açık ve net bir biçimde hem de doğrudan ifade edilmektedir (Kassing ve Avtgis, 1999: 103).

Kassing, her bir örgüt üyesinin kendisine sağlanan konuşma özgürlüğü doğrultusunda muhalif oldukları durumları yansıttıklarını belirtmektedir. Bu boyutun, diğer boyutlara kıyasla daha çok tercih edildiği görülmekte olup bu durumun temel nedeninin sergilenen muhalif davranışların yıkıcı olmaktan ziyade yapıcı nitelikte olması ve örgüt için pozitif yönde bir etki yaratmanın amaçlanmasından kaynaklandığı düşünülmektedir (Wright, 2013: 13).

Aykırı ya da karşıt olunan durumların muhalif davranışlarla sergilenmesinde birkaç farklı yolun mevcut olduğu görülmektedir. Bahsedilen bu yolları aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür (Gorden, 1988: 290):

- Aktif-yapıcı bir şekilde muhalif görüşlerin ifade edilmesinde; örgüt üyelerinin örgüt içi uygulamalara ve süreçlere destek vermeleri, olumlu yönde bir gelişim sağlanması için öneriler sunmaları, alınacak kararlarda ortaklaşa hareket etmeleri vb. davranışların var olduğu belirtilmektedir.
- Pasif-yapıcı bir şekilde muhalif görüşlerin ifade edilmesinde; örgüt üyelerinin örgüt içi uygulamalar ile süreçlere ilişkin görüş bildirmelerinden ya da öneri sunmalarından çok diğer örgüt üyelerinin sunduğu görüş ve önerileri dinlemeleri, sessiz bir şekilde destek vermeleri, iş birliği yapmaları ve bir uyum içerisinde olmaları vb. davranışların var olduğu belirtilmektedir.
- Aktif-yıkıcı bir şekilde muhalif görüşlerin ifade edilmesinde; örgüt üyelerinin örgüt içi uygulamalar ve süreçlerle ilgili görev yapan diğer

bireylere şikâyetçi oldukları konuları anlatmaları, çevrelerine karşı ikiyüzlü davranışlar sergilemeleri ile sadece kendi amaç ve çıkarlarını düşünerek hareket etmeleri vb. davranışların var olduğu belirtilmektedir.

- Pasif-yıkıcı bir şekilde muhalif görüşlerin ifade edilmesinde; örgüt üyelerinin örgüt içi uygulamalar ve süreçlerle ilgili görev yapan diğer bireyleri gizlice kışkırtmaları ve gerçekte ilgisiz olduklarına inandırıcı hareketlerde bulunmaları gibi davranışların var olduğu belirtilmektedir.

Örgüt içerisinde dikey muhalefette bulunmayı tercih eden bireylerde belli başlı bazı özelliklerin var olduğu görüşünün ileri sürüldüğü görülmektedir. Bu doğrultuda dikey muhalefet boyutunda muhalif davranışlar sergileyen bireylerin başlıca özelliklerini aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Kassing ve Armstrong, 2001: 265).

- Yöneticiler ve diğer örgüt üyeleri ile ilişkileri iyi bir düzeydedir.
- Örgüt içi uygulamalar ve süreçler üzerinde bir etkiye sahip olacaklarına yönelik algıya sahiptirler.
- Belirli konular üzerine tartışma eğilimleri vardır.
- Kendilerini denetleme diğer bir deyişle öz denetim mekanizmasına sahiptirler.
- Örgüte karşı bağlılık hissiyatları bulunmaktadır.
- Sunulan fikir ve önerilere açıktırlar.

2.1.5.2. Yatay (Gizli/Örtük) Muhalefet

Gizli ya da örtük olarak da ifade edildiği görülen yatay muhalefet; örgütün her bir üyesinin problem olduğunu düşündükleri durumlar ya da olaylar hakkındaki mevcut düşüncelerini, üst kademelerde bulunan örgüt üyelerine ya da örgütteki diğer ilgili bireylere iletmelerinden ziyade herhangi bir fayda sağlaması ya da katkıda bulunması mümkün olmayan bireylere anlatmaları ve bu şekilde bir çözüme kavuşturmaya çalışılmaları şeklinde tanımlanmaktadır (Kavak ve Kaygın, 2018: 38).

Yatay muhalefet boyutunda sergilenen davranışlar, örgüt üyesi olan bireylerin sahip oldukları karşıt tutumları ifade etmeyi istemeleri fakat örgüt içerisinde uygun, mantıklı ve doğru bir uygulamanın olmadığını düşünmelerinden kaynaklanmaktadır. Örgüt içerisinde üst kademede bulunan örgüt üyeleri tarafından devamlı olarak bir baskı hisseden ve fikir özgürlüğüne sahip olmadıklarını düşünen bireylerin daha çok örgütün

hiyerarşik yapısında yatay düzlemdeki bireylere karşı tutumlar içerisine girdikleri gözlemlenmektedir (Yıldırım, 2020b: 207).

Bireylerin bahsedilen davranışlarda bulunmalarının ve bu doğrultuda yatay muhalefetin meydana gelmesinin temel nedeni; örgüt yönetimi tarafından sergilenen muhalefet davranışlarına duyarsız kalınması ve herhangi bir sonuca ulaşılamamasıdır. Bahsedilen bu durum doğrultusunda örgüt üyesi olan bireylerin, örgüte duydukları güvenin ve dolaylı olarak kendilerine olan öz güvenlerinin zedelenmekte olduğunu ifade etmek mümkündür. Ayrıca zedelenen öz güven sonucunda bireylerin bir savunma mekanizması geliştirdikleri de görülmektedir (Sadykova ve Tutar, 2014: 7).

Özet olarak bu boyutta yer alan bireylerin, aykırı ya da karşıt oldukları durumları muhalif davranışlarla sergilemeleri ya da bu durumları dile getirmeleri ile herhangi bir çözüme ulaşamadıkları görülmektedir. Örgüt içi süreç ve uygulamalara yönelik ifade edilen düşüncelerin ilgililere ulaşmadığı; bu nedenle de söylemden öteye geçemediği gözlemlenmektedir.

2.1.5.3. Dışsal (Yer Değiştirmiş) Muhalefet

Yer değiştirmiş muhalefet olarak da ifade edildiği görülen dışsal muhalefet; örgüt üyelerinin örgüte, örgütün işleyişine, örgüt içi uygulamalara ve süreçlere karşı sahip oldukları karşıt tutumların gerek yöneticilere gerekse diğer örgüt üyelerine hiçbir şekilde ifade edilmemesi yani paylaşılmaması olarak tanımlanmaktadır. Örgüt üyelerinin karşı karşıya kaldıkları bu tarz durumlarda genellikle sessiz kalmayı tercih ettikleri ifade edilmektedir (Kavak ve Kaygın, 2018: 38).

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde dışsal muhalefet boyutunun; örgütte mevcut durumlar ve olaylarla ilgili var olan problemlere yönelik farkındalığın ya da karşıt tutumların, örgüt üyesi olmayan ya da bu durumlar üzerinde herhangi bir yetkisi bulunmayan bireylere aktarılması durumu olarak da tanımlandığı görülmektedir. Bahsedilen bu durumun temel nedeni; yöneticilerin var olan problemlerin ve bu problemlerin neden kaynaklandığının farkında olmamaları şeklinde yorumlanmaktadır. Karşıt tutumlara sahip bireylerin bu boyuttaki davranışları sergilemeye yönelmelerinin, bahsedilen bu durumun doğal bir sonucu olduğu belirtilmektedir. Olumsuz yöndeki bu durumların örgüt üzerinde bir etkisinin olduğu görülmekle birlikte örgütün performansında bir azalma yaşanmasına, yöneticiler ya da karar mekanizması konumunda olan örgüt üyeleri tarafından doğru olmayan yargılara varılmasına, örgüt

üyeleri arasındaki iletişimin azalmasına ya da tamamen kopmasına bir zemin hazırladığını ifade etmek mümkündür (Perlow ve Williams, 2003: 53; Sadykova ve Tutar, 2014: 7).

2.1.6. Örgütsel Muhalefeti Etkileyen Faktörler

Örgütsel muhalefeti ya da başka bir ifade ile örgüt üyelerinin aykırı ya da karşıt oldukları durumlar ile ilgili muhalif davranışlar sergilemelerini etkileyen faktörlerin neler olduğuna yönelik yapılan çalışmalar incelendiğinde Kassing'ın bu konuya yönelik bazı araştırmalar yaptığı ve yaptığı araştırmalar sonucunda bazı faktörler üzerinde durduğu görülmektedir. Bahsedilen bu faktörler, içinde bulunulan örgütün uygulamaları, politikaları ve kararları gibi birçok hususa yönelik olup örgüt üyelerinde muhalif tutumların oluşmasında etkili olmakla birlikte bu muhalif tutumların davranış olarak nasıl sergileneceği hususunda da etkili olduğu belirtilmektedir. Bu doğrultuda Kassing'ın değindiği faktörlerin; bireysel faktörler, ilişkisel faktörler ve örgütsel faktörler olmak üzere üç başlıkta ele alınarak ifade edildiği görülmektedir (Kassing, 1997a: 324; Kassing ve Armstrong, 2001: 265).

Çalışmanın bu kısmında örgütsel muhalefeti etkileyen bireysel faktörlerden, ilişkisel faktörlerden ve örgütsel faktörlerden bahsedilmektedir.

2.1.6.1. Bireysel Faktörler

Örgütsel muhalefeti etkileyen faktörlere bakıldığında bireysel faktörler başlığı altında bireye özgü unsurların ele alındığı ve bu unsurların örgütsel muhalefet üzerindeki etkilerinin ne yönde olduğunun anlaşılabilmesi için bazı çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda örgütsel muhalefeti etkileyen bireysel faktörlerin neler olduğuna yönelik yapılan çalışmalar incelendiğinde birçok unsurun etkisinin var olduğu ve her birinin etkisinin farklı yönlerde olduğu görülmektedir.

Bu faktörler arasında ele alınan kişilik özellikleri, örgütsel muhalefet üzerinde en fazla etkisi olan unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyler, aynı durum ya da olay karşısında bile birbirlerinden oldukça farklı duygu, düşünce ve davranış kalıpları geliştirmektedirler. Her bir birey ve sahip oldukları farklı kişilik özellikleri göz önünde bulundurulduğunda; örgütün her bir üyesinin mevcut uygulamalar, politikalar ve kararlar ile ilgili aykırı ya da karşıt oldukları tutumlarının farklı yansımalarının olacağını ifade etmek mümkün olmaktadır. Örgüt üyelerinin sahip oldukları kişilik özellikleri, örgüt içindeki durumlar ile ilgili muhalif davranışlarını sergileyip

sergilemeyecekleri, sergileyeceklerse de hangi muhalefet davranış stratejisini seçecekleri ile doğrudan ilişkili bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Dilber Ayduk, 2023: 48).

Örgütsel muhalefeti etkileyen bir diğer bireysel faktör; örgüt üyelerinin tartışmaya yatkınlıkları ile ilgilidir. Bu faktör, bireylerin tartışmaya yatkın olup olmamaları ile ilişkili olmakla birlikte tartışmaya yatkınlık söz konusu ise bu yatkınlığın ne düzeyde olduğu da önemlidir. Tartışmaya yatkınlığı olan örgüt üyelerinin muhalif oldukları durumları üst kademede yer alan bireylere dile getirmek için dikey (açık) muhalefet stratejisini tercih ettikleri; tartışmaya yatkınlığı olsa da bu eğilime düşük düzeyde sahip olan örgüt üyelerinin ise muhalif oldukları durumlarla ilgili düşüncelerini kendilerine sakladıkları, dile getirmemeyi tercih ettikleri ve tartışmalardan kaçındıkları görülmektedir (Kassing ve Avtgis, 1999: 110-111).

Örgütsel muhalefeti etkileyen bir diğer bireysel faktör; örgüt üyelerinin sözel saldırganlıkları ile ilgilidir. Bu faktör, bireylerin diğer bireyler ile bir durum hakkında tartışmalarından ziyade bir sataşma durumunu ifade etmekte olup bu sataşma fiziksel eylemler ile gerçekleştirilmemekte; diğer bireylere kelimeler aracılığı ile sataşmayı içermektedir. Birçok nedenden dolayı ortaya çıkabilen sözel saldırganlık, diğer örgüt üyelerinin kişiliklerine zarar vermeye yönelik olarak alaycı ve kötü niyetli davranışlar ile gerçekleştirilebilmektedir. Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde sözel saldırganlık düzeyi yüksek olan örgüt üyelerinin muhalif oldukları durumları, kendileri ile aynı konuma sahip diğer örgüt üyeleri ile paylaşmayı yani yatay muhalefet stratejisini tercih ettikleri ifade edilmektedir (Kassing ve Avtgis, 1999: 102-103).

Infante ve Gorden (1991: 297)'ın, tartışmaya yatkınlık ve sözel saldırganlık arasındaki farklılıkları ortaya koyduğu; tartışmaya yatkınlıkta bireylerin hedefinde mevcut düşüncelerin olduğunu, sözel saldırganlıkta ise bireylerin hedefinde tamamen diğer bireylerin benliklerinin olduğunu ifade ettikleri görülmektedir. Bahsedilenlere ek olarak tartışmaya yatkınlığın örgüte yapıcı bir etkisinin olduğu belirtilmekle birlikte örgüt üyelerinin mevcut durumlarla ilgili tartışmaya teşvik edilmesi gerektiği de vurgulanmaktadır. Bu durum, örgütsel muhalefet kuramları başlığında değinilen bağımsız düşünme kuramını destekler niteliktedir. Sözel saldırganlığın ise tartışmaya yatkınlığın örgütte yarattığı olumlu etkiye zıt olarak yıkıcı bir etkisinin olduğunun belirtildiği görülmektedir.

Örgütsel muhalefeti etkileyen bir diğer bireysel faktör; örgüt üyelerinin kontrol odakları ile ilgilidir. Bu faktör, bireylerin hayatları boyunca yaşadıkları durum ve olayları bazı nedenlere dayandırmaları olarak ifade edilmekte olup iç kontrol odağı ve dış kontrol odağı olmak üzere iki farklı başlık altında incelenmektedir. İç kontrol odağı faktörü; bireylerin yaşadıkları durum ve olayların sonuçlarının kendi kontrolleri altında olduğunu ve belirli bir amaç doğrultusunda hareket etmenin bir sonuç yaratacağını düşünmelerini ifade etmekte iken dış kontrol odağı faktörü; bireylerin yaşadıkları durum ve olayların sonuçlarının kendi kontrollerinden ziyade diğer bireylerin etkisine, kadere ya da şansa bağlı olduğu yönündeki düşünceleri ifade etmektedir (Kassing ve Avtgis, 2001: 119). Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde iç kontrol odağına sahip olan örgüt üyelerinin, diğer örgüt üyeleri ile iyi yönde ilişkiler kurdukları, muhalif oldukları durumlar ile ilgili düşüncelerini dile getirmek için dikey muhalefet stratejisini tercih ettikleri; dış kontrol odaklı örgüt üyelerinin ise yatay muhalefet stratejisini tercih ettikleri görülmektedir (Keleş, 2021: 74).

Örgütsel muhalefeti etkileyen bir diğer bireysel faktör; örgüt üyelerinin içinde bulundukları örgüte olan bağlılık düzeyleri ile ilgilidir. Bu faktör, bireylerin muhalif oldukları durumlar karşısında örgütten ayrılma davranışı sergilemelerini ya da örgütteki çalışmalarına devam ederek muhalif oldukları durumların çözüme kavuşması için çaba sarf etmelerini ifade etmektedir (Shahinpoor ve Matt, 2007: 39). Örgüte bağlılığı yüksek olan örgüt üyeleri, örgütten ayrılmak için değil; muhalif oldukları durumların çözüme kavuşması için çaba sarf etmektedirler. Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde örgüte bağlılık düzeyleri yüksek olan örgüt üyelerinin muhalif oldukları durumlar ile ilgili düşüncelerini dile getirmek için dikey muhalefet stratejisini tercih ettikleri; örgüte bağlılık düzeyi düşük olan örgüt üyelerinin ise genellikle dışsal muhalefet stratejisini tercih ettikleri görülmektedir (Kassing, 1997a: 325).

Örgütsel muhalefeti etkileyen bir diğer bireysel faktör; örgüt üyelerinin hiyerarşik yapıda sahip oldukları konumları ile ilgilidir. Bu faktör, bireylerin muhalif oldukları durumlar ile ilgili bir davranış sergilemeden ya da bu durumları dile getirmeden önce hiyerarşinin hangi düzeyinde olduklarını göz önünde bulundurmalarını ve bu doğrultuda hareket etmelerini ifade etmektedir. Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde hiyerarşinin daha çok üst kademelerinde yer alan ya da yüksek statüye sahip olan örgüt üyelerinin muhalif oldukları durumlar ile ilgili düşüncelerini, diğer örgüt üyelerine kıyasla daha fazla dile getirdikleri belirtilmekle birlikte alt kademelerde

yer alan örgüt üyelerinin dile getirdikleri muhalif davranışların yapıcı bir yaklaşım ile değerlendirileceğini düşündükleri zaman dikey muhalefet stratejini tercih ettikleri görülmektedir (Kassing ve McDowell, 2008: 37; Kassing ve Armstrong, 2001: 268). Ayrıca Buckner, Ledbetter ve Bridge tarafından yapılan çalışma incelendiğinde bireylerin muhalif oldukları durumlar üzerinde ailelerinin etkisinin ne yönde olduğunu belirlemeye çalıştıkları görülmektedir. Bu doğrultuda yaptıkları araştırma sonucunda bireylerin muhalif oldukları durumlar üzerinde ailelerinin bir etkisinin olduğu; bu etkinin çocukluk döneminde kazanıldığı sonucuna ulaştıkları görülmektedir. Bu doğrultuda örgüt üyelerinin hiyerarşik yapı ile ast-üst ilişkilerinde nasıl davranışlar sergilemeleri gerektiğini, muhalif oldukları durumlar ile ilgili düşüncelerini dile getirip getirmemeye yönelik kararlarını, dile getireceklerse de nasıl bir stratejiyi tercih ederek hareket edeceklerini belirlerken çocukluk dönemlerindeki kazanımlarının etkisiyle hareket ettikleri ifade edilmektedir (Tuncer, 2021: 34).

Örgütsel muhalefeti etkileyen bir diğer bireysel faktör; örgüt üyelerinin içinde bulundukları örgütteki çalışma süreleri ile ilgilidir. Bu faktör, bireylerin görevlerine kısa bir zaman önce başlamış olmaları ya da çok uzun zamandır o görevde olmaları sonucunda maruz kaldıkları etkiyi ifade etmektedir. Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde uzun zamandır görevini yerine getiren örgüt üyelerinin muhalif oldukları durumlar ile ilgili düşüncelerini dile getirme eğilimlerinin diğer örgüt üyelerine kıyasla daha fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca örgüte olan bağlılık ile işten tatmin olma düzeyleri yüksek olan örgüt üyelerinin muhalif oldukları durumlar ile ilgili düşüncelerini dile getirme eğilimlerinin yüksek düzeyde olduğu; mesleki yönden tükenmiş olan örgüt üyelerinin ise düşüncelerini genellikle dile getirmedikleri belirtilmektedir (Taçyıldız, 2020: 36).

Örgütsel muhalefeti etkileyen bir diğer bireysel faktör; örgüt üyelerinin mesleki yönden tükenmişlik düzeyleri ile ilgilidir. Bu faktörün, bireylerin içinde bulundukları örgütte hissettikleri ya da gerçekte var olan stres, görevin getirdiği zorluk gibi birçok husus ile ilgili olduğu ifade edilmektedir. Örgüt üyelerinin mesleki yönden tükenmişlik düzeylerinin artması ile bu durumun örgüte olumsuz yansımalarının da artacağı belirtilmektedir. Mesleki tükenmişliğin görüldüğü örgüt üyelerinin yaşadıkları bu olumsuz durumların etkisi sadece örgütle sınırlı kalmamakta; sosyal çevrelerine de yansımaktadır. Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde mesleki yönden tükenmiş olan

bireylerin muhalif oldukları durumlar ile ilgili düşüncelerini dile getirmekten kaçındıkları sonucuna ulaşıldığı görülmektedir (Dilber Ayduk, 2023: 52).

2.1.6.2. İlişkisel Faktörler

Bireysel faktörler dışında örgütsel muhalefeti etkileyen diğer faktörlere bakıldığında ilişkisel faktörler başlığı altında bireylerin, diğer bireyler ile ne tür bir ilişki içinde olduklarının, bu ilişkilerinin ne kalitede olduğunun ve örgütsel muhalefet üzerindeki etkilerinin ne yönde olduğunun anlaşılabilmesi için bazı çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda örgütsel muhalefeti etkileyen ilişkisel faktörlerin neler olduğuna yönelik olarak Kassing'in bazı unsurlar üzerinde durduğu görülmektedir. Kassing'e göre örgütsel muhalefeti etkileyen ilişkisel faktörler; örgüt üyelerinin aralarındaki ilişkilerin ne türde ve ne kalitede olduğu ile ilgili olup normal şartlarda bir örgüt içinde görülebilecek ilişkilerin ast-üst arasındaki ilişkilerden ve örgüt üyelerinin birbirleri ile olan ilişkilerinden oluşacağını ifade ettiği görülmektedir (Kassing, 1997a: 324; Kassing, 2000: 61).

Kassing'in üzerinde durduğu örgüt içi ilişkiler göz önünde bulundurulduğunda bu ilişkilerin dikey iletişim kanalı, yatay iletişim kanalı, çapraz iletişim kanalı ve çok yönlü iletişim kanalı olmak üzere dört farklı türde gerçekleşebildiği gözlemlenmektedir. Bahsedilen iletişim türleri arasında yer alan dikey iletişim kanalı; yöneticilerin astlarına örgüt içi uygulamaları, süreçleri, iş hakkında bildirilmesi gereken bilgileri ve açıklamaları, emirleri ve talimatları iletmeleri ile ilgili olup bu iletişim kanalının sadece üstten asta doğru olan iletişimi ifade etmediğini vurgulamak gerekmektedir. Bu iletişim türünde üstten asta olduğu gibi asttan üste doğru da bir iletişimin var olduğu görülmekle birlikte astların üstlerine kendilerine iletilen emir ve talimatlar ile ilgili sonuçları, bir başlarına ya da diğer örgüt üyeleri ile yapmış oldukları işleri, örgüt içi uygulamaları, eğer varsa istekleri, önerileri, şikâyetleri gibi konular hakkında bazı bilgileri iletmekte oldukları görülmektedir. Bir diğer iletişim türü olan yatay iletişim kanalı; yöneticiler ve örgüt üyelerinin, kendileri ile aynı ya da benzer düzeye sahip departmanlardaki diğer yöneticiler ve örgüt üyeleri ile aralarındaki fonksiyonel iletişime yönelik olup bu iletişim türünde örgütteki problemlerin çözülmesi ve koordinasyonun sağlanması amaçlanmaktadır. Diğer bir iletişim türü olan çapraz iletişim kanalı ise; fonksiyonel departmanlarda görev yapmakta olan yöneticilerin bazı olağanüstü durumlarda, kendi alanları ile ilgili olan fakat kendi departmanında görev yapmayan astlar ile bilgi alışverişini ifade etmektedir. Bu iletişim kanalının bazı zamanlar olağan durumlarda da

kullanılabildiği görülmekte; sadece belirli bir konu hakkında bilgilerin aktarılması amaçlanıyorsa bir sakıncasının bulunmadığı belirtilmektedir. Fakat bilgilerin aktarılması amacının dışına çıkılarak bir departman yöneticisinin, diğer departmanlarda görev yapan astlara emir ve talimat vermesi ya da gereksiz bir görüşme yapması gibi durumlar söz konusu olmaya başladığında çapraz iletişimden beklenen faydanın sağlanamayacağı ve örgüt düzeninin zamanla bozulmaya başlayacağı ifade edilmektedir. Bu nedenle örgütler, zorunlu olmadıkça çapraz iletişim kanalını kullanmaktan kaçınmalıdırlar. Son olarak çok yönlü iletişim kanalı ise; örgüt içinde örgüt ile ilgili bilgilerin astlardan üstlere, üstlerden astlara çok yönlü iletişim kanalları ile serbest ve sağlıklı bir şekilde aktarılmasını ifade etmektedir (Çelik ve Şimşek, 2020b: 62-63; Koçmar, 2019: 24-25; Sabuncuoğlu ve Vergiliel Tüz, 2016: 168-169).

Astlar ile üstler arasındaki iletişimin etkili olması hususunda geri bildirimin önemli bir role sahip olduğu görülmektedir. Astların, üstlerine yani yöneticilerine olumlu yönde bir geri bildirimde bulunmaları, yöneticilerin davranışlarının olumlu yönde değişim ve gelişim göstermesine katkı sağlamakta; olumsuz geri bildirimle kıyasla daha fazla etki yaratmaktadır (Garner, 2006: 4). Bununla birlikte üstlerin, astlarına olumlu yönde geri bildirimde bulunmalarının da astlar üzerinde etkili olduğunu ifade etmek mümkün olmakla birlikte bu tür davranışların sonucunda örgütlerin olumlu yönde değişim ve gelişim gösterdiklerini belirtmek gerekmektedir.

Örgüt içindeki iletişim kanalı türleri, muhalif olunan durumlar ile ilgili düşüncelerin yöneticilere ya da diğer örgüt üyelerine iletilmesi yönünden tanımlanabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında; üstlerden astlara ya da astlardan üstlere doğru iletilen muhalif düşünceler dikey (açık) muhalefeti; aynı ya da benzer departmanlarda bulunan örgüt üyeleri arasında iletilen muhalif düşünceler ise yatay (gizli/örtük) muhalefeti oluşturmaktadır.

İlişkisel faktörler, bahsedildiği üzere örgüt üyeleri arasındaki ilişkilerin ne türde ve kalitede olduğuna odaklanmaktadır. Bu doğrultuda örgüt üyelerinin muhalif düşüncelerini iletmek amacıyla tercih ettikleri iletişim kanalının kalitesinin ve etkili olma düzeyinin yüksek olması, örgüt üyelerini dikey muhalefet davranışına; iletişim kanalının kalitesinin ve etkili olma düzeyinin düşük olması ise örgüt üyelerini genellikle yatay muhalefet davranışına yönlendirmektedir (Akada, 2015: 56). Örgütsel muhalefetten beklenen sonuçların alınabilmesi, örgütlerin olumlu yönde değişim ve gelişim gösterebilmeleri ile mevcut fırsatların farkına varılabilmesi için örgüt tarafından

örgüt üyelerine dikey muhalefet davranışında bulunabilecekleri bir ortamının yaratılması gerekmektedir. Nitekim ast-üst arasındaki iletişim kanallarının açık, kaliteli ve etkili olması; örgüt üyelerinin örgüt içi kararlara katılmalarına ve görüşlerini karşılıklı olarak iletmelerine olanak sağlamaktadır (Kassing, 2000: 59).

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde muhalif davranışlar sergilemede, örgüt üyeleri arasındaki ilişkiye göre hangi iletişim kanalının tercih edildiğinin araştırıldığı görülmekte olup üstleri ile iyi bir iletişime sahip olan örgüt üyelerinin doğrudan dikey muhalefet stratejisini; üstleri ile iyi bir iletişime sahip olmayan örgüt üyelerinin ise genellikle yatay muhalefet stratejisini tercih ederek muhalif oldukları durumlar ile ilgili düşüncelerini ilettikleri sonuçlarına ulaşıldığı görülmektedir (Kassing, 2000: 62). Ayrıca muhalif olunan durumlar ile ilgili düşüncelerin üstlere doğrudan dile getirilmesinden ziyade genellikle telefon görüşmeleri, yazışmalar, toplantılar gibi yollar ile iletilmekte olduğu da belirtilmektedir (Kassing, 1997a: 324).

2.1.6.3. Örgütsel Faktörler

Bireysel ve ilişkisel faktörler dışında örgütsel muhalefeti etkileyen bir diğer faktör örgütsel faktörlerdir. Bu faktörle ilgili olarak, bireylerin örgüt içi unsurlara yönelik algılarının örgütsel muhalefet üzerinde ne tür etkisinin olduğunun anlaşılabilmesi için bazı çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Algılar genellikle örgütsel adalete ve konuşma özgürlüğüne yöneliktir. Örgütsel faktörlerle ilgili çalışmalar incelendiğinde örgütsel muhalefeti etkileyen örgüt içi birçok unsurun olduğu görülmektedir.

Örgütsel faktörler; örgüt üyelerinin içinde bulundukları örgüt ile aralarındaki ilişkilerin nasıl olduğu ve örgüt içi unsurlara yönelik nasıl bir algıya sahip oldukları ile ilgilidir (Kassing, 1997b: 43). Örgüt üyeleri, muhalif oldukları durumlar ile ilgili düşüncelerini dile getirmeden önce örgüt içi bazı durumları göz önünde bulundurarak hareket etmektedirler (Kassing, 2008: 345). Örgüt üyelerinin bu davranışlarının temelinde muhalif oldukları durumlar ile ilgili düşüncelerini dile getirdikten sonra örgüt içindeki varlıkları, konumları ya da endişe duyabilecekleri diğer konular ile ilgili herhangi bir olumsuzlukla karşı karşıya kalmama düşüncesi yer almaktadır.

Örgütsel muhalefeti etkileyen örgütsel faktörlerden biri olan algılanan örgütsel adalet kavramının; J. Stacey Adams'ın yaptığı çalışmalar doğrultusunda geliştirdiği ve literatüre kazandırdığı "Eşitlik Teorisi"ne dayandığı görülmektedir. Adams'ın, 1963

yılında yaptığı çalışmadan elde ettiği sonuçların neler olduğu incelendiğinde örgütlerde adalet ve eşitlik kavramlarının var olduğu sonucuna ulaştığı; örgüt içinde algılanan adaletin ve algılanan eşitliğin, örgüt üyelerinin güdülenmeleri hususunda önemli bir role sahip oldukları gözlemlenmektedir. Bu teoriye göre örgüt üyeleri, içinde bulundukları örgütte görev yapan diğer örgüt üyeleri ile ödül-fayda, ücret-prim gibi oranlar üzerinden yapılan dağıtımın adil olup olmadığı konusunda bir görüşe varmaya çalışmaktadırlar. Bu oranlarda adil olunduğu yani; eşit olunduğu düşünülüyorsa örgüt üyelerinde adalet duygusu oluşmakta; fakat adil olunmadığı yani eşitliğin söz konusu olmadığı düşünülüyorsa örgüt üyelerinde adaletsizlik duygusunun oluştuğu görülmektedir (Türkoğlu, 2021: 3-4).

Örgütsel adalet kavramını inceleyen ve literatüre kazandıran ilk kişinin Jerald Greenberg olduğu görülmektedir. Greenberg'e göre örgüt üyelerinin içinde bulundukları örgütte adalet ile ilgili olumlu yönde bir algıya sahip olmaları, örgütün verimliliğe ve etkinliğe ulaşabilmesi açısından oldukça önemlidir (Greenberg, 1990: 406). Nitekim örgüt üyeleri, içinde bulundukları örgütün adaletli davranıp davranmadığı hususunda olumlu yönde bir algıya sahip olmayı; kendilerine eşit davranılmasını ve adil olunmasını talep etmektedirler. Fakat günümüz dünyasında örgüt üyelerinin bu taleplerinin her zaman ve her koşulda sağlanamadığı ya da sağlanması için uygun koşullar olsa da bilinçli olarak sağlanmadığı da görülmektedir. Bu doğrultuda örgüt üyelerinin, içinde bulundukları örgüt ile ilgili muhalif davranışlar sergilemelerinin kaçınılmaz bir durum olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde Kassing ve McDowell tarafından muhalif davranışlar sergilemede algılanan örgütsel adaletin etkisinin ne yönde olduğunun anlaşılabilmesi ve örgüt üyelerinin hangi iletişim kanalını tercih ettiklerinin tespit edilebilmesi amacıyla bir çalışma yapıldığı görülmektedir. Yapılan bu çalışmanın sonucunda örgüt üyelerinin içinde bulundukları örgüte ve yöneticilerine karşı algıladıkları örgütsel adalet düzeyi yüksek ise genellikle dikey muhalefet stratejini tercih ettikleri; algıladıkları örgütsel adalet düzeyi düşük ise yatay muhalefet stratejisini tercih ettikleri sonuçlarına ulaştıkları ifade edilmektedir (Kassing ve McDowell, 2008: 39-40).

Örgütsel muhalefeti etkileyen örgütsel faktörlerden bir diğeri olan algılanan konuşma özgürlüğü; örgüt üyelerinin muhalif oldukları durumlar ile ilgili düşüncelerini dile getirmeleri konusunda algıladıkları özgürlük ile ilgilidir. Bu doğrultuda örgüt

üyelerine belirli bir sınır ve saygı çerçevesinde muhalif oldukları durumlar ile ilgili düşüncelerini dile getirmeleri için konuşma özgürlüğü tanıyan örgütlerin olumlu yönde değişim ve gelişim göstereceklerini ve yenilikleri yakalama fırsatına sahip olacaklarını ifade etmek gerekmektedir. Bu noktada örgüt üyelerine konuşma özgürlüğünün sağlanması oldukça önemlidir.

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde muhalif davranışlar sergilemede algılanan konuşma özgürlüğünün etkisinin ne yönde olduğunun anlaşılabilmesi ve örgüt üyelerinin hangi iletişim kanalını tercih ettiklerinin tespit edilebilmesi amacıyla yapılan bir çalışmada örgüt üyelerinin içinde bulundukları örgüte yönelik algıladıkları konuşma özgürlüğü düzeyi yüksek ise dikey muhalefet stratejisini tercih ettikleri; algıladıkları konuşma düzeyi düşük ise yatay muhalefet stratejini tercih ettikleri sonucuna ulaşıldığı ifade edilmektedir (Kassing, 2008: 345; Payne, 2014: 133).

2.1.7. Örgütsel Muhalefetin Nedenleri

Örgütsel muhalefetin nedenleri ile ilgili literatürde görülen ve bu nedenlerin açıklamalarını içeren özet aşağıda Tablo 2.1’de görülmektedir.

Tablo 2.1: Örgütsel Muhalefetin Nedenleri ve Açıklamaları

NEDENLER	AÇIKLAMALARI
Örgütsel Değişim	Örgütsel değişime yönelik muhalif davranışların sergilenmesi.
Karar Alma	Örgüt tarafından alınan kararlara ve bu kararların alım şekline yönelik muhalif davranışların sergilenmesi.
Etkisizlik/Verimsizlik	Örgüt içi uygulama ve politikaların etkisiz ve verimsiz olmaları.
Görev ve Sorumluluklar	Örgüt üyesi olan bireyin kendisinin ya da diğer örgüt üyelerinin sahip olduğu görev ve sorumluluklara yönelik muhalif davranışların sergilenmesi.
Örgütsel Kaynaklar	Örgütün sahip olduğu kaynakların kullanılmasına ve teminine yönelik muhalif davranışların sergilenmesi.
Etik	Örgüt içinde var olan uygulamaların etik dışı olmalarından kaynaklı muhalif davranışların sergilenmesi.
Performans Değerleme	Örgüt üyesi bireyin kendisinin ya da diğer örgüt üyelerinin performanslarının ölçülmesine ya da değerlendirilmesine yönelik muhalif davranışların sergilenmesi.
Zararın Önlenmesi	Örgüt içi uygulamaların örgüt üyesi bireyin kendisine, diğer üyelere ya da müşterilere zarar vermesine yönelik muhalif davranışların sergilenmesi.

Kaynak: Kassing ve Armstrong, 2002: 44.

Tablo 2.1’de yer verilen örgütsel muhalefetin nedenlerini aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

- **Örgüt Üyelerine Yönelik Davranışlar:** Örgütsel muhalefetin nedenleri arasında yer alan bu husus, örgüt üyesi bireylerin sahip oldukları hakları, imkânları ve özgürlükleri ifade etmektedir. Bahsedilen bu husus ile ilgili olarak örgütte var olan adaletin, bireyler açısından oldukça önem arz ettiği vurgulanmaktadır (Kassing ve Armstrong, 2002: 44). Örgüt içerisinde bazı durum ve olaylarda yönetici pozisyonunda bulunan ya da gücü elinde tutan bireylerin, çalışanları yıldırmaya ve zorlamaya yönelik bazı tutumlar sergiledikleri görülmektedir. Bahsedilen bu durumun devamlılık göstermesi halinde örgüt üyesi olan bireyin bir tepki ortaya koyması mümkün olup bu tepkilerin var olan durumlardan dolayı mutsuz, gergin, saldırgan gibi duygu ve davranışlardan oluşabildiği gözlemlenmektedir (Einarsen, 2000: 381). Böyle bir ortam içerisinde bulunmak, bireyi ister istemez muhalif davranışlar sergilemeye hazırlamaktadır. Örgüt, bireylerin bir arada bir düzen ve uyum içerisinde koordineli olarak örgütün belirli amaçlarını ve hedeflerini gerçekleştirmek için gerekli rol ve sorumlulukları üstlendikleri ortamlardır. Fakat örgütün benimsedikleri ile bireyin benimsedikleri konular arasında aykırı ya da karşıt bir tutuma sahip olunması, örgüt üyelerinin muhalif davranışlar sergilemesine zemin hazırlamaktadır. Bu doğrultuda bir davranış sergileyecek olan birey, davranışı sonucunda ne ile karşılaşp karşılaşmayacağını, ne tür bir yaptırıma maruz kalacağını, kendisine nasıl bir yaklaşımda bulunulacağını bilmediği için muhalif davranışlar sergilemekten kaçınabilmektedir. Bu nedenle bireylerin, üyesi olduğu örgüt içerisinde tüm duygularını, düşünceleri ve davranışlarını rahat bir şekilde ifade edebileceği ortamın ve karşıt tutumlarını sergilemeleri konusunda rahat olmalarının sağlanması gerekmektedir.
- **Örgütsel Değişim:** Örgütsel muhalefetin nedenleri arasında yer alan bu husus, örgüt içerisinde mevcut durumlarda herhangi bir nedene dayanarak ya da nedensiz bir şekilde yaşanan değişimler ile ilgilidir. Örgüt içerisinde var olan değişimlerden hoşnut olmayan örgüt çalışanlarının söz konusu değişim karşısında direnç göstererek muhalif davranışlar sergiledikleri görülmektedir (Koçmar, 2019: 12; Özdemir, 2010: 54). Örgüt içinde görülen direnç ve muhalif davranışların birçok nedenden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Bu nedenler arasında değişime açık olmama, statülerini ya da pozisyonlarını kaybedeceklerini düşünme vb. bulunmaktadır.

- **Karar Alma:** Örgütsel muhalefetin nedenleri arasında yer alan bu husus, örgüt içerisinde belli başlı konular ile ilgili alınan kararlara ve bu kararların ne şekilde uygulandığına yönelik olarak örgüt üyesi bireylerin sahip oldukları karşıt tutumları ifade etmektedir (Kassing ve Armstrong, 2002: 44). Örgüt lideri konumunda olan bireylerin davranışları ve örgütün sahip olduğu yapı, karar alınan konular üzerinde etkilidir (Dağlı ve Ağalday, 2015: 888). Bunun yanında örgüt üyesi bireylerin alınan kararlar ile ilgili görüşlerinin ne olduğunun sorulmaması, dikkate alınmaması ya da karar sürecine dâhil edilmemeleri gibi durumlar, bireylerin muhalif davranışlar sergilemesine zemin hazırlamaktadır.
- **Etkisizlik/Verimsizlik:** Örgütsel muhalefetin nedenleri arasında yer alan bu husus, örgüt içi uygulamalar ile süreçlerde görülen verimsizliğe ve etkisizliğe yönelik örgüt üyelerinde oluşan algıyı ifade etmektedir. Örgüt üyeleri, örgütün elinde bulundurduğu kaynakların doğru bir şekilde yönetilip yönetilemediği durumları, örgütün benimsediği uygulamalar ile politikaların amaçlara ve hedeflere ulaşabilmeye hizmet etmede yeterli olup olmadığı gibi bazı durumların üzerinde durarak etkisizliğin ve verimliliğin ne düzeyde olduğunu belirlemeye çalışmaktadırlar. Bu tür durumlarda görülen etkin olmama ve verimsizliğin, örgüt üyesi bireyler tarafından muhalif davranışlar sergilenmesine yol açtığı gözlemlenmektedir (Kassing ve Armstrong, 2002: 44).
- **Görev ve Sorumluluklar:** Örgütsel muhalefetin nedenleri arasında yer alan bu husus, örgütteki yetkili birim ya da kişiler tarafından örgüt üyesi bireylere yetkileri kapsamına girmeyen ya da yetkilerinden daha fazla düzeyde görevlerin ve sorumlulukların verilmesine, bu görevlerin ve sorumlulukların eşit ve adil bir yaklaşımla dağıtılmamasına, mesai saatlerinin dışına çıkılmasına, yetki alanı olan örgütten bağımsız yerlerde de görevler verilmesine ve bu görevlerin gerçekleştirilmesi talebine karşı muhalif davranışların sergilenmesini ifade etmektedir (İzgüden, 2017: 29-30; Koçmar, 2019: 16).
- **Örgütsel Kaynaklar:** Örgütsel muhalefetin nedenleri arasında yer alan bu husus, örgüt üyelerine örgütsel kaynakların eşit ve adil bir yaklaşım benimsenerek dağıtılmaması ile yerine getirilmesi gereken görevlerin bu nedenle gerçekleştirilememesi gibi durumlarda sergilenen muhalif davranışları ifade etmektedir (Kassing, 2011: 105). Örgüt üyesi tüm bireylere verilen görevlerin yerine getirilebilmesi için mevcut kaynakların belirli bir düzen içerisinde, eşit ve

adil bir yaklaşım ile dağıtılması oldukça önemlidir. Bahsedilen bu durumun aksine eşitsizliğin ve adil olmayan bir yaklaşımın olduğu durumlarda örgüt üyesi olan her bir bireyin muhalif davranışlar sergilemeleri muhtemel bir senaryo olarak görülmektedir.

- **Etik:** Örgütsel muhalefetin nedenleri arasında yer alan bu husus, örgüt üyelerini tetikleyen bir durum olarak karşımıza çıkmakta olup örgüt içerisinde etik olmayan tüm durumlar karşısında örgüt üyeleri tarafından muhalif davranışlar sergilenmesini ifade etmektedir. Örgütlerde etik olmayan unsurlar arasında örgüt üyelerinin, diğer örgüt üyelerine karşı hakaret içeren sözler sarf etmeleri, şiddet ya da saldırganlık içeren davranışlarda bulunmaları, diğer bireyleri yıldırma amacıyla hareketlerde bulunulması, nepotizmin varlığı, rüşvet teklif etmeleri ya da kendilerine yapılan rüşvet teklifini kabul etmeleri, görevi kötüye kullanma vb. birçok davranış bulunmaktadır (Kavak, 2020: 52-53).
- **Performans Değerleme:** Örgütsel muhalefetin nedenleri arasında yer alan bu husus, örgüt üyelerinin görevleri doğrultusunda ortaya koydukları performansın ölçülmesi ve değerlendirmesine yönelik bir yaklaşımı içermektedir. Bu doğrultuda yapılan ölçüm ve değerlendirmeler ile örgüt üyelerinin gerçekte örgüte olan katkısının ne düzeyde olduğunun kesin olarak belirlenemediğini vurgulamak gerekmektedir. Çünkü bireylerin görevini yerine getirdiği anda birçok dış faktörden etkilenmesi söz konusudur fakat yapılan ölçüm ve değerlendirmelerde bu durum göz önünde bulundurulamamaktadır. Bu durum ile sadece örgüt üyelerinin görevlerini yerine getirmede başarılı olup olmadığı yönündeki çıkarımlarda bulunulması mümkün olmaktadır (Yalçın ve Kılıç, 2002: 3). Ölçüm ve değerlendirmeler sonucunda örgüt üyelerinin yerine getirdikleri görevlere ilişkin yanlış çıkarımlarda bulunulması, muhalif davranışlar sergilenmesine zemin hazırlamaktadır.
- **Zararın Önlenmesi:** Örgütsel muhalefetin nedenleri arasında yer alan ve son husus olarak karşımıza çıkan zararın önlenmesi; örgütün belirli nedenlerden dolayı topluma, görevini yerine getiren örgüt çalışanına ya da müşterilerine yönelik olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılmasını ifade etmekte olup bahsedilen olumsuz durumların varlığında sergilenen muhalif davranışları tanımlamaktadır. Örgüt üyelerinin iş kazalarına uğramamaları için gerekli prosedürlerin uygulanmaması, çalışma ortamlarında gerekli olan hijyenin sağlanmaması vb.

birçok unsurun bireyler üzerinde olumsuz yönde etkileri bulunmakta olup örgüt liderlerinin bunların asgari düzeye indirilmesi hatta ortadan kaldırılabilmesi için gerekli çabaları sarf etmeleri gerekmektedir (Lynch, vd., 1997: 617). Aksi durumda muhalif davranışların sergilenmesi kaçınılmaz olacaktır.

2.1.8. Örgütsel Muhalefetin Sonuçları

Örgütsel muhalefet; örgüt üyelerinin örgüt ile ilgili uygulamalara, politikalara ya da kararlara yönelik aykırı ya da karşıt oldukları durumların muhalif davranışlar ile sergilenmesi ya da dile getirilmesi ile ilgili olup bu duruma neden olabilecek birçok örgüt içi faktörün var olabileceğini ifade etmek gerekmektedir. Örgüt üyeleri gerek bireysel gerek ilişkisel gerekse örgütsel birçok faktör nedeniyle muhalif davranışlar sergileyebilmektedirler. Örgütsel muhalefetin oluşmasına neden olan faktörlerin dikkate alınması son derece önemlidir. Olumlu yönde bir değişim ve gelişim göstermeyi ya da mevcut fırsatların farkında olmayı isteyen örgütlerin, muhalif olunan durumları dikkate almaları ve bu durumların düzeltilmesi için gereken çabayı göstermeleri önemlidir.

Örgüt üyelerinin sergiledikleri ya da dile getirdikleri muhalif durumlar karşısında olumlu sonuçlar elde edilmesi beklense de örgüt kültürü, yöneticilerin muhalefet olgusuna yönelik bakış açısı vb. nedenlerle bu her zaman mümkün olmamaktadır. Bu nedenle örgütsel muhalefet davranışı sonucunda hem bireyler hem de örgütler açısından bazen olumlu bazen de olumsuz durumlarla karşılaşılabilir.

Örgütsel muhalefet, yöneticilerce fark edilmeyen örgüt içi problemlerin, diğer örgüt üyeleri tarafından fark edilmesini sağlamaktadır. Bu doğrultuda da örgütsel muhalefetin dikkate alınması gereken bir durum olduğunu; örgütsel muhalefetin olmadığı örgütlerde alınan bazı kararlarda ya da yönetim ile ilgili süreçlerde eksik ya da yanlış bir yol izlenmesinin kaçınılmaz olacağını ifade etmek mümkündür (İzgüden ve Erdem, 2018: 245).

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde Jill Wescott Graham'ın örgüt içinde sergilenen ya da dile getirilen muhalif davranışlar karşısında yöneticilerin, muhalif davranışlar sergileyen örgüt üyelerine karşı gösterebilecekleri tepkilerin üçe ayrıldığını ifade ettiği görülmektedir. Bu tepkilerden ilki; örgüt üyelerinin muhalif oldukları durumların neler olduğunu ve ne tür çözüm önerileri sunulduğunu dinleme yönündedir. Böylelikle örgüte olumlu kazanımları olan muhalefet davranışının kazandırılacağı ve bu davranışların pekiştirilebileceği düşünülmektedir. Yöneticilerin gösterebilecekleri

bir diğerk tepki; muhalif oldukları durumları sergileyen ya da dile getiren örgüt üyelerini tehdit etme, mevcut iş yüklerini arttırma, aralarındaki iletişimi sonlandırma yönündedir. Bir diğerk ve son tepki ise; muhalif davranışlar sergileyen ya da muhalif olduğu durumu dile getiren örgüt üyelerini dikkate almama, kayıtsız kalma gibi davranışlarda bulunmak olduğu belirtilmekle birlikte bu yöndeki davranışlar sonucunda örgüt üyelerinin, içinde bulundukları örgüte yönelik sahip oldukları olumlu izlenimlerinin zedelenebileceğinin ve iş tatmin düzeylerinin azalabileceğinin ifade edildiği görölmektedir (Arayıt, 2020: 15; Graham, 1986: 28).

Yöneticiler ile diğerk çalışanlar arasında iyi ve güçlü ilişkiler kurmayı sağlayabilen örgütlerde, örgüt üyelerinin hem örgüte bağlılık hem de iş tatmini düzeylerinde bir artışın söz konusu olacağı görölmekle birlikte mesleki yönden tükenmişliğin önüne geçilmesine de katkı sağladığı belirtilmektedir. (Dilber Ayduk, 2023: 45).

Örgütlerde muhalif davranışların var olması kaçınılmaz bir durumdur. Örgüt üyeleri içinde bulundukları örgütün uygulamalarına, politikalarına, kararlarına, amaçlarına ve hedeflerine, misyonuna ve vizyonuna karşıt ya da aykırı olduğunu düşündükleri bir durumu fark ettiklerinde ya da bir problem hissettiklerinde bu durumu muhalif davranışlarla sergilemekte ya da dile getirmektedirler. Burada örgütlere düşen önemli husus muhalif olunan durumları dikkate almanın yanı sıra bu durumları iyi bir şekilde yönetebilmektir. Nitekim örgütsel muhalefeti iyi bir şekilde yöneten örgütler, büyük çaplı stratejik ve taktiksel hatalar yapılmasının önüne geçebilmekte ya da bu hataları doğrudan engelleyebilmektedirler. Bu durumun doğal bir sonucu olarak örgütte verimliliğin sağlandığı da görölmektedir. Örgütsel muhalefetin dikkate alınmaması ya da iyi bir şekilde yönetilememesinin örgütlerde büyük çaplı bazı stratejik ya da taktik hataların var olmasına, yanlış kararların alınmasına zemin hazırlayabileceğini ifade etmek mümkündür (Stanley, 1981: 13).

Örgütler, bireylerin iş yaşamlarını sürdürdükleri, vakitlerinin çoğunu geçirdikleri ortamlardan biridir. Bu doğrultuda bireylerin örgütlerde varlıklarını kabul ettirmeye çalıştıkları; kabul ettiremediklerinde örgüt ile ilgili gördükleri problemleri konuşmaktan bile çekindiklerini ifade etmek gerekmektedir. Bu nedenle her bir örgütün, kendi bünyelerinde görevini ifa eden örgüt üyelerine gereken özeni göstermeleri, muhalif oldukları durumları ve varsa sundukları önerileri dinlemeleri, göz önünde bulundurmaları, bu durumlar ile ilgili bir çözüm yoluna gitmeleri gerekmektedir. Böyle

bir tutumu benimseyerek hareket eden örgütlerin varlıklarını devam ettirebileceklerini, olumlu yönde değişim ve gelişim gösterebileceklerini, mevcut fırsatların farkına varabileceklerini; aynı zamanda verimliliğe ve etkinliğe ulaşabileceklerini söylemek mümkündür.

2.2. KARANLIK KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN ÖRGÜTSEL MUHALEFET ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Çalışmanın bu kısmında yapılan çalışmalar ışığında karanlık kişilik özelliklerinin örgütsel muhalefet üzerindeki etkisi üzerinde durulacaktır.

Karanlık kişilik özelliklerinin; narsizm, makyavelizm ve psikopati olmak üzere üç boyuttan oluştuğu görülmekle birlikte toplum içindeki bireyler arasında olumsuz olarak nitelendirilen bu kişilik özelliklerine sahip birçok bireyin var olduğu düşünülmektedir. Bu tür kişilik özelliklerine sahip bireylere hem toplumda hem de örgütlerde rastlamak mümkündür.

Örgütsel muhalefet daha öncesinde de ifade edildiği üzere örgüt üyelerinin örgüt içindeki mevcut uygulamalar, politikalar ve kararlar ile ilgili aykırı ya da karşıt oldukları durumlara yönelik muhalif davranışlar sergilemeleri ya da bu durumları dile getirmeleridir. Yapılan bu çalışmada örgüt içinde muhalif davranışlar sergilemede karanlık kişilik özelliklerinin ne yönde bir etkisinin var olup olmadığı, varsa bu etkinin ne yönde olduğu araştırılmaya çalışılmıştır. Yerli literatürde bu konu ile ilgili herhangi bir tez çalışması bulunmaması, bu konunun belirlenmesi açısından belirleyici olmuştur.

Araştırmada öncelikle araştırma sorusuna ve araştırma modeline uygun olarak oluşturulan hipotezlerin test edilmesi için bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında bir ilişkinin var olup olmadığına bakılacaktır. Bunun için karanlık kişilik özellikleri ve örgütsel muhalefet ile alt boyutları arasında bir ilişkinin var olup olmadığını, ilişkinin yönünü tespit edebilmek amacıyla korelasyon analizi yapılacaktır. Analizi sonucunda elde edilen istatistiki veriler doğrultusunda değişkenler arasında pozitif yönlü bir ilişkinin var olacağı düşünülmektedir.

Korelasyon analizi sonrasında, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerinde herhangi bir etkisinin bulunup bulunmadığını tespit edebilmek amacıyla regresyon analizi yapılacaktır. Yapılan analiz doğrultusunda bağımsız değişken olan karanlık kişilik özellikleri ve bu özellikler arasında yer alan narsizm, makyavelizm ve

psikopatinin, bağımlı değişken olan örgütsel muhalefet ve alt boyutları üzerinde anlamlı bir etkisinin var olacağı düşünülmektedir.

Araştırmada karanlık kişilik özelliklerinin düzeyi arttıkça örgütsel muhalefet düzeyinin artacağı; narsizm makyavelizm ve psikopati düzeyi arttıkça yatay (gizli/örtük) muhalefet düzeyinin, narsizm düzeyi arttıkça dikey (açık) muhalefet düzeyinin de artacağı fakat makyavelizm ve psikopati düzeyi arttıkça dikey (açık) muhalefet düzeyinin azalacağı düşünülmektedir.

Literatürde karanlık kişilik özellikleri ya da bir diğer ifade ile karanlık üçlü ve örgütsel muhalefet kavramlarına yönelik yapılan çalışmalar incelendiğinde farklı araştırmacıların bu kavramlar üzerinde çalışmalar yaptıkları görülmüştür. Bahsedilen bu çalışmalardan elde edilen bilgiler aşağıda özetlenmiştir.

Özdemir ve Atan tarafından 2018 yayımlanan makalede bağımsız değişken olarak karanlık üçlü kavramının, bağımlı değişken olarak da örgütsel muhalefet kavramının bir yapısal eşitlik modeli olarak ele alındığı görülmektedir. Bahsedilen bu çalışmada araştırmanın örneklemini Bursa ilinde özel sektörde görev yapmakta olan 322 beyaz yakalı personelin oluşturmaktadır. Verilerin analizi sonucunda elde edilen istatistiki bulgular incelendiğinde narsizm boyutunun dışsal muhalefet üzerinde negatif yönde anlamlı bir etkisinin var olduğu, psikopati boyutunun dışsal muhalefet, gizli muhalefet ve yapıcı açık muhalefet üzerinde pozitif yönde anlamlı bir etkisinin var olduğu fakat makyavelizmin örgütsel muhalefetin alt boyutlarının hiçbirinin üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı görülmektedir.

Kanbur tarafından 2018 yılında yayımlanan makalede bağımsız değişken olarak narsizm kavramının, bağımlı değişken olarak da örgütsel muhalefet kavramının ele alındığı görülmektedir. Bahsedilen bu çalışmada araştırmanın örneklemini bir kamu hastanesinin tıbbî birimler bölümünde görev yapmakta olan hemşireler ve doktorlar olarak belirlenmiş olup toplam 149 personele ulaşıldığı görülmektedir. Verilerin analizi sonucunda elde edilen istatistiki bulgular incelendiğinde narsizm ile örgütsel muhalefet kavramları arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişkinin var olduğu, narsizm ile örgütsel muhalefetin alt boyutlarından yatay muhalefet arasında pozitif bir ilişkinin var olduğu fakat narsizm ile örgütsel muhalefetin alt boyutlarından dikey muhalefet arasında herhangi bir ilişkinin var olmadığı tespitine ulaşıldığı görülmektedir.

Naktiyok, Zengin ve Kayapalı Yıldırım tarafından 2019 yılında yayımlanan makalede bağımsız değişken olarak karanlık kişilik kavramının, bağımlı değişken olarak da işe adanmışlık ile örgütsel muhalefet kavramlarının ele alındığı görülmektedir. Bahsedilen bu çalışmada araştırmanın örneklemini için uluslararası bir işletme belirlenmiş olup bu işletmenin Türkiye pazarı içerisindeki bölge müdürlükleri arasından seçilen dört bölge müdürlüğünde görev yapmakta olan 289 satış personeline ulaşıldığı görülmektedir. Verilerin analizi sonucunda elde edilen istatistiki bulgular incelendiğinde karanlık kişilik olan narsizm, makyavelizm ve psikopati boyutlarının, örgütsel muhalefet üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkisinin var olduğu tespitine ulaşıldığı görülmektedir.

Literatürde karanlık kişilik özellikleri ile örgütsel muhalefet kavramları üzerine yapılan çalışmalar ile ilgili yukarıda ifade edilen bulgulara bakıldığında genel olarak bağımsız değişken olan karanlık kişilik özelliklerinin bağımlı değişken olan örgütsel muhalefet üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bundan hareketle yapılan bu çalışmada da ilgili değişkenler arasında bir etkinin var olduğu sonucuna ulaşılabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmada ele alınan karanlık kişilik ya da karanlık üçlü ile örgütsel muhalefet kavramlarının aralarındaki ilişkiyi ya da etkiyi inceleyen başka bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Fakat yapılan bu çalışmanın evrenini; kamu kurum/kuruluşlarında çalışan personel oluşturmakta olup bu personelin hiyerarşinin her bir basamağında yer alabileceğini ifade etmek gerekmektedir. Bu kapsam göz önünde bulundurularak literatürdeki çalışmalar incelendiğinde farklı araştırmacıların yaptıkları çalışmaları aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür.

Aydoğan ve Serbest tarafından 2016 yılında yayımlanan makalede iş yerinde karanlık üçlü kavramının ele alındığı ve bu kavramın demografik özelliklere göre incelendiği görülmektedir. Bahsedilen bu çalışmada araştırmanın örneklemini bir kamu kuruluşundaki iç denetim biriminde görev yapmakta olan iç denetçiler olarak belirlenmiş olup toplam 78 iç denetçiye ulaşıldığı görülmektedir. Bahsedilen bu çalışmanın kamu kurum/kuruluşlarında gerçekleştirilmiş olması nedeniyle üzerinde durulması gerektiği düşünülmektedir. Verilerin analizi sonucunda elde edilen istatistiki bulgular incelendiğinde karanlık üçlü boyutlarından narsizmin yaşa, medeni duruma ve çalışma süresine göre değişiklik gösterdiği fakat cinsiyete göre herhangi bir değişiklik göstermediği; psikopatinin medeni duruma göre değişiklik gösterdiği fakat yaşa,

Çalışma suresine ve cinsiyete gore bir değişiklik gostermediği; makyavelizmin ise demografik değişkenlerin hiçbirinde bir değişiklik gostermediği tespitine ulaşıldığı gorlmektedir.

Uyar tarafından 2024 yılında yayımlanan makalede makyavelist liderlik ile zaman hırsızlığı kavramları arasındaki ilişkinin ve bu kavramlar arasındaki ilişkide örgütsel muhalefetin aracılık rolünün incelendiği gorlmektedir. Bahsedilen bu çalışmada araştırmanın örneklemini Kütahya ilindeki özel sektör çalışanları olarak belirlenmiş olup toplam 261 çalışana ulaşıldığı gorlmektedir. Verilerin analizi sonucunda elde edilen istatistiki bulgular incelendiğinde makyavelist liderliğin, zaman hırsızlığı ve örgütsel muhalefet üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkisinin var olduğu, makyavelist liderlik ile zaman hırsızlığı arasındaki ilişkide örgütsel muhalefetin hem dikey hem de yatay muhalefet boyutlarının aracılık rolü üstlendiği tespitine ulaşıldığı gorlmektedir.

Kızıltuğ ve Işık tarafından 2024 yılında yayımlanan makalede bağımsız değişken olarak karanlık liderlik kavramının, bağımlı değişken olarak da örgütsel muhalefet ile psikolojik iyi oluş kavramlarının ele alındığı gorlmektedir. Bahsedilen bu çalışmada araştırmanın örneklemini Erzincan Binali Yıldırım niversitesi bünyesinde 2021-2022 eğitim-ğretim yılı içinde görev yapmakta olan akademik personel ile idari personelden oluşmakta olup toplam 419 personele ulaşıldığı gorlmektedir. Verilerin analizi sonucunda elde edilen istatistiki bulgular incelendiğinde karanlık liderliğin alt boyutlarından bezdirici davranışların yatay muhalefet üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkisinin var olduğu, karanlık liderliğin alt boyutlarından zorbaca davranışların hem dikey hem de dışa aktarılmış (yer değiştirmiş) muhalefet üzerinde negatif yönlü ve anlamlı bir etkisinin var olduğu tespitine ulaşıldığı gorlmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

**KARANLIK KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN ÖRGÜTSEL MUHALEFET
ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİ BELİRLEMeye YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA:
KURAMSAL ARKA PLAN**

Çalışmanın bu bölümünde yapılan araştırmanın önemi ve amacından, metodolojisinden, modeli ve hipotezlerinden, istatistiki bulguları ve yorumlarından bahsedilmekte olup bölümün tamamlanmasının ardından elde edilen istatistiki bulgular ile bu bulguların yorumları doğrultusunda ulaşılan sonuçlara ve bazı önerilere yer verilmektedir.

3.1. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI

Çalışmanın bu kısmında karanlık kişilik özelliklerinin örgütsel muhalefet üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik yapılan araştırmanın öneminden ve amacından bahsedilmektedir.

3.1.1. Araştırmanın Önemi

Geçmişten günümüze kadar bireyler ve bireylerin bir araya gelmeleri sonucunda oluşan toplumlar incelendiğinde her bir toplumda zamanla belli başlı bazı değer yargılarının, kural ve normların oluşum göstermeye başladığı görülmekte olup bireylerden içinde bulundukları toplumun değer yargılarını, kural ve normlarını benimsemelerinin ve bunlara uygun davranışlar sergilemelerinin beklendiği gözlemlenmektedir.

Toplumların temel yapı taşı olan bireyler her ne kadar yaşamlarını tek başlarına sürdürmekte olsalar da belirledikleri amaçlara ulaşabilmek için tek başlarına sarf ettikleri emekleri ve çabaları bazen yetersiz kalabilmektedir. Bireylerin, belirledikleri amaçlara ulaşabilmeleri hususunda bahsedilen yetersizliklerini giderebilmek için çevrelerinde kendileri ile aynı ya da benzer amaçlara sahip olan diğer bireyler ile hareket ettikleri ya da belirli bir sosyal grubun içinde yer aldıkları görülmektedir.

Bireylerin, çevrelerindeki diğer bireyler ile hareket etmelerinin ya da sosyal bir grubun içinde yer almalarının altında, belirledikleri amaçlara ulaşabilmenin yanı sıra birliktelik ruhu ile hareket ederek elde edecekleri sonuçlar üzerinde bir sinerji yaratma gayesi de bulunmaktadır. Bireyler birer sosyal varlık olarak nitelendirilmekte olup buraya kadar bahsedilen hususların, yapılan bu nitelendirmenin nedenlerine de açıklık getirdiğini ifade etmek gerekmektedir.

Okul, işyeri ya da arkadaş grupları gibi sosyal çevreler içerisinde her bir bireyin birbirlerinden farklı amaçlara sahip oldukları ve bu amaçlara ulaşabilmek için emek ve çaba sarf ettikleri görülmektedir. Bu çalışmanın sosyal çevresini; bireylerin görevlerini ifa ettikleri kurumlar ya da bir ifade ile örgütler oluşturmaktadır. Bahsedilen

bu temel çerçeve kapsamında her bir bireyin ya da bir diğer ifade ile her bir örgüt üyesinin birbirlerinden oldukça farklı istek ve ihtiyaçlara, hedef ve amaçlara, çıkarlara sahip olduklarını vurgulamak gerekmektedir.

Nitekim bireyler her ne kadar içinde bulundukları örgütün bir üyesi olarak görevlerini ifa etmek ile mükellef olsalar da kendi istekleri ve ihtiyaçları, hedefleri ve amaçları, çıkarları ile çatışan bir durum gördüklerinde ya da hissettiklerinde muhalif davranışlar sergileyebilmekte, düşüncelerini dile getirebilmekte ya da muhalif oldukları durum karşısında herhangi bir davranış sergilememeyi ve bu durumu dile getirmemeyi de tercih edebilmektedirler. Fakat burada göz önünde bulundurulması gereken husus, örgüt üyelerinin muhalif oldukları durumlar karşısında herhangi bir davranış sergilemiş olup olmamaları ile ilgili değil; sahip oldukları kişiliklerinin muhalif davranışlar sergilemeleri ya da sergilememeleri üzerinde nasıl ve ne yönde bir etkisinin olduğunun anlaşılması ile ilgilidir.

Bireyler, birbirlerinden oldukça farklı kişilik özelliklerini bünyelerinde barındırmakla birlikte sahip olunan kişilik özellikleri duygu, düşünce ve davranış kalıpları üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle de örgüt üyelerinin muhalif olunan aynı durum karşısında bile birbirlerinden oldukça farklı bir tutuma sahip olduklarının, farklı yönde davranışlar sergilediklerinin ya da muhalif olunan aynı durumu birbirlerinden oldukça farklı bir şekilde dile getirdiklerinin net olarak gözlemlendiğini ifade etmek gerekmektedir.

Bireylerin tutumları üzerinde önemli bir rol oynadığı ifade edilen kişilik özelliklerinin bazılarının olumlu, bazılarının ise olumsuz olarak nitelendirildikleri görülmekte olup her bir bireyin hem olumlu hem de olumsuz kişilik özelliklerine farklı düzeylerde sahip olduklarını belirtmek gerekmektedir. Olumsuz olarak nitelendirilen kişilik özelliklerinin baskın olması ile bireylerin karanlık yönüne atıfta bulunmaktadır. Karanlık kişilik özelliklerine sahip olan bireylerin örgüt içerisinde muhalif oldukları durumlar karşısında sergileyecekleri davranışlarının, diğer bireylere kıyasla farklı yönde olacağı düşünülmektedir. Nitekim kendi amaçlarını ve çıkarlarını, diğer bireylerin amaçlarından ve çıkarlarından daha üstün tutan narsist bireylerin; belirledikleri amaçlara ulaşabilmek için her yolun ahlaki ve etik olduğu görüşü ile hareket eden makyavelist bireylerin ve genellikle mahkûm ya da suçlu olma potansiyeline sahip oldukları ifade edilen psikopat bireylerin olumsuz olarak nitelendirilen bu kişilik

özelliklerinden ayrı düşünölmeleri mümkün olmamakla birlikte bu bireylerin sadece toplumlarda değil; örgütlerde de var olduklarını belirtmek gerekmektedir.

Örgütsel muhalefete yönelik daha öncesinde yer verilen tanımlar doğrultusunda bu kavramın içinde bulunulan örgütün amaçlarını ve çıkarlarını gözetmek ile ilgili bir kavram olduğu, örgütün olumlu yönde değışim ve gelişim göstermesi ile yenilikleri yakalama fırsatına sahip olması için örgüt üyeleri tarafından muhalif davranışlar sergilenmesini ifade ettiği görölmektedir. Bu nedenle de örgütlerin daha iyi bir konuma ulaşabilmesi, yanlış ya da eksik politikalarını, uygulamalarını ve kararlarını revize edebilmesi ya da giderebilmesi gibi sayılabilecek birçok husus da karanlık kişilik özelliklerine sahip olan narsist, makyavelist ve psikopat örgüt üyelerinin nasıl ve ne yönde bir etki yarattıklarının incelenmesi gerekmektedir.

Özetle karanlık kişilik özelliklerine sahip olan narsist, makyavelist ve psikopat bireylerin örgüt içinde muhalif oldukları durumlar karşısında nasıl bir davranış sergilediklerinin, bu durumları nasıl dile getirdiklerinin ve hangi muhalefet stratejisini tercih ederek hareket ettiklerinin ya da herhangi bir davranış sergilememeyi ya da dile getirmemeyi tercih ettilerse de bu yöndeki tutumlarının altında yatan nedenlerin neler olabileceğinin incelenmesinin, anlaşılmasının ve yorumlanmasının ilk olarak örgütler açısından, ardından da toplumlar açısından oldukça önem arz ettiği düşünölmektedir. Bu konu üzerine çalışılmakta ve bilimsel bir yaklaşım benimsenerek yapılan araştırma sonucunda üzerine çalışılan konunun somut olarak desteklenmesi amaçlanmaktadır.

Ayrıca literatürdeki çalışmalar incelendiğinde, karanlık kişilik özellikleri ve örgütsel muhalefet kavramlarına yönelik yapılan çalışmaların özellikle son yıllarda giderek arttığı gözlemlenmekte olup bu kavramların toplumlarda belirli bir uyum ve düzen içerisinde bir arada yaşayan bireyler açısından da örgütler açısından da ele alınmasının ve farklı yönleri ile incelenmesinin gerekli olduğu görölmektedir. Ele alınan araştırma konusu ile ilgili daha önceden yapılmış bir çalışmaya rastlanılmaması nedeniyle bu çalışmadan elde edilecek istatistiki bulgular ile bu bulguların yorumlarının literatüre katkı sağlayacağı düşünölmektedir. Buraya kadar üzerinde durulan bütün hususlar, yapılan çalışmanın ve araştırmanın neden önemli olduğunu açıklar niteliktedir.

3.1.2. Araştırmanın Amacı

Yapılan bu çalışmada öncelikle araştırmanın amacını net olarak ifade edecek bir araştırma sorusu geliştirilmiştir. Bu araştırmanın sorusu; “Örgütlerde karanlık kişilik

özelliklerinin örgütsel muhalefet üzerinde anlamlı bir etkisi var mıdır?” şeklinde oluşturulmuştur.

Araştırma sorusundan anlaşılacağı üzere araştırmanın amacı; karanlık kişilik özelliklerinin örgütsel muhalefet üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olup olmadığını belirlemektir.

Bu çalışmada araştırmanın amacına yönelik olarak oluşturulan bağımsız ve bağımlı değişkenler aşağıda Tablo 3.1’de görülmektedir.

Tablo 3.1: Araştırmanın Değişkenleri ile İlgili Bilgiler

DEĞİŞKENLERİN ALT BOYUTLARI		
BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLER	Karanlık Kişilik Özellikleri	Narsizm Makyavelizm Psikopati
BAĞIMLI DEĞİŞKENLER	Örgütsel Muhalefet	Dikey (Açık) Muhalefet Yatay (Gizli/Örtük) Muhalefet

Tablo 3.1’e bakıldığında bağımsız değişkenin karanlık kişilik özellikleri, bağımlı değişkenin ise örgütsel muhalefet olduğu anlaşılmaktadır. Bağımsız değişken üç alt boyuta sahip olup bu boyutlar narsizm, makyavelizm ve psikopatidir. Bağımlı değişken olan örgütsel muhalefetin ise dikey (açık) muhalefet ve yatay (gizli/örtük) muhalefet olmak üzere iki alt boyutu bulunmaktadır.

Karanlık kişilik özelliklerinin örgütsel muhalefet üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik yapılan bu çalışmada öncelikle bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisi, daha sonrasında da bağımsız değişkenin her bir alt boyutunun, bağımlı değişkenin her bir alt boyutu üzerindeki etkisi belirlenmeye çalışılacaktır.

Bu çalışma sonucunda elde edilen veriler analiz edildikten sonra istatistiki bulgular ve bu bulguların yorumları ile literatüre katkı sağlamanın; bu çalışmanın konusunu oluşturan değişkenleri farklı değişken/değişkenler, farklı evren/örneklem ile ele alarak çalışmak ve araştırma yapmak isteyen diğer araştırmacılara destek olabilmenin ve öneriler sunabilmenin de amaçlar kapsamında olduğunu belirtmek gerekmektedir.

3.2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Çalışmanın bu kısmında karanlık kişilik özelliklerinin örgütsel muhalefet üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik yapılan araştırmanın evreninden ve örnekleminden, araştırmada kullanılan veri toplama araçlarından, araştırmanın

sınırlılıklarından ve varsayımlarından, araştırmada kullanılan istatistiksel analizlerden bahsedilmektedir.

3.2.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini; hâlihazırda 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'na tabi olarak Ankara ili, Çankaya ilçesinde görev yapmakta olan personel oluşturmaktadır.

Araştırmanın evreninin doğru ve güvenilir bir şekilde yansıtılabilmesi, elde edilen verilerin analiz edilmesi sonucunda anlamlı sonuçlara ulaşılabilmesi için örneklemin yeterli bir sayıda olması gerekmektedir. Bu doğrultuda gönüllülük esası çerçevesinde anket formuna katılım sağlayan ve hâlihazırda adı geçen kanuna tabi olarak Ankara ili, Çankaya ilçesinde görev yapmakta olan toplam 392 personele ulaşılmış olup ulaşılan personel sayısı, araştırmanın evrenini temsil etmek için yeterli sayıda olduğundan dolayı araştırmanın örneklemi olarak kabul edilmiştir.

Yapılan araştırmada katılımcılara uygulanan anket formu, çevrimiçi anket oluşturma araçları olan Google Forms ile Microsoft Forms'da hazırlanmıştır. Hazırlanan anket formunda yer alan her bir ifadeye sadece bir yanıtın verilmesi ve hiçbir ifadenin boş bırakılmaması zorunlu tutulduğundan dolayı katılımcılar hem aynı ifadeye birden fazla yanıt verememekte hem de tüm ifadeleri yanıtlamadan anketi sona erdirememektedirler. Bu nedenle de yanıtlanan anket formlarının veri olarak kullanılamamasına neden olan durumlar ile karşı karşıya kalınmadığını; ulaşılan örneklemden çıkarılması gereken hiçbir katılımcının bulunmadığını ifade etmek gerekmektedir.

Yapılan bu çalışmanın veri toplama aracı olan anket formunun uygunluğunun denetlenmesi ve katılımcılara uygulanabilmesi için Etik Kurul İznine başvurulması gerekmektedir. Bu doğrultuda bahsedilen Etik Kurul İzninin alınabilmesi için Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne gerekli başvuru yapılmış olup bu başvuru sonucunda “oybirliği” ile alınan kararın onayına Ek 1’de, Etik Kurul İzni için doldurulan formun ekinde bulunan Taahhüt Formuna ise Ek 2’de yer verilmektedir.

3.2.2. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları

Karanlık kişilik özelliklerinin örgütsel muhalefet üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik yapılan bu çalışmada kullanılacak veri toplama aracı anket yöntemi olarak belirlenmiş olup bir önceki başlıkta bahsedildiği üzere katılımcıların Google Forms ve Microsoft Forms üzerinden anket formuna katılımları sağlanmıştır.

Anket formunda ilk olarak araştırmanın konusu, anketin gizlilik ve gönüllülük esası çerçevesinde yürütülecek olması gibi anket ile ilgili spesifik bazı hususlara değinilmekte; ardından katılımcıların yanıt vereceği ifadeler ile ilgili toplamda üç farklı bölüme yer verilmektedir. Birinci bölümde demografik özelliklere ilişkin ifadeler, ikinci bölümde karanlık kişilik özelliklerine ilişkin ifadeler, üçüncü bölümde ise örgütsel muhalefete ilişkin ifadeler bulunmaktadır.

Anketin birinci bölümü oluşturulurken demografik özellikler olarak cinsiyet, medeni hâl, yaş, eğitim durumu, kurum/kuruluştaki çalışma süresi ve gelir düzeyi (ele geçen net ücret) olmak üzere toplam altı kriter belirlenmiştir. Anketin ikinci ve üçüncü bölümleri oluşturulurken karanlık kişilik özellikleri ve örgütsel muhalefet ile ilgili literatürde sıklıkla kullanılan, daha öncesinde farklı çalışmalarla da geçerliliği ve güvenilirliği test edilen ölçeklerdeki ifadeler uyarlanmıştır.

Karanlık kişilik özellikleri için Peter Karl Jonason ve Gregory D. Webster tarafından 2010 yılında geliştirilen ve literatüre kazandırılan “The Dark Triad Dirty Dozen Scale” adlı ölçekteki ifadeler, örgütsel muhalefet için ise Kassing tarafından 1998 yılında geliştirilen ve literatüre kazandırılan fakat 2000 yılında revize edilen “The Revised 18-Item Organizational Dissent Scale” adlı ölçekteki ifadeler uyarlanarak anket formu hazırlanmıştır. Karanlık kişilik özelliklerinin ölçümü için uyarlanan ölçeğin orijinali Ek 3’te, örgütsel muhalefetin ölçümü için uyarlanan ölçeğin orijinali ise Ek 4’te yer almaktadır.

Karanlık kişilik özelliklerini ölçek amacıyla uyarlanan ölçekte narsizm, makyavelizm ve psikopati boyutlarının her biri için dört farklı ifadeye yer verildiği; bu doğrultuda ölçekte toplam 12 ifadenin bulunduğu görülmektedir. Ölçekte yer alan 4., 5., 6. ve 7. ifadeler narsizm boyutu; 3., 8., 9. ve 10. ifadeler makyavelizm boyutu; 1., 2., 11. ve 12. ifadeler ise psikopati boyutu ile ilgili olup hiçbir ifadede ters kodlama yapılmamıştır. Ayrıca her bir ifadeye verilen yanıtlar için 5’li likert tipi benimsenmiş; yanıt seçenekleri 1=kesinlikle katılmıyorum, 5=kesinlikle katılıyorum şeklinde düzenlenmiştir.

Örgütsel muhalefeti ölçmek amacıyla uyarlanan ölçekte dikey (açık) muhalefet ve yatay (gizli/örtük) muhalefet boyutlarının her biri için dokuz farklı ifadeye yer verildiği; bu doğrultuda ölçekte toplam 18 ifadenin bulunduğu görülmektedir. Bahsedilen bu ölçek, Kassing tarafından 1998 yılında geliştirilen örgütsel muhalefet

ölçeğinin revize edilmiş halidir. Kassing'in ilk oluşturduğu ölçeğin üç boyuttan oluştuğu ve ölçekte toplam 24 ifade bulunduğu görülmekte iken; revize edilmiş halinin iki boyuta ve toplam 18 ifadeye indirgendiği gözlemlenmektedir. Ölçekte yer alan 1., 4., 5., 9., 10., 12., 14., 15. ve 17. ifadeler dikey (açık) muhalefet boyutu; 2., 3., 6., 7., 8., 11., 13., 16. ve 18. ifadeler ise yatay (gizli/örtük) muhalefet boyutu ile ilgili olup 1., 4., 5., 9., 13., 15. ve 16. ifadelerde ters kodlama yapıldığı ifade edilmektedir. Ayrıca her bir ifadeye verilen yanıtlar için 5'li likert tipi benimsenmiş; yanıt seçenekleri 1=kesinlikle katılmıyorum, 5=kesinlikle katılıyorum şeklinde düzenlenmiştir.

Karanlık kişilik özelliklerinin örgütsel muhalefet üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik yapılan bu çalışmada katılımcılara uygulanan anket formu Ek 5'te yer almakta olup anket formlarından elde edilen verilerin analiz edilmesinde IBM SPSS Istatistiks 29.0 paket programı kullanılmıştır. Kullanılan programdan elde edilen istatistiki bulgular ile bu bulguların yorumlarına ilgili başlıklar altında değinilmektedir.

3.2.3. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Varsayımları

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde birçok bilim dalında farklı çalışmaların yapıldığı görülmekte olup araştırmacıların yaptıkları çalışmalardan beklentilerinin; doğru ve güvenilir sonuçlar elde edebilmek, elde edilen sonuçları tüm koşulları göz önünde bulundurarak anlamlı ve kapsamlı şekilde yorumlayabilmek olduğunu ifade etmek mümkündür. Fakat elde edilen sonuçları yorumlarken dikkat edilmesi gereken bazı hususlar bulunmaktadır. Bu hususlardan biri, yapılan araştırma üzerinde herhangi bir faktörün etkisinin olup olmadığının tespit edilmesi ile ilgilidir. Bahsedilen bu hususun, özellikle sosyal bilimler alanında yapılan araştırmalar için oldukça önem arz ettiğini vurgulamak gerekmektedir. Çünkü sosyal bilimler alanında elde edilen veriler her ne kadar kantitatif nitelikte olsalar da güvenilirlik ve geçerlilik için bu kantitatif değerlerin yeterli olmadığı; yapılan araştırmada herhangi bir sınırlılık durumunun söz konusu olup olmadığının anlaşılmasının, herhangi bir sınırlılık mevcut ise bu durum göz önünde bulundurularak elde edilen istatistiki bulguların yorumlanmasının ve bu sınırlılıkların neler olduğunun aktarılmasının gerekli olduğu görülmektedir.

Bir diğer husus ise, yapılan çalışma ile ilgili araştırmacıların herhangi bir varsayımının bulunup bulunmadığı ile ilgilidir. Bu doğrultuda yapılan çalışma ile ilgili herhangi bir varsayım söz konusu ise bu durum da göz önünde bulundurularak elde

edilen istatistiki bulguların yorumlanması ve varsayımların neler olduğunun aktarılması gerekmektedir.

Karanlık kişilik özelliklerinin örgütsel muhalefet üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik yapılan bu çalışmanın sınırlılıkları aşağıda özetlenmiştir:

- Araştırmanın evrenini; hâlihazırda 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'na tabi olarak Ankara ili, Çankaya ilçesinde görev yapmakta olan personel oluşturmaktadır. Bu doğrultuda gönüllülük esas çerçevesinde anket formuna katılım sağlayan 392 personelin araştırmanın örneklemini oluşturduğu görülmektedir. Yapılan araştırmada ulaşılan örneklem her ne kadar genelleme yapmak için yeterli sayıda olsa da bu çalışma, sadece kamu kurum/kuruluşlarındaki personele yönelik olup elde edilen sonuçların özel sektörde görev yapmakta olan personel için genellenemeyeceğini vurgulamak gerekmektedir.
- Araştırmanın örneklemini Ankara ili, Çankaya ilçesindeki kamu kurum/kuruluşlarında görev yapmak olan personel oluşturmakla birlikte bu personelden sadece hâlihazırda 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'na tabi olanların anket formuna katılımları sağlanmış olup adı geçen kanun dışında başka bir kanuna da tabi olan personel ankete dahil edilmemiştir. 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'na tabi olmayan işçi statüsündeki personelin, 696 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kadroya geçerek 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'na tabi olmanın yanı sıra mali ve özlük hakları yönünden 4857 sayılı İş Kanunu'na tabi olan personelin de kamu kurum/kuruluşlarında görev yaptıklarını belirtmek mümkündür. Bu doğrultuda yapılan bu çalışmadan elde edilen sonuçların sadece 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'na tabi olan personel için genellenebileceğini vurgulamak gerekmektedir.
- Yapılan araştırmada katılımcılara uygulanan anket formunun demografik özellikler başlığının altında gelir düzeyi (ele geçen net ücret) kriteri bulunmaktadır. Bahsedilen bu kritere verilecek yanıtlar tarihsel bazda göz önünde bulundurulduğunda, herhangi bir sapma olmaması için anket formunun belirli bir tarih aralığında uygulanması gerekmektedir. Aksi takdirde elde edilen veriler ile doğru ve güvenilir sonuçlara ulaşmanın önüne geçileceği düşünülmektedir. Nitekim 657 sayılı Devlet Memurları

Kanunu'na tabi olan 4/c kapsamındaki personelin, toplu sözleşmede belirlenen orana ek olarak ilgili yılın ilk altı ayındaki ve son altı ayındaki enflasyon rakamlarının dahil edilmesi ile belirlenen oranda zam aldıkları; bu zamların da bir sonraki ayın 15. gününde yani; 15 Temmuz ile 15 Ocak tarihlerinde yansıtıldığı görülmektedir. Bu nedenle anket formunun uygulanması için belirli bir tarih aralığı seçilerek sapma durumunun önüne geçildiğini; anket formunun 22.06.2024 ile 14.07.2024 tarihleri arasında uygulandığını belirtmek gerekmektedir.

Karanlık kişilik özelliklerinin örgütsel muhalefet üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik yapılan bu çalışmada tek bir varsayım bulunmakta olup bu varsayımın, elde edilen istatistiki bulgular üzerinde etkili olduğu ve bu varsayımın göz önünde bulundurularak istatistiki bulguların yorumlanması gerektiği düşünülmektedir. Nitekim hazırlanan anket formunda yer alan ifadeler, bireyin kendisi ile ilgili yapacağı değerlendirmeler sonucunda bir yanıt vermesinin gerektiği görülmektedir. Fakat bireylerin anket formunda yer alan ifadeler ne kadar içten ve dürüst bir şekilde cevap verdikleri, kendileri ile ilgili ne kadar doğru bir değerlendirme yaptıkları sosyal bilimler alanında yapılan çalışmaların en büyük problemini teşkil etmektedir.

Yapılan bu çalışmada katılımcıların anket formunda yer alan ifadeler içten ve dürüst bir şekilde cevap verdikleri, kendileri ile ilgili yaptıkları değerlendirmelerde objektif oldukları varsayılarak verilerin analiz edildiğini belirtmek gerekmektedir.

3.2.4. Araştırmada Kullanılan İstatistiksel Analizler

Karanlık kişilik özelliklerinin örgütsel muhalefet üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik yapılan bu çalışmada uygulanan anket sonucunda elde edilen verilerin analiz edilmesi için IBM SPSS İstatistics 29.0 paket programı kullanılmış olup bahsedilen programda yapılan istatistiksel analizlerin neler olduğunu aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

- Anket formuna katılım sağlayan personeli, demografik özellikleri yönünden istatistiki olarak açıklayabilmek ve demografik özelliklere ilişkin her bir kriterde yer alan grupların toplam yüzde içerisindeki paylarını belirleyebilmek amacıyla tanımlayıcı istatistiklerden yararlanılarak frekans ve yüzde analizi yapılmıştır.

- Karanlık kişilik özelliklerinin ve örgütsel muhalefetin alt boyutlarını belirleyebilmek amacıyla açıklayıcı/açımlayıcı faktör analizi (AFA) yapılmıştır.
- Ulaşılan katılımcı sayısının yani; örneklemin yeterli düzeyde olup olmadığını ve faktör analizinin uygulanabilmesi için verilerin uygun olup olmadığını belirlemek amacıyla açıklayıcı/açımlayıcı faktör analizi (AFA) doğrultusunda Kaiser Meyer Olkin (KMO) ile Bartlett's testleri yapılmıştır.
- Ölçeklerin ve alt boyutlarının iç tutarlılıklarını ve güvenilirlik düzeylerini açıklayabilmek amacıyla güvenilirlik analizi yapılmıştır.
- Araştırma kapsamında elde edilen verilerin normal bir dağılıma sahip olup olmadıklarını belirleyebilmek amacıyla normallik analizi yapılmıştır.
- Katılımcıların her bir boyut içerisindeki genel düzeylerinin istatistiki olarak belirlenebilmesi ve yorumlanabilmesi amacıyla her bir boyutun ortalama ve standart sapma değerlerine bakılmıştır.
- Bağımsız değişkenler ile bağımlı değişkenler arasında herhangi bir ilişki olup olmadığını; ilişki durumu söz konusu ise bu ilişkinin ne yönde (pozitif/doğrusal ya da negatif/ters) ve ne düzeyde olduğunu belirleyebilmek amacıyla pearson korelasyon analizi yapılmıştır.
- Karanlık kişilik özelliklerinin örgütsel muhalefet üzerinde herhangi bir etkiye sahip olup olmadığını; etki durumu söz konusu ise bu etkinin ne yönde (pozitif/doğrusal ya da negatif/ters) ve ne düzeyde olduğunu belirleyebilmek amacıyla basit doğrusal regresyon analizi yapılmıştır.
- Karanlık kişilik özelliklerinin her bir alt boyutunun, örgütsel muhalefetin her bir alt boyutu üzerinde herhangi bir etkiye sahip olup olmadığını; etki durumu söz konusu ise bu etkinin ne yönde (pozitif/doğrusal ya da negatif/ters) ve ne düzeyde olduğunu belirleyebilmek amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır.

3.3. ARAŞTIRMANIN MODELİ VE HİPOTEZLERİ

Çalışmanın bu kısmında karanlık kişilik özelliklerinin örgütsel muhalefet üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik yapılan araştırmanın modelinden ve hipotezlerinden bahsedilmektedir.

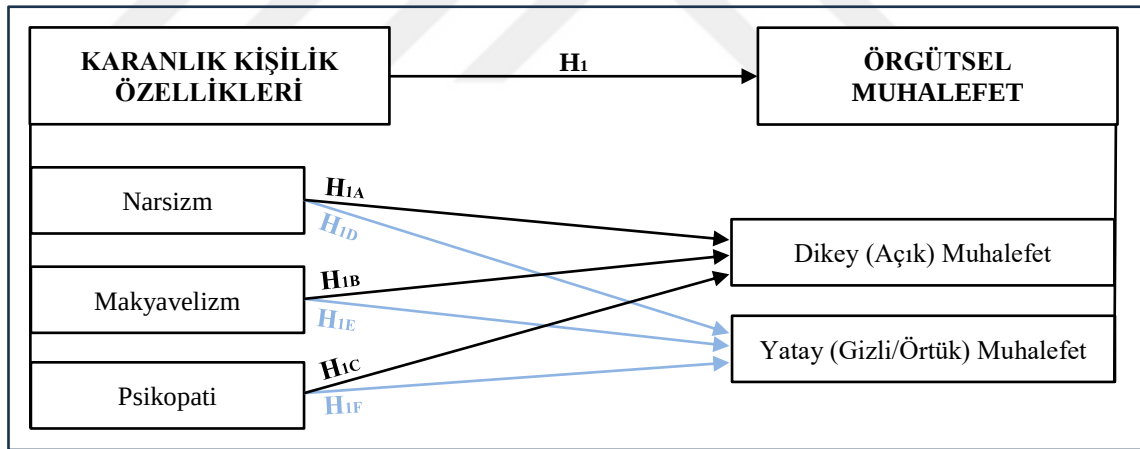
3.3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın modeli oluşturulurken ilk olarak karanlık kişilik özellikleri ile örgütsel muhalefet düzeylerinin ölçümlerinin yapılabilmesi amacıyla uyarlanan ölçekler ile ölçeklerin alt boyutlarının incelendiğini belirtmek gerekmektedir.

Ölçeklere ilişkin yapılan incelemeler doğrultusunda önceki başlıklarda da ifade edildiği üzere Jonason ve Webster'in 2010 yılında geliştirdikleri ve literatüre kazandırdıkları ölçeğin narsizm, makyavelizm ve psikopati olmak üzere üç boyuttan oluştuğu; Kassing'in ilk olarak 1998 yılında geliştirdiği ve literatüre kazandırdığı fakat 2000 yılında revize ettiği ölçeğin dikey (açık) muhalefet ve yatay (gizli/örtük) muhalefet olmak üzere iki boyuttan oluştuğu görülmekte olup bağımsız değişken ile bağımlı değişkenin alt boyutlarının da göz önünde bulundurularak çalışmanın amacına uygun bir araştırma modeli oluşturulmuştur.

Bahsedilenler doğrultuda karanlık kişilik özelliklerinin örgütsel muhalefet üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik yapılan araştırmanın modeli aşağıda Şekil 3.1'de görülmektedir.

Şekil 3.1: Araştırmanın Modeli

Şekil 3.1'de görüldüğü üzere karanlık kişilik özelliklerinin örgütsel muhalefet üzerindeki etkisi ana hipotez olarak belirlenmiş ve H₁ olarak ifade edilmiştir. Ana hipoteze bağlı kalmak koşuluyla altı tane de alt hipotez oluşturulmuştur. Bağımsız değişkendeki her bir alt boyutun, bağımlı değişkendeki her bir alt boyut üzerindeki etkisi; H_{1A}, H_{1B}, H_{1C}, H_{1D}, H_{1E} ve H_{1F} olarak ifade edilmiştir.

Ana ve alt hipotezlerin neler oldukları ile ilgili detaylı açıklamalara bir sonraki başlık altında değinilmektedir.

3.3.2. Araştırmanın Hipotezleri

Literatüre katkı sağlamak amacıyla yapılan bu çalışmanın hem “Örgütlerde karanlık kişilik özelliklerinin örgütsel muhalefet üzerinde anlamlı bir etkisi var mıdır?” şeklindeki araştırma sorusuna hem de Şekil 3.1’de yer alan araştırma modeline uygun olacak şekilde oluşturulan ve elde edilen verilerin analiz edilmesi ile sınanacak olan ana ve alt hipotezler aşağıda Tablo 3.2’de görülmektedir.

Tablo 3.2: Araştırmanın Hipotezleri

H₁	:	Karanlık kişilik özelliklerinin, örgütsel muhalefet üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.
H_{1A}	:	Karanlık kişilik özelliklerinden narsizmin, dikey (açık) muhalefet üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.
H_{1B}	:	Karanlık kişilik özelliklerinden makyavelizmin, dikey (açık) muhalefet üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.
H_{1C}	:	Karanlık kişilik özelliklerinden psikopatinin, dikey (açık) muhalefet üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.
H_{1D}	:	Karanlık kişilik özelliklerinden narsizmin, yatay (gizli/örtük) muhalefet üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.
H_{1E}	:	Karanlık kişilik özelliklerinden makyavelizmin, yatay (gizli/örtük) muhalefet üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.
H_{1F}	:	Karanlık kişilik özelliklerinden psikopatinin, yatay (gizli/örtük) muhalefet üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

Tablo 3.2 incelendiğinde, Şekil 3.1’de gösterilen araştırmanın modelinde de gözlemlendiği gibi bir ana hipotezin ve ana hipoteze bağlı altı tane alt hipotezin oluşturulduğu görülmektedir. Yapılan çalışmanın bundan sonraki başlıklarında, hâlihazırda 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’na tabi olarak görev yapmakta olan 392 personelin anket formlarına verdikleri yanıtların analiz edilmesi sonucunda elde edilen istatistiki bulgular ile bu bulguların yorumlarına yer verilmekte ve oluşturulan hipotezlerden hangilerinin kabul edildiğine ve/veya reddedildiğine yönelik tespitler, muhtemel nedenlere dayandırılarak ifade edilmektedir.

3.4. ARAŞTIRMANIN İSTATİSTİKİ BULGULARI VE YORUMLARI

Çalışmanın bu kısmında demografik özelliklere ilişkin tanımlayıcı istatistiklerden, araştırmada kullanılan ölçeklerin açıklayıcı/açımlayıcı faktör analizlerinden (AFA) ve Kaiser Meyer Olkin (KMO) ile Bartlett’s testlerinden, güvenilirlik analizlerinden, elde edilen verilerin normallik analizlerinden (merkezi eğilim ölçüleri ile basıklık-çarpıklık değerleri), katılımcıların genel düzeylerine ilişkin betimsel bulgulardan ve hipotezlerin test edilmesinden bahsedilmektedir.

3.4.1. Demografik Özelliklere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Karanlık kişilik özelliklerinin örgütsel muhalefet üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik yapılan bu çalışmada uygulanan anket formunun demografik özellikler başlığı altında cinsiyet, medeni hâl, yaş, eğitim durumu, kurum/kuruluştaki çalışma süresi ve gelir düzeyi (ele geçen net ücret) kriterlerine yer verilmiştir.

Anket formuna katılım sağlayan 392 personeli demografik özellikleri yönünden istatistiki olarak açıklayabilmek ve demografik özelliklere ilişkin her bir kriterde yer alan grupların toplam yüzde içerisindeki paylarını belirleyebilmek amacıyla tanımlayıcı istatistiklerden yararlanılarak frekans ve yüzde analizi yapılmış olup bahsedilen analiz sonucunda elde edilen istatistiki bulgular aşağıda Tablo 3.3'te görülmektedir.

Tablo 3.3: Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin İstatistiki Bulgular

DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER	GRUPLAR	n	%
Cinsiyet	Kadın	214	54,6
	Erkek	178	45,4
	Toplam	392	100,00
Medeni Hâl	Bekâr	189	48,2
	Evli	203	51,8
	Toplam	392	100,00
Yaş	20 – 29	136	34,7
	30 – 39	118	30,1
	40 – 49	58	14,8
	50 ve üstü	80	20,4
	Toplam	392	100,00
Eğitim Durumu	İlkokul/Ortaokul	12	3,0
	Lise	21	5,4
	Ön Lisans	26	6,6
	Lisans	205	52,3
	Yüksek Lisans	107	27,3
	Doktora	21	5,4
	Toplam	392	100,00
Kurum/Kuruluştaki Çalışma Süresi	5 yıldan az	166	42,3
	5 – 10 yıl	78	19,9
	11 – 15 yıl	42	10,7
	16 – 20 yıl	23	5,9
	20 yıldan fazla	83	21,2
	Toplam	392	100,00
Gelir Düzeyi (*Ele Geçen Net Ücret)	45.000,00 TL ve altı	193	49,2
	45.000,01 – 60.000,00 TL	151	38,5
	60.000,01 TL ve üstü	48	12,3
	Toplam	392	100,00

Tablo 3.3 incelendiğinde anket formuna katılım sağlayan toplam 392 personel bulunduğu, frekans ve yüzde analizi yapılması sonucunda 392 personelin demografik özelliklerine ilişkin istatistiki bulgulara yer verildiği görülmektedir. Yapılan analizler

sonucunda elde edilen istatistiki bulgulara ilişkin yorumları aşağıdaki şekilde ifade etmek mümkündür:

- Demografik özellikler arasında yer alan cinsiyet kriteri; kadın ve erkek olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Anket formuna katılım sağlayan 392 personelden %54,6'sının kadın (n=214), %45,4'ünün erkek (n=178) olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda katılımcıların ağırlıklı olarak kadın personelden oluştuğunu ifade etmek mümkündür.
- Demografik özellikler arasında yer alan medeni hâl kriteri; bekâr ve evli olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Anket formuna katılım sağlayan 392 personelden %48,2'sinin bekâr (n=189), %51,8'inin evli (n=203) olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda katılımcıların ağırlıklı olarak evli personelden oluştuğunu ifade etmek mümkündür.
- Demografik özellikler arasında yer alan yaş kriteri; 20-29, 30-39, 40-49 ile 50 ve üstü olmak üzere dört gruba ayrılmaktadır. Anket formuna katılım sağlayan 392 personelden %34,7'sinin 20-29 yaş aralığında (n=136), %30,1'inin 30-39 yaş aralığında (n=118), %14,8'inin 40-49 yaş aralığında (n=58), %20,4'ünün 50 ve üstü yaş aralığında (n=80) olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda katılımcıların ağırlıklı olarak 20-29 yaş aralığındaki personelden oluştuğunu ifade etmek mümkündür.
- Demografik özellikler arasında yer alan eğitim durumu kriteri; ilkokul/ortaokul, lise, ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora olmak üzere altı gruba ayrılmaktadır. Anket formuna katılım sağlayan 392 personelden %3,0'ünün ilkokul/ortaokul mezunu (n=12), %5,4'ünün lise mezunu (n=21), %6,6'sının ön lisans mezunu (n=26), %52,3'ünün lisans mezunu (n=205), %27,3'ünün yüksek lisans mezunu (n=107) ve %5,4'ünün doktora mezunu (n=21) olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda katılımcıların ağırlıklı olarak lisans mezunu personelden oluştuğunu ifade etmek mümkündür.
- Demografik özellikler arasında yer alan kurum/kuruluştaki çalışma süresi kriteri; 5 yıldan az, 5-10 yıl, 11-15 yıl, 16-20 yıl ve 20 yıldan fazla olmak üzere beş gruba ayrılmaktadır. Anket formuna katılım sağlayan 392 personelden %42,3'ünün 5 yıldan az (n=166), %19,9'unun 5-10 yıl (n=78), %10,7'sinin 11-15 yıl (n=42), %5,9'unun 16-20 yıl (n=23) ve %21,2'sinin

20 yıldan fazla (n=83) süredir kurum/kuruluşlarında çalışmakta oldukları görülmektedir. Bu doğrultuda katılımcıların ağırlıklı olarak 5 yıldan az süredir kurum/kuruluşta çalışan personelden oluştuğunu ifade etmek mümkündür.

- Demografik özellikler arasında yer alan ve ele geçen net ücrete göre yanıt verilmesi beklenen gelir düzeyi kriteri; 45.000,00 TL ve altı, 45.000,01 TL-60.000,00 TL ile 60.000,01 TL ve üstü olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Anket formuna katılım sağlayan 392 personelden %49,2'sinin 45.000,00 TL ve altı (n=193), %38,5'inin 45.000,01-60.000,00 TL arasında (n=151) ve %12,3'ünün 60.000,01 TL ve üstü (n=48) bir gelir düzeyine sahip oldukları görülmektedir. Bu doğrultuda katılımcıların ağırlıklı olarak 45.000,00 TL ve altı gelir düzeyine sahip olan personelden oluştuğunu ifade etmek mümkündür.

Yapılan analiz sonucunda anket formuna katılım sağlayan personelin ağırlıklı olarak hangi demografik özelliklere sahip olduğu bir cümle ile ifade edilecek olursa; katılımcıların daha çok kadın, evli, 20-29 yaş aralığında, lisans mezunu, kurum/kuruluşunda 5 yıldan daha az bir süredir çalışan, ele geçen net ücrete göre 45.000,00 TL ve altında bir gelir düzeyine sahip olan personelden oluştuğu gözlemlenmektedir.

3.4.2. Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Açıklayıcı/Açımlayıcı Faktör Analizleri (AFA) ve Kaiser Meyer Olkin (KMO) ile Bartlett's Testleri

Karanlık kişilik özelliklerinin örgütsel muhalefet üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik yapılan bu çalışmada daha önceki başlıklarda da ifade edildiği üzere karanlık kişilik özelliklerinin ölçümü için "The Dark Triad Dirty Dozen Scale" adlı ölçek; örgütsel muhalefetin ölçümü için ise "The Revised 18-Item Organizational Dissent Scale" adlı ölçek kullanılmaktadır. Bahsedilen ölçeklerin faktör yapılarını kontrol edebilmek, yapılan analizler sonucunda ölçeklerden güvenilir ve net sonuçlar elde edebilmek amacıyla açıklayıcı ya da bir diğer ifade ile açımlayıcı faktör analizi (AFA) uygulanmıştır.

Açıklayıcı/açımlayıcı faktör analizi (AFA) ile karanlık kişilik özellikleri için kullanılan ölçekte yer alan toplam 12 ifadenin ve örgütsel muhalefet için kullanılan ölçekte yer alan toplam 18 ifadenin her birinin faktör yükü değerlerine bakılmaktadır.

Bu doğrultuda faktör yükü 0,50 değerinin altında olan yani yüzdesel olarak açıklayıcılığı düşük düzeyde olan ifade/ifadeler varsa ölçekten çıkarılması, açıklayıcılığı yüksek düzeyde olan ifadeler ile analizlere devam edilerek güvenilir ve net sonuçların alınabilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca Kaiser Meyer Olkin (KMO) ile Bartlett's testleri doğrultusunda ulaşılan katılımcı sayısının yani örneklemin yeterli düzeyde olup olmadığının ve faktör analizinin uygulanabilmesi için verilerin uygun olup olmadıklarının da belirlenebilmesi amaçlanmaktadır.

Bahsedilenler doğrultusunda her bir ölçek için uygulanan açıklayıcı/açımlayıcı faktör analizine (AFA) ve Kaiser Meyer Olkin (KMO) ile Bartlett's testlerine yönelik istatistiki bulgular ile bu bulguların yorumlarına ilgili başlıklar altında değinilmektedir.

3.4.2.1. Karanlık Kişilik Özellikleri Ölçeğinin Açıklayıcı/Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Kaiser Meyer Olkin (KMO) ile Bartlett's Testleri

Karanlık kişilik özelliklerinin ölçümü için kullanılan ölçeğin faktör yapısını kontrol edebilmek, yapılan analizler sonucunda ölçekten güvenilir ve net sonuçlar elde edebilmek amacıyla ilk olarak açıklayıcı/açımlayıcı faktör analizi (AFA) uygulanmış olup bahsedilen analiz sonucunda elde edilen istatistiki bulgular aşağıda Tablo 3.4'te görülmektedir.

Tablo 3.4: Karanlık Kişilik Özellikleri Ölçeğinin Açıklayıcı/Açımlayıcı Faktör Analizine (AFA) İlişkin İstatistiki Bulgular

İFADELER	KARANLIK KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ ÖLÇEĞİNİN FAKTÖR YÜKLERİ		
	Narsizm Boyutu	Makyavelizm Boyutu	Psikopati Boyutu
İfade 4	0,869		
İfade 5	0,820		
İfade 6	0,755		
İfade 7	0,766		
İfade 3		0,701	
İfade 8		0,839	
İfade 9		0,818	
İfade 10		0,704	
İfade 1			0,862
İfade 2			0,798
İfade 11			0,809
İfade 12			0,783
Özdeğer	2,163	1,293	4,817
Açıklanan Varyans	18,026	10,773	40,144
Toplam Açıklanan Varyans		68,943	

*Narsizm: 4., 5., 6. ve 7. ifadeler.
 *Makyavelizm: 3., 8., 9. ve 10. ifadeler.
 *Psikopati: 1., 2., 11. ve 12. ifadeler.

Karanlık üçlü ölçeği için uygulanan açıklayıcı/açımlayıcı faktör analizi (AFA) sonucunda Tablo 3.4'te yer alan istatistiki bulgular incelendiğinde narsizm, makyavelizm ve psikopati boyutlarına ait her bir ifadenin faktör yüklerinin 0,50 değerinin üstünde olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda karanlık üçlü ölçeğine ilişkin 12 ifadenin tamamının yüzdesel olarak yüksek düzeyde açıklayıcı oldukları belirlendiği için ifadelerden hiçbirisi ölçekten çıkarılmamıştır.

Ölçekte yer alan her bir boyutun özdeğerlerine ilişkin istatistiki bulgular incelendiğinde narsizm boyutunun özdeğerinin 2,163; makyavelizm boyutunun özdeğerinin 1,293 ve psikopati boyutunun özdeğerinin 4,817 olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda her bir boyutun özdeğerinin 1'in üzerinde olması sonucunda ölçeğin birden fazla boyuta sahip olduğu ve üç boyutlu bir yapı sergilediği net olarak ortaya konulmaktadır.

Boyutlara ait her bir ifadenin dağılımlarının incelenebilmesi amacıyla varimax dik döndürme işlemi yapılmış olup bahsedilen işlem sonucunda elde edilen istatistiki bulgular incelendiğinde narsizm boyutunun açıklanan varyansın %18,026'sını, makyavelizm boyutunun açıklanan varyansın %10,773'ünü, psikopati boyutunun açıklanan varyansın %40,144'ünü oluşturduğu görülmektedir. Bahsedilen üç boyut birlikte ele alındığında ise toplam açıklanan varyansın %68,943'ünü oluşturduklarını ifade etmek mümkündür.

Karanlık kişilik özelliklerinin örgütsel muhalefet üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik yapılan araştırmada ulaşılan katılımcı sayısının yani örneklemin yeterli düzeyde olup olmadığını ve faktör analizinin uygulanabilmesi için verilerin uygun olup olmadıklarını belirleyebilmek amacıyla Kaiser Meyer Olkin (KMO) ile Bartlett's testleri yapılmış olup bahsedilen testler sonucunda elde edilen istatistiki bulgular aşağıda Tablo 3.5'te görülmektedir.

Tablo 3.5: Karanlık Kişilik Özellikleri Ölçeğinin Kaiser Meyer Olkin (KMO) ile Bartlett's Testlerine İlişkin İstatistiki Bulgular

KARANLIK KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ ÖLÇEĞİ KAISER MEYER OLKIN (KMO) İLE BARTLETT'S TEST DEĞERLERİ		
Kaiser Meyer Olkin (KMO) Örneklemin Yeterlilik Ölçüsü		0,859
Bartlett's Testi	X ² (Ki-Kare Derecesi)	2221,364
	df (Serbestlik Derecesi)	66
	sig. (Anlamlılık Derecesi)	0,000

Uygulanan faktör analizi sonucunda Tablo 3.5'te yer alan istatistiki bulgular incelendiğinde Kaiser Meyer Olkin (KMO) değerinin ya da bir diğer ifade ile

örneklemin yeterlilik ölçüsünün (faktör analizi değerinin) 0,859 olduğu; Bartlett's testinde ise sig. değerinin 0,000 ($p < 0,05$) olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda örneklemin yeterli düzeyde olduğunu ve faktör analizinin uygulanabilmesi için verilerin uygun olduklarını ifade etmek mümkündür.

3.4.2.2. Örgütsel Muhalefet Ölçeğinin Açıklayıcı/Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Kaiser Meyer Olkin (KMO) ile Bartlett's Testleri

Örgütsel muhalefetin ölçümü için kullanılan ölçeğin faktör yapısını kontrol edebilmek, yapılan analizler sonucunda ölçekten güvenilir ve net sonuçlar elde edebilmek amacıyla ilk olarak açıklayıcı/açımlayıcı faktör analizi (AFA) uygulanmış olup bahsedilen analiz sonucunda elde edilen istatistiki bulgular aşağıda Tablo 3.6'da görülmektedir.

Tablo 3.6: Örgütsel Muhalefet Ölçeğinin Açıklayıcı/Açımlayıcı Faktör Analizine (AFA) İlişkin İstatistiki Bulgular

İFADELER	ÖRGÜTSEL MUHALEFET ÖLÇEĞİNİN FAKTÖR YÜKLERİ	
	Dikey (Açık) Muhalefet	Yatay (Gizli/Örtük) Muhalefet
	Boyutu	Boyutu
İfade 1	0,841	
İfade 4	0,755	
İfade 5	0,757	
İfade 9	0,732	
İfade 10	0,759	
İfade 12	0,761	
İfade 14	0,727	
İfade 15	0,746	
İfade 17	0,718	
İfade 2		0,901
İfade 3		0,767
İfade 6		0,812
İfade 7		0,791
İfade 8		0,786
İfade 11		0,790
İfade 13		0,785
İfade 16		0,790
İfade 18		0,786
Özdeğer	5,752	6,409
Açıklanan Varyans	31,954	35,607
Toplam Açıklanan Varyans	67,561	
*Dikey (Açık) Muhalefet: 1., 4., 5., 9., 10., 12., 14., 15. ve 17. ifadeler.		
*Yatay (Gizli/Örtük) Muhalefet: 2., 3., 6., 7., 8., 11., 13., 16. ve 18. ifadeler.		

Örgütsel muhalefet ölçeği için uygulanan açıklayıcı/açımlayıcı faktör analizi (AFA) sonucunda Tablo 3.6'da yer alan istatistiki bulgular incelendiğinde dikey (açık) muhalefet ve yatay (gizli/örtük) muhalefet boyutlarına ait her bir ifadenin faktör yüklerinin 0,50 değerinin üstünde olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda örgütsel

muhalefet ölçeğine ilişkin 18 ifadenin tamamının yüzdesel olarak yüksek düzeyde açıklayıcı oldukları belirlendiği için ifadelerden hiçbirisi ölçekten çıkarılmamıştır.

Ölçekte yer alan her bir boyutun özdeğerlerine ilişkin istatistiki bulgular incelendiğinde dikey (açık) muhalefet boyutunun özdeğerinin 5,752 ve yatay (gizli/örtük) muhalefet boyutunun özdeğerinin 6,409 olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda her iki boyutun özdeğerlerinin 1'in üzerinde olmaları sonucunda ölçeğin birden fazla boyuta sahip olduğu ve iki boyutlu bir yapı sergilediği net olarak ortaya konulmaktadır.

Boyutlara ait her bir ifadenin dağılımlarının incelenebilmesi amacıyla varimax dik döndürme işlemi yapılmış olup bahsedilen işlem sonucunda elde edilen istatistiki bulgular incelendiğinde dikey (açık) muhalefet boyutunun açıklanan varyansın %31,954'ünü, yatay (gizli/örtük) muhalefet boyutunun açıklanan varyansın %35,607'sini oluşturduğu görülmektedir. Bahsedilen iki boyut birlikte ele alındığında ise toplam açıklanan varyansın %67,561'ini oluşturduklarını ifade etmek mümkündür.

Karanlık kişilik özelliklerinin örgütsel muhalefet üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik yapılan araştırmada ulaşılan katılımcı sayısının yani; örneklemin yeterli düzeyde olup olmadığını ve faktör analizinin uygulanabilmesi için verilerin uygun olup olmadıklarını belirleyebilmek amacıyla Kaiser Meyer Olkin (KMO) ile Bartlett's testleri yapılmış olup bahsedilen testler sonucunda elde edilen istatistiki bulgular aşağıda Tablo 3.7'de görülmektedir.

Tablo 3.7: Örgütsel Muhalefet Ölçeğinin Kaiser Meyer Olkin (KMO) ile Bartlett's Testlerine İlişkin İstatistiki Bulgular

ÖRGÜTSEL MUHALEFET ÖLÇEĞİ		
KAISER MEYER OLKIN (KMO) İLE BARTLETT'S TEST DEĞERLERİ		
Kaiser Meyer Olkin (KMO) Örneklemin Yeterlilik Ölçüsü		0,965
Bartlett's Testi	X ² (Ki-Kare Derecesi)	5563,185
	df (Serbestlik Derecesi)	153
	sig. (Anlamlılık Derecesi)	0,000

Uygulanan faktör analizi sonucunda Tablo 3.7'de yer alan istatistiki bulgular incelendiğinde Kaiser Meyer Olkin (KMO) değerinin ya da bir diğer ifade ile örneklemin yeterlilik ölçüsünün (faktör analizi değerinin) 0,965 olduğu; Bartlett's testinde ise sig. değerinin 0,000 ($p < 0,05$) olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda örneklemin yeterli düzeyde olduğunu ve faktör analizinin uygulanabilmesi için verilerin uygun olduklarını ifade etmek mümkündür.

3.4.3. Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Güvenilirlik Analizleri

Karanlık kişilik özelliklerinin örgütsel muhalefet üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik yapılan bu çalışmada karanlık kişilik özellikleri ile örgütsel muhalefet düzeylerinin ölçümlerinin yapılabilmesi amacıyla uyarlanan ölçeklerin ve alt boyutlarının iç tutarlılıklarını ve güvenilirlik düzeylerini açıklayabilmek amacıyla güvenilirlik analizi yapılmıştır.

Güvenilirlik analizinde, her bir ölçeğin ve alt boyutlarının iç tutarlılıklarını ve güvenilirlik düzeylerini gösteren cronbach's alpha değerlerine bakılmaktadır. Bahsedilen bu değerlerin hangi aralıkta oldukları belirlenerek iç tutarlılığın ve güvenilirliğin söz konusu olup olmadığına yönelik bir yorum yapılabilmektedir. Bu doğrultuda cronbach's alpha değerinin hangi aralıkta ne anlama geldiğini aşağıdaki şekilde ifade etmek mümkündür (Uzunsakal ve Yıldız, 2018: 19):

- $0 \leq \alpha < 0,40$ olması durumunda ölçek; güvenilir değildir.
- $0,40 \leq \alpha < 0,60$ olması durumunda ölçek; düşük düzeyde güvenilirdir.
- $0,60 \leq \alpha < 0,80$ olması durumunda ölçek; oldukça güvenilirdir.
- $0,80 \leq \alpha < 1,00$ olması durumunda ölçek; yüksek düzeyde güvenilirdir.

Güvenilirlik analizi ile ilgili bahsedilenler doğrultusunda her bir ölçeğin ve alt boyutlarının iç tutarlılıklarını ve güvenilirlik düzeylerini açıklayabilmek amacıyla yapılan analizler sonucunda elde edilen istatistiki bulgular aşağıda Tablo 3.8'de görülmektedir.

Tablo 3.8: Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Güvenilirlik Analizlerine İlişkin İstatistiki Bulgular

BOYUTLAR	CRONBACH'S ALPHA DEĞERLERİ	İFADE SAYISI
Karanlık Kişilik Özellikleri	0,861	12
Narsizm	0,849	4
Makyavelizm	0,829	4
Psikopati	0,855	4
Örgütsel Muhalefet	0,948	18
Dikey (Açık) Muhalefet	0,927	9
Yatay (Gizli/Örtük) Muhalefet	0,948	9

Yapılan güvenilirlik analizi sonucunda Tablo 3.8'de yer alan istatistiki bulgular incelendiğinde karanlık kişilik özelliklerinin cronbach's alpha değerinin 0,861 olduğu görülmekte olup karanlık kişilik özelliklerinin alt boyutlarından narsizmin cronbach's alpha değerinin 0,849; makyavelizmin cronbach's alpha değerinin 0,829; psikopatinin cronbach's alpha değerinin ise 0,855 olduğu gözlemlenmektedir. Bu doğrultuda

karanlık kişilik özellikleri ölçeğinin ve ölçekte yer alan her bir alt boyutun cronbach's alpha değerlerinin $0,80 \leq \alpha < 1,00$ değer aralığında oldukları tespit edildiğinden dolayı uyarlanan ölçeğin yüksek düzeyde güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Örgütsel muhalefetin cronbach's alpha değerinin 0,948 olduğu görülmekte olup örgütsel muhalefetin alt boyutlarından dikey (açık) muhalefetin cronbach's alpha değerinin 0,927; yatay (gizli/örtük) muhalefetin cronbach's alpha değerinin ise 0,948 olduğu gözlemlenmektedir. Bu doğrultuda örgütsel muhalefet ölçeğinin ve ölçekte yer alan her bir alt boyutun cronbach's alpha değerlerinin $0,80 \leq \alpha < 1,00$ değer aralığında oldukları tespit edildiğinden dolayı uyarlanan ölçeğin yüksek düzeyde güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Özetle Tablo 3.8'de yer alan istatistiki bulgular incelendiğinde cronbach's alpha değerlerinin tamamının 1 değerine yakın oldukları ve bu değerlerin tamamının $0,80 \leq \alpha < 1,00$ aralığında oldukları gözlemlenmekte olup her bir ölçeğin ve alt boyutlarının iç tutarlılıklarının ve güvenilirlik düzeylerinin oldukça yüksek oldukları net olarak ortaya konulmaktadır.

3.4.4. Araştırmada Kapsamında Elde Edilen Verilerin Normallik Analizleri (Merkezi Eğilim Ölçüleri ile Basıklık-Çarpıklık Değerleri)

Karanlık kişilik özelliklerinin örgütsel muhalefet üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik yapılan bu çalışmada elde edilen verilerin normal bir dağılıma sahip olup olmadıklarını belirleyebilmek amacıyla normallik analizi yapılmış olup bahsedilen analiz sonucunda merkezi eğilim ölçülerinden ortalama ve medyan değerlerine, ölçüm araçlarının basıklık-çarpıklık değerlerine bakılmıştır.

Normallik analizinde, elde edilen verilerin normal bir dağılıma sahip olup olmadıklarına karar verebilmek amacıyla ilk olarak her bir ölçeğin ve alt boyutlarının merkezi eğilim ölçülerine yani; ortalama ve medyan değerlerine bakılarak birbirleri ile yakın olup olmadıkları; ardından da basıklık-çarpıklık değerlerine bakılarak bu değerlerin alt sınır olarak belirlenen -2 ile üst sınır olarak belirlenen +2 değer aralığında yer alıp almadıkları incelenmektedir (George ve Mallery, 2016: 113).

Normallik analizi ile ilgili bahsedilenler doğrultusunda elde edilen verilerin normal bir dağılıma sahip olup olmadıklarını belirleyebilmek amacıyla yapılan analiz sonucunda elde edilen istatistiki bulgular aşağıda Tablo 3.9'da görülmektedir.

Tablo 3.9: Araştırma Kapsamında Elde Edilen Verilerin Normallik Analizine İlişkin İstatistiki Bulgular

BOYUTLAR	MERKEZİ EĞİLİM ÖLÇÜLERİ		BASIKLIK-ÇARPIKLIK DEĞERLERİ	
	Ortalama	Medyan	Basıklık	Çarpıklık
Karanlık Kişilik Özellikleri	2,68	2,58	-0,335	0,337
Narsizm	3,43	3,50	-0,743	-0,239
Makyavelizm	2,15	2,00	-0,264	0,637
Psikopati	2,45	2,25	-0,294	0,726
Örgütsel Muhalefet	2,78	2,78	-1,302	-0,001
Dikey (Açık) Muhalefet	2,89	3,11	-1,468	-0,135
Yatay (Gizli/Örtük) Muhalefet	2,67	2,61	-1,428	0,159

Yapılan normallik analizi sonucunda Tablo 3.9’da yer alan istatistiki bulgular incelendiğinde elde edilen verilerin normal bir dağılıma sahip olup olmadıklarına karar verebilmek amacıyla ilk olarak merkezi eğilim ölçülerine yani; ortalama ve medyan değerleri incelenmiş olup her bir boyutun merkezi eğilim ölçüleri arasındaki uzaklığa bakıldığında narsizmde 0,07 birimlik, makyavelizmde 0,15 birimlik, psikopatide 0,20 birimlik, karanlık kişilik özelliklerinde 0,10 birimlik, dikey (açık) muhalefette 0,22 birimlik, yatay (gizli/örtük) muhalefette 0,06 birimlik uzaklık olduğu tespit edilirken örgütsel muhalefetin ortalama ve medyan değerlerinin birbirlerine eşit olması nedeni ile uzaklık olmadığı belirlenmiştir. Bu doğrultuda merkezi eğilim ölçülerinin yani; ortalama ve medyan değerlerinin her bir boyutta birbirlerine oldukça yakın oldukları tespit edildiğinden dolayı elde edilen verilerin normal bir dağılıma sahip oldukları sonucuna ulaşılmaktadır.

Merkezi eğilim ölçülerinin yani; ortalama ve medyan değerlerinin incelenmesinin ardından basıklık-çarpıklık değerleri incelenmiş olup her bir boyutun alt sınır olarak belirlenen -2 ile üst sınır olarak belirlenen +2 aralığında yer aldıkları gözlemlenmektedir.

Araştırma kapsamında elde edilen verilerin normal bir dağılıma sahip olup olmadıklarına karar verebilmek amacıyla kullanılan bir diğer istatistiki yöntem merkezi limit teoremi olup bahsedilen bu teoreme göre ulaşılan katılımcı sayısının yani; örneklemin 30’a eşit ($n = 30$) ya da 30’dan fazla ($n > 30$) olması gerektiğinin; böylelikle elde edilen verilerin normal bir dağılıma sahip olacağının ifade edildiği görülmektedir (Ghasemi ve Zahediasl, 2012: 486). Yapılan bu çalışmada anket formuna katılım sağlayan toplam 392 personel ($n = 392$) bulunduğundan dolayı örneklemin 30’dan fazla olduğunu; böylelikle elde edilen verilerin normal bir dağılıma sahip olduklarını belirtmek gerekmektedir.

3.4.5. Katılımcıların Genel Düzeylerine İlişkin Betimsel Bulgular ve Yorumlar

Anket formuna katılım sağlayan 392 personelin, her bir boyut içerisindeki genel düzeylerinin istatistiki olarak belirlenebilmesi ve yorumlanabilmesi amacıyla standart sapma değerleri göz önünde bulundurularak merkezi eğilim ölçülerinden biri olan ortalama değerlere bakılmaktadır. Bu doğrultuda katılımcıların her bir boyut içerisindeki genel düzeylerine ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri aşağıda Tablo 3.10’da görülmektedir.

Tablo 3.10: Katılımcıların Genel Düzeylerine İlişkin Betimsel Bulgular

BOYUTLAR	ORTALAMA VE STANDART SAPMA DEĞERLERİ	
	Ortalama	Standart Sapma
Karanlık Kişilik Özellikleri	2,68	0,75
Narsizm	3,43	0,96
Makyavelizm	2,15	0,92
Psikopati	2,45	1,05
Örgütsel Muhalefet	2,78	0,92
Dikey (Açık) Muhalefet	2,89	1,02
Yatay (Gizli/Örtük) Muhalefet	2,67	1,04

Katılımcıların her bir boyut içerisindeki genel düzeylerine ilişkin Tablo 3.10’da yer alan değerleri yorumlayabilmek için bazı aralıkların belirlenmesi ve bu aralıkların ne anlama geldiklerinin ifade edilmesi gerekmektedir. Yapılan bu çalışmada 5’li likert tipi ölçek kullanıldığından dolayı katılımcıların her bir ifadeye karşılık olarak verebilecekleri yanıtların en düşük bir puan, en yüksek beş puan olacağı görülmekte olup likert tipi ölçekte alt sınır olarak belirlenen 1 puanının 0,80 oranında ($4/5 = 0,80$) artacağı hesaplanarak diğer alt ve üst aralıkların belirlendiğini vurgulamak gerekmektedir. Bu doğrultuda katılımcıların her bir boyut içerisindeki genel düzeylerinin yorumlanabilmesi amacıyla belirlenmiş olan aralıkları ve bu aralıkların ne anlama geldiklerini aşağıdaki şekilde ifade etmek mümkündür (Büyüköztürk, 2012: 35):

- 1,00 – 1,80 aralığında ise; çok düşük düzeydedir.
- 1,81 – 2,60 aralığında ise; düşük düzeydedir.
- 2,61 – 3,40 aralığında ise; orta düzeydedir.
- 3,41 – 4,20 aralığında ise; yüksek düzeydedir.
- 4,21 – 5,00 aralığında ise; çok yüksek düzeydedir.

Belirlenmiş olan aralıklar doğrultusunda Tablo 3.10’da yer alan betimsel bulgular incelendiğinde karanlık kişilik özellikleri ile alt boyutları için katılımcıların genel düzeylerinin; narsizmde $3,43 \pm 0,96$ ile yüksek düzeyde, makyavelizmde $2,15 \pm 0,92$ ile düşük düzeyde, psikopatide $2,45 \pm 1,05$ ile düşük düzeyde, karanlık kişilik

özelliklerinde ise $2,68 \pm 0,75$ ile orta düzeyde olduğu belirlenmiştir. Örgütsel muhalefet ile alt boyutları için katılımcıların genel düzeylerinin; dikey (açık) muhalefette $2,89 \pm 1,02$ ile orta düzeyde, yatay (gizli/örtük) muhalefette $2,67 \pm 1,04$ ile orta düzeyde, örgütsel muhalefette ise $2,78 \pm 0,92$ ile orta düzeyde olduğu belirlenmiştir.

3.4.6. Hipotezlerin Test Edilmesi

Karanlık kişilik özelliklerinin örgütsel muhalefet üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olup olmadığını belirlemeye yönelik yapılan bu çalışmada bir ana hipotezin ve ana hipoteze bağlı altı tane alt hipotezin oluşturulduğu daha önceki başlıklarda ifade edilmiştir. Bu hipotezlerin sınanabilmesi için ilk olarak ele alınan bağımsız değişkenler ile bağımlı değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığına bakılması gerekmektedir. Bu nedenle ilk olarak pearson korelasyon analizi yapılmaktadır.

Pearson korelasyon analizi sonucunda edilen istatistiki bulgular yorumlandığında, bağımsız değişkenler ile bağımlı değişkenler arasında anlamlı bir ilişki söz konusu ise basit doğrusal regresyon analizi ve/veya çoklu doğrusal regresyon analizi yapılabilmektedir. Fakat değişkenler arasında anlamlı bir ilişki yoksa bağımsız değişkenin, bağımlı değişken üzerinde herhangi bir etkiye sahip olup olmadığına bakılamamakta yani; basit doğrusal regresyon analizi ile çoklu doğrusal regresyon analizinin yapılmasına gerek kalmamaktadır.

Bahsedilenler doğrultusunda oluşturulan hipotezlerden hangilerinin kabul edildiğini ve/veya reddedildiğini belirleyebilmek amacıyla ilk olarak pearson korelasyon analizi yapılmış olup anlamlı bir ilişkinin bulunmasının ardından ana hipotezin (H_1) sınanabilmesi amacıyla basit doğrusal regresyon analizi, alt hipotezlerin (H_{1A} , H_{1B} , H_{1C} , H_{1D} , H_{1E} ve H_{1F}) sınanabilmesi için ise çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Bahsedilen analizler sonucunda elde edilen istatistiki bulgular ile bu bulguların yorumlarına ilgili başlıklar altında değinilmektedir.

3.4.6.1. Pearson Korelasyon Analizine İlişkin İstatistiki Bulgular ve Yorumlar

Pearson korelasyon analizi; yapılan çalışmalarda ele alınan bağımsız değişkenler ile bağımlı değişkenler arasında herhangi bir ilişki olup olmadığını; ilişki durumu söz konusu ise bu ilişkinin ne yönde (pozitif/doğrusal ya da negatif/ters) ve ne düzeyde olduğunu belirleyebilmek amacıyla yapılan, tanımlayıcı bilgiler sunan istatistiksel bir analiz yöntemi olarak ifade edilmektedir (Tanrıku, 2023: 74).

Bahsedilen bu analizin yapılmasının amacı, sadece değişkenler arasında herhangi bir ilişki olup olmadığını belirlemeye yönelik değil; aynı zamanda bağımsız değişkende herhangi bir değişim söz konusu olduğunda bu değişimin, bağımlı değişken üzerinde yaratacağı etkinin ne yönde olacağını da belirlemeye yöneliktir (Kalaycı, 2016: 115).

Ele alınan değişkenler arasında herhangi bir ilişki olup olmadığını belirleyebilmek amacıyla yapılan pearson korelasyon analizi sonucunda elde edilen pearson momentler çarpımı korelasyon katsayı değerinin sembol olarak “r” harfi ile ifade edildiği görülmektedir. Bu katsayı değeri için belirlenen alt sınır -1 (negatif/ters yönlü ilişki), üst sınır ise +1 (pozitif/doğrusal yönlü ilişki) olup; $-1 \leq r \leq 1$ şeklinde belirtilmektedir. Bahsedilen katsayı değerinin hangi aralıkta ne anlama geldiğini aşağıdaki şekilde ifade etmek mümkündür (Büyüköztürk, 2012: 31-33):

- $r = 0,00$ ise; değişkenler arasında anlamlı bir ilişki yoktur.
- $\pm 0,00 < r \leq \pm 0,30$ ise; değişkenler arasında düşük düzeyde, pozitif/doğrusal ya da negatif/ters yönlü ve anlamlı bir ilişki söz konusudur.
- $\pm 0,30 < r \leq \pm 0,70$ ise; değişkenler arasında orta düzeyde, pozitif/doğrusal ya da negatif/ters yönlü ve anlamlı bir ilişki söz konusudur.
- $\pm 0,70 < r \leq \pm 1,00$ ise; değişkenler arasında yüksek düzeyde, pozitif/doğrusal ya da negatif/ters yönlü ve anlamlı bir ilişki söz konusudur.

Bahsedilenler doğrultusunda bağımsız değişkenler ile bağımlı değişkenler arasında herhangi bir ilişki olup olmadığını; ilişki durumu söz konusu ise bu ilişkinin ne yönde ve ne düzeyde olduğunu belirleyebilmek amacıyla yapılan analiz sonucunda elde edilen istatistiki bulgular aşağıda Tablo 3.11’de görülmektedir.

Tablo 3.11: Pearson Korelasyon Analizine İlişkin İstatistiki Bulgular

BOYUTLAR		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1. Narsizm	r	1						
	p							
2. Makyavelizm	r	0,486	1					
	p	0,001*						
3. Psikopati	r	0,230	0,416	1				
	p	0,001*	0,001*					
4. Karanlık Kişilik Özellikleri	r	0,737	0,815	0,740	1			
	p	0,001*	0,001*	0,001*				
5. Dikey (Açık) Muhalefet	r	0,389	0,464	0,411	0,551			
	p	0,001*	0,001*	0,001*	0,001*			
6. Yatay (Gizli/Örtük) Muhalefet	r	0,531	0,529	0,473	0,668	0,591		
	p	0,001*	0,001*	0,001*	0,001*	0,001*		
7. Örgütsel Muhalefet	r	0,516	0,557	0,496	0,684	0,889	0,894	
	p	0,001*	0,001*	0,001*	0,001*	0,001*	0,001*	

*p<0,05; Pearson Korelasyon Analizi

Yapılan pearson korelasyon analizine yönelik Tablo 3.11’de yer alan istatistiki bulgular incelendiğinde değişkenlerin tamamı arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişkinin var olduğu görülmekte olup her bir ilişkinin pearson momentler çapımı korelasyon katsayı değerlerini (r) ve bu katsayı değerlerinin ne anlama geldiklerini detaylı olarak aşağıdaki şekilde ifade etmek mümkündür:

- Karanlık kişilik özellikleri ile örgütsel muhalefet arasındaki ilişki incelendiğinde orta düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişkinin var olduğu (r: 0,684; $p=0,001<0,05$) tespit edilmiştir.
- Karanlık kişilik özelliklerinin alt boyutlarından narsizm ile örgütsel muhalefet arasındaki ilişki incelendiğinde orta düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişkinin var olduğu (r: 0,516; $p=0,001<0,05$) tespit edilmiştir.
- Karanlık kişilik özelliklerinin alt boyutlarından makyavelizm ile örgütsel muhalefet arasındaki ilişki incelendiğinde orta düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişkinin var olduğu (r: 0,557; $p=0,001<0,05$) tespit edilmiştir.
- Karanlık kişilik özelliklerinin alt boyutlarından psikopati ile örgütsel muhalefet arasındaki ilişki incelendiğinde; orta düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişkinin var olduğu (r: 0,496; $p=0,001<0,05$) tespit edilmiştir.
- Örgütsel muhalefetin alt boyutlarından dikey (açık) muhalefet ile karanlık kişilik özellikleri arasındaki ilişki incelendiğinde orta düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişkinin var olduğu (r: 0,551; $p=0,001<0,05$) tespit edilmiştir.
- Dikey (açık) muhalefet ile karanlık kişilik özelliklerinin alt boyutlarından narsizm arasındaki ilişki incelendiğinde orta düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişkinin var olduğu (r: 0,389; $p=0,001<0,05$) tespit edilmiştir.
- Dikey (açık) muhalefet ile karanlık kişilik özelliklerinin alt boyutlarından makyavelizm arasındaki ilişki incelendiğinde orta düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişkinin var olduğu (r: 0,464; $p=0,001<0,05$) tespit edilmiştir.
- Dikey (açık) muhalefet ile karanlık kişilik özelliklerinin alt boyutlarından psikopati arasındaki ilişki incelendiğinde orta düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişkinin var olduğu (r: 0,411; $p=0,001<0,05$) tespit edilmiştir.
- Örgütsel muhalefetin alt boyutlarından yatay (gizli/örtük) muhalefet ile karanlık kişilik özellikleri arasındaki ilişki incelendiğinde orta düzeyde,

pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişkinin var olduğu ($r: 0,668$; $p=0,001<0,05$) tespit edilmiştir.

- Yatay (gizli/örtük) muhalefet ile karanlık kişilik özelliklerinin alt boyutlarından narsizm arasındaki ilişki incelendiğinde orta düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişkinin var olduğu ($r: 0,531$; $p=0,001<0,05$) tespit edilmiştir.
- Yatay (gizli/örtük) muhalefet ile karanlık kişilik özelliklerinin alt boyutlarından makyavelizm arasındaki ilişki incelendiğinde orta düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişkinin var olduğu ($r: 0,529$; $p=0,001<0,05$) tespit edilmiştir.
- Yatay (gizli/örtük) muhalefet ile karanlık kişilik özelliklerinin alt boyutlarından psikopati arasındaki ilişki incelendiğinde orta düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişkinin var olduğu ($r: 0,473$; $p=0,001<0,05$) ile orta düzeyde pozitif yönlü bir ilişkinin var olduğu tespit edilmiştir.

Elde edilen istatistiki bulgular doğrultusunda katılımcıların karanlık kişilik özellikleri düzeylerinde bir artış durumu söz konusu olduğunda hem örgütsel muhalefet düzeylerinde hem de alt boyutları olan dikey (açık) muhalefet ve yatay (gizli/örtük) muhalefette orta düzeyde bir artışın gerçekleşeceği; katılımcıların hem narsizm hem makyavelizm hem de psikopati düzeylerinde bir artış durumu söz konusu olduğunda ise dikey (açık) muhalefet ve yatay (gizli/örtük) muhalefette orta düzeyde bir artışın gerçekleşeceği sonuçlarına ulaşılmaktadır.

Pearson korelasyon analizinin ardından, oluşturulan hipotezlerin sınanabilmesi amacıyla basit doğrusal regresyon analizinin ve çoklu doğrusal regresyon analizinin yapılması gerekmektedir. Fakat bahsedilen analizlerin yapılabilmesi için elde edilen verilerin normal bir dağılıma sahip olması, ele alınan değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin var olması ile değişkenler arasında oto korelasyon ve çoklu bağlantı problemlerinin görülmemesi gerekmektedir. Bahsedilen şartların tamamının, yapılan bu çalışma nezdinde karşılandıklarını belirtmek mümkün olup detaylı açıklamalarını aşağıdaki şekilde ifade etmek mümkündür:

- Verilerin normal bir dağılıma sahip olup olmadıklarını belirleyebilmek amacıyla yapılan normallik analizi sonucunda verilerin normal dağılım gösterdikleri tespit edilmiş olup Tablo 3.9'da gerekli istatistiki bulgulara yer verilmiştir. Bu doğrultuda regresyon analizinin yapılabilmesi için

verilerin normal bir dağılıma sahip olması şartının karşılandığı görülmektedir.

- Bağımsız değişkenler ile bağımlı değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin var olup olmadığını belirleyebilmek amacıyla yapılan pearson korelasyon analizi sonucunda değişkenler arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişkinin var olduğu tespit edilmiş olup Tablo 3.11’de gerekli istatistiki bulgulara yer verilmişti. Bu doğrultuda regresyon analizinin yapılabilmesi için değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olması şartının da karşılandığı görülmektedir.
- Bağımsız değişkenler ile bağımlı değişkenler arasında oto korelasyon ve çoklu bağlantı problemlerinin görülüp görülmediğini belirleyebilmek amacıyla Durbin Watson ile VIF değerlerinin incelenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda Durbin Watson değeri için belirlenen alt sınırın 1, üst sınırın ise 3 olduğu görülmekte olup yapılan regresyon analizi sonucunda elde edilen değerlerin, belirtilen alt ve üst sınır aralığında oldukları tespit edilmiştir. Böylelikle değişkenler arasında oto korelasyonun görülmediğini ifade etmek mümkündür. Bağımsız değişkenin birden fazla olduğu durumlar söz konusu ise her bir bağımsız değişkenin bağımlı değişkene olan etkisini belirleyebilmek amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmakta olup çoklu bağlantı probleminin olup olmadığına karar verilirken VIF değerlerine bakılmaktadır. Bahsedilen bu değer 10’un altında olması nedeniyle çoklu bağlantı probleminin olmadığına tespit edildiğini ifade etmek mümkündür.

3.4.6.2. Regresyon Analizine İlişkin İstatistiki Bulgular ve Yorumlar

Bağımsız değişken olan karanlık kişilik özellikleri ile alt boyutlarının, bağımlı değişken olan örgütsel muhalefet ile alt boyutları üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik yapılan bu çalışmada, araştırma modeline uygun hipotezler oluşturulmuş olup bahsedilen hipotezlerin test edilmesi için gerekli regresyon analizleri yapılmıştır. Bu doğrultuda yapılan regresyon analizlerine yönelik elde edilen istatistiki bulgular aşağıda Tablo 3.12, Tablo 3.13 ve Tablo 3.14’te görülmektedir.

Tablo 3.12: Karanlık Kişilik Özelliklerinin Örgütsel Muhalefet Üzerindeki Etkisine (H₁) Yönelik Yapılan Regresyon Analizine İlişkin İstatistiki Bulgular

DEĞİŞKENLER	β	s.h	Beta	t	p
Sabit	0,523	0,127		4,136	0,001*
Karanlık Kişilik Özellikleri	0,844	0,046	0,684	18,518	0,001*
*p<0,05; Basit Doğrusal Regresyon Analizi					
F: 342,905; p=0,001; R ² : 0,468; Durbin Watson: 1,923					
Bağımlı Değişken: Örgütsel Muhalefet					
Bağımsız Değişken: Karanlık Kişilik Özellikleri					

H₁ hipotezini test etmek amacıyla yapılan regresyon analizine ilişkin Tablo 3.12’de yer alan istatistiki bulgular incelendiğinde karanlık kişilik özelliklerinin ($\beta=0,844$; t: 18,518; p=0,001<0,05) örgütsel muhalefet üzerinde 0,844 birimlik anlamlı bir etkisinin var olduğu görülmektedir. Belirlilik (determinasyon) katsayısı R² = 0,468 olarak hesaplanmış olup katılımcıların karanlık kişilik özelliklerinin, çalışmaya katılan bireylerin %46,8’inde örgütsel muhalefeti doğrudan arttırmaya etki ettiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 3.13: Narsizm, Makyavelizm ve Psikopati Boyutlarının Dikey (Açık) Muhalefet Üzerindeki Etkilerine (H_{1A}, H_{1B}, H_{1C}) Yönelik Yapılan Regresyon Analizine İlişkin İstatistiki Bulgular

DEĞİŞKENLER	β	s.h	Beta	t	p	Tolerance	VIF
Sabit	0,920	0,174		5,304	0,001*		
Narsizm	0,217	0,051	0,204	4,216	0,001*	0,763	1,310
Makyavelizm	0,286	0,058	0,258	4,978	0,001*	0,667	1,500
Psikopati	0,248	0,045	0,256	5,507	0,001*	0,826	1,210
*p<0,05; Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi							
F: 56,628; p=0,001; R ² : 0,299; Durbin Watson: 2,044							
Bağımlı Değişken: Dikey (Açık) Muhalefet							
Bağımsız Değişkenler: Narsizm, Makyavelizm ve Psikopati							

H_{1A}, H_{1B} ve H_{1C} hipotezlerini test etmek amacıyla yapılan regresyon analizine ilişkin Tablo 3.13’te yer alan istatistiki bulgular incelendiğinde narsizmin ($\beta=0,217$; t:4,216; p=0,001<0,05) 0,217 birimlik, makyavelizmin ($\beta=0,286$; t:4,978; p=0,001<0,05) 0,286 birimlik, psikopatinin ($\beta=0,248$; t:5,507; p=0,001<0,05) 0,248 birimlik dikey (açık) muhalefet üzerinde anlamlı bir etkisinin var olduğu görülmektedir. Belirlilik (determinasyon) katsayısı R²= 0,299 olarak hesaplanmış olup katılımcıların narsizm, makyavelizm ve psikopati boyutlarının çalışmaya katılan bireylerin %29,9’unda dikey (açık) muhalefeti doğrudan arttırmaya etki ettiği sonuçlarına ulaşılmaktadır.

Tablo 3.14: Narsizm, Makyavelizm ve Psikopati Boyutlarının Yatay (Gizli/Örtük) Muhalefet Üzerindeki Etkilerine (H_{1D}, H_{1E}, H_{1F}) Yönelik Yapılan Regresyon Analizine İlişkin İstatistiki Bulgular

DEĞİŞKENLER	β	s.h	Beta	t	p	Tolerance	VIF
Sabit	0,088	0,158		0,555	0,579*		
Narsizm	0,377	0,047	0,347	8,046	0,001*	0,763	1,310
Makyavelizm	0,271	0,052	0,239	5,178	0,001*	0,667	1,500
Psikopati	0,291	0,041	0,293	7,080	0,001*	0,826	1,210
*p<0,05; Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi							
F: 105,495; p=0,001; R ² : 0,445; Durbin Watson: 1,846							
Bağımlı Değişken: Yatay (Gizli/Örtük) Muhalefet							
Bağımsız Değişkenler: Narsizm, Makyavelizm ve Psikopati							

H_{1D}, H_{1E} ve H_{1F} hipotezlerini test etmek amacıyla yapılan regresyon analizine ilişkin Tablo 3.14’te yer alan istatistiki bulgular incelendiğinde narsizmin ($\beta=0,377$; t:8,046; p=0,001<0,05) 0,377 birimlik, makyavelizmin ($\beta=0,271$; t:5,178; p=0,001<0,05) 0,271 birimlik, psikopatinin ($\beta=0,291$; t:7,080; p=0,001<0,05) 0,291 birimlik yatay (gizli/örtük) muhalefet üzerinde anlamlı bir etkisinin var olduğu görülmektedir. Belirlilik (determinasyon) katsayısı R²= 0,445 olarak hesaplanmış olup katılımcıların narsizm, makyavelizm ve psikopati boyutlarının, çalışmaya katılan bireylerin %44,5’inde yatay (gizli/örtük) muhalefeti doğrudan arttırmaya etki ettiği sonuçlarına ulaşılmaktadır.

Karanlık kişilik özelliklerinin örgütsel muhalefet üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik yapılan araştırmada elde edilen istatistiki bulgular ile bu bulguların yorumları sonucunda hipotezlerin kabul ve ret durumları aşağıda Tablo 3.15’te görülmektedir.

Tablo 3.15: İstatistiki Bulgular Sonucunda Oluşturulan Hipotezlerin Genel Durumları

HİPOTEZLER			KABUL	RET
H ₁	:	Karanlık kişilik özelliklerinin örgütsel muhalefet üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.	✓	
H _{1A}	:	Karanlık kişilik özelliklerinden narsizmin, dikey (açık) muhalefet üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.	✓	
H _{1B}	:	Karanlık kişilik özelliklerinden makyavelizmin, dikey (açık) muhalefet üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.	✓	
H _{1C}	:	Karanlık kişilik özelliklerinden psikopatinin, dikey (açık) muhalefet üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.	✓	
H _{1D}	:	Karanlık kişilik özelliklerinden narsizmin, yatay (gizli/örtük) muhalefet üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.	✓	
H _{1E}	:	Karanlık kişilik özelliklerinden makyavelizmin, yatay (gizli/örtük) muhalefet üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.	✓	
H _{1F}	:	Karanlık kişilik özelliklerinden psikopatinin, yatay (gizli/örtük) muhalefet üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.	✓	

Tablo 3.15'e bakıldığında hem araştırma sorusuna hem de araştırma modeline uygun olarak oluşturulan ana ve alt hipotezlerin tamamının kabul edildiği görülmektedir. Bu doğrultuda karanlık kişilik özelliklerinin örgütsel muhalefet üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkisinin olduğu görülmekle birlikte narsizm, makyavelizm ve psikopati boyutlarının hem dikey (açık) muhalefet üzerinde hem de yatay (gizli/örtük) muhalefet üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkisinin olduğu sonuçlarına ulaşılmaktadır.

SONUÇ

Yapılan bu çalışmanın amacı; karanlık kişilik özelliklerinin örgütsel muhalefet üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığını belirlemeye yöneliktir. Bu doğrultuda ele alınan çalışma toplam üç bölümden oluşmakta olup çalışmanın birinci bölümünde karanlık kişilik özelliklerine yönelik teorik arka plana, ikinci bölümünde örgütsel muhalefete yönelik teorik arka plana, üçüncü bölümde ise yapılan araştırmaya yönelik kuramsal arka plana yer verilmekte; ardından edilen istatistiki bulgular ile bulguların yorumlarından ulaşılan sonuçlara ve ele alınan konular üzerinde çalışmak ve araştırma yapmak isteyen diğer araştırmacılara destek olabilmek amacıyla önerilere değinilmektedir.

Karanlık kişilik özellikleri; narsizm, makyavelizm ve psikopati olmak üzere üç boyuttan oluşmakta olup bireylerin olumsuz olarak nitelendirilen bazı kişilik özelliklerini ifade etmek için kullanılmaktadır. Toplum içerisinde bir arada belirli bir uyum ve düzen içerisinde yaşayan bireylerin olumsuz olarak nitelendirilen kişilik özelliklerine sahip olmamaları kaçınılmaz bir durumdur. Bireyler hem olumlu hem de olumsuz olarak nitelendirilen kişilik özelliklerini bünyelerinde barındırmaktadırlar. Fakat burada üzerinde durulması gereken en önemli husus, bireylerin olumsuz olarak nitelendirilen kişilik özelliklerine sahip olup olmamaları değil; sahip oldukları bu özelliklerinin hangi düzeyde olduğuna yöneliktir.

Bireyler, iş yaşamlarında içinde bulundukları örgütlerin doğal bir üyesi olarak görevlerini ifa etmektedirler. Fakat örgüt üyelerinin, içinde bulundukları örgütlerin uygulamaları, politikaları ya da kararları ile ilgili aykırı ya da karşıt oldukları bazı durumlar söz konusu olabilmektedir. Bahsedilenler doğrultusunda örgüt üyelerinin aykırı ya da karşıt oldukları durumlar ile ilgili muhalif davranışlar sergilemeleri ya da bu durumları dile getirmeleri örgütsel muhalefet olarak ifade edilmekte olup buradaki asıl amacın örgüt içinde bir çatışma ya da huzursuzluk ortamı yaratmak olmadığını; örgüt içinde eksik ya da yanlış olduğu düşünülen durumların daha büyük bir probleme yol açmadan giderilebilmesi, örgütlerin olumlu yönde değişim ve gelişim gösterebilmeleri ve fırsatların farkına varılabilmeleri için olduğunu vurgulamak gerekmektedir.

Örgütlerin doğal bir üyesi olan bireylerin sahip oldukları kişilik özellikleri incelendiğinde tıpkı toplumlarda olduğu gibi örgütlerde de karanlık kişilik özelliklerine sahip olan yani; narsist, makyavelist ya da psikopat olarak tanımlanabilecek bireylerin

görülmesinin kaçınılmaz olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Bahsedilen bu husus dikkate alındığında örgütlerin olumlu yönde değişim ve gelişim gösterebilmeleri ve fırsatların farkına varabilmeleri için sergilenen muhalif davranışlarda yani bir diğer ifade ile örgütsel muhalefette, bu kişilik özelliklerine sahip olan örgüt üyelerinin ne tür bir etkisinin var olduğunun incelenmesi ve anlaşılması gerekliliği ile bu çalışma yapılmıştır.

Yapılan çalışmanın evreni hâlihazırda 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'na tabi olarak Ankara ili Çankaya ilçesinde görev yapmakta olan personel oluşturmakta olup bu evren içerisinde gönüllülük esas çerçevesinde katılım sağlayan toplam 392 personele ulaşılmıştır. 22.06.2014 ile 14.07.2024 tarihleri arasında 392 personele uygulanan anket formundan elde edilen veriler ile ilgili gerekli analizler yapılmış olup bu analizler sonucunda ulaşılan istatistik bulgular yorumlandığında karanlık kişilik özelliklerinin örgütsel muhalefet üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkisinin var olduğu kanıtlanmıştır.

Yapılan çalışmada araştırma sorusuna ve araştırma modeline uygun olarak oluşturulan; **“H₁: Karanlık kişilik özelliklerinin örgütsel muhalefet üzerinde anlamlı bir etkisi vardır”** ana hipotezi test etmek amacıyla ilk olarak pearson korelasyon analizi yapılmış olup bu analiz sonucunda bağımlı değişken ile bağımsız değişken arasında orta düzeyde pozitif yönlü bir ilişkinin var olduğu tespit edilmiştir. Değişkenler arasında bir ilişkinin var olduğu tespit edilmesinin ardından basit doğrusal regresyon analizi yapılmış olup bu analiz sonucunda da bağımsız değişkenin, bağımlı değişken üzerinde 0,844 birimlik anlamlı bir etkisinin var olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda oluşturulan H₁ hipotezi kabul edilmiştir.

Yapılan çalışmada araştırma sorusuna ve araştırma modeline uygun olarak oluşturulan; **“H_{1A}: Karanlık kişilik özelliklerinden narsizmin, dikey (açık) muhalefet üzerinde anlamlı bir etkisi vardır”** alt hipotezi test etmek amacıyla ilk olarak pearson korelasyon analizi yapılmış olup bu analiz sonucunda bağımlı değişken ile bağımsız değişken arasında orta düzeyde pozitif yönlü bir ilişkinin var olduğu tespit edilmiştir. Değişkenler arasında bir ilişkinin var olduğu tespit edilmesinin ardından çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmış olup bu analiz sonucunda da bağımsız değişkenin, bağımlı değişken üzerinde 0,217 birimlik anlamlı bir etkisinin var olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda oluşturulan H_{1A} hipotezi kabul edilmiştir.

Yapılan çalışmada araştırma sorusuna ve araştırma modeline uygun olarak oluşturulan; **“H_{1B}: Karanlık kişilik özelliklerinden makyavelizmin, dikey (açık) muhalefet üzerinde anlamlı bir etkisi vardır”** alt hipotezi test etmek amacıyla ilk olarak pearson korelasyon analizi yapılmış olup bu analiz sonucunda bağımlı değişken ile bağımsız değişken arasında orta düzeyde pozitif yönlü bir ilişkinin var olduğu tespit edilmiştir. Değişkenler arasında bir ilişkinin var olduğu tespit edilmesinin ardından çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmış olup bu analiz sonucunda da bağımsız değişkenin, bağımlı değişken üzerinde 0,286 birimlik anlamlı bir etkisinin var olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda oluşturulan H_{1B} hipotezi kabul edilmiştir.

Yapılan çalışmada araştırma sorusuna ve araştırma modeline uygun olarak oluşturulan; **“H_{1C}: Karanlık kişilik özelliklerinden psikopatinin, dikey (açık) muhalefet üzerinde anlamlı bir etkisi vardır”** alt hipotezi test etmek amacıyla ilk olarak pearson korelasyon analizi yapılmış olup bu analiz sonucunda bağımlı değişken ile bağımsız değişken arasında orta düzeyde pozitif yönlü bir ilişkinin var olduğu tespit edilmiştir. Değişkenler arasında bir ilişkinin var olduğu tespit edilmesinin ardından çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmış olup bu analiz sonucunda da bağımsız değişkenin, bağımlı değişken üzerinde 0,248 birimlik anlamlı bir etkisinin var olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda oluşturulan H_{1C} hipotezi kabul edilmiştir.

Yapılan çalışmada araştırma sorusuna ve araştırma modeline uygun olarak oluşturulan; **“H_{1D}: Karanlık kişilik özelliklerinden narsizmin, yatay (gizli/örtük) muhalefet üzerinde anlamlı bir etkisi vardır”** alt hipotezi test etmek amacıyla ilk olarak pearson korelasyon analizi yapılmış olup bu analiz sonucunda bağımlı değişken ile bağımsız değişken arasında orta düzeyde pozitif yönlü bir ilişkinin var olduğu tespit edilmiştir. Değişkenler arasında bir ilişkinin var olduğu tespit edilmesinin ardından çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmış olup bu analiz sonucunda da bağımsız değişkenin, bağımlı değişken üzerinde 0,377 birimlik anlamlı bir etkisinin var olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda oluşturulan H_{1D} hipotezi kabul edilmiştir.

Yapılan çalışmada araştırma sorusuna ve araştırma modeline uygun olarak oluşturulan; **“H_{1E}: Karanlık kişilik özelliklerinden makyavelizm, yatay (gizli/örtük) muhalefet üzerinde anlamlı bir etkisi vardır”** alt hipotezi test etmek amacıyla ilk olarak pearson korelasyon analizi yapılmış olup bu analiz sonucunda bağımlı değişken ile bağımsız değişken arasında orta düzeyde pozitif yönlü bir ilişkinin var olduğu tespit edilmiştir. Değişkenler arasında bir ilişkinin var olduğu tespit edilmesinin ardından

çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmış olup bu analiz sonucunda da bağımsız değişkenin, bağımlı değişken üzerinde 0,271 birimlik anlamlı bir etkisinin var olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda oluşturulan H_{1E} hipotezi kabul edilmiştir.

Yapılan çalışmada araştırma sorusuna ve araştırma modeline uygun olarak oluşturulan; **“H_{1F}: Karanlık kişilik özelliklerinden psikopatinin, yatay (gizli/örtük) muhalefet üzerinde anlamlı bir etkisi vardır”** alt hipotezi test etmek amacıyla ilk olarak pearson korelasyon analizi yapılmış olup bu analiz sonucunda bağımlı değişken ile bağımsız değişken arasında orta düzeyde pozitif yönlü bir ilişkinin var olduğu tespit edilmiştir. Değişkenler arasında bir ilişkinin var olduğu tespit edilmesinin ardından çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmış olup bu analiz sonucunda da bağımsız değişkenin, bağımlı değişken üzerinde 0,291 birimlik anlamlı bir etkisinin var olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda oluşturulan H_{1F} hipotezi kabul edilmiştir.

Yapılan araştırma sonucunda elde edilen istatistiki bulgular ile ilgili genel düzeyde bir açıklama yapılacak olursa; karanlık kişilik özelliklerinden makyavelizmin, narsizm ile psikopatiye kıyasla dikey (açık) muhalefet üzerinde daha fazla bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda dikey (açık) muhalefet yönünden bakıldığında daha çok makyavelist bireylerin hiyerarşinin üst kademelerinde olan örgüt üyelerine yani; yöneticilere, muhalif oldukları durumları sergilemeyi ya da bu durumları dile getirmeyi tercih ettiklerini ifade etmek mümkündür.

Ayrıca karanlık kişilik özelliklerinden narsizmin de makyavelizm ile psikopatiye kıyasla yatay (gizli/örtük) muhalefet üzerinde daha fazla etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda yatay (gizli/örtük) muhalefet yönünden bakıldığında ise daha çok narsist bireylerin kendileri ile hiyerarşik olarak aynı ya da benzer konumda olan örgüt üyelerine muhalif oldukları durumları sergilemeyi ya da bu durumları dile getirmeyi tercih ettiklerini ifade etmek mümkündür.

Sonuç olarak yapılan çalışmalar doğrultusunda elde edilen verilerin analiz edilmesi sonucunda ulaşılan istatistiki bulgular yorumlandığında karanlık kişilik özelliklerinin örgütsel muhalefet üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkisinin var olduğu tespit edilmiş olup bu sonucun hâlihazırda 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'na tabi olarak kamu kurum/kuruluşlarında görev yapmakta olan personele genellenebileceği görülmektedir.

ÖNERİLER

Bu çalışmanın bağımsız değişkeni olan karanlık kişilik özellikleri ile bağımlı değişkeni olan örgütsel muhalefet kavramlarına yönelik olarak literatürdeki çalışmalar incelendiğinde özellikle son yıllarda her iki kavram üzerine yapılan çalışmaların giderek arttığı gözlemlenmektedir. Yapılan çalışma ve gözlemler doğrultusunda bu kavramlar üzerinde çalışmak ve araştırma yapmak isteyen diğer araştırmacılara destek olabilmek amacıyla bazı önerilere değinilmekte olup bu önerileri aşağıdaki şekilde ifade etmek mümkündür:

- Yapılan bu çalışmada karanlık kişilik özelliklerinin örgütsel muhalefet üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla evren olarak hâlihazırda 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'na tabi olarak Ankara ili Çankaya ilçesinde görev yapmakta olan personel seçilmiş olup bu çalışmanın sadece kamu kurum/kuruluşlarında adı geçen kanuna tabi olarak görev yapmakta olan kitle için genellenebileceği görülmektedir. Bahsedilen bu neden doğrultusunda aynı değişkenler ele alınarak evren hem özel hem de kamu kurum/kuruluşlarında görev yapmakta olan personel ya da sadece özel sektörde görev yapmakta olan personel olarak belirlenebilir. Böylelikle elde edilen sonuçların karşılaştırılabilir niteliğe sahip olacağı ve literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.
- Yapılan bu çalışmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi tercih edilmiş olup hazırlanan anket formları bölge olarak sadece Ankara ili Çankaya ilçesinde uygulanmıştır. Aynı değişkenler ele alınarak farklı bölge ya da bölgelerde yani; farklı il/illerde, ülke genelinde ya da imkânlar dahilinde ise yurtdışında da yapılabilir. Böylelikle elde edilen sonuçların karşılaştırılabilir niteliğe sahip olacağı ve literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.
- Araştırmacının imkânı dahilinde veri toplama aracı olarak yüz yüze görüşme yöntemi belirlenebilir. Bu yöntemin bazı zorlukları olsa da daha öncesinden belirlenmiş olan ifadelere katılımcıların vereceği yanıtların daha samimi ve içten olacağı, anlaşılmayan ifadelerdeki karmaşıklığın araştırmacı tarafından hemen giderilebileceği; böylelikle daha doğru sonuçların elde edilebileceği ve literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

- Yapılan bu araştırmada bağımsız değişken olarak ele alınan karanlık kişilik kavramı literatürde karanlık üçlü olarak da ifade edilmekte olup son yıllarda narsizm, makyavelizm ve psikopati boyutlarına sadizm kavramının da eklendiği ve karanlık dörtlü olarak ifade edildiği görülmektedir. Bu doğrultuda karanlık dörtlü kavramının, literatürde çalışılmamış olan ve gerçekten bir ilişkisinin ya da etkisinin olduğu düşünülen diğer kavram/kavramlarla da çalışılabilir.
- Bağımsız değişken olarak iş tatmini, nepotizm, örgütsel adalet, örgütsel bağlılık gibi kavramların örgütsel muhalefet üzerindeki etkisi üzerine çalışılabilir. Ayrıca örgütsel muhalefet ile örgütsel destek, psikolojik sözleşme gibi kavramlar arasında bir ilişki olup olmadığı üzerine çalışılabilir.

Buraya kadar bahsedilen öneriler, bu konular üzerine çalışmak ve araştırma yapmak isteyen araştırmacılara yöneliktir. Araştırmacılar dışında örgütlere de bazı önerilerin sunulması gerekmektedir. Bu doğrultuda örgütler eksik ya da yanlış olan uygulamalarında, politikalarında ve kararlarında eksikliklerini giderebilmek ya da yanlışlarını düzeltebilmek; mevcut konumunu koruyabilmek ya da daha iyi bir konuma ulaşabilmek, olumlu yönde değişim ve gelişim gösterebilmek, var olan fırsatların farkına varabilmek için örgüt üyelerine ihtiyaç duymaktadırlar. Bu nedenle örgütlerin otokratik bir yönetim tarzı benimsemek yerine demokratik bir yönetim tarzı benimsemeleri, ast-üst ilişkilerinde katı ya da kapalı bir iletişim stratejisi tercih etmemeleri, örgüt üyelerinin örgüt ile ilgili kararlara katılımlarını sağlayabilmeleri, herhangi bir durum ile ilgili karşıt ya da aykırı bir görüşe sahip olan örgüt üyelerine görüşlerini ifade edebilmek için gerekli ortamı sunabilmeleri, örgüt üyelerinin deneyimlerinden ve tecrübelerinden faydalanabilmeleri gerekmektedir. Özetle örgüt üyelerinin, örgüt için önemi göz ardı edilmemeli ve bu doğrultuda üzerinde durulan hususlarla paralellik gösteren bir örgüt kültürünün oluşturulmasına özen gösterilmelidir.

EKLER

Ek 1: Etik Kurul İzni

Evrak Tarih ve Sayısı: 07.05.2024-219

KÜTAHYA DÜMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği
Kurulu

TOPLANTI TUTANAĞI

Toplantı No : 2024/04
Toplantı Tarihi : 29.04.2024
Toplantı Saati : 14:00
Toplantı Yeri : Spor Bilimleri Fakültesi Toplantı Salonu

GÜNDEM

31: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü'nün 19.04.2024 tarihli ve 286089 sayılı yazısı gereğince İşletme (Yönetim Organizasyon) Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Tutkum Deniz İNCİ'nin "**Karanlık Kişilik Özelliklerinin Örgütsel Muhalefet Üzerindeki Etkisini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma**" başlıklı akademik çalışmada kullanılmak üzere, uygulama, görüşme ve anket yapma talebinin etik açıdan uygunluğu üzerine görüşme

KARAR

31: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü'nün 19.04.2024 tarihli ve 286089 sayılı yazısı gereğince İşletme (Yönetim Organizasyon) Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Tutkum Deniz İNCİ'nin "**Karanlık Kişilik Özelliklerinin Örgütsel Muhalefet Üzerindeki Etkisini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma**" başlıklı akademik çalışmada kullanılmak üzere, uygulama, görüşme ve anket yapma talebinin etik açıdan uygunluğu üzerine görüşüldü.

Yapılan görüşmeler ve değerlendirmeler sonucunda, çalışma kapsamında yapılacak olan uygulama, anket-görüşme sorularının ve ölçeklerin, gerekli izinlerin alınması kaydıyla, fıkri, hukuki ve telif hakları bakımından sorumluluğu başvuruçuya ait olmak üzere etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verildi.

Prof. Dr. Çetin Özdilek
Başkan

Prof. Dr. Metin DEMİR Başkan Yardımcısı	Prof. Dr. Emin ZEYTİNOĞLU Üye	Prof. Dr. Emre SEZİCİ Üye
Prof. Dr. Fulya TOPÇUOĞLU ÜNAL Üye	Prof. Dr. Levent MERCİN Üye	Prof. Dr. Niyazi KURNAZ Üye

Not: Bu belge, gırtlaklı elektronik imzalı ve imzalıdır.

Adres: Evliya Çelebi Caddesi Tesisleri Yolu 10. Km 43100 KÜTAHYA
 Telefon: (0 274) 443 43 43 Faks: 2742652014
 E-Posta: etikkurul@dpu.edu.tr Web: http://www.dpu.edu.tr
 KEP Adresi: dumlupinaruniversitesi@hs01.kep.tr

Bilgi için: Emir Özekmekçi
 Unvanı: Raportör

Ek 2: Taahhüt Formu

	EVET	HAYIR
1. Çalışma için, ilgili danışman ya da sorumlusunun uygunluk onayı (içerik, amaç ve yöntem açısından) alınmış mıdır? (Eğer başvuru danışman tarafından yapılmıyor ise)	✓	
*		
2. Çalışmanın başlığı, içeriğini yansıtmakta mıdır?	✓	
*		
3. Çalışmadan elde edilecek olan veriler bilimsel anlam taşımakta mıdır?	✓	
*		
4. Sosyal ve beşerî bilimlerde yapılacak anket ve tutum araştırmalarında, katılımcıların rızası alınmış/alınacak mıdır?	✓	
*		
5. Sosyal ve beşerî bilimlerde yapılacak anket ve tutum araştırmalarında, araştırma bir kurumda yapılacaksa, katılımcıların bağlı bulundukları kurumun izni alınmış mıdır?		✗
* “Karanlık Kişilik Özelliklerinin Örgütsel Muhalefet Üzerindeki Etkisi”ni belirlemeye yönelik olarak yapılacak olan bu çalışmanın anket formunda bulunan ikinci ve üçüncü bölümlerdeki maddeler, bireylerin hem kendileri hem de üyesi oldukları örgüt ile ilgili sahip oldukları tutumlarına yöneliktir. Bu çalışmadan elde edilecek verilerin doğru ve güvenilir olabilmesi için bir ya da birden fazla kurum/kuruluştan izin alınarak uygulanması yerine bireylerin kendi rızaları ile gizlilik ve gönüllülük esasları çerçevesinde katılımlarının sağlanması amaçlanmıştır. Çünkü kurum/kuruluştan izin alınması ile yürütülen anket çalışması ile ilgili çalışan bireyler; - “Bu çalışma kurumum/kuruluşum tarafından mı yapılmaktadır?” - “Ankette yer alan ifadelere vereceğim cevaplar, kurumum/kuruluşum tarafından incelenecek midir?” - “Üst kademe ile yöneticilere, uygulanan politikalara karşı verebileceğim olumsuz cevapların bir yaptırımı olur mu?” - “Kişiliğim ile ilgili samimi olarak vereceğim cevaplar başkaları tarafından bilinir mi ya da kurumum/kuruluşumdaki yer veya mevkiye bir etkisi olur mu?” gibi sorular üzerine yoğunlaşarak üzerlerinde herhangi bir baskı ya da kuşku hissedebilirler. Bunun sonucunda da bireylerin ankette yer alan ifadelere doğru, samimi yanıtlar vermesi beklenemez. Bu ve buna benzer durumların önlenmesi, anket sonuçlarının doğru, samimi, genellenebilir bir nitelikte olabilmesi için bireylerin gönüllü olarak ankete katılımlarının sağlanması amaçlanmaktadır. Bu çalışmada uygulanacak anket yöntemi, <u>gizlilik</u> ve <u>gönüllülük</u> esasları ile yürütülecektir.		
6. Çalışmanın başlığı ve içeriği, ilgili bilim alanının araştırma ve yayın etiğine uygun mudur?	✓	
*		
7. Çalışmada kullanılacak yöntemler, ilgili bilim alanının araştırma ve yayın etiğine uygun mudur?	✓	
*		
8. Çalışmanın olası sonuçları, ilgili olduğu bilim alanı araştırma ve yayın etiğine uygun mudur?	✓	
*		
9. Çalışma bir bütün olarak değerlendirildiğinde, ilgili bilim alanının araştırma ve yayın etiğine uygun mudur?	✓	
*		

Not: Formda “hayır” kısmını işaretlediyseniz, ilgili maddenin altındaki (*) bölüme gerekçenizi yazınız. Çalışma ile ilgili belirtmek istediğiniz başka husus varsa ayrıca yazabilirsiniz.

Yukarıda verdiğim bilgilerin doğruluğunu taahhüt ederim.

Başvuru sahibinin;

ADI – SOYADI VE ÜNVANI: Yüksek Lisans Öğrencisi; Tutkum Deniz İNCİ

TARİH VE İMZASI:

Ek 3: Jonason ve Webster (2010) Tarafından Karanlık Kişilik Özelliklerini Ölçmek Amacıyla Geliştirilen Ölçekte Yer Alan İfadeler

FACTOR OR ITEM	
Machiavellianism	
3.	I tend to manipulate others to get my way.
9.	I have used deceit or lied to get my way.
8.	I tend to exploit others towards my own end.
10.	I have used flattery to get my way.
Psychopathy	
1.	I tend to lack remorse.
2.	I tend to be callous or insensitive.
11.	I tend to be unconcerned with the morality of my actions.
12.	I tend to be cynical.
Narcissism	
4.	I tend to want others to admire me.
5.	I tend to want others to pay attention to me.
6.	I tend to seek prestige or status.
7.	I tend to expect special favors from others.
Note: Numbers reflect order of presentation in this survey.	

Kaynak: Jonason, vd., 2013: 84.

Ek 4: Kassing (2000) Tarafından Örgütsel Muhalefeti Ölçmek Amacıyla Geliştirilen Ölçekte Yer Alan İfadeler

1.	I am hesitant to raise questions or contradictory opinions in my organization.
2.	I complain about things in my organization with other employees.
3.	I criticize inefficiency in this organization in front of everyone.
4.	I do not question management.
5.	I'm hesitant to question workplace policies.
6.	I join in when other employees complain about organizational changes.
7.	I share my criticism of this organization openly.
8.	I make certain everyone knows when I'm unhappy with work policies.
9.	I don't tell my supervisor when I disagree with workplace decisions.
10.	I bring my criticism about organizational changes that aren't working to my supervisor or someone in management.
11.	I do not express my disagreement to management.
12.	I let other employees know how I feel about the way things are done around here.
13.	I speak with my supervisor or someone in management when I question workplace decisions.
14.	I do not criticize my organization in front of other employees.
15.	I make suggestions to management or my supervisor about correcting inefficiency in my organization.
16.	I hardly ever complain to my coworkers about workplace problems.
17.	I tell management when I believe employees are being treated unfairly.
18.	I speak freely with my coworkers about troubling workplace issues.
- Items 1, 4, 5, 9, 10, 12, 14, 15, and 17 comprise the Upward/Articulated dimension.	
- Items 2, 3, 6, 7, 8, 11, 13, 16, and 18 comprise the Lateral/Latent dimension.	
- Items 1, 4, 5, 9, 13, 15, and 16 are reverse coded.	

Kaynak: Kassing, 2000: 69.

Ek 5: Anket Formu

Sayın Katılımcı,

Görmekte olduğunuz bu anket formu Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İşletme Ana Bilim Dalı, Yönetim ve Organizasyon Bilim Dalında Yüksek Lisans tez konusu olarak yürütülmekte olan “*Karanlık Kişilik Özelliklerinin Örgütsel Muhalefet Üzerindeki Etkisini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma (A Study to Determine the Effect of Dark Personality Traits on Organizational Dissent)*” adlı çalışmada veri toplamak için kullanılacaktır. Katılım, gönüllülük esasına dayanmaktadır. Anket formunda yer alan ifadelere vereceğiniz cevaplar sadece bilimsel bir amaca hizmet etmek ve literatüre katkı sağlamak için kullanılacak olup tarafınızca doldurulan anket formları hiçbir kişi, kurum ve/veya kuruluş ile paylaşılmayarak gizli tutulacaktır.

Yapılan araştırmadan anlamlı ve güvenilir sonuçlar elde edilebilmesi için anket formunun tam ve doğru olarak cevaplandırılması gerekmektedir. Her bir ifadeye karşılık gelen boşluklarda size uygun olan seçeneklerden sadece birini işaretlemeniz ve anket formunun veri ölçümünde kullanılabilmesi için boş bir ifade bırakmamanız gerekmektedir.

Literatüre katkı sağlamak amacıyla
araştırmamıza katıldığınız ve vakit ayırdığınız için teşekkür ederim.

Yüksek Lisans Öğrencisi
Tutkum Deniz İNCİ

Danışman
Prof. Dr. Nezire Derya ERGUN ÖZLER

I. BÖLÜM

Demografik Özellikler

Cinsiyetiniz:	☐ Kadın ☐ Erkek
Medeni Hâliniz:	☐ Bekâr ☐ Evli
Yaşınız:	☐ 20 – 29 ☐ 30 – 39 ☐ 40 – 49 ☐ 50 ve üstü
Eğitim Durumunuz:	☐ İlkokul/Ortaokul ☐ Lise ☐ Ön Lisans ☐ Lisans ☐ Yüksek Lisans ☐ Doktora
Kurum/Kuruluşunuzdaki Çalışma Süreniz:	☐ 5 yıldan az ☐ 5 – 10 yıl ☐ 11 – 15 yıl ☐ 16 – 20 yıl ☐ 20 yıldan fazla
Gelir Düzeyiniz: (*Net sözleşme ücretiniz)	☐ 45.000,00 TL ve altı ☐ 45.000,01 TL – 60.000,00 TL ☐ 60.000,01 TL ve üstü

II. BÖLÜM

Karanlık Kişilik Özellikleri Ölçeği

		KESİNLİKLE KATILYORUM	KATILYORUM	KARARSIZIM	KATILMIYORUM	KESİNLİKLE KATILMIYORUM
1.	Yaptıklarımın dolaylı pişmanlık duymama eğilimindeyim.					
2.	Durumlar veya olaylar karşısında başkalarına karşı kayıtsız ya da duyarsız olabilirim.					
3.	İstediklerimi elde edebilmek için başka bireyleri manipüle edebilirim.					
4.	Başkaları tarafından hayranlık duyulan biri olmayı isteyebilirim.					
5.	Başkalarının bana ilgi göstermesini isteme eğilimindeyim.					
6.	Prestij ve statü sahibi olma eğilimindeyim.					
7.	Bireylerden bana özel iyilikler yapmalarını bekleme eğilimindeyim.					
8.	Kendi çıkarlarım doğrultusunda başkalarını kullanabilirim.					
9.	İstediklerimi elde edebilmek için hile veya yalana başvurduğum olmuştur.					
10.	İstediklerimi elde edebilmek için insanlara yaranabilme eğilimindeyim.					
11.	Davranışlarımın ahlaki olup olmaması beni ilgilendirmez.					
12.	Başkalarına karşı alaycı davranışlarda bulunma eğilimindeyim.					

III. BÖLÜM

Örgütsel Muhalefet Ölçeği

		KESİNLİKLE KATILYORUM	KATILYORUM	KARARSIZIM	KATILMIYORUM	KESİNLİKTE KATILMIYORUM
1.	Kurumumda soru sormaktan veya karşıt görüşlerimi dile getirmekten çekinirim.					
2.	Kurumumdaki diğer çalışanlar ile ilgili konularda yakınırım.					
3.	Kurumumda gördüğüm verimsizlikleri herkesin önünde eleştiririm.					
4.	Kurum yönetimini sorgulamam.					
5.	Kurumuma ait politikaları sorgulamaktan çekinirim.					
6.	Diğer çalışanlar, kurumun organizasyonu ile ilgili yapılan değişikliklerden yakındıklarında onlara katılırım.					
7.	Kurumuma yönelik eleştirilerimi açıkça paylaşıyorum.					

8.	Kurumun politikalarından memnun olmadığım zaman herkesin memnuniyetsizliğini bilmesini sağlarım.					
9.	Kurumda alınan kararlara katılmadığımı amirime iletmem.					
10.	Kurumda bir çıktı sağlamayacağını ya da anlam ifade etmeyeceğini düşündüğüm değişiklikler ile ilgili eleştirilerimi amirime veya yönetimden birine iletirim.					
11.	Kurumda yaşadığım anlaşmazlıkları yönetim ile paylaşmam.					
12.	Kurumdaki diğer çalışanların işlerin yapılış biçimi hakkında ne hissettiğini bilmelerini sağlarım.					
13.	Kurumdaki kararları sorguladığım zaman bu konuyu amirimle veya yönetimden biriyle konuşurum.					
14.	Diğer çalışanların önünde Kurumum ile ilgili eleştirilerimi dile getirmem.					
15.	Kurumumda gördüğüm verimsizliklerin düzeltilmesi için amirime veya yönetimden birine önerilerimi iletirim.					
16.	Kurumumdaki sorunlar ile ilgili şikâyetlerimi iş arkadaşlarıma neredeyse hiç yansıtmam.					
17.	Kurum çalışanlarına adaletsiz davranıldığını düşünüyorsam bunu yönetime söylerim.					
18.	Kurumumda yaşanan sorunlu konuları iş arkadaşlarımla rahatlıkla konuşurum.					

KAYNAKÇA

- Ağralı Ermiş, S., & Şahin, M. Y. (2019). *Kişiliğin karanlık yönü “Karanlık üçlü”* (1. bs.). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akada, T. (2015). *Örgütsel muhalefete ilişkin öğretmen görüşleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Akhtar, S. (1989). Narcissistic personality disorder: Descriptive features and differential diagnosis. *Psychiatric Clinics of North America Journal*, 12(3), 505-529.
- Akhtar, S., & Thomson, J. A. (1982). Overview: Narcissistic personality disorder. *The American Journal of Psychiatry*, 139(1), 12-20.
- Allport, G. W. (1937). *Personality: A psychological interpretation*. New York: Henry Holt and Company.
- Arayıt, E. (2020). *Öğretmenlerin örgütsel muhalefet davranışları ve işe yabancılaşma düzeyleri arasındaki ilişkinin bazı değişkenlere göre incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ardoğan, R. (2004). Teorik temeller ve tarihsel gerilimler arasında islam kültüründe siyasal muhalefet. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(2), 171-189.
- Aslan, S. (2008). Kişilik, huy ve psikopati. *Psikiyatride Derlemeler, Olgular ve Varsayımlar Dergisi*, 2(1-2), 7-18.
- Atay, S. (2010). *Çalışan narsist: Örgütler, liderler, yöneticiler ve astlar* (1. bs.). İstanbul: Namar Yayınları.
- Atılğan, A., & Koç, E. (2019). Whistleblowing: Türkiye’den iki örnek olay. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (41), 380-389.
- Ayan, A. (2017). Makyavelist kişilik eğilimi algılarının yaşamın anlamı ve yaşam doyumu üzerine etkisi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 24(1), 53-72.
- Ayan, B., & Yavuz, E. (2018). Örgütsel çatışma ve yönetim: Kamu örgütlerinde bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 745-762.
- Aydın, R. (2016). *Otel işletmelerinde psikolojik sözleşmeler ve işgörenlerin işe yönelik tutumları üzerindeki etkisi: Antalya 5 yıldızlı otel işletmelerinde bir araştırma*

- (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Bailey, C. D. (2015). Psychopathy, academic accountants' attitudes toward unethical research practices, and publication success. *The Accounting Review*, 90(4), 1307-1332.
- Barlak, M. S. (2012). *Antisosyal kişilik bozukluğu olan bireylerde psikopati düzeyinin disfonksiyonel şemalar ve zihin kuramı yetenekleriyle ilişkisinin belirlenmesi* (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). Gülhane Askeri Tıp Akademisi, Haydarpaşa Eğitim Hastanesi, İstanbul.
- Bayburt, B. (2023). Twitterde öğretmenlerin örgütsel muhalefet davranışları: Türkiye örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Behary, W. T. (2014). *Narsistle ateşkes: Benmerkezci biriyle ayakta kalma ve gelişme* (M. Caner ve N. Azizlerli, Çev.). İstanbul: Pikonet Yayınları.
- Brown, M. E., & Treviño, L. K. (2006). Ethical leadership: A review and future directions. *The Leadership Quarterly*, 17(6), 595-616.
- Burger, J. M. (2020). *Kişilik* (İ. D. Erguvan Sarıoğlu, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (17. bs.). Ankara: Pegem Akademi.
- Canel Çınarbaş, D., & Nilüfer, G. (2019). Adler ve Sulloway'ın doğum sırası kuramları ve görgül bulgular ile ilgili bir derleme. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 59(1), 125-151.
- Cervone, D., & Pervin, L. A. (2010). *Personality: Theory and research* (11th ed.). New Jersey: John Wiley & Sons.
- Cihangiroğlu, N. (2012). Narsistik kişilik ile kurumsal bağlılık arasında bir ilişki var mıdır? *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 11(2), 119-126.
- Cömert, E., & Gizir, C. A. (2020). Üniversite öğrencilerinde karanlık üçlü: HEXACO kişilik özelliklerinin yordayıcı rolü. *Psikoloji Çalışmaları*, 40(1), 127-159.
- Cüceloğlu, D. (2020). *İnsan ve davranışı: Psikolojinin temel kavramları* (38. bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Çelik, A., & Şimşek, M. Ş. (2020a). Kişilik ve davranış. İçinde T. Akgemci, A. Çelik, A. Diken & M. Ş. Şimşek (Ed.), *Örgütsel davranış ve yönetim psikolojisi* (s. 39-46). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Çelik, A., & Şimşek, M. Ş. (2020b). İletişim. İçinde T. Akgemci, A. Çelik, A. Diken & M. Ş. Şimşek (Ed.), *Örgütsel davranış ve yönetim psikolojisi* (s. 59-66). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Çelik, F. (2020). *Yöneticilerde algılanan karanlık kişilik özelliklerinin, örgütsel güven ve işten ayrılma niyetine etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çetin, F., & Hazır, K. (2012). Örgütsel bağlamda tükenmişlik tepkisinin gelişmesinde kişilik özelliklerinin rolü. *Business and Economics Research Journal*, 3(2), 65-77.
- Çiftçi, H. (2021). *Liderin karanlık kişilik özelliklerinin çalışanın mobbing algısı üzerindeki etkisi: Türkiye üniversiteleri üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.
- Dağlı, A., & Ağalday, B. (2015). Öğretmenlerin örgütsel muhalefetin nedenlerine ilişkin görüşleri. *İlköğretim Online*, 14(3), 885-898.
- Dahling, J. J., Whitaker, B. G., & Levy, P. E. (2009). The development and validation of a new machiavellianism scale. *Journal of Management*, 35(2), 219-257.
- Demir, S. (2021). *Algılanan aşırı nitelikliliğin örgütsel sinizme etkisinde kişilik özelliklerinin düzenleyici rolünü belirlemeye yönelik bir araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Demirel, Ö. F., Duran, A., & Demirel, A. (2014). Ağır ve tehlikeli kişilik bozukluğu. *Adli Tıp Dergisi*, 28(1), 53-59.
- Deniz, İ. (2016). *Otel çalışanlarının beş faktör kişilik özellikleri ile sendika algıları arasındaki ilişkiler: Kemer bölgesi örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Dilber Ayduk, S. (2023). *Ortaokullarda örgütsel muhalefet: Tetikleyen konular, nedenleri ve sonuçları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

- Einarsen, S. (2000). Harassment and bullying at work: A review of the Scandinavian approach. *Aggression and Violent Behavior*, 5(4), 379-401.
- Eldoğan, D. (2016). Hangi narsizm? Büyüklenmeci ve kırılgan narsizmin karşılaştırılmasına ilişkin bir gözden geçirme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 19(37), 1-12.
- Elmas, T. (2018). *Karanlık üçlü ve örgütsel dışlanma arasındaki ilişki üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Emmons, R. A. (1987). Narcissism: Theory and measurement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(1), 11-17.
- Eren, E. (2017). *Örgütsel davranış ve yönetim psikolojisi* (16. bs.). İstanbul: Beta Yayınevi.
- Ergun Özler, N. D. (2021). Örgütlerde karanlık üçlü: Narsizm, makyavelizm ve psikopati. İçinde N. D. Ergun Özler (Ed.), *Örgütsel davranışta seçme konular – I* – (s. 393-424). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Ergun Özler, D., Giderler Atalay, C., & Dil Şahin, M. (2010). Örgütlerde sinizm güvensizlikle mi bulaşır? *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 47-57.
- Erkasap, A. (2020). *Çalışanların kişilik özellikleri ile örgütsel demokrasi algılarının örgütsel muhalefet davranışları ve örgütsel sessizlikleri üzerindeki etkilerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Eroğlu, F. (2011). *Davranış bilimleri* (11. bs.). İstanbul: Beta Yayınevi.
- Eroğlu, Ş. G., & Alga, E. (2018). Örgütsel muhalefetin örgütsel değişim üzerindeki etkisi: Hizmet sektörü örgütlerinde bir araştırma. *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(3), 140-158.
- Farell, D. (1983). Exit, voice, loyalty, and neglect as responses to job dissatisfaction: A multidimensional scaling study. *Academy of Management Journal*, 26(4), 596-607.
- Feldman, R. S. (1997). *Essentials of understanding psychology* (3rd ed.). New York: McGraw-Hill Companies.

- Funder, D. C. (2001). *The personality puzzle* (2nd ed.). New York: Norton.
- Garner, J. T. (2006). *When things go wrong at work: Expressions of organizational dissent as interpersonal influence* (Unpublished D. Dissertation). Texas A&M University, Field of Organization Behavior, Evanston.
- (2013). Dissenters, managers, and coworkers the process of co-constructing organizational dissent and dissent effectiveness. *Management Communication Quarterly*, 27(3), 373-395.
- Geçtan, E. (2003). *Psikodinamik psikiyatri ve normal dışı davranışlar* (25. bs.). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- George, D., & Mallery, P. (2016). *IBM SPSS Statistics 23 step by step: A simple guide and reference* (14th ed.). New York: Routledge.
- Ghasemi, A., & Zahediasl, S. (2012). Normality tests for statistical analysis: A guide for non-statisticians. *Int J. Endocrinol Metab*, 10(2), 486-489.
- Gorden, W. I. (1988). Range of employee voice. *Employee Responsibilities and Rights Journal*, 1(4), 283-299.
- Gorden, W. I., Infante, D. A., & Graham, E. E. (1988). Corporate conditions conducive to employee voice: A subordinate perspective. *Employ Respons Rights Journal*, 1(2), 101-111.
- Graham, J. W. (1983). *Principled organizational dissent* (Unpublished Ph. D. Dissertation). Northwestern University, Field of Organization Behavior, Evanston.
- (1986). Principled organizational dissent: A theoretical essay. *Research in Organizational Behavior*, 8, 1-52.
- Greenberg, J. (1990). Organizational justice: Yesterday, today, and tomorrow. *Journal of Management*, 16(2), 399-432.
- Gunnthorsdottir, A., McCabe, K., & Smith, V. (2002). Using the machiavellianism instrument to predict trustworthiness in a bargaining game. *Journal of Economic Psychology*, 23(1), 49-66.
- Güney, S. (2009). *Davranış bilimleri* (5. bs.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- (2016). *Davranış bilimleri* (10. bs.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- , (2020). *Örgütsel davranış* (5. bs.). İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Hare, R. D., & Neumann, C. S. (2008). Psychopathy as a clinical and empirical construct. *Annual Review of Clinical Psychology*, 4(1), 217-246.
- , (2009). Psychopathy: Assessment and forensic implications. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 54(12), 791-802.
- Hare, R.D., vd. (2000). Psychopathy and the predictive validity of the PCL-R: An international perspective. *Behavioral Sciences & the Law*, 18(5), 623-645.
- Hirschman, A. O. (1970). *Exit, voice, and loyalty: Responses to decline in firms, organizations, and states* (25th. ed.). Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Hoffer, T. A., vd. (2018). The relationship between violence, antisocial personality disorder and psychopathy. In *Book: Violence in Animal Cruelty Offenders*, 25-27.
- Hogan, R. (1991). Personality and personality measurement. In M. D. Dunnette & L. M. Hough (Eds.), *Handbook of industrial and organizational psychology* (pp. 873-919). Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
- Infante, D. A., & Gorden, W. I. (1987). Superior and subordinate communication profiles: Implications for independent-mindedness and upward effectiveness. *Central States Speech Journal*, 38(2), 73-80.
- , (1991). How employees see the boss: Test of an argumentative and affirming model of supervisors' communicative behavior. *Western Journal of Speech Communication*, 55(3), 294-304.
- İnce, F. (2017). Sağlık çalışanlarında kişilik ve örgütsel narsizm. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(56), 86-93.
- İzgüden, D. (2017). *Hastane çalışanlarında iletişim doyumunun örgütsel muhalefet davranışları üzerine etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- İzgüden, D., & Erdem, R. (2018). Hastane çalışanlarında iletişim doyumunun örgütsel muhalefet davranışları üzerine etkisi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 21(2), 243-272.

- Jonason, P. K. (2012). What have you done for me lately? Friendship-selection in the shadow of the dark triad traits. *Evolutionary Psychology Journal*, 10(3), 400-421.
- Jonason, P. K., vd. (2012). The antihero in popular culture: A life history theory of the dark triad. *Review of General Psychology*, 16(2), 192-199.
- Jonason, P. K., vd. (2013). What lies beneath the dark triad dirty dozen: Varied relations with the big five. *Individual Differences Research*, 11(2), 81-90.
- Kalaycı, Ş. (Ed.). (2016). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kanten, P., Yeşiltaş, M., & Arslan, R. (2015). Kişiliğin karanlık yönünün üretkenlik karşıtı iş davranışlarına etkisinde psikolojik sözleşmenin düzenleyici rolü. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29(2), 365-391.
- Karaaziz, M., & Erdem Atak, İ. (2013). Narsisizm ve narsisizmle ilgili araştırmalar üzerine bir gözden geçirme. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 1(2), 44-59.
- Kassing, J. W. (1997a). Articulating, antagonizing, and displacing: A model of employee dissent. *Communication Studies*, 48(4), 311-332.
- , (1997b). *Development and validation of the organizational dissent scale* (Unpublished D. Dissertation). Kent State University.
- , (2000). Investigating the relationship between superior-subordinate relationship quality and employee dissent. *Communication Research Reports*, 17(1), 58-69.
- , (2008). Consider this: A comparison of factors contributing to employees' expressions of dissent. *Communication Quarterly*, 56(3), 342-355.
- , (2011). *Dissent in organizations* (1st ed.). Cambridge, UK: Polity Press.
- Kassing, J. W., & Armstrong, T. A. (2001). Examining the association of job tenure, employment history, and organizational status with employee dissent. *Communication Research Reports*, 18(3), 264-273.
- , (2002). Someone's going to hear about this: Examining the association between dissent-triggering events and employees' dissent expression. *Management Communication Quarterly*, 16(1), 39-65.

- Kassing, J. W., & Avtgis, T. A. (1999). Examining the relationship between organizational dissent and aggressive communication. *Management Communication Quarterly*, 13(1), 100-115.
- (2001). Dissension in the organization as it relates to control expectancies. *Communication Research Reports*, 18(2), 118-127.
- Kassing, J. W., & DiCioccio, R. L. (2004). Testing a workplace experience explanation of displaced dissent. *Communication Reports*, 17(2), 113-120.
- Kassing, J. W., & McDowell, Z. (2008). Disagreeing about what's fair: Exploring the relationship between perceptions of justice and employee dissent. *Communication Research Reports*, 25(1), 34-43.
- Kaşlı, M. (2009). *Otel işletmelerinde işgörenlerin kişilik özellikleri, lider-üye etkileşimi ve tükenmişlik ilişkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Kaufman, S. B., vd. (2019). The light vs. dark triad of personality: Contrasting two very different profiles of human nature. *Frontiers in Psychology*, 10(467), 1-26.
- Kavak, O. (2020). *Karanlık üçlü kişilik özelliklerinin örgütsel siyaset ve kariyer planlamaya etkisinde örgütsel aidiyetin aracı rolü* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Kavak, O., & Kaygın, E. (2018). Örgütsel adalet algısının örgütsel muhalefet davranışı üzerindeki etkisi. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 33-51.
- Kaygın, E., & Zengin, Y. (2022). *Karanlık kişilik ve davranış. İçinde A. Aypay & E. Erol (Ed.), Örgütsel davranış: Karanlık taraf* (s. 31-52). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Keleş, A. (2021). *Yöneticilerin yenilikçilik eğilimlerinin çalışanların örgütsel muhalefet ve çalışmaya tutkunluk davranışlarına etkileri: Samsun Atakum Belediyesi örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun.
- Koçmar, S. (2019). *Örgütsel kimlik algısının örgütsel muhalefet ile ilişkisi, kişilik özelliklerinin düzenleyici rolü* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

- Kolcu, R. (2018). *Girişimcilik ve kişilik özellikleri: Geleneksel ve sosyal girişimcilerin kişilik özellikleri arasındaki farklara ilişkin bir araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Lilienfeld, S. O., vd. (2014). Psychopathy deconstructed and reconstructed: Identifying and assembling the personality building blocks of cleckley's chimera. *Journal of Personality*, 83(6), 593-610.
- Luthans, F. (1995). *Organizational behavior* (7th ed.). New York: McGraw-Hill.
- (2010). *Organizational behavior: An evidence-based approach* (12th ed.). New York: McGraw-Hill.
- Lynch, J., vd. (1997). Workplace conditions, socioeconomic status, and the risk of mortality and acute myocardial infarction: The kuopio ischemic heart disease risk factor study. *American Journal of Public Health*, 87(4), 617-622.
- Lyons, M., & Jonason, P. K. (2015). Dark triad, tramps, and thieves: Psychopathy predicts a diverse range of theft-related attitudes and behaviors. *Journal of Individual Differences*, 36(4), 215-220.
- Malkin, C. (2017). *Narsisizme yeni bir bakış: Kendini özel hissetmenin kötü -ve şaşırtıcı biçimde iyi- yanları* (S. Arslanpay, Çev.). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- McAdams, D. P. (1997). A conceptual history of personality psychology. In J. Johnson, R. Hogan & S. Briggs (Eds.), *Handbook of personality psychology* (pp. 3-39). San Diego, CA: Academic Press.
- Mealey, L. (1995). Primary sociopathy (psychopathy) is a type, secondary is not. *Behavioral and Brain Sciences*, 18(3), 579-599.
- Millon, T., vd. (2019). *Modern yaşamda kişilik bozuklukları* (E. Okan Gezmiş, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Morgan, C. T. (2013). *Psikolojiye giriş* (R. Eski ve S. Karataş, Çev.). Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.
- Murat, G. (2017). *Karanlık kişilik özellikleri ile sinizm arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Nair, S. R. (2010). *Organisational behaviour: Text & cases* (2nd ed.). Mumbai: Himalaya Publishing House.
- Naktiyok, S. (2019). Örgütsel muhalefet. İçinde C. N. Karabey & G. Kerse (Ed.), *Örgütsel davranış düzleminde güncel konular* (s. 167-195). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Neumann, C. S., & Hare, R. D. (2008). Psychopathic traits in a large community sample: Links to violence, alcohol use, and intelligence. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 76(5), 893-899.
- Noyan, C. O. (2008). *Antisosyal kişilik bozukluğu tanılı bireylerin karar verme süreçleri ile psikopati ve mizaç-karakter özellikleri arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). Gülhane Askeri Tıp Akademisi, Haydarpaşa Eğitim Hastanesi, İstanbul.
- Oral Ataç, L. (2015). *Örgütsel demokrasi ve örgütsel muhalefet ilişkisi: Beyaz yakalılar üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Oral Ataç, L., & Köse, S. (2017). Örgütsel demokrasi ve örgütsel muhalefet ilişkisi: Beyaz yakalılar üzerine bir araştırma. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46(1), 117-132.
- Öncü, M. (2016). *Antisosyal kişilik bozukluğu tanılı bireylerde psikopati ile yüz tanıma ve bağlanma arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). Gülhane Askeri Tıp Akademisi, Haydarpaşa Eğitim Hastanesi, İstanbul.
- Özdemir, M. (2010). *Ankara ili kamu genel liselerinde görev yapan yönetici ve öğretmenlerin örgütsel muhalefete ilişkin görüşleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özsoy, E., & Ardıç, K. (2017). Karanlık üçlü'nün (narsizm, makyavelizm ve psikopati) iş tatminine etkisinin incelenmesi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 24(2), 391-406.
- Özsoy, E., & Yıldız, G. (2013). Kişilik kavramının örgütler açısından önemi: Bir literatür taraması. *İşletme Bilimi Dergisi* 1(2), 1-12.
- Özsungur, F., & Güven, S. (2017). Tüketici davranışlarını etkileyen sosyal faktörler ve aile. *International Journal of Eurasian Education and Culture*, 2(3), 127-142.

- Özüren, Ü. (2022). *Yöneticilerin karar verme tarzları ile kişilik özellikleri ve örgüt kültürü etkileşimi: İstanbul'daki tekstil işletmelerinde bir araştırma* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Kültür Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Palmer, J. C., vd. (2017). Angel on one shoulder: Can perceived organizational support moderate the relationship between the dark triad traits and counterproductive work behavior? *Personality and Individual Differences*, 110, 31-37.
- Paulhus, D. L. (2014). Toward a taxonomy of dark personalities. *Current Directions in Psychological Science*, 23(6), 421-426.
- Paulhus, D. L., & Williams, K. M. (2002). The dark triad of personality: Narcissism, machiavellianism and psychopathy. *Journal of Research in Personality*, 36(6), 556-563.
- Payne, H. J. (2007). The role of organization-based self-esteem in employee dissent expression. *Communication Research Reports*, 24(3), 235-240.
- Payne, H. J. (2014). Examining the relationship between trust in supervisor-employee relationships and workplace dissent expression. *Communication Research Reports*, 31(2), 131-140.
- Perlow, L., & Williams, S. (2003). Is silence killing your company? *Harvard Business Review*, 81(5), 52-58.
- Polatçı, S., & Yeloğlu, H. O. (2021). Karanlık ve aydınlık kişilik özelliklerinin girişimcilik niyeti üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Journal of Organizational Behavior Review*, 3(1), 73-87.
- Prevoo, T., & ter Well, B. (2014). The effect of family disruption on children's personality development: Evidence from british longitudinal data. *De Economist* 163(1), 61-93.
- Redding, W. C. (1985). Rocking boats, blowing whistles, and teaching speech communication. *Communication Education*, 34(3), 245-258.
- Robbins, S. P., & Judge, T. A. (2013). *Organizational behavior* (15th ed.). New Jersey: Pearson Education.

- Rozenblatt, S. (2002). *In defence of the self: The relationship of self-esteem and narcissism to aggressive behavior* (Unpublished Ph. D. Dissertation). Long Island University, Department of Psychology, USA.
- Rusbult, C., & Lowery, D. (1985). When bureaucrats get the blues: Responses to dissatisfaction among federal employees. *Journal of Applied Social Psychology*, 15(1), 80-103.
- Sabuncuoğlu, Z., & Vergiliel Tüz, M. (2016). *Örgütsel davranış* (6. bs.). Bursa: Alfa Aktüel Yayınları.
- Sadykova, G., & Tutar, H. (2014). Örgütsel demokrasi ve örgütsel muhalefet arasındaki ilişki üzerine bir inceleme. *İşletme Bilimi Dergisi*, 2(1), 1-16.
- Sandıkçı, K. (2022). *Yüksek-düşük bağlam iletişimin örgütsel muhalefet davranışı üzerindeki etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Schultz, D. P., & Schutlz, S. E. (2016). *Theories of personality* (11th ed.). Boston, MA: Cengage Learning.
- Shahinpoor, N., & Matt, B. F. (2007). The power of one: Dissent and organizational life. *Journal of Business Ethics*, 74(1), 37-48.
- Solmaz, E., & Uçma, T. (2010). Bankacılık sektöründe çalışanların makyavelist eğilimlerinden yola çıkarak etik algılarını belirleme: Muğla ilinde ampirik bir araştırma. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, (31), 93-108.
- Sosyal deney olarak kıyafet. (2020, 17 Aralık). Erişim Adresi: <https://www.haberturk.com/video/haber/izle/sosyal-deney-olarak-kiyafet/117245>
- Soukhanov, A. H. (Ed.). (1994). *The American heritage dictionary of the English language*. Boston: Houghton Mifflin.
- Stanley, J. D. (1981). Dissent in organizations. *Academy of Management Review*, 6(1), 13-19.
- Taçoıldız, E. (2020). *Liderlik tarzlarının örgütsel muhalefet üzerindeki etkisi: Akademik personel üzerinde bir araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

- Tanrıkulu, O. (2023). *Telekomünikasyon sektöründe müşterilerin mobil uygulama kullanım davranışları üzerine bir inceleme* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kütahya.
- Taştemur, B. (2018). *Beş faktör kişilik özelliklerinin algılanan iş performansı üzerindeki etkisinde psikolojik sermayenin aracı rolü: Özel sektör çalışanları üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Toprak, E. A. (2021). *Çalışanlarda makyavelizm ve narsizm kişilik özelliklerinin etik dışı davranışlar üzerindeki etkisinin incelenmesi: Bir alan çalışması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tuncer, M. (2021). *Ulusal kültürün örgütsel muhalefet üzerine etkisi: Bir kamu kurumunda saha çalışması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Alanya.
- Turan, M. (2020). *Çalışanların duygusal zekâ ve kişilik özelliklerinin bireysel yenilikçilik tutumları üzerindeki etkisi: Teknoloji şirketleri üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Turgut, N. (1984). *Siyasal muhalefet* (1. bs.). Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
- Tutar, H. (Ed.). (2018). *Davranış bilimleri: Kavramlar ve kuramlar*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Türk Dil Kurumu (2023). Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr>
- Türk Dil Kurumu (2024). Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr>
- Türkoğlu, Ç. (2021). Örgütsel adalet. İçinde A. U. Aydın, L. Erat & M. Sağır (Ed.), *Örgüt içi davranışsal psikoloji* (s. 1-13). İstanbul: Beta Yayınevi.
- Uçkun, G., Üzüm, B., & Uçkun, S. (2018). Narsist kişiliğin makyavelist davranışlara etkisi: Kocaeli Üniversitesi özel güvenlik öğrencileri örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2), 139-154.

- Uzunsakal, E., & Yıldız, D. (2018). Alan araştırmalarında güvenilirlik testlerinin karşılaştırılması ve tarımsal veriler üzerine bir uygulama. *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 14-28.
- Ülbeği, İ. D. (2016). Makyavelizm ölçeğinin güvenilirlik ve geçerlik çalışması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(2), 89-100.
- Ülkü, T. (2023). *Karanlık ve aydınlık kişiliğin etik olmayan örgüt yanlısı davranışlar üzerindeki rolü: Bir karma yöntem araştırması* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tokat.
- Ünal, A. (2019). *Bireysel kariyer planlaması, kişisel faktörler ve iş memnuniyeti: Kadın polisler üzerinde bir uygulama* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Üngüren, E. (2019). *Yönetici kişiliği ve karar verme davranışları: Örgütsel sonuçlar bağlamında değerlendirme* (1. bs.). Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Üzümcü, E. (2016). *Büyükleme ve kırılma narsisistik kişilik özellikleri ile ilişkili faktörlerin şema terapi modeli çerçevesinde incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Vernon, P. E. (1982). *The abilities and achievements of orientals in North America* (1st. ed.). New York: Academic Press.
- Wink, P. (1991). Two faces of narcissism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(4), 590-597.
- Wright, M. D. (2013). *The role of teamwork schema similarity and group atmosphere in perceptions of conversational appropriateness and organizational dissent* (Unpublished Master Thesis). Texas Christian University, Iowa.
- Yalçın, A., & Kılıç, T. (2002). Farklı performans değerlendirme sistemlerine ilişkin işgören tercihlerinin belirlenmesi üzerine bir araştırma. *Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(9), 1-14.
- Yıldırım, A. (2020a). İnsan kaynakları yönetimi bağlamında kişiliğin karanlık yönü: Narsizm ve hubris sendromu. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(2), 67-76.

- . (2020b). Örgütsel adalet algısının örgütsel muhalefet davranışına etkisi: Eğitim çalışanları üzerine bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(2), 203-219.
- Yılmaz, E. D., vd. (2015). Dokuz tip mizaç modeli ile psikobiyolojik kişilik modeli ve affektif mizaç modeli arasındaki ilişki. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 16(2), 95-103.
- Yılmaz, O. (2012). *Psikopati düzeyi yüksek antisosyal kişilik bozukluğu tanılı olgularda ventromedyal prefrontal korteksin difüzyon tensor manyetik rezonans görüntülenmesi ve saldırganlık düzeyi ile ilişkisi* (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). Gülhane Askeri Tıp Akademisi, Haydarpaşa Eğitim Hastanesi, İstanbul.
- Yılmaz, A., & Eroğlu, C. (2008). *Meslek yüksekokulları için davranış bilimleri ve örgütsel davranış*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yurdakul, A., & Bostancı, A. B. (2016). Öğretmenlerin okulların örgütsel narsizm düzeylerine yönelik görüşleri ile öz yeterlilik algıları arasındaki ilişki. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 109-126.
- Yurdakul, Y. (2019). *Beş faktör kişilik özellikleri ve karanlık üçlü kişilik özelliklerinin eş uyumu ile olan ilişkileri: Evli çiftlerde kesitsel bir çalışma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yücel, E. (2020). Kişiliğin karanlık üçlüsü: Turizm sektöründe demografik değişkenler açısından bir inceleme. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 17(1), 71-86.
- Zaini, R., vd. (2014). Dynastic cycle: A resource allocation theme for addressing Dissent in universities. *Worcester Polytechnic Institute, Department of Social Science and Policy Studies Working Papers*, 1-58.
- Zel, U. (2006). *Kişilik ve liderlik* (2. bs.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- . (2007). Yönetimde kişilik ve kişilik teorileri. İçinde S. Güney (Ed.), *Yönetim ve organizasyon* (s. 491-528). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

DİZİN

-D-

dikey (açık) muhalefet... v, 75, 99,
106, 109, 120, 129, 133, 137

-E-

employee dissent.....156, 160

-J-

Jonason ve Webster.....113,144

-K-

karanlık kişilik özellikleri...v, viii, ix,
xi, 2, 4, 5, 27, 28, 30, 118, 119, 122,
123

karanlık üçlü...xi, xiii, 28, 30, 31, 33,
99, 100, 119, 139, 149, 151, 152,
153, 157, 159

Kassing...xiii, 65, 68, 69, 70, 74, 75,
76, 77, 78, 79, 81, 82, 84, 85, 86, 87,
88, 90, 91, 92, 93, 94, 109, 113, 145,
156

-M-

machiavellianism.....vi, 152, 154, 160

makyavelist...32, 45, 47, 48, 49, 50,
51, 52, 101, 104, 137, 161, 162

makyavelizm...v, viii, 29, 45, 48, 49,
118, 124, 125, 127, 131, 132, 162

-N-

narcissism.....vi, 160, 163

narsizm...32, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 40,
41, 42, 43, 44, 52, 60, 61, 62, 104,
105, 135, 137, 150

narsizm...v, viii, xi, xii, 29, 31, 32, 33,
34, 35, 36, 38, 39, 40, 42, 106, 118,
124, 127, 131, 132, 153, 163

-O-

organizational dissent...v, vi, 68, 108,
117, 146, 153, 154, 156, 163

-Ö-

örgütsel muhalefet...2, 64, 65, 66, 70,
73, 75, 96, 99, 100, 109, 121, 122,
139

-P-

personality...vi, 5, 149, 153, 155, 157,
158, 160, 161

psikopat...32, 52, 54, 55, 56, 58, 59,
60, 61, 62, 104

psikopati...v, viii, xi, xii, xiii, xiv, 29,
52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 61, 118,
124, 127, 131, 132, 163

psychopathy.....158

-T-

The Dark Triad Dirty Dozen
Scale.....v, 108, 107

The Revised 18-Item Organizational
Dissent Scale.....5, 108, 117

-Y-

yatay (gizli/örtük) muhalefet...v, 81,
99, 106, 108, 113, 120, 121, 133, 137